

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

R. Haluk ILICALI

*ANADOLU TÜRK SANATINDA DANIŞMENDLİ
ESERLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ*

89910

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. Hüseyin YURTTAŞ

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON BİRİMİ

ERZURUM - 1999

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VI
1- GİRİŞ.....	1
DANIŞMENDLİLER TARİHİ.....	3
DANIŞMENDLİ HÜKÜMDARLARI.....	11
DANIŞMENDLİ ŞECERESİ.....	12
II- KATALOG.....	13
A- CAMİLER.....	13
TOKAT/GARİPLER CAMİİ.....	14
KAYSERİ/ ULU CAMİİ.....	19
AMASYA/KÜÇÜK AĞA CAMİİ.....	33
NİKSAR / ULU CAMİİ.....	37
SİVAS /ULU CAMİİ.....	56
NİKSAR /CİN CAMİİ.....	66
NİKSAR/YAĞIBASAN MESCİDİ.....	69
B- TÜRBELER.....	70
NİKSAR/DANIŞMEND MELİK GAZİ TÜRBESİ.....	71
KAYSERİ/MELİK MUHAMMET TÜRBESİ.....	74
ÇANKIRI / KARATEKİN TÜRBESİ.....	75
NİKSAR/SUNGURBEY TÜRBESİ.....	77
NİKSAR/YAĞIBASAN TÜRBESİ.....	80
NİKSAR/KULAK TÜRBESİ.....	82
NİKSAR/HACI ÇIKRIK TÜRBESİ.....	87
KAYSERİ/PINARBAŞI/ MELİK GAZİ TÜRBESİ.....	92
NİKSAR/ÇEPNİ BEY TÜRBESİ.....	99
AKSARAY/BEKAR SULTAN TÜRBESİ.....	100
NİKSAR/KIRKKIZLAR TÜRBESİ.....	105
AMASYA/HALİFET GAZİ TÜRBESİ.....	112
C- MEDRESELER.....	120
NİKSAR / YAĞIBASAN MEDRESESİ.....	121
TOKAT / YAĞIBASAN MEDRESESİ.....	126
KAYSERİ/KÖLÜK MEDRESESİ.....	130
AMASYA/HALİFET GAZİ MEDRESESİ.....	135
D- KÖPRÜLER.....	138
AMASYA/ÇAĞLAYAN KÖPRÜSÜ.....	139
E- HAMAMLAR.....	140
KAYSERİ/KÖLÜK HAMAMI.....	141

F- ÇEŞMELER.....	142
KAYSERİ/KÖLÜK CAMİİ ÇEŞMESİ.....	143
G- KAYNAKLARDA ADI GEÇEN ANCAK GÜNÜMÜZDE MEVCUT OLMAYAN DANIŞMENDLİ YAPILARI.....	144
III- KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME.....	146
A- PLAN DÜZENİ.....	147
1- CAMİLER.....	147
2- CAMİ – MEDRESE.....	155
3- MEDRESELER.....	158
4- TÜRBELER.....	163
B- MALZEME.....	166
1- TAŞ.....	166
2- TUĞLA.....	167
3- AHŞAP.....	168
C- MİMARİ ELEMANLAR.....	169
1- DUVARLAR.....	169
2- PAYE VE SÜTUNLAR.....	169
3- KEMERLER.....	170
4- GEÇİŞ ELEMANLARI.....	170
5- KUBBELER.....	171
6- TONOZ ÖRTÜLER.....	172
7- PİRAMİDAL ÜST ÖRTÜLER.....	172
D- MEKAN ANLAYIŞI.....	173
E- IŞIKLANDIRMA.....	174
F- DANIŞMENDLİ YAPILARINDAKİ SÜSLEMELER.....	176
1- TAŞ SÜSLEME.....	176
2- TUĞLA SÜSLEME.....	179
3- ÇİNİ VE MOZAIK SÜSLEME.....	180
IV- SONUÇ.....	182
V- BİBLİYOGRAFYA.....	184
VI- ÇİZİM LİSTESİ.....	191
VII- PLAN LİSTESİ.....	193
VIII- RESİM LİSTESİ.....	195
IX- ÖZGEÇMİŞ.....	207

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANADOLU TÜRK SANATINDA DANIŞMENDLİ
ESERLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

R. Haluk ILICALI

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
1999 Sayfa :

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

.....

.....

Danışmendliler, Türklerin 1071 M. yılından sonra Anadolu'ya yerleşen bir beyliği olarak Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri ve Niksar bölgelerinde hüküm sürmüşlerdir. Danışmendliler çevresinin genelde Türk beylikleri ile çevrilmiş olması nedeniyle daha rahat günler geçirdikleri düşünülebilir. Ancak iç çekişmeler, yapıların belli bölgelerde yoğunlaşmasına engel teşkil etmiştir.

Danışmendliler, gelecek dönemlerde Türk Mimarisinin çekirdeğini oluşturacak bir takım tasarımların ilk örneklerini vermişlerdir. Kayseri Ulu Camii, Niksar Ulu Camii ve Sivas Ulu Camii derinlemesine gelişen plan şekilleri ile önem kazanmışlardır. Tokat'taki Garipler Camii merkezi plan şemasıyla, özellikle Osmanlı Sanatında geniş

bir şekilde kullanılacak olan plan şekline öncülük etmiştir. Osmanlı Sanatında en gelişmiş biçimiyle karşılaştığımız hünkar mahfillerinin erken örneklerinden birini de yine Tokat Garipler Camiinde görebiliriz.

Anadolu'da medrese-cami birleşmesinin ilk örneklerinden olan Kayseri Kölük Camii ve Medresesi, Danişmendliler döneminde yapılmıştır. Tokat ve Niksar Yağıbasan Medreseleri Anadolu'nun erken tarihli eğitim yapıları olmasının yanı sıra, medrese avlularının üstünü örten kubbelerinin büyüklüğü ve ilk örnek oluşları ile ayrı bir önem arz eder.

Anadolu'da Danişmendli türbeleri, genelde kare ve sekizgen olarak inşa edilmişlerdir. Türbe yapılarında, Karahanlı, Büyük Selçuklu ve Azerbaycan sanat çevresinde görülen mimari etkilerin yanı sıra; malzeme ve süslemedeki sadelik gibi yerel etkiler görülebilmektedir.

Danişmendli yapıları genelde sade olarak inşa edilmişlerdir. Eserlerde taş, tuğla ve devşirme malzemeye yer verilmiştir.

Türkler Anadolu'nun siyasal yapısını, şehirlerin görünüşünü değiştirmekle kalmamışlar, Anadolu'nun etnik ve kültürel çehresine de yeni bir şekil vermişlerdir.

ABSTRACT
MASTER THESIS

***THE PLACE AND IMPORTANCE OF DANISMEND WORKS IN
TURKISH ANATOLIAN ART***

R. Haluk ILICALI

Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YURTAŞ

1999

Page :

Jury : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

The Danismends, as an establishment of the Turks, settled down in Anatolia after 1071 and reigned in areas of Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, and Niksar. It is possible to think that the Danismends have lived a quiet life because they were surrounded by Turkish Establishments. But the internal struggles hindered the structures to be concentrated in a specific area.

The Danismends have given the first samples of plannings setting up the nucleus of the Turkish Architecture of the future. Kayseri Ulu Mosque, Niksar Ulu Mosque and the Sivas Ulu Mosque gained importance by their plans going into the deep. The central plan of the

Garipler Mosque in Tokat become a plan – form used later especially in the Ottoman art. We are able to see the most developed Ottoman art with its earliest form again in the Tokat Garipler Mosque. Kayseri Kölük Mosque and Madrasah, build in the Danismend period, is an early example of the mosque – madrasah union in Anatolia.

The importance of the Tokat and Niksar Yağıbasan Madrasah lies not only in their first educational mission but the big and first examples of their cupola covering up their court yards.

The mausoleums are generally build in a square or octagon style. Beside the local influences on the mausoleum architecture, they are also Karahanlı, Great Selçuks, and Azerbaycan influences. Danismend structures are generally build in a simple style. The structures bear stones, bricks and gathered materials.

The Turcks did not only change the political structure or the appearances of the cities but they also gave a new shape to the ethnical and cultural countenance of Anatolia.

ÖNSÖZ

Anadolu'yu Türk yurdu haline getiren Türk beylikleri ve Selçuklular, fethettikleri yerlerde bir çok mimari eser meydana getirmişlerdir. Türklerin Anadolu'ya girişinden sonra kurulan beyliklerden biri olan Danişmendliler de kendi bölgelerinde önemli yapılar inşa etmişlerdir.

Bu çalışmada, Danişmendliler tarafından yapılmış olan mimari eserler incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmalarım sırasında, gerek kaynak olsun, gerek çalışma metodunda olsun ve diğer konularda yaptığı katkılardan dolayı değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ'a sonsuz teşekkürler ederim. Ayrıca hocam Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU'ya öğrencilik hayatımızda, bilgileri ile bizlere vermiş olduğu katkılardan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmalarımda yardımlarını gördüğüm Mahir GÜLEN'e, Haldun ÖZKAN'a, Nurettin ÖZTÜRK'e, Doç.Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU'na, Yrd.Doç.Dr. Turgut KARABEY'e, Serhat SAYINER'e, Yurdal TOPCUOĞLU'na ve Tuncay MORKOÇ'a teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim eşim Hayriye ILICALI ve kardeşim A. Harun ILICALI'ya sonsuz teşekkürler ederim.

R. Haluk ILICALI

Erzurum - 1999

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Ed. Fak.	: Edebiyat Fakültesi
Fas.	: Fasikül
H.	: Hicri
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İ.T.Ü.M.F.	: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mad.	: Maddesi
m.	: Metre
M.	: Miladi
No.	: Numara
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S	: Sayı
Trc.	: Tercüme
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ünv	: Üniversite
Vak . Der	: Vakıflar Dergisi
Yrd. Doç.	: Yardımcı Doçent
yy.	: Yüzyıl

I- GİRİŞ

Anadolu'ya XI. yy.'dan itibaren gelmeye başlayan Türkler, Malazgirt savaşından sonra bölgeye hakim olmaya başladılar. Anadolu Selçuklu Sanatı'nın ortaya çıkması çeşitli aşamalardan sonra olmuştur. Türkler, Asya'da var olan sanat düşüncelerini, Anadolu'ya gelirken etkilendikleri ve Anadolu'da buldukları sanatlarla pekiştirerek kendilerine has apayrı bir Türk Sanatı ortaya koymuşlardır.

Danışmendlilerin (1086-1178 M.) XII. yy. boyunca Sivas, Tokat, Kayseri, Niksar, Malatya, Amasya ve Çankırı bölgelerinde meydana getirdikleri mimari eserler, Anadolu'nun ilk Türk mimari eserleri olarak büyük değer taşırlar.

Danışmendliler meydana getirdikleri eserlerinde diğer sanatların etkilerinin yanı sıra, yapılarında ilk olarak kullandıkları mimari öğelere de yer vermiştir. Merkezi plan şeması, hünkar mahfili ve derinlemesine gelişen ulu camii planları gibi mimari unsurlar daha sonraki dönemlerde büyük bir aşama kaydederek Türk Sanatında önemli örnekleri oluşturmuşlardır.

Türklerin Anadolu'ya gelişinden sonra çeşitli atabeylikler oluşmuştur. Bu beyliklerden birisi olan Danışmendliler, Anadolu'nun yeniden imarında etkili rol oynamışlardır.

Danışmendli yapıları ile ilgili mevcut çalışmaların yetersiz olduğu kanaatiyle böyle bir tez çalışmasına hocam Yrd. Doç. Dr Hüseyin Yurttaş'ın tavsiyeleriyle başladım.

Özellikle mimari eserlerin yapım tarihlerinin genelde belli olmaması, yapıların inşa tarihleri ile ilgili farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu alandaki düşüncelere mevcut eserler ışığında kendi fikirlerimizle katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Tarihi belli olmayan yapılar, mimari üslup özellikleri çerçevesinde tarihi akış içerisine yerleştirilmek istenmiştir. Ancak bu konudaki çalışmalara yeni belgeler ve düşüncelerin katkıda bulunulacağı da unutulmamalıdır.

Danışmendli eserleri, daha sonra Selçuklu ve Osmanlı tasarım şemalarının öncüleri olarak değerlendirilebilir.

Danışmendli Mimari yapılarını belli bir kaynak altında toplamış olan Tanju Cantay'ın bu çalışması, eserleri incelememde önemli bir kaynak olmuştur. Ayrıca Oktay Aslanapa, M, Baha Tanman, Hakkı Önkal ve O. Cezmi Tuncer'in yapmış oldukları araştırmalar, çalışmama pek çok konuda ışık tutmuştur.

DANIŞMENDLİLER

Danişmendliler, 1071 – 1178 M. yılları arasında Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Amasya ve civarında hüküm süren bir Türkmen atabeyliğidir¹.

Azerbaycan'da yaşamış bir Türkmen ailesine mensup olan ve 1064 M. yılında Sultan Alparslan'ın hizmetine girerek, O'nun en gözde emirleri arasında yer alan Danişmend Gazi, bu beyliğin kurucusudur².

Ancak Hanedanın kurucusu olan Danişmend Gazi'nin hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan biri; Danişmend Gazi, 970 M. yılında Abbasi Halifesi El Muti'den izin alarak Rumlarla cihada çıkmış Tursan, Çavuldur, Hasan gibi Emirler ve gönüllü mücahitlerle Sivas'a kadar gelmiş ve Tokat, Turhal, Amasya ile Niksar'ı fethetmiştir. Diğer bir rivayet göre ise de, Danişmend Gazi'nin, Bizanslılarla savaşırken şehit düşen Battal Gazi'nin soyundan olduğunun belirtilmesidir³. İbn Bibi, Danişmendliler hakkındaki rivayetlerin ihtilafı sebebiyle eserinde onlara yer vermediğini belirtmiştir⁴. İbnü'l - Esir ise, Danişmend'in asıl adının Taylu olduğunu, Türkmenlere öğretmenlik yaptığını ve zamanla hükümdarlığa kadar yükseldiğini söyler⁵.

Gaffari, Aksarayı ve Müneccimbaşı tarafından da kabul edilen bu görüşü esas alan tarihçiler, Onun Türkmen asıllı (Danişmend Taylu b. Ali Et -

---

¹Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 120.

² Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A., T.D.V., C.8, İstanbul, 1993, s. 469.

³ Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s.253 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s.120.

⁴ İbn BİBİ, El Evamirül - Alaiyye Fi'l - Umuri'l - Alaiyye, Ankara, 1956, s.11 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s.120.

⁵ İbnü'l - ESİR, El - Kamil Fi't - Tarih, (Trc. Abdülkerim ÖZAYDIN), C. 10, İstanbul, 1987, s.247.

Türkmen) olduğunda birleşmişlerdir ⁶. Ayrıca bazı kaynaklar Danişmend Gazi'nin, Süleyman Şah'ın dayısı olduğunu belirtirler ⁷. Sultan Melikşah (1072 – 1092 M.) 'ın emirlerinden olan Danişmend Gazi'nin, Anadolu'da görünmesi ve az zamanda önemli fetihlerde bulunmasıyla Danişmendliler'in tarihi başlamıştır ⁸.

Malazgirt savaşına katılan Danişmend Gazi, zaferden sonra, kendisine verilen Sivas'ı fethederek Danişmendliler'in ilk çekirdeğini teşkil etmiş, daha sonra burayı bir merkez olarak kullanıp Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorumu ele geçirerek Anadolu'da kurulan ilk Türkmen Beylikleri'nden birinin temelini atmıştır ⁹.

Türklerin yeni fetihlerle gittikçe genişlediği Anadolu'da, Danişmend Gazi'nin kurduğu beylik, varlığını yüzyıla yakın bir zaman sürdürecektir, Anadolu'nun kaderinde önemli bir rol oynayacaktır.

Kaynaklardaki bilgilerden anlaşıldığına göre Azerbaycan'da Arran ve civarında yaşayan bir Türkmen ailesine mensup olan Danişmend Gazi'nin, ölüm tarihi kesin belli değildir. Danişmend Gazi'nin oğlu Gümüştegin Gazi'nin Anadolu Selçuklu Hükümdarı Süleyman Şah'ın ölümünden (1086 M.) sonra Anadolu'daki bazı yerleri ele geçirdiğine dair bilgiler ve ona ait sikkeler dikkate alınırsa, Danişmend Gazi'nin 1085 M. yılında vefat ettiği söylenebilir¹⁰. Danişmend Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Gümüştegin döneminde beylik daha da güçlenmiş ve büyümüştür.

---

⁶ GAFFARİ, Tarihi Cihanara, Tahran, 1343, s.132 ; AKSARAYİ, Müsameretü'l Ahbar ve Müseyeretü'l – Ahyar, (Trc. Osman TURAN), Ankara , 1944, s.17 ; MÜNECCİMBAŞI , Camiü'd – Düvel, (Trc. Ali ÜNGÜL), İstanbul, 1986, s.201 ; Hakkı Dursun YILDIZ , Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989 , s. 122.

⁷ Osman TURAN, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s.113.

⁸ İbrahim KAFESOĞLU, Büyük Selçuklu İmparatoru Melikşah, İstanbul, 1973, s. 63.

⁹ Zahirreddin NİŞABURİ, Selçuk name, s. 25 ; Mükrimin Halil YINANÇ, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri , İstanbul , 1944 , s. 58 –74 ; Faruk , SÜMER, “Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beyleri.” Selçuklu Araştırmalar Dergisi, S. IV, Ankara, 1973, s. 205.

¹⁰ Ahmet TEVHİD, Meskukat- ı Kadime-İ İslamiye Kataloğu, İstanbul, 1925, s. 84- 85.

Danişmendliler'den kendi adına para bastıran ilk hükümdar Gümüştegin Gazidir. Gümüştegin'in ve daha sonraki bazı hükümdarların paralarında Grekçe ve Arapça yazıların yanında, bazı insan ve hayvan figürleri yer almaktadır¹¹.

Anadolu ve Suriye Selçukluları arasındaki mücadelelerden faydalanarak devletini genişleten Gümüştegin, haçlılarla mücadelelerde I. Kılıçarslan'ın yanında yer almıştır. Danişmendliler haçlılar karşısında kazanılan zaferlerden sonra Malatya'yı kuşatma altına almışlardır. O sırada Malatya'da yönetimde bulunan Ermeniler, Süryanilere kötü davranıyorlardı. Bunu fırsat bilen Süryani askerleri kapıları açarak şehri, 18 Eylül 1102 M. tarihinde, Danişmendli hükümdarı Gümüştegin'e teslim etmişlerdir¹².

Gümüştegin Gazi Malatya'da huzur ve emniyet içerisinde büyük bir kalkınma seferberliği başlamış, Malatya onun zamanında en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır¹³.

Gümüştegin'in, Haçlılarla yapılan savaş sonrasında Antakya prensini esir alıp, daha sonra fidye karşılığında serbest bırakması, ayrıca bu fidyeden , Haçlılara karşı birlikte mücadele ettiği I. Kılıçarslan'a pay vermemesi, iki hükümdarın arasının açılmasına sebep olmuştur. I.Kılıçarslan Antakya seferinden vazgeçerek Gümüştegin'in üzerine yürümüş ve O'nu bozguna uğratmıştır. Daha sonra Gümüştegin 1104 M. yılında Sivas'ta vefat etmiştir¹⁴.

---

¹¹ Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler." İ. A. , T.D.V. , C.8, İstanbul, 1993, s. 473. ; Ahmet TEVHİD, Meskukat- ı Kadime-İ İslamiye Kataloğu, İstanbul, s. 82- 102.

¹²Urfalı MATEOS, Vakayi -Name , (Trc.H. D.ANDREASYAN) ,Ankara , 1987, s.205.

¹³ İbnü'l - ESİR, El - Kamil Fi't - Tarih, (Trc. Abdülkerim ÖZAYDIN), C. 10, İstanbul, 1987, s. 248 ; Süryani MİKHAİL, Vekayiname, (Trc. H.D. ANDREASYAN), Paris, 1925, s. 47 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 126.

¹⁴ Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. , C.8, İstanbul, 1993, s. 470 ; AKSARAYI, Müsameretü'l Ahbar ve Müseyeretü'l - Ahyar, (Trc. Osman TURAN), Ankara, 1944, s. 28 ; Osman TURAN, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s.107 ; VARDAN, Türk Fütühatı Tarihi , (Trc. Hrant D. ANDREASYAN), Tarih Semineri Dergisi, C. I, İstanbul, 1937, s.188 ; İbnü'l KALANİSİ , Zeylü Tarih-i Dımışk, (Trc. Amedroz), Beyrut, 1908, s. 138.

Gümüştengin'in ölümünden sonra Malatya Selçuklulara teslim edilmiş ve taht kavgaları başlamıştır. Kaynakların bildirdiğine göre, Gümüştengin Gazi'nin 12 oğlu vardı. Urfalı Mateos, Emir Gazi'nin, diğer kardeşlerini öldürterek Danişmentliler'in başına geçtiğini belirtmektedir¹⁵.

I . Kılıçarslan Gümüştengin'in ölümü üzerine 1105 M. yılında Malatya'yı ele geçirmiştir. Ancak Anadolu Selçuklularının bu durumu Sultan I . Kılıçarslan'ın ölümüne kadar sürmüştür¹⁶

Danişmendli Hükümdarı Emir Gazi, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın ölümünden sonra meydana gelen iktidar boşluğu sırasında, damadı olan Mesud'u destekleyerek 1116 M. yılında Anadolu Selçuklu Hükümdarı olmasını sağlamıştır¹⁷. Emir Gazi damadının da Selçuklu tahtında olması dolayısıyla Anadolu'da giderek daha çok ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Malatya, Kayseri, ve Ankara'yı ele geçiren Emir Gazi, 1129 M. yılında Çankırı, Kastamonu ve Karadeniz sahillerini de kontrol altına alarak, Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan Selçuklu toprakları Danişmendli'lerin eline geçmiş ve böylece Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelmişlerdir¹⁸.

Emir Gazi, Bizanslılar, Haçlılar, ve Ermenilere karşı elde ettiği zaferleriyle Türk – İslam dünyasında haklı bir şöhret kazanmıştır. Bu nedenle Abbasi Halifesi Müsterşid ve Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, Emir Gazi'ye

---

¹⁵ Urfalı MATEOS, Vakayi –Namesi, (Trc.H. D.ANDREASYAN), Ankara, 1987, s. 225. ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s.254 ; Hakkı Dursun YILDIZ , Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi , C. 8 ,İstanbul , 1989, s. 128 ; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI , Sivas Şehri , İstanbul , 1928 , s. 51.

¹⁶ Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 258 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,C.8,İstanbul,1989,s.128.

¹⁷ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, C. I , Ankara , 1982 , s. 1 ; Mükrimin Halil YINANÇ , Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, C.III , İstanbul, 1944, s.468 ; Mürsel ÖZTÜRK , Selçuk name , Ankara , 1966 , s. 13 ; Hakkı Dursun YILDIZ , Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi , C. 8 , İstanbul, 1989, s. 128 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 254.

¹⁸ Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. , C.8, İstanbul, 1993, s. 470 ; Bar HEBRAUS, Chronography, (Trc. W. BUDGE) C. II, Londra , 1932, s. 367 ; Steven RUNCIMAN, Haçlı Seferleri Tarihi, (Trc. Fikret İŞILTAN), C. I , Ankara, 1987 , s. 173.

dört sancak, altın gerdanlık, altın asa, ve bir ferman göndererek “Melik” unvanını tasdik etmişlerdi. Ancak elçi bu hediyeleri getirdiğinde Emir Gazi ölüm döşeğindeydi ve birkaç gün sonra 1134 M. tarihinde ölmüştür¹⁹.

Emir Gazi öldükten sonra büyük oğlu Melik Muhammed 1134 M. yılında tahta geçmiştir²⁰. Melik Muhammed hükümdarlığının ilk yıllarında kardeşleri Aynüddeve ve Yağan ile mücadele etmek zorunda kalmış, bu durumdan yararlanmak isteyen Bizanslılar, bir çok yeri işgal etmeye çalışmışlarsa da genelde başarılı olamamışlardır .

Dindar ve hayırsever bir hükümdar olan Melik Muhammed, Rumlar, Haçlılar ve Ermenilerle mücadele etmiştir. Başta Abdulmecid İsmail el – Herevi olmak üzere çok sayıda din alimini çeşitli ülkelerden davet ederek Anadolu’da İslamiyet’in yayılması için çalışmıştır²¹. 1143 M. tarihinde Kayseri’de vefat eden Melik Muhammed harabe halinde olan Kayseri’yi yeniden imar etmiştir²². Mezarı kendisinin yaptırmış olduğu Kayseri Ulu camiinin kible tarafında yer alan Melik Gazi Türbesinde bulunmaktadır. Melik Muhammed’in Zünnun, İbrahim ve Yunus adlı oğullarından Zünnun veliaht tayin edilmiştir. Ancak Sivas Valisi olan kardeşi Nizameddin Yağıbasan, Melik Muhammet’in eşi ile evlenerek kendisini hükümdar ilan etmiştir. Yağıbasan hükümdar olunca Zünnun Zamantı’ya kaçmak zorunda kalmış ve daha sonraları Kayseri’ye hakim olmuştur. Emir Gazinin diğer

---

¹⁹ Osman TURAN, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 172 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 225 ; Hakkı Dursun YILDIZ , Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi , C. 8, İstanbul, 1989, s. 131 ; Bar HEBRAUS , Chronography , (Trc. W. BUDGE) C. II, Londra , 1932 , s. 367 ; Cl. CAHEN , Osmanlı’lardan Önce Anadolu’da Türkler ,(Trc. Yıldız MORAN), İstanbul, 1979, s. 217.

²⁰ Süryani MİKHAİL, Vekayiname, (Trc. H.D. ANDREASYAN), Paris, 1925, s. 115. ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 257 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 131.

²¹ Abdülkerim ÖZAYDIN, “Danışmendiler”İ. A. ,T.D.V. ,C.8, İstanbul,1993,s.471; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 132.

²² İbnü’l - ESİR , C . XI , s. 89 ; Urfalı MATEOS , s. 296 ; Osman TURAN, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 177 – 178 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 257 .

oğlu Aynüddeve de Melik Muhammed'in ölümünden sonra Malatya'ya hakim olur. Zünnun Kayseri, Yağıbasan Sivas ve Aynüddeve de Malatya bölgelerine egemen olmuşlardır. Böylece Danişmendli'ler Sivas Malatya ve Kayseri olmak üzere üç ana gruba ayrılmışlardır. Bu durum ise hanedanın çöküşüyle sonuçlanacak büyük bir iç mücadelenin başlangıcını oluşturmuştur²³. Anadolu Selçuklu Sultanı I . Mesut bu belirsizlik ortamından faydalanarak bir çok Danişmendli bölgesini işgal etmiştir.

Yağıbasan önceleri, Selçuklulara karşı Bizans imparatoru ile işbirliği yaptıysa da, Sultan Mesut'un kızı ile evlenince, Anadolu Selçuklularına tabi olmuştur²⁴. Ancak 1155 M. yılında Selçukluların başına II. Kılıçarslan geçince, Yağıbasan, Kayseri bölgesine girerek Danişmendlilerin Kayseri Meliki olan Zünnun'u kendisine bağlamış, daha sonra da Zünnun kaçarak Suriye hükümdarı Atabey Nureddin Mahmut'a sığınmıştır²⁵.

Böylece Yağıbasan, 3 kola ayrılmış olan Danişmendlilerin Kayseri bölgesini kendine bağlayarak bu kolun ortadan kalkmasına neden olmuştur. Sivas ve Kayseri bölgesine egemen olan Danişmendli Hükümdarı Yağıbasan, Nurettin Mahmut Zengi'nin teşvikiyle II . Kılıçarslan ile birkaç kez karşı karşıya gelmiş ancak iki tarafın arasına din adamları girerek savaşı çıkmasını önlemişlerdir²⁶.

---

²³ Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. C.8, İstanbul, 1993, s. 471 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 257 ; Bar HEBRAUS , Chronography , (Trc. W. BUDGE) C. II, Londra , 1932, s. 376 ; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI , Osmanlı Tarihi, C. I , Ankara, 1982 , s. 26 – 27 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 133.

²⁴ Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s.257 ; Mürsel ÖZTÜRK, Selçuk name, Ankara, 1966, s.13 ; Tamara Talbot RICE ; Seljuks in Asia Minor , London , 1961 ,s.14.

²⁵ Urfalı MATEOS, Vakayi -Name, (Trc.H. D.ANDREASYAN), Ankara, 1987, s. 314 ; Cl. CAHEN, Osmanlı'lardan Önce Anadolu'da Türkler ,(Trc. Yıldız MORAN), İstanbul, 1979, s. 134 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 259 ; Hakkı Dursun YILDIZ , Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi , C. 8, İstanbul, 1989, s.134 .

²⁶ Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 258 ; Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. C.8, İstanbul, 1993, s. 472 ; Hakkı Dursun YILDIZ , Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi , C. 8, İstanbul, 1989, s. 134.

Danişmentlilerin önemli hükümdarlarından olan Yağıbasan, 1164 M. yılında ölmüş ve mezarı Niksar Kalesi'nin içinde yer alan Yağıbasan Türbesi'ne konulmuştur²⁷. Fakat Yağıbasan'ın Türbesi günümüzde mevcut değildir²⁸.

Nizamettin Yağıbasan'ın ölümünden sonra Cemalettin Gazi'den başka, diğer üç oğlu Selçukluların hizmetine girdiler. Yağıbasan'dan sonra, Zünnun'un kardeşi İbrahim'in oğlu İsmail, kısa bir süre hükümdarlık yaptıysa da , yerine Cemalettin Gazi geçmiştir. Onu İbrahim Melik Muhammed Gazi ile oğlu İsmail takip etmişlerdir²⁹.

Anadolu Selçuklu Sultanı II . Kılıçarslan, giderek kuvvetlenmeye başlamış ve Danişmendli topraklarını işgal etmiştir. Danişmendli hükümdarı İsmail, çıkan bir isyan sonunda öldürülmüş, yerine Nurettin Mahmut Zengi'nin yardımıyla Zünnun, 1172 M. yılında ikinci kez hükümdarlığa getirilmiştir.

Nurettin Mahmut Zengi'nin 1174 M. yılında ölümü üzerine II. Kılıçarslan, Sivas, Tokat, Niksar ve diğer Danişmendli şehirlerini ele geçirmiş ve böylece Danişmendli'lerin Sivas kolu 1175 M . yılında ortadan kalkmıştır³⁰.

Danişmendlilerin Sivas kolu ortadan kalktıktan sonra, Malatya kolu hakimiyetine bir süre daha devam etmiş, bu bölgenin hakimi olan Aynüddeve, 1152 M. yılında ölünce yerine oğlu Zulkareyn geçmiş ve Anadolu Selçuklu

---

²⁷ MÜNECCİMBAŞI, Camiü'd – Düvel, (Trc. Ali ÜNGÜL), İstanbul, 1986, s. 211 ; İ.H. UZUNÇARŞILI , Kitabeler , C . I , s. 59 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 258 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s.135.

(Hakkı Dursun Yıldız, Yağıbasan'ın mezarı kendi yaptırdığı Niksar Yağıbasan medresesinde bulunduğunu belirtiyorsa da , asıl mezar medresenin yanında yer alan A . Gabriel'in kitabında da eski bir resmi yer alan sekiz dilimli Yağıbasan Türbesindedir.)

²⁸ Albert GABRIEL ; Monuments Turc's d' Anatolie , C . II , Paris , 1934 , s. 125.

²⁹ Halil Edhem ELDEM ; “ Melik Gazi” , 1934 , İstanbul , s. 466 ; Abdülkerim ÖZAYDIN, “Danişmendliler” İ. A. , T.D.V. , C.8, İstanbul, 1993, s. 472 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 259 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 136 ; Ahmet TEVHİD, Meskukat- ı Kadime-İ İslamiye Kataloğu, İstanbul, 1925, s. 88.

³⁰ Rıdvan Nafiz ERGÜDER, Sivas Şehri , İstanbul, 1928, s. 22 ; İbnü'l ESİR , C. XI, s. 314-315 ; Osman TURAN , Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s. 204 ; Mükrimin Halil YINANÇ, “Danişmendliler” İ. A. , M.E.B. , C . III, İstanbul , 1978 , s. 473 –474.

Sultanı I. Mesut'un desteklediği Zulkareyn'in hakimiyeti 1162 M .yılındaki ölümüne kadar devam etmiştir ³¹.

Zulkareyn'in ölümü üzerine oğulları Nasirüddin Muhammed (1162 – 1170 M.), Kasım (1170 M.), Efridun (1171 M.) sırasıyla hükümdarlık yaparlar. Nasirüddin Muhammet'in 1171 M. yılından sonra ikinci kez hükümdarlık yaptığı sırada Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan 1178 M. yılında Danişmendli'lerin bu kolunu da ortadan kaldırmıştır ³².

Danişmendli'lerin yıkılmasından sonra Yağıbasan'ın üç oğlu Selçukluların hizmetine girerek I . Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci defa tahta geçmesi için uğraşmışlardır ³³. Anadolu'da kurulan beyliklerin en büyüklerinden biri olan Danişmendliler'in, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamiyet'in yayılması açısından önemli hizmetleri olmuştur.

Danişmendlilerin hakimiyeti altında Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, ve Niksar gibi şehirler, önemli merkezler haline gelmişlerdir.

Danişmendlilerin yıkılışından sonra bu hanedana bağlı çeşitli kollar Anadolu Selçuklukların hizmetine girmiş, bazıları da daha sonraları Rumeli'ye geçmişlerdir. 1296 – 1360 M . yılları arasında Balıkesir ve Çanakkale yöresinde hüküm sürmüş olan Karesioğulları'nı da muhtemelen Danişmendli soyundan gelenler kurmuştur ³⁴.

---

³¹ Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. ,C.8, İstanbul, 1993, s. 473 ; Mükrimin Halil YINANÇ, "Danişmendliler" İ. A. , M.E.B. ,C. III, İstanbul, 1978, s. 474 ; Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 259 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 138.

³² Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 260 ; Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. , C.8, İstanbul, 1993, s. 473 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s. 139 ; İbn BİBİ , s. 76.

³³ Erdoğan MERÇİL, Müslüman - Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, s. 260 ; İbn , BİBİ , s: 76 .

³⁴Zerrin GÜNAL ; Karesi Beyliği, Yayınlanmamış Lisans Tezi , İ. Ü. Ed. Fak.1991, s.9–26 ; İ. H. UZUNÇARŞILI, Anadolu Beylikleri, İstanbul, 1984, s.96 ; Abdülkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler" İ. A. , T.D.V. , C.8, İstanbul, 1993, s. 474 ; Hakkı Dursun YILDIZ, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8, İstanbul, 1989, s.139.

DANIŞMENDLİ HÜKÜMARLARI

Sivas kolu

Danişmend Gazi	(1071 - 1085)
Gümüştegin Gazi	(1085 - 1104)
Emir Gazi (Melik Gazi)	(1104 - 1134)
Melik Muhammed	(1134 - 1143)
Zünnun (I . Hükümdarlığı)	(1143 - 1143)
Yağıbasan	(1143 - 1164)
İsmail	(1164 - 1164)
Cemalettin Gazi	(1164 - 1166)
Şemseddin İbrahim Muhammed	(1166 - 1172)
Zünnun (II . Hükümdarlığı)	(1172 - 1175)

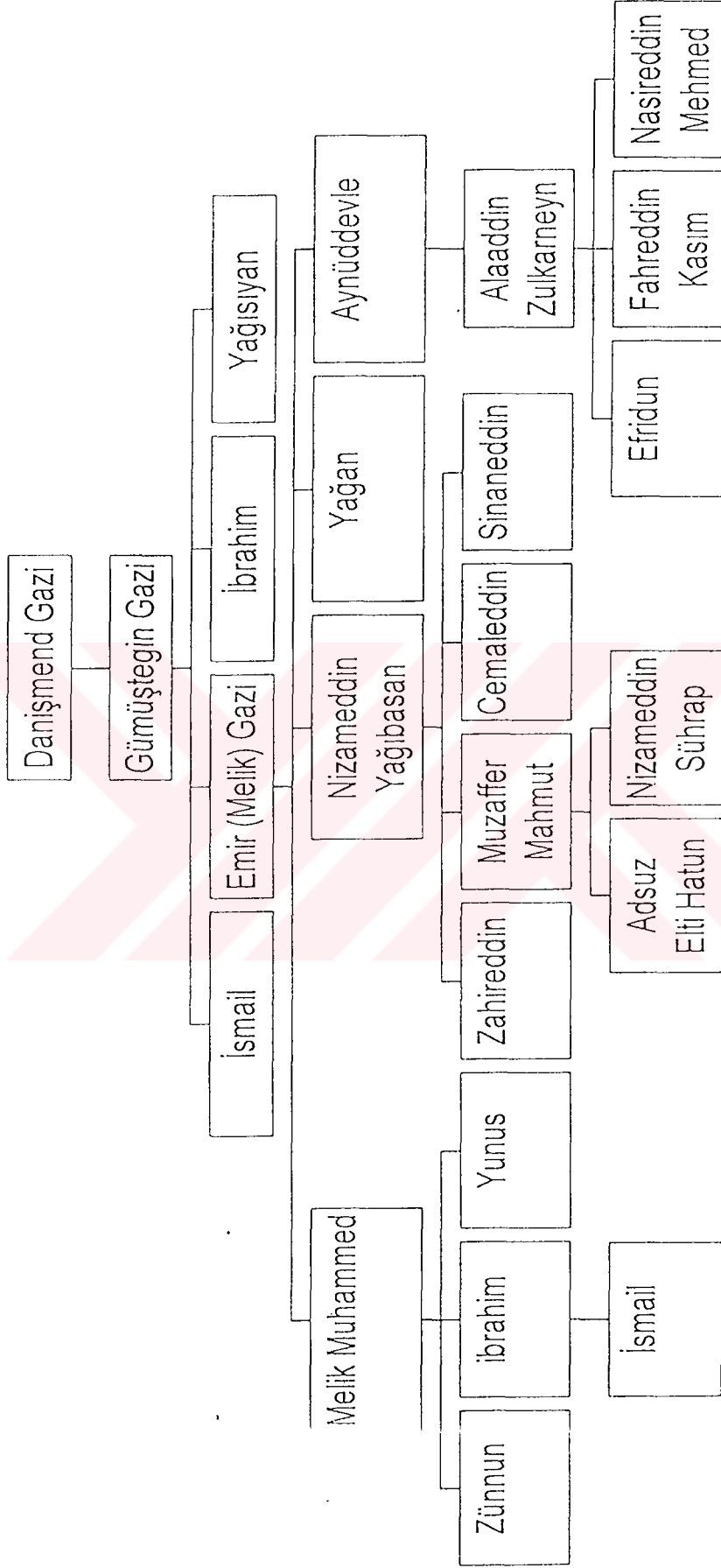
Malatya kolu

Aynüddeve	(1143 - 1152)
Zülkarneyn	(1152 - 1162)
Nasirüddin Muhammed (I. Hükümdarlığı)	(1162 -1170)
Kasım	(1170 - 1171)
Efridun	(1171 - 1175)
Nasirüddin Muhammed (II. Hükümdarlığı)	(1175 –1178) ³⁵

---

³⁵ Abdülkerim ÖZAYDIN, “Danişmendliler” İ. A. , T.D.V. C.8, İstanbul, 1993, s.473

DANIŞMENDLİ ŞECERESİ

II - KATALOG

A - CAMİLER

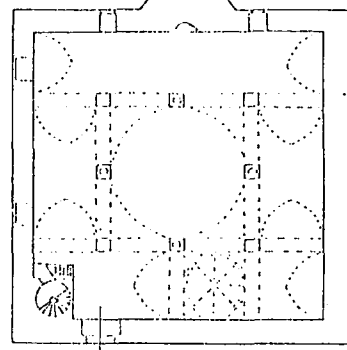
Yapının Adı : GARIPLER CAMİİ / TOKAT

Katalog No : I

Plan : 1

Çizim No : 1

Resim No : 1 - 12

Yeri :

Tokat'ın Pazarcık mahallesinde, Kale'ye yakın bir yerde bulunmaktadır. Evkaf defterlerinde Melik Danişmend Gazi Camii, Tapu Tahrir defterlerinde ise Camii Melik ve Camii Tokat adıyla geçen yapı, halk arasında Yeşil Minareli Camii olarak da bilinir³⁶.

Yaptıran :

Danişmend Gazi (1086 - 1104 M .)

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Garipler Camii Kuyudat-ı Atika'da XIV. Anadolu Vakfiye Defteri'nin 172 . sayfasındaki 205 sayılı Seyyid Ali Paşa Vakfiyesi'nde “ Kubbet-ül camii Şerif bi camii Danişmend El Gazi el kain bi mahalle-i Yazıcık min Medine-i Tokat.” şeklinde belirtilmiştir³⁷. Bu kayıtlardan anlaşıldığı gibi eser bir Danişmendli yapısı olup, Danişmend Gazi'nin Tokat'taki egemenlik yıllarında (1086 - 1104 M .) inşa ettirilmiş olmalıdır.

³⁶ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI - Rıdvan NAFİZ ; Sivas Şehri, İstanbul, 1928, s. 21.

³⁷ Selçuk MÜLAYİM, “Garipler Camii.” İ. A. , T.D.V. , C. 13, İstanbul, 1996, s. 382.

Plan :

Merkezi kubbeli plana sahip cami, kare bir mekan üzerine kurulmuştur. Kalın duvarlar üzerinde yer alan üst örtü üç bölümde ele alınmıştır (Plan : 1).

Mihrap önü mihrap duvarına paralel boydan boya büyük bir beşik tonozla örtülüdür.

Ortada dört kare ayak ve aralarında birer sütun üzerinde yer alan kubbe 7.50 m. çapındadır. Ayaklardan merkezi kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Kubbenin doğu ve batı bölümleri mihraba dik iki beşik tonozla örtülüdür. Orta kubbenin kuzeyinde kalan bölüm ise farklı bir düzenlemeyi gösterir. Üç bölüm halindeki örtülerden kubbeli olan kısım eksenden batıya kaydırılmış şekliyle kuzey bölümünde yer almaktadır. Bu kubbenin her iki yanında, biri küçük olmak üzere iki beşik tonoz bulunmaktadır.

Caminin üzeri iki kubbe ve beş beşik tonozla örtülmüştür.

Yapının kuzey yönünde yer alan sekiz dilimli 3.5 m. çapında küçük kubbe ve tonoz örtülü kısım, hünkar mahfilinin üzerini örtmektedir. Tokat Garipler Camii hünkar mahfili, Niksar Ulu Camii'ndeki (1145–1146 M.) uygulamadan önce Anadolu'da varlığı tespit edilen ilk örnek olmaktadır³⁸.

Cami özellikle merkezi plan düzenlemesi itibariyle önem taşımakta, Karahanlılar'ın Hazar Camii (Buhara Bölgesi XI. yüzyıl başları) ile benzerlik göstermektedir³⁹.

Mimari :

Caminin beden duvarları yaklaşık 20 m. yüksekliktedir. Yüksek duvarların güney ve doğu cephelerinde ikişer büyük, doğu cephenin üst bölümünde 4 küçük pencere bulunmaktadır. Düzensiz taşlardan yapılan

---

³⁸Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 45.

³⁹Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 25.

duvarların üzerinde hareketi sağlayacak mimari elemanların olmayışından ve kenarların yüksek olmasından dolayı camide dışa kapalı, kütleli bir mekan oluşmuştur. Yapı dış mimarisinden daha çok iç mimarisi ve üst örtü sistemiyle dikkat çekmektedir (Resim : 1).

A. Gabriel, yapının bir Hıristiyan mabedinden camiye çevrilmiş olduğunu belirtmektedir⁴⁰. Bunu, gerçekleşmesi zor bir düşünce olarak tahmin ediyoruz . Çünkü yapıda bu özelliği gösterecek herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır. Ancak kubbeyi taşıyan sekiz taşıyıcıdan dört sütunun Roma Dönemine ait bir yapıdan getirildiği başlıkların özelliklerinden anlaşılmaktadır (Resim : 2). Yalnızca bu devşirme sütunlara bakarak yapının Hıristiyan yapısından camiye çevrildiğini belirtmek zordur. Bu sütunların başlıkları genelde sade bir şekilde yapılmışlardır. Caminin iç mekanının kuzey tarafında kalan sütunun başlığında yaprak şeklindeki bitkisel süslemeler yer almaktadır (Resim : 3).

Sütunların dışında kalan diğer payeler dikdörtgen şeklinde yapılmışlardır. Ayaklar birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmış ve buradan üst örtüye pandantiflerle geçilmiştir. Kubbe üzerinde açılan yuvarlak kemerli dört pencere ve duvarlar üzerinde yer alan diğer pencerelerle birlikte aydınlatma sağlanmıştır.

Caminin kuzeyinde yer alan küçük kubbe ise içte sekiz dilimli olarak yapılmıştır. Bu kubbeye geçiş ise benzerini Niksar Kulak Türbesi'nde gördüğümüz tromplarla sağlanmıştır (Resim : 4).

Kubbenin üzerinde doğuya bakan yuvarlak kemerli iki pencere açılmıştır. Her iki kubbenin üzeri bugün kiremitli çatı ile kaplanmıştır (Resim : 5). Aslında caminin toprak damlı olduğu, duvarların en üst kısmında yer alan su oluklarından anlaşılmaktadır. Kapı, caminin kuzey cephesinde, doğu cepheye daha yakın, basık kemerli ve sade olarak yapılmış; günümüzde önü ek bir yapı ile kapatılmıştır (Resim : 6).

---

⁴⁰ A. GABRIEL , Monuments Turc's d' Anatolie, Paris, 1934, II, s. 86-87.

Mihrap

Caminin mihrabı süslemeli ve itinalı taş işçiliğine sahiptir (Resim : 7). Mihrap nişi, her iki yanda bulunan vazo şeklindeki başlıklarıyla dikkat çeken sütunceler ile belirlenmiştir.

Mihrap nişi, sütuncelerin üzerinde beş sıra mukarnaslı olarak bitmektedir. Yarım sekizgen olan mihrabın alt kısmında küçük bir mihrabiye de yer aldığı görülmektedir. Mihrap, güney cephede hafif dışa taşıntılı olarak yapılmıştır.

Mihrabın, sağ alt köşesindeki kitabeden 733 H. (1333 M.) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır (Resim : 8).

Kitabe

Okunuşu

1. Bina Hazel mihrab-ı Resul-i İbn Muhammed
2. Fi sevval-i semet-i selase ve selasine ve seba mie (733 H.)

Açıklaması

Bu mihrap Muhammet oğlu Resul tarafından 733 H. senesinin Şevvalinde yapılmıştır (1333 M.).

Usta ve tarih kitabesine göre mihrap Resul bin Muhammed tarafından 733 H. yılının şevval ayında (1333 M. Haziran) yapılmıştır.

Tamamen taştan yapılmış olan mihrabın etrafını boydan boya çeviren ve Al-i imran süresinin 18. ve 19. ayetlerini içeren celi kitabe, sağ alttan başlayarak yükselir. On beş taş levhadan oluşan kitabe, üstte ve solda dönüş yaparak yazıyı tamamlar (Resim : 9-10-11).

Mihrabın çevresinde geniş bir kuşak halinde dekoratif harflerle süslenmiş kitabe şöyledir:

Okunuşu

Sağda : Bismillahirrahmanirrahim Şehidellahu ennehu La ilahe illa hu

Üstte : vel - melaiketü ve ûlû'l – ilmi kaimen bilkısdı

Solda : La ilahe illahu ve'l-azizü'l hakim. İnneddine indallahi'l

İslam

Açıklaması

“ Allah kendinden başka ilah olmadığına şahadette bulundu. Melekler de şahadette bulundu. İlim sahipleri de adalet ölçülerini ayakta tutarak (Onun varlığına) şahitlik ettiler. Ondan başka ilah yok, o çok güçlüdür. Hep üstündür ve her şeyi yerine koyup belli bir amaca yöneltendir.”

Minare

Yapının kuzey doğu köşesinde, beden duvarlarının üzerinde yükselen kısa ve kalın yapılmış, dönem özelliklerini gösterecek şekilde inşa edilmiş bir de minaresi bulunmaktadır. Minarenin gövde kısmı, petek kısmından daha geniş tutulmuş ve tuğlalarla baklava dilimi motifi elde edilecek şekilde dizilmesiyle farklı bir şekilde örülmüştür. Gövdeden şerefeye geçiş on silmenin üst üste bindirilip kademeli olarak yapılmasıyla sağlanmıştır. Şerefenin tabanı taştan, korkuluğu ise tuğladan yapılmıştır. Şerefeye çıkışı sağlayan kapının yuvarlak kemeri, tuğlaların dik olarak dizilmesiyle oluşturulmuştur. Kubbelerde bulunan yuvarlak kemerli pencerelerle benzerlik gösterir (Resim : 12).

Petek Kısımında bulunan bazı tuğlaların yeşil sırları hala dökülmemiştir. Kalan izlerden petek kısmının yeşil sırlı tuğlalarla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı camiye “Yeşil Minareli Camii” adı verildiği de belirtilmektedir ⁴¹. Minareye yapılan onarımlar tuğla örgüsünde kendini göstermektedir.

Son yıllarda yapılan restorasyonlarla cami plan, duvar örgüsü ve mimarisi bakımından özelliklerini kaybetmiştir. Yalnız mihrap ile bazı diğer mimari elemanlar yapının ilk inşa döneminden günümüze kalmış önemli kısımlardır.

Anadolu'nun en eski yapılarından biri olan Garipler Camii özellikle plan yönüyle dikkat çekmektedir.

Malzeme :

Caminin duvarlarında moloz taş kullanılmıştır. Tuğla malzeme ise minarede ve üst örtüde kullanılmıştır. Ayrıca petek kısmında yeşil renkli sırlı tuğlaların kullanıldığı kalan izlerden anlaşılmaktadır. Caminin içinde yer alan dört yuvarlak sütun ve mihraptaki iki sütunce devşirme malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Mihrap ise, düzgün kesme taş işçiliği ile dikkat çekmektedir.

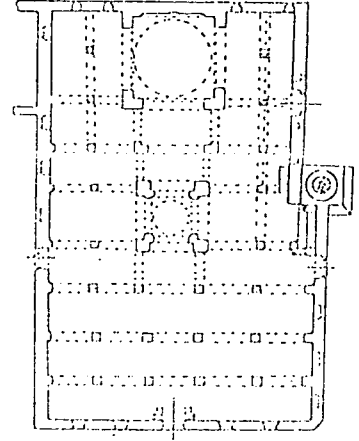
Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemlerinde pek çok defa tamir edilen Garipler Camii, yapım tarihi bakımından günümüze gelen en eski Danişmendli eseri olma özelliği taşımaktadır ⁴².

---

⁴¹ Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 26.

⁴² Selçuk MÜLAYİM, “Garipler Camii.” İ. A. İstanbul, T.D.V. , C. 13, 1996, s. 381. ; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI - Rıdvan NAFİZ ; Sivas Şehri, İstanbul, 1928, s. 21.

Yapının Adı : KAYSERİ ULU CAMİİ
Katalog No : II
Plan : 2
Çizim No : 2 - 7
Resim No : 13 - 44

Yeri :

Kayseri surlarının hemen yanında, şehrin merkezinde yer almaktadır. Sultan Camii olarak da bilinmektedir.

Yaptıran :

Danışmendlilerden kalan geniş kapsamlı dini yapıların en eskilerinden olan cami, hanedanın üçüncü hükümdarı Melik Muhammed zamanında (1134 – 1143 M .) inşa edilmiştir ⁴³.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Kayseri Ulu Camii'nin yapıldığı tarih, kesin olarak bilinmemektedir. Kuzey cephenin çatıya yakın kısmında bulunan kitabede caminin I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1204 – 1211 M.) zamanında, Yağıbasan'ın oğlu Muzafferüddin Mahmut tarafından 602 H. (1205 M.) yılında yaptırıldığı yazılıdır. Oktay Aslanapa bunun bir onarım kitabesi olduğunu belirtmektedir ⁴⁴.

Melik Muhammed'in caminin güney tarafında inşa ettirdiği, kendi adıyla anılan medreseye defnedilmiş olması Kayseri Ulu Camii'nin onun zamanında yaptırıldığı fikrini akla getirmektedir. Ayrıca M. Halil Yımaç, Melik Muhammed'in Kayseri'yi devletine başkent yaparak, Anadolu'nun en

⁴³ M. Baha TANMAN, " Danışmendliler." İ. A. , T. D. V. C. 8, İstanbul, 1993, s. 475.

⁴⁴ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı , C. II , İstanbul , 1973 , s. 20.

önemli şehirlerden biri haline getirdiğini belirtmektedir⁴⁵. Dolayısıyla bu kadar önem verdiği bir şehirde Ulu Camii yaptırmış olması kuvvetli ihtimaldir. Muzafferüddin Mahmut döneminde Danişmendliler zaten tarih sahnesinden silinmişlerdi. Aynı yıllarda kızı Adsuz Elti Hatun'un Kayseri Kölük Camii'nde yaptırdığı ekleme ve onarımları da göz önüne alırsak bu dönemde büyük bir onarım geçirmiş olması gereklidir.

Kuzey cephede çatıya yakın olarak bulunan kitabe şöyledir:

فی ایام السلطان الاعظم
کیخسرو بن قلیچ آرسلان عز نصره
عمره مظفر الدین محمود بن
یغایبسان فی سنة اثنتین رستمائة

(Resim : 13)

Okunuşu

1. Fi eyyam-ı Sultan-el muazzam
  2. Keyhüsrev bin Kılıç Arslan azze nasrahu
  3. Ammerahu Muzafferüddin Mahmud bin
  4. Yağıbasan fi seneti isneteyn sittemiye
- (602 H.) 1205 M.

Açıklaması

Büyük Sultan Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev zamanında (Allah yardımını aziz kılsın) Yağıbasan oğlu Muzafferüddin Mahmud 602 H. senesinde emretti.

Batı cephede kapı üstünde yer alan kitabe şöyledir:

انما يعمر مساجد الله من آمن بالله

Okunuşu

İnne ma ya'muru mesacidellahi men amene billahi

(XIII. yüzyıla ait)

(Resim : 14)

⁴⁵ Mükrimin Halil YINANÇ, " Danişmendliler", İ. A., M.E.B. C. III, İstanbul, 1963, s. 471.

Açıklaması

Allah'ın mescitlerini Allah'a inananlar imar eder.

Kuzey tarafta bulunan girişin hemen üstünde iki bölüm halinde bulunan kitabe :

I. Kısım

ایدوب بو جامعی تعمیر اول خیرک سر افرازی
خلیل افندی اول مطبخ امینی جود دمسازی
نیازی هاتف غیب دیدی با الف تاریخی
اوله مقبول درگاه الهی سعی ممتازی

Okunuşu

1. Edip bu camii tamir ol hayrın ser-efrazı
2. Halil efendi ol matbah emini cûd-i dem-sazı
3. Niyazi hatif-i ğaybı dedi bâ-elf tarihi
4. Ola makbul dergah-ı ilahi sa'y-i mümtazı
(1135 H. , 1722 – 1723 M.)

Açıklaması

Hayır işlerinin o ileri geleni meşhur Matbah emini cömertlik dostu Halil Efendi bu camiyi tamir etti. Gaybdan bir ses ey Niyazi ba elifle tarihini dedi: İlahi dergahta seçkin çalışması kabul ola.

II. Kısım

امین سور سلطان مطبخ امین کیم
رجوه خیره بذل مال ایادی عالمده معتادی
خلیل جمله عالم او ذات باک مستثنی
سزادر کلشن خیرک دینلسه سرو آزادی
خراب ایکن تزلزلدن بو معباده گاه عرش آسا
بین تعمیر ایله قیلدی مجدد کهنه بنیادی
یتقیمیشادی جدار ستغنی بالا طاق زیباسی
طینه رسم قدیم ارزره ظنوره طلیدی انشادی
بنور کعبه ء علیا بعز مسجد اقصی
آکا کورسترمینه مولی عذاب یوم میعاددی
بازسیلمسن بویله بر تاریخ نو تا بیت معنوره
اولر جامع خلیلک کعبه آسا اولدی بنیادی

(Resim : 15)

Okunuşu

1. Emin-i sur-ı Sultani matbah Emini kim
2. Vücut-ı hayra bezl-i mal idi alemde mu'tadı
3. Halil-i cümle alem o zat-ı pak-i müstesna
4. Sezadır gülşen-i hayrın denilse serv-i azadı
5. Harab iken tezelzeleden bu mabedgah arş-ı asa
6. Beyn tamiriyle kıldı mücedded köhne bünyadı
7. Yıkılmıştı cidar-ı sakfıbala tak-ı zabası
8. Yine resm-i kadim üzre zühure geldi inşadı
9. Bi-nur-ı Kabe-i ulya bi-izzı Mescidi Aksa
10. Ana göstermeye Mevla azab-ı yev-i miadı
11. Yazılsın böyle bir tarih-i nevta beyt-i ma'mure
12. Ulu camii Halil'in Kabe asa oldu bünyadı

1135 H. , (1722.- 1723 M.)

Açıklaması

Sultan surunun matbah emini, Dünyada alışıldığı üzere malını hayırlı yerlere saçtı. O yüce seçkin zat, bütün alemin dostu, hayır, gül bahçesinin en yüksek servisidir denilse layıktır. Gökyüzü gibi yüksek olan bu mabet zelzelede; yıkılmışken tamir sırasında bu eski binayı yeniledi.

Doğu cephede yer alan kapının üstündeki kitabe:

تاریخ الزلزله

١١٢٦ هـ

(Resim : 16)

Okunuşu

1. Tarihi zelzele

(1126 H. , 1714 M.)

Açıklaması

Zelzele tarihi

(1126 H. , 1717 M.)

Mihrap önü kubbeye geçişteki kuzey - batı pandantifinin üzerinde yer alan kitabe

بحر لطف موجلندی

جامع کبیر آجیلدی

۱۲۳۰ هـ

(Resim 17)

Okunuşu

1. Bahr-i lütf mevcelendi

2. Cami-i kebir açıldı.

(1230 H. , 1815 M.)

Açıklaması

Lütuf denizi dalgalandı

Ulu camii açıldı.

(1230 H. , 1815 M.)

Mihrap bölümüne açılan doğu yan sahında kemerin üzerinde bulunan kitabe

ایلدی اصحاب خیرات بذل همتله

اولو جامعک تعمیرنده مال ایلسون الله قولو

فعل صالح ایله نجاته سوزک طوت تاریخک

قیل جماعتله نمازله ایله به باسط قبول

(Resim 18)

Okunuşu

1. Eyledi eshab-ı hayrat bezli himmetle

2. Ulu caminin tamirinde mal eylesün Allah kulu

3. Fiil-i salihle ne cata sözün tut tarihim
4. Kıl cemaatle namazlar eyleye Basit kabul

Açıklaması

Hayır sahipleri çokça yardım ettiler. Ulu camiinin tamirinde Allah kuluna mal versin ey Necat salih işle tarihin sözünü tut. Cemaatle namaz kıl Allah kabul ede. Kitabenin son satırı Ebced hesabıyla toplanınca 1288 H. (1871 M.) yılını vermektedir. Böylece caminin 1871 M. yılında bir onarım daha geçirdiği anlaşılmaktadır.

Bu kitabelerden anlaşıldığı gibi camii 1205 M. yılından sonrada 1714 M., 1722 M., 1815 M. , 1871 M. tarihlerinde bir çok onarım geçirmiştir.

Plan :

“Sultan Camii” olarak da tanınan yapı⁴⁶, dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiştir. Sonradan yapılan eklemeler ve onarımlar sonucu eserin plan yapısının oldukça karıştığı, simetrisinin bozulmuş olduğu görülmektedir (Plan : 2).

1205 M. yılında Muzafferüddin Mahmut tarafından yaptırılan onarımda caminin asıl yapısında bir çok değişiklikler meydana gelmiştir. Bu onarımlar sırasında caminin kuzey yönüne iki sahnin eklenmiştir. Burada yer alan kapı ve sahninlardaki ayaklar, diğer sahninlardakilerine göre daha düzenli ve simetriktir. Ayrıca bu iki sahnin da diğer sahninlardan farklı olarak hiçbir devşirme sütun ve başlığının kullanılmadığı görülmektedir.

Caminin ilk inşa edildiği yıllarda kuzeydeki girişe yakın ve üzeri açık olduğu tahmin edilen kare mekanın 1205 M. tarihinde yapılan onarımlarda üstünün bir kubbe ile örtülmesi ve kuzeye eklenen iki sahnin ile mekanın ortasında kalması sağlanmıştır. Aynı şekildeki açıklığı Kayseri Kölük Camii’nde de görüyoruz. Buranın da daha sonraki dönemlerde üzeri

---

⁴⁶ Muzaffer ERDOĞAN , “ Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri.” Vak. Der. , VII , İstanbul , 1968 , s. 159.

kubbe ile örtülmüştür. Erol Yurdakul bu açıklığın altında bir kar kuyusunun bulunduğunu belirtmektedir⁴⁷. Muhtemelen aynı kar kuyusunun Kayseri Ulu Camii'nde de olması gerekmektedir.

Yapının batı duvarında görülen onarımlar bu tarafın minare ile birlikte yapıldığını göstermekte. Minarenin kare kaidesi ile batı duvarının minareden sonraki kuzey kısmının, buldukları konum itibariyle de birlikte inşa edildikleri belli olmaktadır.

Mimari özelliklerinden dolayı minarenin XIII. yüzyıl başlarına tarihlenmesi uygundur. Böylece caminin 1205 M. yılında büyük bir onarım geçirdiği, bu dönemde yapıya iki sahının eklendiği ve batı duvarının da yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Batı duvarının minareden sonra olan güney kısmı, daha içeride yapılmıştır. Bunun nedenini, günümüzde mevcut olmayan medresenin bir bölümünün, bu kısımda yer alan uzantısının olmasına bağlayabiliriz. Bu eklenti, caminin güney batı köşesindeki deformasyona neden olmuştur.

Caminin batı cephesinde iki, kuzey ve doğu cephelerinde birer olmak üzere toplam dört girişi vardır.

Mihraba dik beş sahından oluşan camide kubbeleri taşıyan payeler, aydınlık kubbesi ve mihrap önü kubbesi, yapıda mihrap eksenini daha belirgin hale getirmiştir

Mimari :

Kuzey - güney doğrultusunda dikdörtgen bir planda yapılmış olan caminin, dört girişi bulunmaktadır.

Kuzey cephede yer alan kapı, basık kemerli olup sivri kemerli kademeli bir silme ile çerçevelenmiştir. Sivri kemerli alınlıktaki kitabe, giriş kemerinin kilit taşı üzerinde de küçük bir rozet yer almaktadır. Giriş ve alınlık iç bükey bir silme içine alınmıştır(Resim : 19). Kapının her iki yanında yer alan pencereler basık kemerli olup, benzerini giriş

---

⁴⁷ Erol YURDAKUL , Kayseri – Kölük Camii ve Medresesi , Ankara , 1996 , s . 51.

kapısında gördüğümüz dikdörtgen silme ile çerçeve içine alınmıştır (Resim : 20). Kuzey cephede yer alan kapı ve pencereler birbirleri arasında uyum gösterirken, diğer cephelerdeki pencere ve kapı düzenlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Kapının üzerinde yer alan 1722 – 1723 M. tarihli onarım kitabesi de bu cephenin diğerlerinden farklı bir tarihte onarıldığını göstermektedir.

Caminin asıl girişinin yer aldığı kuzey cephesinde çatıya yakın bir yükseklikte yer alan kitabede caminin I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Yağıbasan'ın oğlu Muzafferüddin Mahmut tarafından 1205 M. yılında yaptırıldığı yazılıdır. Oktay Aslanapa bu kitabenin onarım kitabesi olduğunu belirtmektedir⁴⁸.

Danışmendli hükümdarlarından Melik Muhammed zamanında (1134 – 1143 M.) Kayseri başkent olmuş ve şehir büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüzde mevcut olmayan caminin güney cephesine bitişik olarak yapılmış medresenin bir hücresi türbe haline getirilmiş ve içine Melik Muhammed'in mezarı konulmuştur. Bu dönemde çok önemli bir merkez haline gelmiş olan Kayseri'de Ulu Camii'nin yapılması daha uygun düşmektedir. Diğer yandan Danışmendli Beyliği'nin 1178 M. yılında yıkıldığını da düşünürsek Camii'nin 1205 M. tarihinde büyük bir onarım geçirdiğini söyleyebiliriz . Tanju Cantay, camiyi iki inşa döneminde inceleyerek, aydınlık kubbesi, batı duvarı ve minarenin 1205 M. tarihindeki onarımlarda yapıya eklendiğini belirtmiştir⁴⁹.

Kuzeydeki iki sahında yer alan payelerin diğer ayaklara olan uyumsuzluğu ve caminin diğer bölümlerinde bulunan devşirme sütunların burada yer almaması bu kısmın yapıya sonradan eklendiğini göstermektedir.

---

⁴⁸ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı , C. II , İstanbul, 1973, s . 20.

⁴⁹ Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s.20.

Doğu cephede yer alan kapı, kuzey cephedeki girişten farklı bir şekilde ele alınmıştır. Kapı yuvarlak kemerli olup, dışa taşıntı yapan geniş bir dikdörtgen kuşak ile çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üzerinde, kademeli silmeler yer almaktadır (Resim : 21). Bu cephedeki pencereler basık kemerli ve demir kafesli olarak yapılmışlardır (Resim : 22). 1714 M. tarihinin yer aldığı kitabe, caminin bu cephesindeki kapının üzerinde bulunmaktadır. Kitabedeki tarihten de anlaşılacağı gibi bu cephe 1714 M. yılında onarılmıştır. Ayrıca yapının güney – doğu köşesine bitişik olarak 1796 M. yılında Raşit Efendi Kütüphanesi yaptırılmıştır.

Minarenin de yer aldığı batı cephesinde iki giriş kapısı bulunmaktadır. Minarenin kuzeyinde yer alan kapı basık kemerli olup üzerinde dışa taşıntı yapan sivri kemerli bir alınlığı bulunmaktadır. Kemerin aynalık kısmında da dikdörtgen pencereye yer verilmiştir (Resim : 23).

Minarenin güneyinde yer alan kapı ise diğerlerinden farklı olarak zeminden açılmıştır. Bu giriş caminin diğer kapılarından daha sonraki dönemlerde, oldukça sade ve basık kemerli olup, üzengi taşları iç yana taşıntılı yapılmıştır (Resim : 24). Batı cephede yer alan pencereler, doğu cephedekilerle benzerlik gösterirler. Basık kemerli pencereler içe doğru genişlerler (Resim : 25). Batı cephede meydana gelmiş olan simetri bozukluğu, onarımlardan sonra oluşmuştur.

Güney cephe ise caminin diğer duvarlarına göre en sade olanıdır. Cephe üzerinde dikdörtgen olarak düzenlenmiş dört pencere dışında herhangi bir mimari öge yoktur (Resim : 26).

Batı cephesindeki minarenin güney tarafında sonradan açılmış olan kapının dışında diğer girişlerden merdivenlerle zemine inilmektedir (Resim : 27).

Mihraba dik beş sahından oluşan cami, mihrap eksenini ile dikkat çekmektedir (Resim : 28). Bu bölümde yer alan aydınlık kubbesini taşıyan kemerler, camideki diğer kemerlere göre daha yüksek tutulmuştur. İlk inşa döneminde kare bir açıklık olan bu bölümün muhtemelen

sonradan üzeri kubbe ile örtülmüş olması, kemerlerin yüksek ve daha sivri olarak yapılmasına neden olmuştur⁵⁰. Aydınlık kubbesinin üzerinde dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş dört pencere yer almaktadır (Resim : 29).

Çapraz eksenlerin kesişme noktasında, 4.5 m. çaplı pandantifli geçiş ögesine sahip, aydınlık kubbesi bulunmaktadır. Burası orta avlu geleneğinin, küçülmüş ve kapalı hacim hüviyetini kazanmış bir uygulaması olarak kabul edilebilir⁵¹. Oktay Aslanapa aydınlık kubbesini Harput Ulu Camii (1156 – 1157 M.) ndeki orta avlunun iyice küçülmüş ve kapanmış bir şekli olarak belirtmektedir⁵². Mihrap önü kubbesi, ikisi güney duvarına bitişik diğer ikisi L kesitli dört payeye oturan geniş, kademeli sivri kemerler üzerinde yer almaktadır (Resim : 30).

Geçiş elemanı olarak pandantiflerin kullanıldığı kemerler, 9.5 m. çapındaki kubbeyi taşımaktadırlar.

Caminin üst örtüsü; kesme taşlardan örülmüş, kare, sekizgen, payeler ve devşirme mermer sütunların üzerinde yükselen hafif sivri kemerlere oturmaktadır (Resim 31-32-33).

Yapı zeminden oldukça yüksekte açılmış yirmi bir pencere ve kubbelerin ana eksenleri üzerinde açılmış sekiz pencere ile aydınlatılmıştır.

Mihrap

Kayseri Ulu Caminin mihrabı, günümüze orijinal şekliyle gelmemiştir. Günümüze ulaşmış olan mihrap son restorasyonda yerleştirilmiştir. Kölük caminin taşa işlenmiş bir kopyası olan mihrap yapıyla sadelik içindeki anıtsal görünüşüyle uyum sağlamaktadır (Resim : 34).

---

⁵⁰ Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 21.

⁵¹ Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 21 ; Kurt ERDMANN , “ XIII. yüzyıl Camilerinin Özel Durumu.” Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1962, s. 145.

⁵² Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984 , s. 108 ; Doğan KUBAN, Anadolu – Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, I , İstanbul, 1965, s. 123.

Beş sıra mukarnaslı mihrap nişini çevreleyen hafif sivri kemerin köşelerinde yer alan kabalar ve etrafında bulunan kaval silmeler dekoratif süslemeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Mihrabın üst kısmında, örneğini Kölük Camii Mihrabı'nda gördüğümüz kitabede “ Bismillahirrahmanirrahim el – hamdü” yazısı bulunmaktadır.

Mihrap dıştan geçmeli iki kaval silme ile çevrelenmişken, bu silmeler üst kısmında yer alan taç bölümünü de içine alacak şekilde devam etmişlerdir.

Mihrap nişinin içinde ikinci bir mihrabiye yer verilmiştir.

Kayseri Ulu Camii'nin eski mihrabı, Oktay Aslanapa tarafından yayınlanmıştır ⁵³ (Resim : 35). XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendiği bu mihrabın alt sırasında yer almış olan üç çini levhanın Takkeci İbrahim Ağa Camii (1592 M.) ve Sultan Ahmet Camiinde (1609 – 1616 M.) görülen ayaklı bir kase içindeki karanfil ve lale motifinin tekrarlandığı belirtmekte , ancak renklerin çok solgun olduğuna da dikkat çekmektedir ⁵⁴ (Resim : 36). Mihrabın üst kısmında bir kuşak meydana getiren çinilerin, sol kenarda toplanmış bulunanlarla birlikte büyük bir ihtimalle Venedik'te hazırlanmış olan çinilerden veya desenlerden ilham alınarak meydana getirildiği belirtilmektedir ⁵⁵.

Minare

Kayseri Ulu Camii'nin minaresi, batı cephenin ortasında yer almaktadır (Resim : 37). Minare caminin beden duvarlarından da yüksek kare bir kare kaide kısmına sahiptir. Kaide, zeminden itibaren dört basamak şeklinde bir kademelenmeye sahiptir (Resim : 38). Kaidenin en üst kesiminde ise, dışa çıkıntı yapan iç bükey silme yer almaktadır.

⁵³ Oktay ASLANAPA , Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri, İstanbul, 1949 , s.65.

⁵⁴ Oktay ASLANAPA , Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri, İstanbul, 1949, s.37 – 72. Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 26

⁵⁵ Oktay ASLANAPA , Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri, İstanbul, 1949, s 70 – 71.

Kare kaidenin üzerinde, tuğla malzeme ile örülmüş yüksek bir pabuç kısmı bulunmaktadır (Resim : 39). Sekizgen pabuç kısmının üzerinde, pabuçluktan ince testere dişli bir silme ile ayrılan ve yukarı doğru incelen tuğla örgülü silindirik gövde yükselmektedir. Minare, kaide kısmında daha geniş tutulmuş ve peteğe kadar kademeli bir incelmeye anıtsal bir görünüm kazanmıştır(Resim : 40).

1205 M . yılında yapıldığı tahmin edilen minarenin son restorasyonunda şerefenin hemen altında geniş bir kuşak halinde yer alan örgülü kufi kitabe, başarısız bir şekilde onarım geçirmiştir (Resim : 41). Albert Gabriel, bir ayet kitabesi olarak belirttiği yazı kuşağının beyaz alçı zemin üzerinde kırmızı tuğladan harflerle meydana getirildiğini bildirmektedir⁵⁶. Yazının zemini firuze renkli çinilerle doldurulmuştur. Şerefe altlığı kademeli dört silme ve testere dişli tarzında dizilmiş ikili kuşaktan oluşmaktadır (Resim : 42). Alçak bir korkuluğa sahip olan şerefenin üstünde, kesme taştan inşa edilmiş yukarı doğru daralan petek kısmı yer almaktadır.

Kayseri Ulu Camiinin sağlam, dengeli ve uyumlu minaresi yapıya hareketlilik kazandırmıştır. Minarede sade tuğlalar kaydırmalı sistemde yarım bükey olarak yapılmıştır.

Süsleme :

Camide süslemeli mimari eleman olarak karşımıza çıkan minber, bazı eklemelere ve boyalara rağmen asıl şeklini kısmen korumuş olarak günümüze gelebilmiştir.

Minber, 0.88 m. genişliğinde, 3.44 m . derinliğinde ve 5.61 m. yüksekliğinde olup anıtsal ve dengeli bir görünüme sahiptir (Resim : 43).

Üzerinde taht kısmının yükseldiği minberin, uzun dikdörtgen yan aynalıklarında kırık kenarlı çember geçmeler bulunmaktadır. Minberin yan

---

⁵⁶ Albert GABRIEL , Monuments Turcs d' Anatolie , C. I , Paris , 1934 , s . 35. Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 24

yüzeylerinde taklit kündeکارinin çakma tekniğinde meydana getirilmiş süslemeler görölmektedir⁵⁷.

Yan aynalığı oluşturan üçgen alanlarda kalın kenarlı eşkenar sekizgenler, sonsuzluk prensibine göre yerleştirilmişlerdir. Bu süslemenin benzerini Malatya Ulu Camii Minberi'nde de (1224 M.) görüyoruz. Geometrik şekillerin araları bitkisel süslemeler ile bezenmiştir. Üçgen olarak düzenlenmiş aynalığın kenarlarında Ayet-el Kürsi'den alınmış kitabeler görölmektedir⁵⁸ (Resim : 44).

Minberin orijinal olmayan kafes oyma tekniğindeki korkuluk şebekeleri, altı köşeli yıldızlardan oluşmaktadır. Minberin taht kısmının korkuluk şebekelerinde de tekrarlanan bu bezeme, tahta levhaların ince testerelerle kesilerek oyulmasıyla meydana getirilmiřtir⁵⁹.

Kayseri Ulu Caminin kapı kanatlarından oluşan diğer bir süslemesini de Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde görebiliriz . Kapılar dönemin ahşap sanatının önemli örneği olarak değer taşırlar. Bahaddin Ögel bu kapı kanatlarının camiyi 1205 M . yılında onartan Muzafferüddin Mahmut tarafından yaptırılmış olabileceğini, kapı kitabesinin zor okunması nedeniyle buradaki yazının Muzafferüddin Mahmut olması gerektiğini belirtmektedir⁶⁰. Kapı kanatları üst kısmında sivri bir kemer meydana getiren bordür kuşağı ile çerçeve içine alınmıştır. İki yandan inci dizileri ile sınırlanmış olan ve kapı kanatları, üçgen panolar, lotus palmet, kıvrık dal ve rumi süslemeler ile bezenmiřtir⁶¹.

---

⁵⁷ Gönül ÖNEY , “ Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri.” Sanat Tarihi Yıllığı , III , İstanbul, 1969-1970, s . 138.

⁵⁸ Gönül ÖNEY , “ Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri.” Sanat Tarihi Yıllığı , III , İstanbul, 1969-1970, s . 141. ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 28

⁵⁹ Gönül ÖNEY , “ Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri .” Sanat Tarihi Yıllığı, III , İstanbul, 1969-1970, s . 140 .

⁶⁰ Bahaddin ÖGEL , “ Selçuklu Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar.” Yıllık Araştırmalar Dergisi , I , Ankara , 1956 , s . 200.

⁶¹ Işıl BACINOĞLU, Ankara Etnoğrafya Müzesindeki Ağaç Eserler, İ. Ü. Ed. Fak. , Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1969 , s . 73-74. ; Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri , İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 29

Ankara Hacı Hasan – Ög le Camii (XIII. yüzyıl) kapısının kemer alınlığı, üst bordürü ve genel hatları ile Kayseri Ulu Camii'nin aynısıdır⁶².

---

⁶² Işıl BACINOĞLU , Ankara Etnoğrafya Müzesindeki Ağaç Eserler , İ .   . Ed. Fak., Yayınlanmamış Lisans Tezi , 1969 , s . 74. ; Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri , İ .   . Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 30

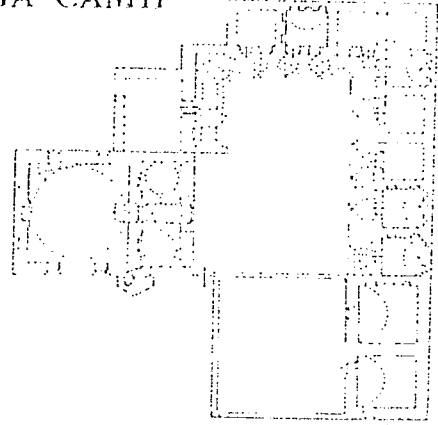
Yapının Adı : AMASYA / KÜÇÜK AĞA CAMİİ

Katalog No : III

Çizim No :

Plan No : 3 - 4

Resim No : 45 - 53

Yer :

Amasya da Şamlar Mahallesi'nde, Yeşil Irmağın yanında yer almaktadır. Diğer bir adı da Şamlar Cami olarak geçmektedir.

Yaptıran :

Kapı Ağası Ayas Ağa

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

İlk olarak Emir Gazi (1104 -1134 M.) tarafından inşa edilmiştir⁶³. Daha sonra yıkılan bu camiyi 1495 M. yılında Kapı Ağası Ayas Ağa yeniden yaptırmıştır⁶⁴.

Plan :

Cami, medrese ve sıbyan mektebinden oluşan yapılar küçük bir külliye örneği sergilemektedirler (Plan : 3 - 4). Medresenin mimari özellikleri cami ile sıbyan mektebinden farklılık göstermesi nedeniyle, medresenin Danişmendli dönemine ait olduğu belirtilmektedir⁶⁵.

⁶³ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR, Amasya Tarihi C.1, İstanbul, 1909 - 1912, s. 149.

⁶⁴ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR, Amasya Tarihi C.1, İstanbul, 1909 - 1912, s. 149.

⁶⁵ Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ.Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 49. ; İ. Aydın, YÜKSEL, Osmanlı Devrinde II. Beyazıt-Yavuz Selim Devri, C. V, İstanbul, 1983, s. 12. ; Hüseyin MENÇ, Her Yönüyle Amasya, Samsun, 1997, s. 227.

Cami

Kare planda (7.65 x 7.65), tek kubbeli, üç gözlü son cemaat yeri ile küçük bir camii olarak inşa edilmiştir. Kubbeye geçiş Türk üçgenleri ile sağlanmıştır.

Medrese

Medrese hücreleri ile önünde yer alan revaklar U şeklindeki bir planda yapılmıştır. Son cemaat yerinin, batı tarafına bitişik olarak inşa edilen medrese, revaklı olarak yapılmıştır. Medrese hücrelerinin üzeri tonozla, revakların üzeri ise çapraz tonozlarla örtülüdür. Ancak revak ayaklarının dizilişinde ve üst örtü sisteminde uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Medrese planında görülen düzensizlikler, değişik ölçülerde yapılmış revak kemerleri, revaklardaki aynalı tonozların bozuklukları ve bir dersane bölümünün olmaması medresenin, cami ve sıbyan mektebin yapıldığı yıllardan, daha önceki dönemlere ait olduğunu göstermektedir⁶⁶.

Sıbyan Mektebi

Cami ve medreseden bağımsız bir şekilde kare planlı olarak yapılmıştır. Medreseye doğu kenarından bitişik olan sıbyan mektebinin üzeri beşik tonozla örtülüdür.

Mimari :

Külliye olarak inşa edilmiş yapı topluluğundan Küçük Ağa Caminin bugünkü durumu ile Danişmendli eserleri arasında sayılması mümkün değildir. Ancak yapının ilk tarihinin Danişmendli dönemine kadar gitmesi eseri tanıtmamıza sebep olmuştur (Resim : 45).

Cami

Tek kubbeli düzenlemeye sahip caminin beden duvarları üzerinde iki katlı pencere sırası bulunmaktadır. Alt sıradakiler, sivri kemerin

---

⁶⁶ Tanju CANTA, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s.50

içerisine alınmış ve demir kafesli olarak yapılmıştır. Üst sıradakiler ise, alçı şebekeli olarak ele alınmıştır (Resim : 46). Kubbeye geçiş elemanları olan Türk üçgenlerinin üzeri dışta iki tarafa eğimli çatı ile örtülmüştür. Kubbe kasnağı onikigen olup biraz yüksek tutulmuştur. Kasnağın üzeri basık bir kubbe ile örtülüdür. Beden duvarları, geçiş elemanları ve sonundaki kubbe ile bir kademelenme sağlanmıştır (Resim : 47). Kasnaktaki onikigenin dört ana yönündeki yüzeyler pencerelerle hareketlendirilmiştir.

Üç gözlü son cemaat yerinde orta bölüm aynalı çapraz tonozlar, yan bölümler ise çapraz tonozla örtülmüştür (Resim : 48). Son cemaat yerinin yan bölümleri daha geniş tutulmuş ve sivri kemerli olarak yapılmıştır.

Girişin de bulunduğu orta kısım daralarak yapılmış olup üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisinde Bursa kemerli pencereye yer verilmiştir (Resim : 49).

Caminin güney-doğu duvarına bitişik olarak, kare yüksek bir kaide üzerinde minare yer almaktadır. Silindirik bir gövde, zikzak motifli kademeli bir şerefe altlığı ve aynı şekilde düzenlenmiş peteğin üst kısmı ile minare tuğla malzemeden yapılmıştır (Resim : 50). Minareye giriş, orijinalinde son cemaat yerinin güney doğu köşesinden sağlanırken, günümüzde harimin kuzey doğu köşesinden sağlanmaktadır.

Medrese

U şeklinde dizilmiş medrese hücreleri ve önündeki yuvarlak kemerli revaklı bölüm camiye daha düzenli plana sahip değildir. Revağı oluşturan kemer açıklıkları değişik ölçülerdedir. Sütunların başlıklarında belli bir uyum yoktur (Resim : 51). Hücreler, dışa kapalı ve girişin yanında birer pencereli, aynalı tonozlu revaklarla birlikte dıştan eğimli kiremit çatı ile örtülüdür (Resim : 52).

Medresenin külliye bünyesinde bulunan diğer yapılara göre daha düzensiz bir şekilde yapılmış olması nedeniyle yapının erken yapının Danişmendli dönemine tarihlendirilmesinin biraz fazla iddialı bir görüş olduğu kanaatindeyiz . Çünkü Danişmendlilerin diğer yapılarının çoğunluğunda gayet düzenli mimari elemanlar yer almaktadır. Danişmendli dönemindeki yapının nasıl bir planda olduğu bilinmemektedir. Bu nedenle medresenin o dönemde inşa edilmiş olduğu da belli değildir. Ancak medresenin planında görülen düzensizlikler, farklı ölçülerde yapılmış revak kemerleri ve kullanılan malzemenin daha düzensiz taşlardan oluşması, medresenin, cami ve sıbyan mektebinden daha önceki dönemlerde yapıldığını gösteren mimari özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sıbyan Mektebi

Dikdörtgen bir mekana sahip olan yapının üzeri iki beşik tonozla örtülüdür. Medresenin doğu ucunda yer alan sıbyan mektebinin pencereleri cami ile büyük benzerlik gösterir. Buradan da anlaşılıyor ki sıbyan mektebi cami ile birlikte 1495 M. yılında inşa edilmiştir (Resim : 53).

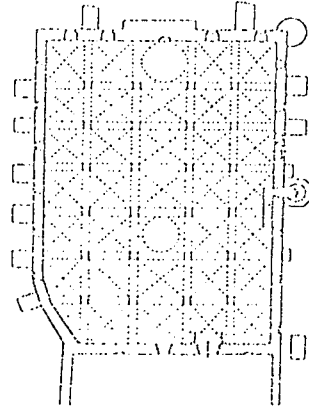
Süsleme :

Külliye genel olarak sade bir şekilde inşa edilmiştir. Camide bulunan son cemaat yerini oluşturan kemerlerin üzerinde bir süsleme kuşağı yer almaktadır. Süsleme kuşağını meydana getiren tuğlalar kakma tekniği ile kesme taş zemine yerleştirilmişlerdir. Zemine yerleştirilen tuğlalarla sekizgenler yan yana dizilerek bir kuşak oluşturmuşlardır. Birbirini kesen sekizgenlerin ortasında, içleri boyanmış kareler meydana gelmiştir. Düzenleme bütün sadeliğine rağmen kuvvetli bir dekoratif etkiye sahiptir. Yapılan restorasyonlarda ise bu süsleme kuşağına zarar verilmiştir.

Malzeme :

Yapıların inşasında genelde moloz taş malzeme düzenli bir örgü sistemi içerisinde kullanılmıştır. Tuğla malzemeyi ise, işçiliğin zor olduğu yerlerde, minarede, kemerlerde ve süslemelerde görmekteyiz . Caminin son cemaat yerinde ise kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Yapının Adı : NİKSAR ULU CAMİİ
Katalog No : IV
Plan : 5 - 6
Çizim No :
Resim No : 54 - 78

Yer :

Niksar Kalesi'nin kuzey - doğusunda, Fatih Sultan Mehmet caddesinde ve Sunguriye Türbesi'nin yakınında yer almaktadır.

Yaptıran :

Eserin kim tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı kaynaklarda caminin ismi Melik Gazi Camii olarak da geçmektedir⁶⁷. Danişmendlilerin önemli merkezlerinden olan Niksar'da bir ulu caminin yapılmış olması gerekir düşüncesi ağırlıktadır. Dolayısıyla yapının Danişmendliler döneminde yapıldığı, caminin mimari özellikleriyle de belli olmaktadır.

Yapan :

Caminin mimarını belirleyebileceğimiz herhangi bir kitabe günümüzde mevcut değildir. Albert Gabriel bu caminin mahalli inanışa göre Çepnizade Hasan Bey tarafından yapıldığını belirtmektedir⁶⁸.

Yapım Tarihi :

Caminin yapımı ve yaptıranını belirten herhangi bir kitabe bulunmadığı gibi, inşa edildiği tarihi gösteren bir yazıt da mevcut değildir.

⁶⁷ Evliya ÇELEBİ, Seyahatname, (Zuhuri Danişman çevirisi) C. III, İstanbul, 1970, s. 192-195.

⁶⁸ Albert GABRIEL, Monuments Turcs d' Anatolie, Amasya, Sivas, Tokat, C. II, Paris, 1934, s. 122.

Albert Gabriel caminin yapım tarihini 540 H. (1145 M.) olarak vermiştir ⁶⁹. Daha sonraları yapı hakkında araştırma yapanlar da caminin bu tarihlerde yaptırılmış olabileceğini kabul etmişlerdir ⁷⁰. Ancak Tanju Cantay, yapının tamamen yıkılıp sonradan yeniden yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca taç kapı, mihrap, avlu ve son cemaat yerinin ilk inşa tarihinden sonraki dönemlerin özelliklerini göstermesini de buna bağlamaktadır ⁷¹.

Cami çeşitli dönemlerde bazı onarımlar geçirmiştir. Yalnız yapının yıkılıp yeniden yapıldığını belirten herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Özellikle avlu ile son cemaat yerinin geç dönem özelliği gösterilmesi şeklindeki yaklaşımlar tartışılabilir. Çünkü inşa tarihi daha erken olan Diyarbakır Ulu Camii'nde (XI . Yüzyıl) avlu bulunmaktadır.

Yine Niksar'daki Melik Gazi Türbesi'nin (XII yy. başı) giriş kısmında bulunan izlerden, türbede son cemaat yerine benzer bir bölüm bulunduğunu biliyoruz . Öyleyse avlunun ve son cemaat yerinin caminin ilk inşa döneminde de bulunması mümkündür.

Kapı ve mihraptaki yüzeysel ve geometrik süslemeler, kemer aralıklarındaki düzensizlikler, yapının mimarisi ve mihrap önünde kubbenin kullanılması da ilk Anadolu camileri ile benzeşen özelliklerdir. Danişmendlilerin önemli merkezi haline gelen Niksar'ın fethedildiği dönemde bir çok kilise yer almakta idi . Bu nedenle ilk yıllarda bir caminin yapılmış olması düşünülebilir. Evliya Çelebi' nin cami adından Melik Gazi Camii diye bahsetmesi ⁷² ve yine Niksar'da yer alan Melik Gazi Türbesi'ni de göz önünde bulunduracak olursak yapının Danişmendli döneminde yapıldığını belirtebiliriz.

---

⁶⁹ Albert GABRIËL , Monuments Turcs d' Anatolie , Amasya, Sivas, Tokat , C . II, Paris , 1934, s. 122.

⁷⁰ Celal Esad ARSEVEN, Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, 1954, s. 116 ; O. Cezmi TUNCER, “ Anadolu'nun İlk Dört Kumandanı ve Yaptırdığı Yapıların Özellikleri.” Vak. Der. Ankara, 1978, s. 144.

⁷¹ Tanju CANTAY, “ Niksar Ulu Camii” Bedrettin Cömert'e Armağan, Özel Sayı, Ankara, 1980 , s. 363.

⁷² Evliya ÇELEBİ, Seyahatname, (Zuhuri Danişman çevirisi.) C. III, İstanbul, 1970, s. 194.

Oktay Aslanapa, yapılan onarımlarla caminin asıl şeklinin bozulduğunu belirtmektedir⁷³. Cami, geçirdiği onarımlardan büyük çapta etkilenmiş olmasına rağmen, ilk inşa tarihini XII. yüzyılın ikinci çeyreği olarak tarihlemek daha uygun olur görüşündeyiz (Resim 54).

Plan :

Niksar Ulu Camii, kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen planda yapılmıştır(Plan : 5). 26 x 36 m. lik bir alan üzerinde mihraba dik olarak uzanan beş sahın şeklinde düzenlenmiştir. Caminin kuzey doğu köşesi yapılan onarımlardan kaynaklandığı tahmin edilen batıya doğru eğik düzensiz bir hal almıştır. Yapının güney, doğu ve batı duvarları değişik ebatlardaki payandalarla desteklenmiştir. Mihrap önü bölümü içten kubbe, dıştan kasnaklı piramidal bir külahla kapatılmıştır.

Caminin doğu ve batı duvarları, kuzey cepheden uzun tutularak son cemaat yeri oluşturulmuştur. Mihraba dik beş sahınlı bir plan şeması gösteren yapının üst örtüsü 4 sırada, altışar ayaktan, 24 paye üzerinde yer almaktadır. Ayaklar arasında oluşan bölümlerden 32 tanesi çapraz tonoz, ikisi kubbe; kuzey doğu köşedeki küçük bölümün üstü düz olarak kapatılmıştır.

Planın derinliğine gelişmesi ve sahınların mihraba dikey olarak uzanması Danişmendli camilerinin karakteristik özelliğidir⁷⁴ (Plan 6).

Mimari :

XII. yüzyılda inşa edilmiş Danişmendli camileri, orijinal şekilleri ile günümüze ulaşamamışlardır. Niksar Ulu Camii’de bu eserlerden biri olup

⁷³ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul , 1984 , s. 108.

⁷⁴ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 20 ; Doğan KUBAN, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, 1965, s. 113. “ Kuban, bugün mihrap önündeki açıklık ahşap bir fener ile örtülüdür. Bunun vaktiyle kubbe ile örtülü olduğu kabul edilebilir.” demektedir. ; Halit ÇAL, Niksar’da Türk Eserleri, İstanbul, 1989, s. 12 “ Şimdiki kubbenin 1967-1970 onarımında yapıldığını belirtmektedir.”

Artuklu Camileri'nin aksine mihraba dikey sahnınlardan oluşan bir dikdörtgen plandadır (Resim : 55). Yapının kuzey cephesindeki duvarlar ileriye doğru uzatılmıştır (Resim : 56). Kapının her iki yanında yer alan mihrabiyeler buranın bir avlu veya son cemaat yeri olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Kuzey cephenin ortasında yer almayan kapı, orta sahnının batısında bulunmaktadır. Hemen doğusunda orta sahnına açılan bir pencere açıklığına yer verilmiştir (Resim : 57). Yapının son cemaat yeri ahşap direkler üstünde yükselen bir çatı ile kapatılmıştır.

Caminin duvarları dıştan on dört payanda ile desteklenmiştir. Güney cephede yer alan payandalar çatıya doğru eğimli dikdörtgen bir şekil gösterirler ve üzerleri iki yana meyilli olarak sonlanır. Ancak köşede yer alan yarım silindirik bir planda ele alınmış payanda, yapıyla uyumlu bir şekilde inşa edilmemiştir (Resim : 58). Doğu ve batı cephelerinde de yine dikdörtgen şekilli payandalara yer verilmiştir (Resim : 59). Yalnız caminin kuzey – batı köşesinde yer alan payanda dayanma kemeri şeklinde yapılmıştır (Resim : 60).

Caminin beden duvarlarının üzerinde açılmış 20 pencere ile aydınlatma sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer cephelerde tek katlı olan pencereler, güney cephede iki katlı olarak düzenlenmişlerdir. Alt katta olanlar daha büyük ve sivri kemerli, üstündekiler ise dikdörtgen biçimde ele alınmışlardır.

Minare

Batı cephenin orta kısmında, duvara bitişik, sekizgen ve kesme taştan yapılmış yüksek bir kaideye sahiptir. Tuğla gövdeli ve tek şerefeli olarak inşa edilmiştir (Resim : 61).

Kaide en altta düzgün olmayan dört sıra kesme taşın üzerine yapılmıştır. Cepheler sivri kemerli silmelerle hareketlendirilmiştir(Resim 62). Kaide cami duvarının üst kısmına kadar yükselmekte, yine kesme taştan inşa edilmiş pabuçluk kısmıyla tuğla malzemedan yapılmış gövdeye

geçilmektedir. Gövde bezemesiz olup, tuğlanın yarım kaydırılmasıyla oluşan bir yapıya sahiptir (Resim : 63). Minarenin kesme taştan yapılmış tek şerefesi bulunmaktadır. Petek kısmı tuğla olan ve külahı sacıla kaplı minarenin girişi, caminin içinden sağlanmaktadır (Resim : 64).

Caminin iki giriş kapısı bulunmaktadır. Batı cephede minarenin yanında sonradan yapıldığı belli olan kapı küçük ve sade bir şekilde yapılmıştır. Kuzeyde yer alan asıl giriş kapısı ise, basık kemerli olup, geniş dikdörtgen şeklindeki süsleme kuşakları ile dikkat çekmektedir. Kapı mihraba dik olan sahinin üzerinde değil de yan tarafta bulunan sahına denk gelecek şekilde batıya kaydırılmıştır.

Caminin içerisine altı basamaklı bir merdivenden inildikten sonra ulaşılmaktadır (Resim : 65). Yapı, içerden kare planda yapılmış payelerin böldüğü sahinlerden oluşmaktadır. Ayakların doğu – batı doğrultusunda ve güney – kuzey yönünde yer alan kemer açıklıkları eşit büyüklükte değildir (Resim : 66). Payelerin birbirlerine olan uzaklıklarının farklı olmasını bir erken dönem özelliği olarak niteleyebiliriz. Kesme taşlardan örülmüş yüksek payeler, sivri kemerleri ve örtü sistemini taşımaktadırlar. Ayakların kaide kısmı ve kemer başlangıçları, gövdeden hafif taşkındır (Resim : 67-68).

Mihrap, caminin güney cephesinde 1.15 m. dışa doğru taşıntı yapmaktadır. Bu çıkıntı dış cephede çatı seviyesine kadar yükselmektedir. Mihrap önü onikigen bir kasnağa sahip olup, içten kubbe ile dıştan da sivri bir külah ile örtülmüştür (Resim : 69-70). Kasnak üzerinde de dört adet alçı şebekeli aydınlatma penceresi vardır.

Son yıllarda yapıya yerleştirildiği belli olan minberin, cami ile uyum içerisinde olmadığı görülmektedir (Resim : 71).

Günümüzde eserin üzerinde tonozları ve ortada kalan kubbeyi de içine alan dört yana eğimli çatı yer almaktadır (Resim : 72).

Süsleme :

Niksar Ulu Camii'nde, giriş kapısı ve mihrap dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Taç Kapı

Kapı, caminin kuzey cephesinde ve orta sahinin batısında yer alan sahına denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir (Resim : 73). Kapıyı oluşturan basık kemer birbirine geçmeli kesme taşlardan oluşmaktadır (Resim : 74). Kemerin hemen üzerinde iki köşede oniki kollu yuvarlak madalyonlar bulunmaktadır. Basık giriş kemerinin yukarısında 5 dilimli ve ortada bursa kemerli olarak düzenlenmiş kitabelik kısmı günümüze yazısız olarak ulaşmıştır. Kitabeliğin kemer köşeleri üzerinde yer alan palmet motiflerini, mihrabın sütun başlıklarında da görmekteyiz. Dikdörtgen kitabelik, birbirine geçmeli altı kollu yıldızlardan oluşan bir bordür ile çerçevelenmiştir (Resim 75). Taç kapı dikdörtgen olarak düzenlenmiş üç süsleme kuşağı ile dışa doğru kademelenme yapmaktadır(Çizim 1) (Resim 76). İtinâlı bir taş işçiliğini ortaya koyan süslemeler, yüzeysel şekilde meydana getirilmişlerdir. Taç kapı ile süsleme kuşağı arası, zincirek örgü şeklinde düzenlenmiştir. Ortada yer alan bordür ise gamalı haç şeklinde düzenlenmiş çizgilerin, köşelerde bitmesiyle oluşan geometrik motiflerden ibarettir. En dışta yer alan geometrik süsleme, eşit olmayan çokgenlerin birbirinin içinden geçmesi ile oluşmaktadır. Kelebek motifi adı da verilen bu şekillerin ağızları kapalı olarak düzenlenmiştir.

Mihrap

Niksar Ulu Camii'nin mihrabı, anıtsal ölçülere varan boyutu ve yüzeysel olarak işlenmiş geometrik süslemeleri ile dikkat çekmektedir (Resim : 77). Mihrap, üç yüzeyli geometrik bezemeye tezyin edilmiş, alt kısmı da ayrıca bir mihrap nişiyle unsurlanmıştır. Yarım yuvarlak şeklindeki küçük mihrap nişinin yaşmağı istiridye kabuğunu andıran bir

düzenleme ile kapatılmıştır. Özellikle Artuklu mimarisinde kullanılan bu motif Harput Ulu Cami (1156 – 1157 M.) dış mihrabında, Mardin Ulu Cami (XII yüzyıl) mihrabında ve Kızıltepe Ulu Cami (1204 M.) mihrabında görebiliriz .

Mihrap nişinin içerisi tamamen geometrik süslemelerle bezenmiştir. Yaşmağı beş sıra mukarnasla örtülü olan mihrap, dıştan da çift başlıklı ve birbirine geçmeli iki silme ile bezeli sütuncelerle belirlenmiştir(Resim : 78). Mukarnasın hemen üzerinde geometrik bezemeli iki yuvarlak rozet yer almaktadır. Rozetler ile mukarnasın arasında, taç kapıda benzerlerini gördüğümüz çeşitli geometrik süslemeler bulunmaktadır. Mihrap nişini çevreleyen üç süsleme kuşağından en içteki düğüm şeklinde düzenlenmiş ince bir bordürden oluşmaktadır. Geometrik geçmeli üç bordür kuşağı geniş yüzeyli dikdörtgen bir çerçeve halinde mihrap nişini kuşatır. En dış bordürde on iki köşeli yıldızların kenar uzantılarından meydana gelen geometrik şekiller yer almaktadır.

Orta bordürde ise diklemesine yerleştirilen iri altıgenlerin içinde yer almış on iki köşeli yıldızlarla, dış bordürdeki geometrik geçmelerin benzerini görebiliriz. En içte yer alan kuşakta ise birbirine geçmeli altıgenlerin oluşturduğu, kenarları kırık şeklinde düzenlenmiş çemberler yer almaktadır. Aralarda boşluk olan yerlere de küçük altıgenler yerleştirilmiştir.

Taç kapı ile mihrapta süslemelerin yüzeysel bir şekilde yapılması, aynı geometrik bezemelerin her ikisinde de bulunması, kapı ve mihrabın aynı dönemde yapıldığına işaret sayılabilir.

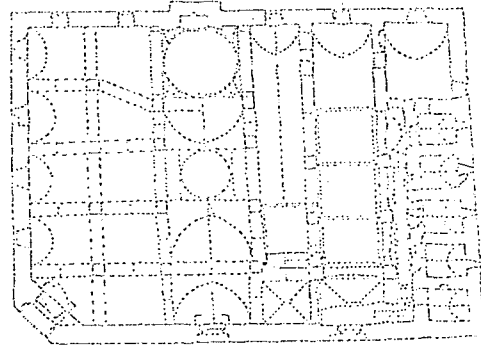
Malzeme :

Cami genelde düzensiz taşlarla inşa edilmiştir. Ancak kapı, mihrap, ayaklar, kemerler ve duvar köşeleri kesme taş olarak örülmüştür. Yapının dış cephelerinde yer alan payandalarda da devşirme malzeme kullanılmıştır. Minarenin alt kaidesinde kesme taş, gövde de ise tuğlu

malzemeye yer verilmiştir. İçten çapraz tonozlarla örtülü olan cami,dıştan düz damlı olup günümüzde üzeri çatı ile kaplanmıştır. Üst örtü düzeniyle de Urfa Ulu Cami (XII. yy. III. çeyreği)ile benzerlik gösterir.

Yapının Adı : KAYSERİ / KÖLÜK CAMİİ
Katalog No : V
Plan : 7 - 8
Çizim No :
Resim No : 79 - 99

Yer :

Kayseri'de Düven önü meydanının güney-batısında, Gülük mahallesinde yer almaktadır.

Yaptıran :

Yapının ilk olarak kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kuzey – doğudaki taç kapının üzerinde yer alan kitabede eserin I. İzzeddin Keykavus (1211 – 1219 M.) zamanında, Yağıbasan'ın oğlu Muzafferüdin Mahmut'un kızı Adsuz Elti Hatun tarafından 607 H. (1210 M.) yılında tamir ettirildiği belirtilmektedir⁷⁵.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

İnşa kitabesi günümüze gelmeyen yapının üç onarım kitabesi bulunmaktadır.

1- Caminin taç kapısında bulunan kitabe

عمر فة سبيل رب العالمين في ايام دولة مولانا سلطان
المعظم عز الدنيا والدين ابو الفتح كيكاروس بن كينخسرو قسيم امير
امير المومنين اضعف عباد الله الستة المعصومة اتسوز التي خاتون بنت محمود
بن ياغيصان سنة سبع وستمائة

(Resim : 79)

⁷⁵ Halil Ethem ELDEM, Kayseriye Şehri, İstanbul, 1915, s.32.

Okunuşu

- 1- Emere li sebil rabb-ül alemin fi cyyam-ı devleti Mevlana Sultan
- 2- El-Muazzam izz'üd -- dñnya ve'd-din Ebu'l- feth Keykavus bin Keyhüsrev Kasim-ı emir
- 3- El- Müminin ez- zaif ibardullah el- sitte , el masumete Adsuz Elti Hatun binti Mahmut Bin Yağıbasan senete seb'a ve sittemie

Açıklaması

- 1- Bu binayı Allah'ın aşkı için tamir etti, muazzam sultun sevgili hükümdarımız zamanında
- 2- Dünya ve dinin iftarı, halifenin metbuu Keyhüsrev'in oğlu fetihler babası Keykavus zamanında
- 3- Allah'ın en zayıf kulu, iffetli kadın, Yağıbasan'ın oğlu Mahmud'un kızı Adsuz Elti Hatun sene 607 H ⁷⁶.

II -Caminin orijinal kapısının üstünde bulunan kitabe

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَاَقَامَ الصَّلَاةَ

(Resim : 80)

Okunuşu

Bismillahirrahmanirrahim

İnnema yamuru mesacidellah-ı men amene billahi vel yevm'il ahiri ve ekamessalati 1325 H. (1907 M.)

Açıklaması

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

“ Allah'ın mescitlerini, Allah'a ve Ahiret gününe iman eden ve namaz kılanlar imar eder.”

⁷⁶ Erol YURDAKUL , Kayseri -- Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 , s.22.

Bu kitabelerden anlaşıldığı üzere yapı 1210 M. tarihinde Yağıbasanın torunu Adsuz Elti Hatun tarafından onarılmıştır. Elti Hatunun babası Muzafferüddin Mahmut'da 1205 M. yılında Kayseri Ulu Camii'ni tamir ettirmiştir⁷⁷.

1210 M. tarihinde tamir olan Kayseri Kölük Camii, Danişmendliler dönemine aittir. Bir Danişmendli yapısı olarak XII. yüzyıl ortalarında inşa edildiği, yapının genel üslubundan ve Kayseri Ulu Camii ile benzerlik gösteren özelliklerinden anlaşılmaktadır⁷⁸.

Oktay Aslanapa, eserin Danişmendli meliki Yağıbasan (1142 – 1164 M.) tarafından inşa ettirilmiş olabileceği görüşündedir⁷⁹.

1335 M. tarihinde tanzim edilen bir vakfiyede, depremde yıkılan yapının yeniden Kölük Şemseddin tarafından onarıldığı ve eserin bu tarihten itibaren Kölük Camii adıyla anılmaya başlandığını Erol Yurdakul belirtmektedir⁸⁰. Bazı yayınlarda Külük, Külek olarak da adı geçen yapının, "cesur" anlamında ki eski bir Türk adı olan "Kölük" şeklinde kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz⁸¹.

Plan :

Cami ve medrese, bir mimari bütün içerisinde ele alınmışlardır. Bu yapının, kuzeyinde hamam ve batısında Osmanlı döneminde yapıldığı anlaşılan birde çeşme yer almaktadır (Resim : 81).

Cami ve medrese 33.88 x 25.37 m. ölçülerinde dikdörtgen bir mekana sahiptirler. Daha çok medresenin kullanım alanına giren avlu iki yapı arasında işleyiş yönünden birleştirici bir mimari öge olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁷ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Camii ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 22.

⁷⁸ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s. 21.

⁷⁹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s. 21.

⁸⁰ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Camii ve Medresesi , Ankara , 1996 , s . 8.

⁸¹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 146.

Cami

Kare bir mekan üzerinde inşa edilen cami, çeşitli dönemlerde önemli onarımlar geçirmiştir. Başlangıçta mihraba dik olarak düzenlenmiş üç sahından oluştuğu belirlenen⁸² (Plan : 7) yapıya daha sonraki dönemlerde eklemeler yapılmıştır (Plan : 8). Caminin doğu tarafına bir sahnin eklenerek batıda yer alan avlu ile birlikte beş sahninli bir görünüm kazanmasına neden olmuştur. Emin Yurdakul kazı çalışmaları sırasında, doğu tarafta yapılan değişiklikler için bazı deliller sunmuştur⁸³. Caminin doğu tarafında yer alan duvar temelinin diğer taraflardan daha yüksekte başladığı, bu cephede malzeme işçiliğinin daha farklı olduğu, kapılar arasında yükseklik farkı bulunduğu, mihrabın doğusunda yer alan sahninin üst örtüsünün beşik tonoz olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır⁸⁴. Doğu tarafta eklenen sahninin üst örtüsü bu bölgede yeni bir oluşumun olduğunu gösterircesine ele alınmıştır. Diğer sahninler da mihraba dik olarak yapılan beşik tonozlar, burada mihraba paralel ve farklı bir tonoz uygulaması içinde görülürler.

Orta sahnin yanlardan daha geniş tutulmuştur. Mihrap önü tuğladan inşa edilmiş kubbe ile örtülü olup, geçişler tromp, Türk üçgeni karışımı üçgenlerle bağlanarak sağlanmıştır.

Mihrap eksenindeki sahninin ortasında, önceleri üzeri açık olduğu anlaşılan kubbeli bir bölüm yer almaktadır. Bu kubbe doğudan ve batıdan kemerlerle daraltılarak oluşturulmuş, ayrıca tam altındaki zeminde de bir kuyu ortaya çıkarılmıştır⁸⁵.

Caminin iki girişi bulunmaktadır. Orijinal olan kapı mihraba dik olan sahnin üzerinde açılmış, diğeri 1210 M. yılında kuzey – doğu köşesine yerleştirilmiştir (Resim : 82).

⁸² Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 72.

⁸³ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 71.

⁸⁴ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 72.

⁸⁵ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 73.

Mimari :

Kölük Camii ve Medrese'si, farklı bir planda olması ve erken dönem özellikleri göstermesi açısından önemlidir. Büyük benzerlik gösterdiği Hacı Kılıç Külliyesi'nde (1249 M.) medrese tek katlı iken burada iki katlı olarak ele alınmıştır⁸⁶. Plan ve özellikleri bakımından benzerlik gösterdiği Kayseri Ulu Camii ve Niksar Ulu Camii ile birlikte Danişmendli dönemi eserleri arasında yer almaktadır.

Yapının Dış Yüzeyleri

Doğu Cephe Duvarı

22.45 m. uzunluğunda olan duvar üzerinde, demir kafesli dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Saçak altında ise iki adet taş çörten bulunmaktadır (Resim : 83). Doğu cepheye son yıllarda bir de minare eklenmiştir

Güney Cephe Duvarı

Mihrabın dışa taşınılı olarak yapılan cephesinde çeşitli dönemlerde yapılmış onarımların izleri belli olmaktadır. Medrese bölümünde yer alan pencereler belirli bir yükseklikten yukarıda, demir kafesli ve yuvarlak kemerli olarak yapılmıştır. Cami kısmında yer alan pencerelerden biri zeminle aynı seviyede, diğeri onun üstünde çatıya yakın bir yerde ele alınmıştır (Resim : 84).

Batı Cephe Duvarı

Medresenin yer aldığı bölümü kaplayan duvar 25.37 m. uzunluğundadır. Cephe genelde sade bir şekilde ele alınmıştır. Yalnız farklı ölçülerde ve aralıklarla medresenin üst katına açılan altı mazgal pencere yer almaktadır. Saçak altında iki kademeli düzenlenmiş silme bütün yapıyı dolaşmakta (Resim : 85). Alt kata açılan pencere sayısı ise dördttür. Batı cephenin güneye yakın olan kısmında sonradan açılmış bir kapının kapatıldığı kalan izlerden anlaşılmaktadır.

---

⁸⁶ Gönül ÖNEY , “ Hacı Kılıç Camii ve Medresesi” ,Belleten , XXX , Ankara ,1966 , s. 386.

Kuzey Cephe Duvarı

Bu duvar aynı zamanda cami ve medresenin ön cephe duvarı olduğundan orijinal cami ve medrese kapıları da bu tarafta yer almaktadır. İki kapılı cephe kompozisyonunun kompleks bir yapıda ilk olarak kullanılmış olması önemli bir yandır. Bu cephede cami kapısının üstünde yer alan dikdörtgen pencerenin dışında başka bir pencereye daha yer verilmiştir. Kuzey duvarındaki kapılar oldukça sade, dışa taşıntısı az ve cephede fazla yer tutmayacak şekilde yapılmışlardır (Resim : 86). Kuzey cephe önceleri toprak zeminden daha aşağıda yer almakta idi . Ancak günümüzde bu dolgu, zemin kazınarak yapıyla aynı seviyeye getirilmiştir.

Cami

Cami bölümü derinliğine gelişen ve doğudaki sahinla Kayseri Ulu Camii'nden alınan etkileri gösteren bir plan şemasına sahiptir. Caminin kuzeyde ve kuzey – doğu köşesinde olmak üzere iki girişi vardır. Yapının kuzey cephesinde yer alan giriş, eserin orijinal kapı açıklığıdır(Resim : 87). Kapının eşik yüksekliği zeminden yukarıda olduğu için buraya üç basamakla ulaşılmaktadır. Kapı yuvarlak kemerle oluşturulmuş derinliğin içerisinde yer almaktadır. Basık kemerli düzenlenmiş kapıdaki üzengi taşları S şeklinde dışa taşıntılı olarak yapılmışlardır. Basık kemeri oluşturan taşlar birbirine geçmeli olarak inşa edilmişlerdir.

Kapı kemerinin hemen üstünde 1907 M. yılında onarım yapıldığını gösteren kitabe yer almaktadır. Kitabenin hemen altında da bir rozet bulunmaktadır. Kapıda bu rozet ile kitabe dışında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Kuzey cephede yer alan bu kapı ile cami harimine girilir. 22.66 m. uzunluğunda, 5.80 m. genişliğinde ki orta sahinin mihrap önü 5.20 m. çaplı kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş, tromp biçiminde üçgenlerle sağlanmıştır (Resim : 88).Mihrap önüne dik gelen sahinin ortasında, ikinci bir kubbeye yer verilmiştir. 3.60 m. çaplı ve geçişi pandantiflerle

sağlanan kubbeli bölümün aslında üzeri açık bir kısım olduğu anlaşılmaktadır⁸⁷ (Resim : 89).

Kubbeli bölümün, yapının inşa edildiği ilk dönemde üzerinin açık olarak düşünülmesi, Kayseri Ulu Camii'den alınan etkileri açıklayan unsurlardır.

Orta sahinin doğusunda bulunan yan sahinlerin plan tertibinde bir düzensizlik göze çarpmaktadır. Buradaki sahinler mihraba paralel olarak, farklı bir tonoz örtüyle üzerleri kapatılmıştır.

Kuzey – doğu köşesinde Adsuz Elti Hatun tarafından yaptırılan taç kapı ile caminin içerisine açılan ikinci bir giriş sağlanmıştır.

Mihrabın hemen sağında, son yıllarda yapılmış hiçbir sanat değeri olmayan minber yer almaktadır. Ancak minberin aynalığında bulunan ve künde kari tekniğinde yapılmış motiflerin önceki dönemlerden kaldığı düşünülebilir. Fakat bunu belirleyecek herhangi bir bilgi günümüzde mevcut değildir.

Köşk Minare

Kölük Camii'nin orijinalinde minaresiz olduğu düşünülmektedir. Çünkü yapılan kazı çalışmalarında herhangi bir minare kaidesine rastlanmamıştır.

Yapı bu özelliğini uzun yıllar korumuş ve Anadolu'nun ilk camilerinde görülen bir geleneği günümüze yansıtan bir örnek olmuştur. Köşk minare üst örtüde, kuzey - batıda bulunan ayağın üzerine yapılmıştır (Resim : 90). Kare bir kaideye sahip köşk minare, altıgen planlı olup, altıgen kesitli altı sütuncesi, başlıklar üstündeki kaş kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Üzerinde dört kademeli olarak incelen ve yekpare taştan yapılmış külah yükselmektedir. Aynı karakterdeki köşk minarelere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde, bilhassa Kayseri'deki camilerde örneklerine rastlanmaktadır. Bu yapılardan biri olan Kayseri Huand Hatun

---

⁸⁷ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 , s. 51.

Kitabeliğin iki yanında bulunan kabaralar yarım küre şekillidir ve daire şekilli birer çerçeve içine alınmışlardır. Bu çerçeveler burmalı kaytanlardan oluşmaktadır. Kabaraların hemen altında kalem işi süslemelerin olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. En dışta bulunan yarım yıldız örnekli bordür, kavisli düz silmelerin kenarlarının çentilmesiyle meydana getirilmiştir. Yarım yıldız şekilli girintilerle, sivri girintiler dönüşümlü olarak tekrarlanmıştır ⁹¹.

Dıştan ikinci sırada yer alan geometrik kuşakta ikişer çaprazlanan ve dört kollu yıldızları andıran koza şekillerinden oluşmaktadır(Resim : 95). Aynı bezemelere Zazadin Hanı'nın (1249 M.) avlu taç kapısı ile kavsara kuşatma kemerinde ve Niğde Hüdavend Hatun Kümbeti'nin(1312-1313 M.) taç kapısının köşe sütuncelerinde rastlanmaktadır ⁹².

Kayseri Hacı Kılıç Camii (1249 M.) portalinin kapı kemeri eğik L şeklinde kama taşları ile meydana getirilmiştir. Kölük Camiinin kuzey-doğu taç kapısındaki kapı kemeri ile büyük benzerlik göstermektedir. Kayseri Kölük Camiinin XIII. yy. başından kalan taç kapısı erken bir tarihte, sonradan gelişen Selçuklu taç kapılarının olgun bir kompozisyonunu göstermektedir. Geometrik yıldızlı geniş bordür, 7 sıra mukarnaslı niş, yan nişler ve köşe sütunları ile klasik taç kapının bütün unsurlarını bir araya toplamaktadır ⁹³.

Mihrap

Köçük Camiinin mozaik çini mihrabı, anıtsal boyutlara ulaşmış ölçüleri ve görünüşü ile bütün mekana hakim bir unsur olarak belirlemektedir ⁹⁴.

---

⁹¹ H. Rahmi ÜNAL, Anadolu Taç Kapıları ve gelişimi, E. Ü. Ed. F. Yayınları, İzmir, 1982, s. 93.

⁹² H. Rahmi ÜNAL, Anadolu Taç Kapıları ve gelişimi, E. Ü. Ed. F. Yayınları, İzmir, 1982, s. 92.

⁹³ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s. 147.

⁹⁴ Erol YURDAKUL, Kayseri – Köçük Cami ve Medresesi, Ankara, 1996 s. 55.

Kölük Camiinin mihrabı kesin tarihi bilinmemekle birlikte araştırmacılar tarafından XIII. yüzyılın ikinci yarısına veya sonlarına tarihlendirmektedir. Halil Ethem Eldem'in belirttiği 1335 M. yılı tamiri de araştırmacılar tarafından oldukça geç bir tarih olarak nitelendirilmektedir

Oktay Aslanapa, Konya Alaaddin Camii Mihrabı'ndan (1220 M.) sonra yapıldığı görüşündedir ve eseri XIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemektedir⁹⁵.

Şerare Yetkin, mihrabı, anıtsal görünüşü XIII. yüzyılın ikinci yarısındaki taş tezyinat ile gösterdiği benzerlikler ve aynı yüzyılın sonundaki mozaik çini eserlerle olan teknik ve üslup beraberliği dolayısıyla, XIII. yüzyılın sonuna tarihlemekte ve eserde XIII. yüzyıl mozaik çini sanatının bütün üstün özelliklerinin kuvvetle belirlediğini açıklamaktadır⁹⁶.

Kölük Camii mihrabı, Konya Alaaddin Camii mihrabından (1220 M.) daha zengin bir üslupta olması nedeniyle sonraki dönemlerde yapıldığı bellidir. Mihrabın üzerinde bulunan dendanların içinde yer alan pathican moru rumi süslemelerin aynısını Konya Sahipata (1258 M.) Cami'nin mihrabında, mukarnas dizisinin altındaki bölümde görebiliriz .

Kölük Camii mihrabının tüm bu bilgiler ışığında XIII. yüzyıl sonlarında yapıldığını belirtebiliriz .

Camii girişinin hemen karşısında yer alan mihrabın sadece alt kısmındaki mozaik çiniler dökülmüştür. Eserin tamamı, anıtsallığını ve sanat değerini bugün de korumaktadır (Resim : 96).

Vakıflar Genel müdürlüğü tarafından yapılan son kazı sırasında çinili mihrabın arkasında taş bir mihrabın bulunduğunun ortaya çıkması, çinili mihrabın sonradan yapıldığını gösterir⁹⁷.

⁹⁵ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s . 22.

⁹⁶ Şerare YETKİN, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul ,1972 , s .29 –32.

⁹⁷ Ömür BAKIRER, “ XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları.” Ankara, 1976, s . 192.

Külliyesi'nde de (1238 M.) benzer köşk minare yer almaktadır (Resim : 91).

Süsleme :

Yapının en önemli bezemeli kısımları, mihrap ve kuzey – doğu köşede yer alan taç kapıdır. Bunların dışında cami oldukça sade bir şekilde yapılmıştır.

Taç Kapı

Yapının kuzey – doğu köşesi 45 derecelik bir pahla kesilmiş ve meydana gelen kısma 4.10 m. genişliğinde, 6.75 m. yüksekliğinde bir taç kapı inşa edilmiştir ⁸⁸ (Resim 92). 1210 M. (607 H.) tarihli taç kapı, Selçuklu portallerinin parlak geleceğini müjdeleyen erken bir örnek olarak kabul edilebilir ⁸⁹ (Resim : 93).

Basık kemerli olarak yapılmış kapının üzerinde eğik L şeklini andıran ve uçları yuvarlak dilimlerle hareketlendirilmiş taşlar yer almaktadır. Basık kemerin üzerinde, bir resimden anlaşıldığı üzere bir kitabe bulunmaktaymış. Ancak günümüze bu bölüm boş olarak gelmiştir. Hemen üstünde yedi sıra mukarnaslı taç kapı kavsarası, lotus palmet bezemeli sivri bir kemerle çevrilmiştir. Ana hatlarıyla laleyi hatırlatan bu palmetler erken devirde rastlanan basitleştirilmiş palmetlerdir ⁹⁰. Aynı bezeme taç kapının her iki yanında yer alan mihrabiye nişlerinin çevresinde de bulunmaktadır (Resim : 94). Köşe sütunceleri birer dekoratif unsur olarak kullanılmışlardır. Formları ve başlıkları ile eski taş mihrabın sütuncelerine benzemektedirler. Dört sıra mukarnaslı olarak yapılmış nişlerin üstünde iki sıra konsol bulunmaktadır.

---

⁸⁸ Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s . 15.

⁸⁹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , C. II, İstanbul, 1973, s . 21.

⁹⁰ H . Rahmi ÜNAL, Anadolu Taç Kapıları ve gelişimi , Dokuz Eylül Ün. Ed. Fak. Yayınları , İzmir , 1982 , s . 93.

Mihrabın çevresi, zincirek düzeninde iki kaval silme ile üst kenarında yer alan mazgalları da içine alacak şekilde çevrilmiştir. Silmeler firuze ve lacivert renkte çinilerden kesilmiş, küçük dikdörtgen parçalarla dama tahtası düzeninde kaplanmışlardır. Başlıkları yapraklarla bezeli yüksek sütunceler üzerinden çıkmaktadırlar (Resim : 97).

Mihraba anıtsal bir görünüş kazandıran mazgallar firuze renkli zemin üzerine, koyu patlıcan renkte ve benzeri Konya Sahipata Camisi'nin (1258 M.) mihrabında da bulunan rumilerle dolgulanmıştır.

Silindirik kaval silmeli dış bordürün iç kısmında beyaz alçı zemin üzerine yazılmış nesih yazı kuşağı yer almaktadır.

Mihrabın üst kenarı boyunca Tövbe Süresi'nin 18. ayet-i kerimesi, yan bordürlerde ise firuze renginde harflerle yazılmış Ayet-el Kürsi yer almaktadır⁹⁸.

Manganez moru, çiniden kıvrım dallara eklenen yarım ve tam palmetler, birer daire çizerek tüm zemini kaplamaktadır. Bu kitabe kuşağı her iki yanından firuze mavisi çinilerle sınırlandırılmıştır.

Yazı kuşağının iç kısmında 47 cm. eninde ve 11 cm. derinliğinde iç bükey kavisli bordür bulunmaktadır⁹⁹ (Resim 98).

Yüzeyi firuze renkte geometrik geçmeli örgü kuşağında, Selçuklu mozaik çini dekorunun en zarif örneklerinden biri verilmiştir¹⁰⁰.

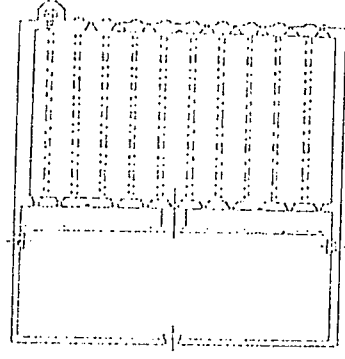
On köşeli yıldızların kenar uzantılarından doğarak gelişen geometrik örgünün sonsuza dağılan hatlarına karşın, bitkisel süslemelerin varlığını bir bütün oluşturmaktadır. Uzantıları ile geometrik örgüyü oluşturan on köşeli yıldızların içinde yer alan ve taç bölümleri bu yıldızların köşelerine gelecek şekilde yönlendirilmiş olan palmetler, birbirine geçen ince saplarla on köşeli yıldızlar meydana getirmektedir. Bu yıldızların içinde birer

⁹⁸Gönül ÖNEY, " Hacı Kılıç Camii ve Medresesi", Belleten , XXX, Ankara ,1966, s.26. ; Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 58.

⁹⁹Erol YURDAKUL , Kayseri – Külük Cami ve Medresesi , Ankara , 1996 s. 59.

¹⁰⁰Şerare YETKİN , Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul ,1972 , s . 30.

Yapının Adı : SİVAS ULU CAMİİ
Katalog No : VI
Plan : 9
Çizim No :
Resim No : 100 - 125

Yer :

Sivas'ın merkezi bölgesinde, Kurşunlu Hamamı'nın yakınında yer almaktadır.

Yaptıran :

İlk inşa tarihinin kesin olarak bilinmediği gibi, kimin, tarafından yaptırıldığı da belli değildir.

Caminin, 1955 M. yılındaki onarımlarında bulunan iki kitabeden, 593 H. (1197 M.) tarihli kitabe, Sivas Ulu Camii'ni bir Selçuklu yapısı olarak göstermekte ise de, bu kitabenin belirttiği yapım tarihinin eserin yapıldığı ilk döneme ait olduğunu göstermesi düşünülemez¹⁰⁶. Dolayısıyla kitabede binayı yaptıran olarak adı geçen Kutbettin Melikşah, eserin şimdiki cami. eski yapı kalıntıları üzerine inşa ettirmiş olmalıdır.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Sivas Ulu Camii'nin bir Danişmendli eseri olduğu ve XII. yüzyıla ait bulunduğuna dair bir kitabe veya kaynak mevcut değildir. Ancak camiye görülen mimari özellikler ve Danişmendlilerin merkezi haline

¹⁰⁶ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s.22-24 ; Oktay ASLANAPA, "Anadolu Selçuklu Mimari Sanatı" Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı T.İ.B. yayımları, 1993, s. 119, ; Hakkı ACUN, "Sivas ve Çevresinin Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerler", Vak. Der. XX, İstanbul, 1992, s. 185 ; İ.Hakkı UZUNÇARŞILI - R.Nafiz ERGÜDER, Sivas Şehri, İstanbul, 1928, s. 17 ; Mustafa CEZAR, Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1977, s. 346.

gelmiş Sivas'ta bir ulu caminin olması düşüncesinin daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Zeki Oral tarafından bulunan iki kitabe daha sonra yayımlanmıştır¹⁰⁷.

امر بعمارة هذا المسجد في ايام الدولة
الملك العادل قطب الدنيا والدين ملكشاه عز
نصره بعز الدنيا والدين
العبد الراجي الى رحمة الله تعالى قزيب ارسلان بن
ابراهيم في سنة ثلاث وتسعين وخمس مائة

Okunuşu

- 1- Emere bi imareti haza'l- mescidi fi eyyamı devleti
- 2- El melik ü'l-adil kutbu'd dünya ve'ddin Melikşah azze
- 3- Nasruhu bi izzeddünya ve'ddin
- 4- Alahdürraci ila rahmetillahi taala Kızılarşan bin
- 5- İbrahim fi sene selase ve tisin ve hamse mie

Açıklaması

Caminin, 1197 M. (593 H.) yılında II. Kılıçarslan'ın oğlu Sivas Meliki Kutbettin Melikşah zamanında Kızılarşan bin İbrahim tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir.

II. Kitabe

الغالب عز الدنيا والدين ابو الفتح كيكافوس
بن كيتسرو امير المؤمنين العبد الضعيف
بن يوسف. الى رحمة الله تعالى في سنة تسع وستين

Okunuşu

- 1- El galip izzeddünya ve'ddin Ebul fetih Keykavus
- 2- Bin Keyhüsrev emir ü'l- müminin el Abduddaif

¹⁰⁷ Zeki ORAL, "Sivas Ulu Camii Kitabeleri" İlahiyat Fakültesi Dergisi, IV, Ankara, 1956, s. 150.

satırlar, XVI yüzyıl Osmanlı çinileri ile kaplanmıştır. Bu çiniler yapılan tamiratlar sırasında yerleştirilmişlerdir.

Kölük Camii mihrabı yüksek bir sanat zevkinin usta bir işçiliğin ve kaliteli malzeme unsurunun başarılı bir sentezidir ¹⁰⁵.

Malzeme :

Caminin ilk aşamada düzensiz taşlardan yapıldığı duvarlarda kalan izlerden anlaşılmaktadır. Ancak daha sonraki dönemlerde yapılan onarımlar düzgün kesme taş işçiliğine sahip malzeme ile olmuştur. Özellikle kuzey – doğu taç kapıdaki, taş malzeme itinalı bir işçilik sonucunda yapılmıştır. Tuğlanın yalnızca üst örtüde bulunan kubbeye geçiş elemanlarının yapımında kullanıldığını görüyoruz .

Mihrap ise döneminin en güzel örneklerinden biri olan mozaik çini süslemesine sahiptir. Çini malzeme mihrap dışında başka bir yerde kullanılmamıştır .

---

¹⁰⁵ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s . 21.

3- Bin Yusuf ila rahmetillahi taala fi seneti tisa ve sitte mie

Açıklaması

Yarım olarak günümüze ulaşmış bu kitabede Keykavus bin Keyhüsrev olarak I. İzzeddin Keykavus'un adı ile " Yusuf " ve. 609 H. (1213 M) tarihi okunabilmektedir.

İçeriği tam manasıyla belli olmayan kitabelerin, minarenin inşasıyla ilgili olabileceği düşünülebilir. Caminin minaresi muhtemelen I. İzzettin Keykavus zamanında (1211-1219 M.) yapılan tamirat sırasında yerleştirilmiştir. Zaten minarenin tuğla tezyinatı da bu tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır ¹⁰⁸. Minarenin XIII. yüzyıl başlarına tarihlenebildiğini de düşünürsek kitabenin buraya ait olma ihtimali bizce daha mantıklıdır.

Caminin 1197 M. tarihinde, minarenin de 1213 M. tarihinde yapıldığını belirten kitabeler, günümüzde Sivas Müzesi'nde bulunmaktadır. Ancak yapının bu tarihlerden daha önceleri Sivas'ta egemen olan Danişmendliler döneminde inşa edildiği fikri, caminin plân ve mimari özelliklerden dolayı ortaya atılmıştır.

Plan :

Sivas Ulu Cami enine dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapı avlu kısmı hariç, 57 x 34 m ölçülerinde olup, abidevi bir görünüme sahiptir. Cami kible duvarına dikey uzanan sahnlarla, derinliğine gelişen bir iç mimari düzen gösterir (Plan : 7). Caminin iç düzenlemesinde, her ne kadar enine düzenlenen bir cami görünümü ortaya konulmuş olsa da, üst örtüyü taşıyan ayaklar, kuzey-güney doğrultusunda atılan kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Böylece cami planı kapladığı alan açısından enine, sahn düzenlemesi açısından derinlemesine plan özelliği göstermektedir.

Cami içerisine yerleştirilen kırk paye sayesinde mihraba paralel altı sahn oluşmuştur. Caminin kuzeyindeki üç girişli enine dikdörtgen avlu,

---

¹⁰⁸ Şerare YETKİN , Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1972, s. 33.

yeni bir plan elemanı olarak önem taşımaktadır . Ayrıca caminin kuzey cephesinde yer alan iki mihrap nişi ile Kurt Erdmann'ın belirttiği kemer ayaklar, burada bir son cemaat yerinin bulunduğunu göstermektedir ¹⁰⁹. Son cemaat yeri uygulaması daha sonraları Osmanlı Mimarisinde geliştirilerek kullanılacaktır. Bugünkü haliyle Danişmendilere dayanan ve Selçuklu sanatında önemli bir yere sahip olan cami, plan özelliğini koruyabilmiştir ¹¹⁰.

Mimari :

Cami Doğu - batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, avlulu ve son cemaat yeri olan bir yapı şeklinde inşa edilmiştir . Minaresi güney - doğu köşeye yakın yerde bulunan yapı, çeşitli dönemlerde bir çok onarım geçirmiştir .

Güney Cephe

Malzeme ve teknik bakımından diğer cephelerle aynı özellikte olmasına rağmen, güney cephede daha fazla pencereye yer verilmiştir (Resim : 100). Mihrap üstten ve yandan üç pencere ile çevrilidir. Dikdörtgen olarak yapılmış bu pencereler içe doğru genişleyen şekilde düzenlenmiştir (Resim : 101). Dışta da aynı mimari form ile ele alınmış pencerelerin üst kısmı iki renkli taş ile lamba zıvana da denilen birbirine geçmeli teknikle örülmüştür. Aynı uygulama caminin içinde mihrabın üst kısmındaki pencerelerde de vardır. Güney cephede ayrıca altı adet sivri kemerli ve demir parmaklıklı pencere yer almaktadır (Resim : 102). Saçağın hemen altında eskiden düz damlı olan üst örgüyü korumak amacıyla suyun dışa akıtılmasını sağlayan çörtenlere yer verilmiştir . Minare güney cephenin doğu tarafında yer almaktadır.

---

¹⁰⁹ Kurt ERDMAN, "XIII . yüzyıl, Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi , Ankara , 1962 , s. 147.

¹¹⁰ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1955 , s. 138.

rozet karakterinde, firuze rengi çiniden kesilmiş on köşeli küçük yıldızlar yer almaktadır¹⁰¹. Bu kuşaktaki düzenleme geometrik ve bitkisel süslemenin, tam bir uyum içerisinde olduğu başarılı bir örnektir.

Mihrabın aynalığında, iç içe iki dikdörtgen kuşağın içine, örgülü ve çiçekli kufi ile yazılmış kitabe bulunmaktadır. Kitabede “Bismillahirrahmanirrahim el – hamdü” yazılıdır¹⁰². Kitabe zemini firuze mavisi çinilerden kesilmiş palmet, rumi ve kıvrım dallarla bezenmiştir. Çerçeveyi oluşturan bordürler ince şeritlerle sınırlandırılmış olup zeminleri firuze renkli çinilerden kesilmiş rumi, palmet, üç kollu yıldızlar ve çeşitli geometrik şekiller ile doldurulmuştur.

Mihrap nişini çevreleyen sivri kemerin köşelerinde dekoratif düğümler meydana getiren üçgen profilli kalın bir silme, geniş silmelerle kenarları burmalı, ajurlu kabaralar kavramaktadır.

Mihrap nişini çevreleyen sivri kemerin 22 cm. genişliğindeki teğet kemerin iç kısmında 1.46 m. genişliğinde ve 1.55 m. yüksekliğinde beş sıralı mukarnaslı kavsara yer almaktadır¹⁰³. En üst sırası dilimli ve yıldız planlı niş olarak yapılmış, üzeri mor ve firuze renkli çinilerden kesilmiş balık sırtı motiflerle süslenmiştir. Diğer dört sıra mukarnas yuvası da aynı renkte çinilerden sekizgen şekillerle bezenmiştir. Başlangıç köşelikleri ile birlikte, diğer mukarnas sıraları bugün yeşil bir boya ile örtülüdür.

1.95 m. genişlik, 2.58 m. derinliğindeki taş malzemeli mihrap nişinin, kible duvarına, cami zemininden 35 cm. yükseklikte ikinci küçük bir mihrabiye yapılmıştır¹⁰⁴ (Resim : 99).

Mihrabiye üç yüzeyli ve beş sıra mukarnastan oluşan bir yapıya sahiptir. Mihrap nişinin büyük kavsarası ile küçük mihrabiye'nin arasındaki

¹⁰¹ Şerare YETKİN, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1972, s. 30.

¹⁰² Erol YURDAKUL, Kayseri – Külük Cami ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 61.

¹⁰³ Gönül ÖNEY, “ Hacı Kılıç Camii ve Medresesi”, Belleten, XXX, Ankara, 1966, s.21. ; Erol YURDAKUL, Kayseri – Külük Cami ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 61.

¹⁰⁴ Gönül ÖNEY, “ Hacı Kılıç Camii ve Medresesi”, Belleten, XXX, Ankara, 1966, s.28.

Kuzey Cephe

Cami kapılarının bulunduğu kuzey cephe, pencereler ile de hareketlendirilmiştir. Ayrıca iki yanda yer alan mihrabiye izlerinden ve Kurt Erdmann'ın belirttiği kemer ayaklarından¹¹¹ burada daha önceleri son cemaat yerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde bu bölüm camekanlı bir kısım ile kapatılmıştır (Resim : 103). Kuzey cephede camekanlı bölümden camiye girişi sağlayan iki kapı yer almaktadır (Resim : 104). Asıl giriş basık kemerli, cephenin tam ortasında ve daha büyük olarak yapılmıştır (Resim : 105). Asıl kapının doğusunda ise küçük düz atkı taşına sahip diğer girişler bulunmaktadır (Resim : 106).

Batı cephe

Tamamen kesme taş malzeme ile yapılmış cephede yalnızca caminin içine açılan kapı bulunmaktadır. Bunun dışında cephede hareketi sağlayacak herhangi bir mimari form bulunmamaktadır (Resim : 107).

Doğu cephe

Doğu cephesi dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş üç pencere dışında oldukça sade bir şekilde ele alınmıştır (Resim : 108).

Son yıllarda yeniden düzenlendiği anlaşılan avluda üç yöne açılan giriş bulunmaktadır . Özellikle doğu tarafta yer alan kapı daha itinalı bir şekilde yapılmıştır (Resim : 109).

İç Mimarisi

Mihraba dik 11 sahtından oluşan iç kısma, basık kemerli bir kapıdan girilir . Kapı içten yüksek tutulmuş ve tuğla ile örülmüş bir sivri kemerden oluşmaktadır .

Girişin önünde yer alan dikey sahtinin taban duvarında mihrap bulunmaktadır (Resim : 110). Mihraba dik uzanan ve sivri kemerli olarak düzenlenmiş sahtinler, abidevi bir mekan etkisi oluşturmaktadır (Resim : 111). Kare şeklinde düzenlenmiş kalın payeler arasındaki sivri kemer açıklığı 4.10 – 4.30 m arasında değişmektedir (Resim : 112-113-114). İç mimarisi

---

¹¹¹ Kurt ERDMAN, "XIII . yüzyıl, Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi , Ankara , 1962 , s. 147.

oldukça sade olan caminin üst örtüsü düz ahşap tavanlıdır. Üst örtüsü düz damlı olan cami sonradan dört yana eğimli bir çatı ile kaplanmıştır

Mihrap

Bugün yarım daire ve yedi sıra mukarnas yaşmaklı olarak yapılmış mihrap, kademeli olarak verilmiş iki dikdörtgen silme ile çevrilmiştir (Resim : 115-116). Yeniden inşa edilmiş bu taş mihrap yakın tarihlerde eski mihrabın üzerine yapılmıştır . Prof. Kurt Erdmann'ın gördüğü eski taş mihrabın süslemeleri, iç içe ikişer sekizgenin, her kenarından çıkan kollarla birbirine bağlanmasından meydana gelmektedir ¹¹² (Çizim : 2). Geometrik bezemeli bu mihrap XII. yy'ın özelliklerini taşır ¹¹³.

Sivas Ulu Camii'nin mihrabı, orijinalde taştan olup iç içe sekizgenlerden ibaret şekillerin; her kenarından ikişer kolla birbirine bağlanmış geometrik motiflerle süslüdür.

Ortada sekiz tane yıldız motifi yer almaktadır. Karahanlı sanatının özelliğini taşıyan bu süslemelerin en yakın benzeri, Yusuf bin Nasr Türbesi'nde yer alır. Diğer bir benzer örneğini de Divriği Kale Cami (1180 M.)'nin kapısındaki geometrik süsleme kuşağının içerisinde görüyoruz . Sivas Ulu Camii'nin mihrabında iç içe girmiş sekizgenlerden ve ortada sekiz kollu yıldızlardan oluşan süsleme, Divriği Kale Camii kapısının yanı sıra, Tercan Mama Hatun Türbesi'nin (XIII. yy. I. Çeyreği) kapı süslemesinde ve Erzurum Ulu Camii'nin taş mihrap süslemesinde de yer almaktadır.

Sivas Ulu Camii'nin en orijinal kısımlarından biri olduğu tahmin edilen mihrabın üzerinde yer alan geometrik motif örneklerini Alay Han (XII. yy. sonları) ve Divriği Sitte Melik Kümbeti'nde (1195 M.) görebiliriz . Caminin içerisinde yine son dönemlerde yapıldığı anlaşılan

---

¹¹² Kurt ERDMAN, "XIII. yüzyıl, Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1962, s. 146.

¹¹³ Albert GABRIEL, Monuments Turcs, d'Anatolie, C.II, Paris, 1934, s.120.

ve herhangi bir mimari özelliği olmayan minber yer almaktadır (Resim : 117).

Minare

Caminin güney - doğu köşesinde yer alan minare sekizgen kaide üzerine tuğla malzemeden sepet örgüsü şeklinde silindirik gövdeli olarak yapılmıştır (Resim : 118).

Minare kaidesinin üç kenarı, caminin güney cephesine bitişik olduğundan, beş kenarı süslemelidir. Sekizgen kaide 1.80 m. yükseklikte olup her bir kenarın genişliğide 1.50 m.dir (Resim : 119).

Minare kaidesinin alt cephelerinde yüzeysel olarak yapılmış sivri kemerler, dikdörtgen bir silme ile çerçeve içine alınmıştır. Sivri kemer ile dikdörtgen çerçevenin arasında kalan kısım da ise firuze renkli sırlı tuğladan yapılmış kufi harfli ayet kitabeleri yer almaktadır(Çizim : 3-4) (Resim : 120). Minarenin genelinde çini ve tuğla mozaik kullanılmıştır. Kaide de bulunan çini mozaikli panolar yaklaşık 3 cm. lik firuze renkli çini şeritlerden oluşmuştur. Panoların hemen altında yer alan sağır nişlerin köşelikleri ise tuğla mozaiktir. Hem tuğla hem de çini mozaiklerde birleştirici malzeme olarak beyaz kireç harç kullanılmıştır¹¹⁴. Minare kaidesinin üç yüzeyinde bulunan panoların boyutlarının birbirine eşit olduğu görülür. Fakat panolarda bulunan yazıların sıklığı her birinde ayrıdır . Bu da ölçüye göre tasarım yapıldığını göstermektedir¹¹⁵. Sepet örgüsü şeklinde örülmüş tuğla malzemeli minare gövdesinde geniş kuşaklar halinde, iki örgülü kufi ayet kitabesi yer almaktadır. Minarenin ortasında yer alan birinci kitabe kuşağı alttan ve üstten birbirine geçmeli ikili zincirek motifi ile çevrelenmiştir.

Kitabe kuşağında örgü ve düğümlerin çeşitliliği ile firuze renkli tuğla işçiliği dikkat çekmektedir.

---

¹¹⁴ Ömür BAKIRER , “ Anadolu’da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri.”Vak. Der. , IX, Ankara, 1971, s.350.

¹¹⁵ Nevin AYDUSLU, Sivas Selçuklu Dönemine Ait Yapılarda Çini Mozaik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1997, s. 43.

İkinci kitabe kuşağı ise şerefenin hemen altında daha genişçe bir halde yapılmıştır (Resim : 121). Zemini oluşturan harfler ve alçı tabaka tamamen dökülmüştür. Bu kitabe kuşağı iç bükey olarak yan yana dizilmiş Turkuvaz renkli küçük çini çanaklardan birer süsleme bordürü ile çevrilmiştir (Çizim : 5).

Şerefe üç kademeli bir şekilde düzenlenmiş şerefe altlığına sahiptir. İlk sırada değişik mozaik çini dolgularla bezenmiş, alternatif olarak birbirini izleyen dar ve geniş mukarnas hücreleri bulunmaktadır. Hücrelerin yüzeyleri çeşitli geometrik süslemeler ile bezenmiştir ¹¹⁶ (Çizim : 6-7) (Resim : 122).

Şerefe korkulukları ile petek kısmı tuğla malzemeden yapılmış olup, külâh son dönemlerde yapıldığı anlaşılan sac bir kaplama ile örtülmüştür (Resim : 123).

Oktay Aslanapa minarenin 1213 M. (609 H.) tarihli yarım kitabe ile ilgisi olabileceğini¹¹⁷, yine Şerare Yetkin'de minarenin bu tamir faaliyeti sırasında inşa edilmiş olmasını mümkün görmektedir ¹¹⁸.

Süsleme :

Caminin iç ve dış mimarisi süsleme bakımından oldukça sade bir şekilde yapılmıştır.

Süslemenin karşımıza çıktığı yerler minare, eski mihrap ve yapının içinde yer alan rozetlerdir. Minare ve mihrabı mimari özellikler bölümünde incelediğimiz için yalnızca caminin süslemeli bölümleri olduğunu hatırlatacağız. Sepet örgüsü şeklinde birbirine geçmeli olarak örülen tuğla minarenin hem kaide kısmında, hem de gövde ile şerefe altında var olan firuze renkli çiniden yazılmış kitabe kuşakları önemlidir.

¹¹⁶ Ömür BAKIRER , “ Anadolu’da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri.”Vak. Der. , IX, Ankara, 1971, s. 350.

¹¹⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , C. II, İstanbul, 1973, s. 24.

¹¹⁸ Şerare YETKİN , Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi , İstanbul , s. 35.

Mihrap ise Kurt Erdman'ın belirttiği iç içe ikişer sekizgenin her kenarından çıkan kollarla birbirine bağlanmasından oluşan geometrik motiflerden meydana gelmektedir . Sivas Ulu Camii'nde XII. yy. sonuna tarihlendirilmiş olan bu süslemeler belli bir dönem içinde Anadolu Türk Mimari süslemesinde varlığı tespit edilen, geometrik geçmeli bir bezeme gurubunu meydana getirmektedir ¹¹⁹.

Camide ilk inşa döneminden kaldığı tahmin edilen beş rozet süslemesi yer almaktadır. Bu rozetlerden biri kapının kilit taşında (Resim: 124) bir diğeri orta sahında üçüncü payenin üzerinde, (Resim : 125) diğer üçü ise yapının batı tarafında, son kemer taşının üzerinde bulunmaktadır. Eski taş mihrabın olduğu belirtilen rozetler ile benzerlik göstermesi, bunları da XII. yüzyıl sonlarına tarihlendirmeye neden olmaktadır. Anadolu Türk Süslemeciliğinde XII. - XIII. yüzyıllarda yaygın olarak kullanılacak bu rozetlerin örneklerinden birini Gebze Orhan Camii'nin minare kaidesinde görebiliriz ¹²⁰.

Malzeme :

Caminin genelinde malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır. Yapının ilk şeklinin düzensiz taş malzeme olduğunu, batı duvarının iç kısmında kalan izlerden anlıyoruz. Günümüzde ise itinalı bir taş işçiliği, yapının bütününe hakimdir. Tuğla malzeme sadece minarede kullanılmıştır. Minarenin kaidesi de tuğla malzemedен inşa edilmiştir. Caminin asıl giriş kapısının iç tarafında bulunan sivri kemerde de tuğlaya yer verilmiştir.

Sivas Ulu Camii, gerek tasarımdaki basitliğine rağmen ahenkli oranları ve yalınlığı ile insanı etkileyen harim mekanı açısından , gerekse

---

¹¹⁹ Kurt ERDMAN, "XIII. yüzyıl, Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi , Ankara , 1962 , s. 146 ; Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı , C. II, İstanbul, 1973, s. 22.

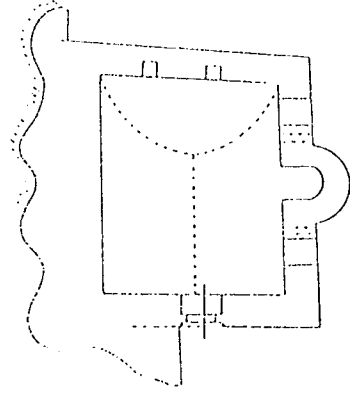
¹²⁰ E. Hakkı AYVERDİ, Osmanlı Türk Mimarisinin İlk Devri, İstanbul , 1966 , Resim 183 .

Anadolu'daki en erken tarihli avlu ve son cemaat yeri uygulamalarından birine sahip olması bakımından, mimari tarihimizde önemli bir yere sahiptir ¹²¹.

---

¹²¹ Baha TANMAN , “Danışmendliler ” İ. A. , T.D.V. , C.8 , İstanbul , 1993 , s. 476.

Yapının Adı : NIKSAR CİN CAMİİ
Katalog No : VII
Plan : 10
Çizim No : 8
Resim No : 126 - 132

Yer :

Niksar Kalesi'ne çıkarken, Taş Mektep mahallesinde, Halk Eğitim binasının arkasında yer almaktadır.

Yaptıran :

Bilinmiyor

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Caminin güney cephesinde nesih yazı ile yazılmış bir kitabe bulunmaktadır (Resim : 126).

Kitabe

امر ببناء هذا المسجد المبارك

الملك سالار ايدغدى

لمرضات الله

في ظلل الرب العزة سنة خمسة وخمسين وخمسمائة

Okunuşu

1- Emere bi bina-i haza'l mescidi'l- mübarek

2- El - Melik Salar Ay doğdı

3- .....li - marđatı'llahi

4- fi zilali'r rabbi'l izzeti sene hamse ve hamsin ve hamsemie

Açıklaması

Allah rızası için 555 H. (1160 M.) yılının, şubat ayında bu mübarek mescidin yapılmasını safa süren hükümdar Salar Aydoğdu emretti ¹²².

Plan :

Cami dikdörtgen planda (6.60 x 5.50 m.)yapılmış, üzeri beşik tonozla kapatılmıştır. Kuzey cephesi bir yamaca yaslanmış olup, çok basit bir planda yapılmıştır. Aslında cami bu haliyle daha çok bir mescide benzemektedir. Mihrap kısmı dışa taşıntılı olarak inşa edilmiştir (Plan : 10).

Mimari :

Yapı doğu - batı doğrultusunda daha uzun dikdörtgen bir plana sahip olup düzensiz taşlardan inşa edilmiştir. Yer yer devşirme malzemenin kullanıldığı duvar örgüsünde köşeler kesme taş olarak yapılmıştır (Resim 127). Güney cephede dışa taşıntılı olarak yer alan mihrabın her iki yanında iki katlı olarak düzenlenmiş, düz atkı taşlı bugün kapatılmış olan pencereler bulunmaktadır (Resim : 128).

Batı cephenin yarısı ve kuzey cephe tamamen caminin arkasında yer alan yamaca dayandırılmıştır.

Giriş kısmı sivri kemerli olarak batı cephede açılmıştır(Resim :129). Caminin üzeri beşik tonozla kapatılmış ve moloz taş malzeme ile örülen üst örtünün üzeri sıvanmıştır (Resim : 130).

Süsleme :

Cami oldukça sade bir şekilde inşa edilmiştir. Yapıda süslemeyi, sivri kemerli kapıyı çevreleyen dikdörtgen olarak düzenlenmiş kuşakta görüyoruz. Palmet ve kıvrık dal dekorlu motifler, beş bölümlü olarak yerleştirilmiştir. İri palmetler alternatif bir şekilde düz ve ters olarak kendilerini kavrayan kıvrık dalların ortasında sıralanmıştır.

---

¹²² Halit ÇAL , Niksar'da Türk Eserleri , Ankara , 1989 , s.21.

Köşelere gelen palmetler konumlarına uyacak bir tarzda yönlendirilmişlerdir (Çizim : 8) (Resim : 131).

Girişteki palmet motiflerinin kaynağı Gazneli sanatına inmekle beraber, Anadolu'da yaygın olarak XIII. yüzyılda kullanılmıştır¹²³. Erzurum Çifte Minareli Medrese eyvan kemerinde ve Kayseri Hacı Kılıç Medresesinde görülmektedir¹²⁴. Ayrıca bu camideki palmetlerin benzeri Çöreği Büyük Tekkesinin portalindeki geyik figürünün iki yanında vardır¹²⁵ (Resim : 132).

Malzeme :

Cami genelde moloz taş malzeme ile inşa edilmiştir. Ancak giriş kısmında, kitabede ve köşelerde kesme taş da yer verilmiştir. Devşirme malzemeyi ise caminin duvarlarında yer alan bazı taşlarda görebiliriz.

Cami mimari açıdan fazla bir öneme sahip değildir. Fakat basit bir şekilde yapılmış olan eserin günümüze kadar bu özelliğini muhafaza etmesi ve Danişmendliler döneminden günümüze kadar ulaşmış tek mescit olmasıyla dikkat çekicidir.

---

¹²³ Semra ÖĞEL , Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı , Ankara , 1987 , s. 105.

¹²⁴ Semra ÖĞEL , Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı , Ankara , 1987 , s. 105.

¹²⁵ Halit ÇAL , Niksar'da Türk Eserleri, Ankara, 1989, s. 24.

Yapının Adı : NİKSAR / YAĞIBASAN MESCİDİ

Katalog No : VIII

Çizim No :

Resim No :

Yer :

Niksar Kalesinin içinde, Yağıbasan Medresesinin yakınında bulunduğu belirtilen yapı bugün mevcut değildir.

Yaptıran :

Bilinmiyor

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Mescidin mimari özellikleri yapının erken dönemlerde, Yağıbasan Medresesi ile malzeme bakımından benzerlik göstermesi nedeniyle de Nizameddin Yağıbasan (1142 - 1164 M.) döneminde yapıldığı kabul edilmektedir¹²⁶.

Günümüzde tamamen harap olmuş yapının, kare planda yapıldığı Tanju Cantay tarafından belirtilmektedir¹²⁷. Yapının üst örtüsünün kubbe ile örtülü olduğunu, geçiş elemanı olarak da pendentiflerin kullanıldığını, ayrıca kubbenin başlangıç kısmında da, ince tuğladan bir silmenin mekanı dolandığı anlatılmaktadır¹²⁸. Mescitten günümüze herhangi bir iz kalmamıştır.

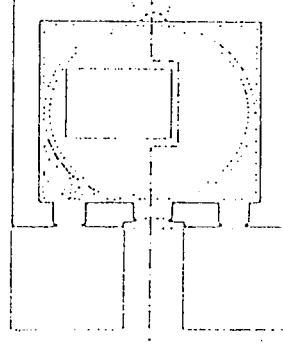
¹²⁶ Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 93.

¹²⁷ Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 93.

¹²⁸ Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 93.

B - TÜRBELELER

Yapının Adı : NIKSAR /DANIŞMEND MELİK GAZİ TÜRBEŞİ
Katalog No : IX
Plan : 11
Çizim No : 9 - 11
Resim No : 133 - 142

Yer :

Niksar ilçesinin Melik Gazi mezarlığının içinde yer almaktadır
(Resim : 133).

Yaptıran :

Danişmend Gazi (1086 - 1104 M.) tarafından yaptırılmıştır. Hatta bir inanişaya göre Melik Gazi kaleden okunu savurarak türbenin yerini belirlemiştir¹²⁹.

Plan :

Türbe kare planda olup, 8.30 x 7.60 m. Ölçülerinde kubbeli olarak inşa edilmiştir (Plan : 11). Duvarlar 90 cm. kalınlığında olup, kubbeye geçişler Türk üçgenleri ile sağlanmıştır (Çizim : 9) (Resim : 134). Ancak günümüzde üstü eğimli çatı ile örtülüdür (Resim : 135). Kumbetin

---

¹²⁹ Irene MELİKOF, Le Geste de Melik Danişmend Etude Critique du Danişmendname. C.II, Paris, 1960, s. 281.

batısında üç eyvan yapısı bulunmaktadır. Bu eyvanlar oldukça büyük olarak yapılmışlardır.

Türbenin yakınında olduğu tahmin edilen tekkenin kalıntıları günümüzde mevcut değildir¹³⁰.

Mimari :

Danışmendlilerin günümüze gelebilmiş en eski mimari anıtlardan olan türbe, oldukça sade bir şekilde yapılmıştır.

Kuzey Cephe

Türbenin girişinin bulunduğu en hareketli cephedir (Resim : 136). Tamamen kesme taştan yapılmış cephede kapı ile, her iki yanda yer alan birer pencere bulunmaktadır.

Giriş basık kemerli olup çevresinde kademeli olarak yapılmış dikdörtgen silmeler yer almaktadır. Kapı kemeri, birbirine geçmeli olarak yapılmış taşlardan ibarettir. Kapının hemen üstünde yer alan dikdörtgen pano içerisinde Yağıbasan Medresesinin (1157 M.) tarihli kitabesinin bulunduğu belirtilmiştir¹³¹. Ancak bugün kitabe yerinde değildir. Kapıyı en dışta yuvarlak kemerli bir silme çevrelemektedir (Resim : 137).

Her iki yanda bulunan pencereler ise düz atkı taşlı, dikdörtgen ve demir parmaklıklı olarak yapılmış, sivri kemerli bir bordürle çevrilmiştir. Düzgün bir kesme taş işçiliğine sahip olan pencerelerin alınlıkları kırmızı renkli yekpare taştan yapılmıştır (Resim : 138). Bu cephenin diğer önemli bir tarafıda, kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla önünde üç bölümden oluşan revaklı bir kısım bulunmasıdır. Üzeri kubbelerle örtülü olduğu belirlenebilen revaklı kısım, günümüzde mevcut değildir. Ancak revakın

---

¹³⁰ Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 82 .

¹³¹ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 153.

kuzey cephede kalan izleri bu bölümün varlığını kanıtlıyor¹³². Üzerinde revak kemerlerinin yer aldığı tahmin edilen üzengi taşları, girişin her iki yanında ve kuzey cephenin köşelerinde bulunmaktadır. Üç bölümden oluşan revakın, girişin hemen ön bölümünde yer alan orta kısım, diğer yan bölümlere göre daha dar ve daha yüksek tutulmuştur (Çizim : 10).

Doğu ve Batı Cephe

Bu cephelerde taş ve tuğla malzemenin, almaşık sistemde örüldüğünü görüyoruz. Duvarlar tamamen sağır ve süslemesizdir (Resim : 139).

Güney Cephe

Burası da doğu ve batı cephelerinde olduğu gibi malzeme almaşık sistemde kullanılmıştır. Yalnız bu cephede yuvarlak kemerli büyük mazgal bir pencere bulunmaktadır (Çizim : 11) (Resim : 140).

Türbenin İçi

Tamamen sıvanmış olan yapının iç yüzeyinde son yıllarda yazılmış ayeti kerimeler yer almaktadır (Resim : 141).

Türbede, Danişmend Gazi'nin kabrinin üzerinde hiç bir sanat değeri olmayan büyük ve yüksek bir sanduka bulunmaktadır. İ. Hakkı Uzunçarşılı ise sandukanın şebekeli olduğunu belirtmektedir¹³³ (Resim : 142). Ancak sandukanın üzeri örtülü olduğu için şebekeli kısım görülmemiştir.

Atalay Karahan, türbede bir mumyalık kısmının olduğundan bahsetmektedir¹³⁴. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğünün 1987 yılında yaptığı onarımlar sırasında mumyalık ile ilgili herhangi bir ize rastlanmamıştır¹³⁵.

---

¹³² Orhan Cezmi TUNCER, Anadolu Kümbetleri, 3, Ankara, 1984, s. 201, ; Halit ÇAL, Niksar'da Türk Eserleri, İstanbul, 1989, s. 26.

¹³³ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, Kitabeler, 1927, Ankara, s. 70.

¹³⁴ Atalay KARAHAN, Tarihi Eserleriyle Niksar, Ankara, 1976, s. 25.

¹³⁵ Halit ÇAL, Niksar'da Türk Eserleri, İstanbul, 1989, s. 26.

Süsleme :

Yapı genel itibarıyla oldukça sade bir şekilde inşa edilmiştir. Giriş kısmında yer alan kemerler ile kubbeye geçişi sağlayan Türk üçgenleri, esere hareketlilik kazandırmaktadır çalışmaktadır. Türbenin iç duvarlarında yer alan ayeti kerime yazıları süsleme unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Malzeme :

Kuzey cephede düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Kuzey cepheye verilen önemi, diğer cephelerde göremiyoruz. Niksar'ın 1392 M. tarihinde Osmanlı idaresine geçişinden sonra, Türbe'nin XV. yy. ortalarında yenilendiği ve yapıda kullanılan, almaşık örgü sisteminin de bunun belirtisi olduğu ifade edilmektedir¹³⁶.

---

¹³⁶Halit ÇAL, Niksar'da Türk Eserleri, İstanbul, 1989, s. 30.

Yapının Adı : KAYSERİ / MELİK MUHAMMED TÜRBESİ

Katalog No : X

Çizim No :

Resim No : 143 - 145

Yer :

Kayseri Ulu Camiinin güney duvarına bitişik olarak yer almaktadır. Türbe yapısı tamamen yenidir.

Yaptıran :

Melik Muhammed (1134 - 1143 M.) Ulu Camii'nin kible duvarına bitişik olarak inşa ettirdiği kendi adıyla anılan medreseye defnedilmiştir (Resim : 143).

Yapan :

Bilinmiyor

Plan ve Mimari :

Önceleri medresenin içinde yer alan mezarlar, medrese yıkılınca park haline getirilmiş olan yerde yeniden inşa edilmiş olan türbenin içinde yer almaktadırlar. Bu mezarların, aslında bir eyvanda buldukları düşünülebilir¹³⁷. Ancak medrese harap olunca burası türbeye dönüştürülmüştür.

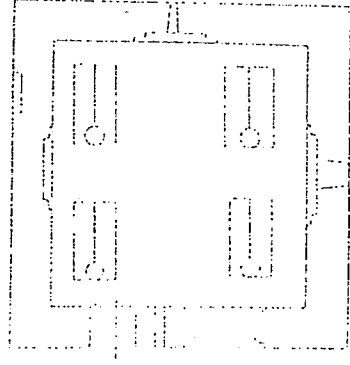
Kayseri Ulu Camii'nin kible tarafında bulunan türbede, Melik Muhammed'in yattığı söylenir. Fakat türbenin kitabesi yoktur¹³⁸. Sonradan yapılmış olan türbenin ön cephesi camiyle uyum gösterecek şekilde inşa edilmiştir (Resim 144). Türbenin yapımında tamamen kesme taş malzeme kullanılmıştır. Türbenin, güney cephesinde bulunan kapı, sivri kemerli olup etrafı dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş silmelerle çerçevelemiştir. Sivri kemerin hemen üstünde ikiz pencereye yer verilmiştir (Resim : 145). Yapıda herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

---

¹³⁷ Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 18.

¹³⁸ Abdulkerim ÖZAYDIN, "Danişmendliler." İ. A. , T.D.V. , C. 8, İstanbul, 1993, s. 471.

Yapının Adı : ÇANKIRI KARATEKİN TÜRBESİ
Katalog No : XI
Plan : 12
Çizim No :
Resim No : 146 - 151

Yer :
Çankırı kalesinin içinde yer almaktadır.

Yapan :
Bilinmiyor

Yaptıran :
Bilinmiyor.

Yapım Tarihi :

Türbenin inşa edildiği tarih ile ilgili her hangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak Ahmet Gazinin emirlerinden Emir Karatekin'in, Çankırı'nın Bizanslılardan alınması sırasında (1106 M.) şehit düştüğü ve içeride bulunan 4 sandukadan birinin kendisine, diğerlerinin eşine ve 2 çocuğuna ait olduğu belirtilmektedir¹³⁹.

Türbenin de büyük bir ihtimalle XII. yy I. çeyreğinde yapıldığı tahmin edilmektedir.

Plan ve Mimari :

Türbe kare planlı olup tek katlı olarak yapılmıştır (Resim : 146). Duvarlarda küçük pencerelere yer verilmiştir. Yapıya giriş batı yönde açılmış olan yuvarlak basık kemerli kapıdandır (Plan : 12) (Resim : 147).

¹³⁹ Hüseyin ORAK , Türkiye Kılavuzu , Ankara , 1946 , s. 829.

Kapının yanında kademeli olarak düzenlenmiş sağır yuvarlak kemer bulunmaktadır (Resim : 148). Bu şekilde bir kemer uygulaması Türk mimarisinde pek yaygın olmayan mimari gelenektir. Ancak Niksar'daki Kulak Türbesinin kapı ve pencerelerinde de kademeli kemer formu daha güzel bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Türbenin batı duvarının dışında kalan kenarlar düz tutulmuşlardır. Yalnız kuzey duvarında yuvarlak kemerli bir niş bulunmaktadır. Bazı kaynaklar türbenin asıl kapısının burası olabileceğini belirtiyorlar ¹⁴⁰ (Resim : 149). Oysa türbenin içinde giriş olabilecek yere çok yakın bir sandukanın bulunması, burada kapı olma ihtimalini azaltmaktadır (Resim : 150). Türbe duvarlarının içe bakan taraflarında kademeli, yuvarlak kemerle hareket sağlanmıştır(Resim : 151). Eserin Anadolu'nun erken mezar yapılarından olması bakımından önemi vardır. Mimari açıdan ve süsleme yönünden pek önemli değildir.

Süsleme :

Batı yönde ve türbenin içinde yapılmış olan kademeli kemerler dışında süslemesi günümüze ulaşmamıştır.

Malzeme :

Yapıda tuğla ve taş malzeme kullanılmıştır. O. C. Tuncer, türbede özenli bir tuğla işçiliği olduğunu özellikle belirtmektedir ¹⁴¹.

Yapının sıvalarının döküldüğü yerlerde tuğla örgünün düzenli olarak yapıldığı görülmektedir. Taş malzeme türbenin zemininden 1m. yüksekliğine kadar kullanılmıştır.

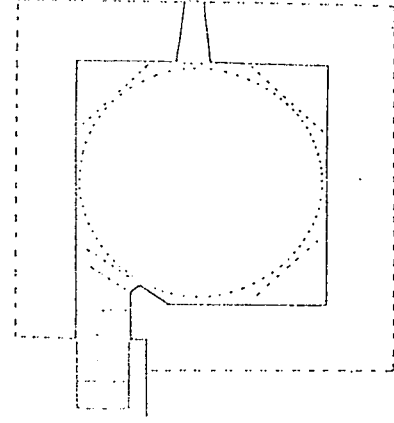
---

¹⁴⁰ O . Cezmi . TUNCER . Anadolu Kümbetleri , C . II , Ankara , 1986 , s. 138.

¹⁴¹ O . Cezmi . TUNCER . Anadolu Kümbetleri , C . II , Ankara , 1986 , s. 138.

Yapının Adı : NIKSAR / SUNGURBEY TÜRBEŞİ
Katalog No : XII
Plan : 13
Çizim No : 12 - 13
Resim No : 152 - 154

Yer :

Niksar ilçesinin, Camii Kebir mahallesinde, Niksar Ulu Caminin kuzey doğusunda bir evin avlusunda yer almaktadır. Türbe, Sunguriye adıyla da tanınmaktadır.

Yaptıran :

Türbenin üst katı mevcut olmadığından herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Bu nedenle eseri kimin yaptırdığına dair bir bilgi günümüze ulaşmamıştır. Ancak türbenin adından yola çıkılarak Danişmendli ailesinden Ahmet Danişmend Gazinin oğlu İsmail'in Sungur isminde bir evladı olduğu bilinmektedir¹⁴². Sungur Bey Türbesi'nin de bu şahsa ait olduğu tahmin edilmektedir.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Sungur Bey Türbesi'nin yapım tarihini belirten herhangi bir kitabe bulunmadığından, yapıldığı tarih ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Hakkı Önkal, türbenin Danişmend Gazi'nin torunu Sungurbey'e ait olma ihtimalinden yola çıkarak yapıyı XII. yüzyılın ortalarına tarihlemektedir¹⁴³. Danişmend Gazi'nin (1086 - 1104 M.) yılları arasında yaşadığını biliyoruz.

¹⁴² İ. H. UZUNÇARŞILI, Kitabeler, İstanbul, 1927, s. 72; M. Halil YINANÇ, "Danişmendliler" İ. A., M.E.B., C.III, s.469-475.

¹⁴³ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 237.

Meinecke, türbenin 1270-1280 M. yılları arasında yapıldığını belirtmektedir¹⁴⁴.

Sungur Bey'in, Danişmend Gazi'nin torunu olduğunu göz önüne alarak, ayrıca türbenin yapılış tarzı itibarıyla XII. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmesinin daha mümkün olabileceğini düşünmekteyiz.

Plan :

Sungur Bey Türbesi iki katlı olarak yapılmış, ancak günümüze sadece mezar odası sağlam olarak gelmiştir. İkinci kat son yıllarda yeniden inşa edilerek batı tarafından, buraya giriş sağlanmıştır (Resim : 152). Üst katın orijinalinde nasıl olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak yöre halkı tarafından türbenin sekizgen ve tuğla malzemeden yapıldığını, cephesinde çeşitli çini süslemelerin bulunduğu anlatılmaktadır. Fakat üst katın nasıl bir plan içerisinde olduğunu belirten herhangi bir kalıntıya rastlanmamaktadır. Mezar odası olarak düzenlenmiş alt kat ise, kare planda inşa edilmiştir (Plan : 13) (Çizim : 12). Cenazelik 3.75 x 3.85 m. ölçülerinde olup üzeri kubbe ile örtülüdür. Girişi güney - doğu köşesine yakın olarak verilmiş olan mezar odasının, dışa açılan bir de penceresi bulunmaktadır.

Mimari :

Yeniden düzenlenerek yapılan üst kat, iki bölümden oluşmaktadır. Kalın bir duvarla birbirinden ayrılan bu iki bölümün ön kısmında herhangi bir şey bulunmamaktadır (Resim : 153). Arka kısımda ise mezarlar yer almaktadır. Bu mezarlardan kırmızı renkli mezar taşlı olanında "Bu kabir el merhum vel Bekhuşer binti Han Çelebi." Yazısı okunmaktadır. Taşın üzerinde ayrıca lotus, palmetler ve mühr-ü süleymanlar yer almaktadır (Resim : 154). Bu iki bölümlü yerin üzeri eğimli çatı ile

---

¹⁴⁴ MEİNECKE, M. Fayancedekorationen Seldschukischer Sakralbauten'in Kleinagien, Teil, II, Tübingen, 1976, s. 479.

örtülmüştür. Cenazelik kısmına beş basamaklı tonozlu bir bölümden geçilerek inilmektedir. Giriş aynı zamanda güney doğu köşesinde kubbeye tromba benzer destek teşkil eden sivri kemerli bir bölümden sağlanmıştır. Düzensiz taşlardan örülmüş, kalınlığı 1 m. olan duvarların üzerinden kubbeye geçiş üçgenler ile sağlanmıştır. Kubbe ise 53 sıradan oluşan düzgün bir taş işçiliğine sahiptir. Cenazeliğin ortasında ahşaptan bir sanduka yer almaktadır¹⁴⁵.

Sungur Bey Türbesi'nin önem arz eden iki kısmı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kubbeye geçişi sağlayan üçgenlerdir. İkincisi ise giriş kısmıdır. Kapı güney - doğu köşesinden açılmış, bu nedenle bu köşeye geçiş ögesi yerleştirilmemiştir.

Sungur Bey Türbesi mimari özellikleri bakımından fazla bir öneme sahip değildir. Ancak geçiş ögeleri ve giriş kısmı ile farklılık göstermektedir.

Süsleme :

Türbenin günümüze ulaşabilmiş herhangi bir süslemesi yoktur. Ancak İ. H. Uzunçarşılı türbe duvarlarının çinilerle süslü olduğunu belirtmekte ve duvar çevresi etrafında çini üzerine yazılmış hadis-i şeriflerden söz etmektedir¹⁴⁶ (Çizim : 13).

Malzeme :

Moloz taşın ağırlıklı olarak kullanıldığı türbenin alt katında ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Özellikle kapıda, geçiş ögelerinde ve cenazelik kubbesinde tuğla malzeme en iyi şekilde değerlendirilmiştir.

---

¹⁴⁵ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 235.

¹⁴⁶ İ. H. UZUNÇARŞILI, Kitabeler, İstanbul, 1927, s. 72. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 94

Yapının Adı : NİKSAR / YAĞIBASAN TÜRBESİ

Katalog No : XIII

Çizim No :

Resim No : 155 - 156

Yer :

Niksar Kalesinin kuzeyinde yer alan türbe, Yağıbasan Medresesinin güney - batısındadır.

Yaptıran :

Medresenin 1158 M. yılında Muzaffer Yağıbasan tarafından yapıldığı biliniyor. Türbenin de aynı kişi tarafından yapılmış olduğu büyük bir ihtimal dahilindedir.

Yapan :

Bilinmiyor

Yaptıran :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Türbenin günümüzde mevcut olmaması ve herhangi bir kitabe bulunmayışı nedeniyle, yapım tarihi ile ilgili bir yorum yapılamamaktadır.

Prof. Abdullah Kuran, yayınladığı bir eski resimde, türbeyi medresenin bir bölümü şeklinde değerlendirmiştir¹⁴⁷.

A.Gabriel'de kitabında aynı resmi Yağıbasan Mescidi olarak belirtmiştir¹⁴⁸. Bu resimlerden anlaşıldığı kadarıyla türbe sekizgen planda ele alınmıştır. Beş sıra tuğla hatıllı türbede, kesme taş kaplama olarak kullanılmıştır. Resimlerde de görüldüğü gibi (Resim : 155-156) yapının cephelerinde birer pencere yer almaktadır. Danişmendli dönemi eserlerinden olan Kulak Türbesi (XIII. yy. III. çeyreği) ile de plan ve mimari yönü büyük benzerlik göstermektedir.

¹⁴⁷ Abdullah KURAN, Anadolu Medreseleri, C.I, Ankara, 1969, s. 16.

¹⁴⁸ Albert GABRIEL, Monuments Turcs d'Anatolie, II, Paris, 1934, s. 125.

Ancak fotoğraflarda bile çok harap şekilde gözüken yapıdan, günümüze pek bir iz kalmamıştır.

Bazı kaynaklarda belirtildiği gibi bu yapıyı medrese veya mescid olarak değil de, Doğan Kuban'ın ve Tanju Cantay'ın türbe şeklinde değerlendirmelerinin daha uygun olacağı görüşündeyiz¹⁴⁹. Medresenin 1158 M. tarihinde yapıldığı düşünülürse türbenin de XII .yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapıldığı fikri bizce de daha tutarlıdır.

---

¹⁴⁹ Doğan KUBAN, Anadolu- Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, I, İstanbul, 1965, s. 148. ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 84

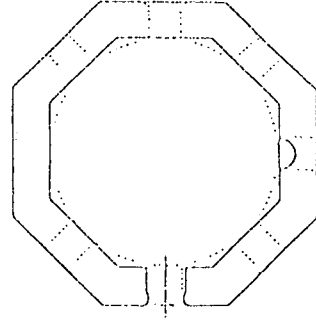
Yapının Adı : NİKSAR / KULAK TÜRBESESİ

Katalog No : XIV

Plan : 14 - 15

Çizim No :

Resim No : 157 - 168

Yer :

Kulak Türbesi Niksar'da, Melik Gazi mezarlığının içinde yer almaktadır.

Yaptıran :

Türbede bulunan kitabeye göre, Abdullah oğlu Esedü-din Arslan doğmuş tarafından yaptırılmıştır¹⁵⁰.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Yapının kuzey-batısındaki kapı alınlığının altında, atkı taşı üzerinde örgülü kufi hatla yazılmış tek satırlık kitabe mevcuttur (Resim : 157).

Kitabe

(الحاجب الاجل) اسد الدين ارسلان تغمش بن عبد الله رحمه الله

Okunuşu

1- (El-hacibü'l - eçell) Esedü'd Arslan Togmuş Bin Abdi'l-lah rahimehu'l-lah

¹⁵⁰ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s. 29.

Açıklaması

Büyük hacip ..... Esadüd Bin Arslan Doğmuş bin Abdullah, Allah ona rahmet etsin ¹⁵¹.

Kitabede harflerin kolları eski Türk motifi olan sekizgenlerin kesişmesinden doğan dörtlü düğümlerle süslenmiştir.

Bu kitabeden yola çıkılarak yapının tarihlendirilmesine gidilmiştir. Türbede tarih kitabesi olmadığı için yaptıran kişi ile ilgili de kesin bir bilgi bilinmemektedir. Ancak, yine Niksar'da bulunan Hacı Çıkrık Türbesindeki 578 H. (1182 - 1183 M.) tarihli kitabede Bedreddin Şahinşah babası Arslan doğmuş olarak kayıtlıdır ¹⁵².

Kitabeye göre türbenin yapım tarihi Hacı Çıkrık Türbesinin (1182 - 1183 M.) yapım tarihinden önce olmalıdır.

Oktay Aslanapa, Kulak Türbesini genel yapısı itibarıyla XII. yüzyılın sonuna tarihlendirmektedir ¹⁵³. Niksar kalesinde bulunan ve Danişmendli yapısı olan Yağıbasan Türbesi de sekizgen gövdeli, tuğla hatıllı olup, pencereleri Kulak Türbesindeki gibi zeminden oldukça yüksekte yer almaktadır.

Aralarında büyük benzerlik olan Yağıbasan Türbesi XII yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapılmış olmalıdır. O.C. Tuncer de yapıyı 1170 M .yıllarına tarihlendirmektedir ¹⁵⁴.

Türbenin, Yağıbasan Türbesi ile büyük benzerlik göstermesi, bize yapının XII. yüzyılın üçüncü çeyreğine yakın dönemlerden olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca Niksar'daki Hacı Çıkrık (1182-1183 M.) türbesinde bulunan sanduka üzerindeki kitabede aynı isimlerin bulunması, Kulak Türbesinin bu tarihten önce olması gerektiğini göstermektedir.

---

¹⁵¹ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s. 29.

¹⁵² Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s. 29.

¹⁵³ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , C.II , İstanbul , 1973 , s. 123.

¹⁵⁴ O. Cezmi TUNCER , Anadolu Kümbetleri , C. I , Ankara , 1986 , s. 240.

Erken Danişmendli yapılarının genelinde kullanılan moloz taş ve kufi hatlı kitabe bu türbede de kullanılmıştır.

Bu bilgiler ışığında, Kulak türbesinin XII. yüzyılın üçüncü çeyreğinin sonları ve dördüncü çeyreğinin başlarında inşa edildiğini söyleyebiliriz.

Plan :

Yapı, sekizgen planlı ve tek katlı olarak ele alınmıştır (Plan : 14). Sekizgen gövdenin kenarları genelde 4.05 m. – 4.10 m. uzunluğundadır (Resim : 158). Türbenin girişi kuzey-batı yönünde olup, mihrapta da kapının sağ tarafında yer almaktadır. Türbenin her cephesinde birerden 8 pencere bulunmaktadır.

Önceleri içinde iki sanduka olduğu belirtilen yapıda son yıllarda yapılan araştırma ve kazı sonucu daha çok sandukanın varlığı ortaya çıkmıştır. O Cezmi Tuncer türbenin içindeki sandukaları gösteren çizimi yapmıştır¹⁵⁵ (Plan : 15).

Mimari :

Türbe dıştan düzgün kesme taşlarla kaplanmış, içte ise moloz taşlarla örülü olup piramidal bir külah ile üzeri kapatılmıştır (Resim : 159).

Kesme küfeki taşlardan örülmüş 7.5 m. çaplı bir iç kubbeye sahip olan türbenin kubbe kısmı yıkılmıştır. Günümüzde kubbeden sadece dört sıra taş örgüsü kalmıştır. Gövdeyi oluşturan kenarların üzerlerine açılan yuvarlak kemerli pencereler ile cepheye hareketlilik ve zenginlik

---

¹⁵⁵ Halit ÇAL , Niksar'da Türk Eserleri , İstanbul , 1989 , s. 31 ; O. Cezmi TUNCER , Anadolu Kümbetleri , C. I , Ankara , 1986 , s. 11.

“Yapıyı restore eden vakıflar restoratörlerinden Bülent Kamber’in 4 / 5 / 1989 günü verdiği bilgiye göre ; yapının orijinal döşemesi bulunmuş , bunun altında yönleri değişik olan , kayaya oyulmuş 6 mezar görülmüş , kemikler toplanarak asıl mezar içine konulup diğerleri doldurularak döşemeyle kapatılmıştır. Bunların dördü aynı yönde olup , mihrap duvarına paraleldir. Tabanda , yanlarda boydan boya uzanan bir sıra tuğla çerçevenin içi toprak dolgu olup ölünün buraya gömüldüğü anlaşılmaktadır.”

kazandırılmıştır. Pencereleer göz seviyesinin çok üstünde olup, kademeli olarak yapılmış yuvarlak kemerlerle çerçevenmiştir. Pencereleerin bu şekilde yapılmış olması bölgesel etkenlerin bu yapıdaki izleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etkiler plan düzenlemesinde olmasa bile pencere ve kapı formlarında daha belirgindir. Ancak benimsenmediği için pek fazla kullanılan bir mimari form olmamıştır¹⁵⁶ (Resim : 160).

Giriş kuzey-batı yönünde olup, çevresi kademeli silmelerle hareketlendirilmiş ve sivri bir kemerle sonuçlandırılmıştır (Resim : 161).

Kapı açıklığının üzerinde örgülü kufi kitabeli geniş bir atkı taşı bulunmaktadır. Bu kısmın hemen üzerinde de yuvarlak kemerli bir pencere yer almaktadır. Yapının güneyinde kibleyi belirtmek amacıyla yarım daire şeklinde mihrap nişi vardır. Mihrabın yaşmağı çeyrek kubbe ile sonlandırılmıştır.

Türbenin iç cephesini oluşturan duvarlar 7.20 m. yüksekliğe kadar çıkıp burada yuvarlak bir silme ile sonuçlanır. Kubbeye geçişler basamak şeklindeki tromplarla sağlanmıştır. Dördüncü örgü dizisine kadar yıkılmış olan iç kubbenin itinalı bir işçilikle yapıldığı görülmektedir (Resim : 162).

Süsleme :

Saçak altında yer alan çiçekli kufi ayet kitabesinin bazı parçaları günümüze ulaşmamıştır¹⁵⁷. Kalan kırmızı renkli taşlardan bu süsleme kuşağının türbenin bütün etrafını dolaştığı anlaşılmaktadır. Anadolu öncesi Türk mimarisinde sevilerek kullanılmış bir süsleme unsuru olan bu yazı kuşağına, Kulak Türbesi'nde de yer verilmiştir. Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nde de (XIII. yy I. çeyreği) benzer bir bordür kullanılmıştır. Bunlar çiçekli kufi yazı kuşağının yer aldığı Anadolu'daki türbelerin ilk örneklerindendir (Resim : 163-164-165-166).

¹⁵⁶ Doğan KUBAN , Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları , İ.T.Ü.M.FK. , İstanbul , 1965 , s. 148.

¹⁵⁷ Atalay KARAHAN , Tarihi Eserleriyle Niksar , Niksar , 1976 , s. 38.

Diğer bir süslemede kapının üzerinde bulunan atkı taşındaki kitabede bulunmaktadır (Resim : 167). Örgülü kufi yazıda harflerin kollarının yarım sekizgenler meydana getirecek şekilde dörtlü düğümlerle kesişmesi Türk süsleme sanatının örneklerindedir. Pencereilerin iki renkli taş kemerleri ile kapının üzerindeki silmeleri de süsleme olarak belirtebiliriz. Bu süslemelerin dışında yapı oldukça sade bir şekilde yapılmıştır.

Malzeme :

Türbede, kırmızı, açık ve koyu gri renkli kesme taş ile moloz taş birlikte kullanılmışlardır. Kırmızı renkli kesme taş, kapı ve pencerelerde, kitabe ile yazı kuşağında kullanılmıştır. Bu kısımların dışında kalan türbenin dış yüzeyleri gayet muntazam kesme taş ile kaplanmıştır. Türbenin iç yüzeylerinde ise genelde moloz taş kullanılmış olup, duvarlar sonradan sıvanmıştır. Günümüzde türbenin içinde yüksek olarak kesme taştan yapılmış birde sanduka bulunmaktadır (Resim : 168).

Kulak Türbesi, XII. yüzyıla tarihlenebilen Danişmendli Mimari eserlerinin içinde önemli yer tutmaktadır.

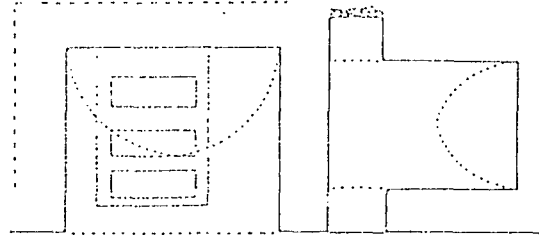
Yapının Adı : NIKSAR / HACI ÇIKRIK TÜRBEŞİ

Katalog No : XV

Plan : 16 - 17

Çizim No :

Resim No : 169 - 176

Yer :

Niksar'da Dengiler mahallesinde, Kırkkızlar Türbesi'nden takriben 300 m. batıda, yolun alt kısmında bulunmaktadır (Resim 169).

Yapan :

Bilinmiyor.

Yaptıran :

Medrese ve türbe kitabesine göre yapı Bedreddin Ebu Mansur Şahinşah tarafından yaptırılmıştır.

Yapım Tarihi :

Yapının bugün yerinde bulunmayan, ancak; İ. H. Uzunçarşılı tarafından okunan medrese kitabesi¹⁵⁸ ile bugün türbe kısmında ve birbirine bitişik üç mezar sandukasının yan tarafında yer alan kitabeğe göre 578 H. (1182 - 1183 M.) yılında inşa edilmiştir.

Medrese kitabesi

امر بعمارة هذه المدرسة المباركة
الأمير الأسفهي سلار الاجل الكبير
العالم العادل بدر الدولة والدين
المنصور آتابك ابر المكارم شاهنشاه
طاني في سنة ثمان وسبعين وخمسة مائة

(Resim 170)

¹⁵⁸ İ. H. UZUNÇARŞILI, Kitabeler, İstanbul, 1927, s. 62.

Okunuşu

- 1- Emere bi imareti hazel medresetü'l- mubreketi
- 2- El emir isfehselel el celil el kebir
- 3- El alem ü'l- adil bedrüddevleti ve'ddin
- 4- El mensur Atabek ebü'l- mekarim Şahinşah
- 5- (bin Arslan Doğmuş el Sul) tani fi sene semane ve sebin ve hamsemie

Açıklaması

“ Bu mübarek medresenin yapılmasını ülkeler emiri, alim, adaletli, Atabek Ebul Mükerrerem Şahinşah bin Arslan Doğmuş es sultani emretti 578 H. senesinde emretti.”

Türbe Kitabesi:

Bu kitabede üç satır halinde sütlüs hatla yazılmıştır (Resim :171-172).

امر بعمارة هذه التربة المباركة الامير الا سفسلار
الاجل الكبير العالم العادل بدر الدين اتابك ابو منصور
شاهنشاه بن ارسلانقمش السلطاني في تاريخ سنة ثمان وسبعين خمسمائه

Okunuşu

- 1- Emere bi-mareti hazihil türbe el mübareke emirü'l -isfehselel.
- 2- Ecelül kebir el-alim-el adil Bedreddin Atabek ebu Mansur.
- 3- Şahinşah bin Arslan Doğmuş el-sultsni fi tarih sene semane ve sebin ve hamsemie 578 H. (1182 - 1183 M.)¹⁵⁹.

Açıklaması

Bu mübarek türbenin yapılmasını, ülkeler emiri baş kumandan, alim adaletli, Bedreddin Atabek Ebu Mansur Şahinşah bin Arslan Doğmuş 578 H. senesinde emretti.

¹⁵⁹ Tanju CANTAY , “Bir Kuzeybatı Anadolu Gezisinden Notlar.”Sanat Tarihi Yılığı , S. VII, İstanbul , 1977 , s.27 ; Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s.410.

Medresede ve türbede bulunan kitabelerde, yapıların 578 H. (1182 - 1183 M.) yılında Arslan Doğmuş oğlu Şahinşah tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir.

Plan :

Türbe 3.95 x 3.65 m. ölçülerinde kareye yakın bir alana sahiptir. Üzeri sivri beşik tonozla örtülü, üç yanı kapalı, önü açık eyvan şekilde yapılmıştır (Plan : 16-17) (Resim : 173). Yapı günümüze içinde üç kabrin bulunduğu eyvan türbe ile bu eyvana bitişik iki yandaki hücreler ile gelmiştir (Resim : 174). Eyvanın doğusunda ona bitişik beşik tonozla örtülü birinci oda bugün kapalı olan bir kapıya sahiptir. Kuzeye açılan bir kapının var olması arkada başka yapıların bulunduğuna işaret sayılabilir. Eyvanın yine diğer tarafında dikdörtgen olarak yapılmış, beşik tonozla örtülü bir bölüm yer almaktadır.

Sandukaların bulunduğu eyvanın her iki yanından güneye doğru açılan kemer başlangıçları burada medresenin eklentilerinin var olabileceğini düşündürmektedir (Resim: 175). İsmail Hakkı Uzunçarşılı'da bir medresenin varlığından söz ederek kitabesini yayınlamıştır¹⁶⁰. Burada medresenin kuzey eyvanın türbe yapılmasıyla, bir medrese türbe birleşimi ile karşılaşmaktayız.

Türbenin başka bir yerde olup da yıkıldıktan sonra buraya nakledildiği düşünülebilir¹⁶¹. Ancak türbe ve medrese kitabelerinin aynı tarihi ve kişiyi belirtmesi bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Medrese inşa edildikten sonra kuzey eyvanı türbeye dönüştürülmüştür.

Medresenin planını kesin olarak belirlemek kazı da yapılsa oldukça zor olarak görülmektedir. Çünkü etrafında yapılan binaların zeminleri aşağıdan yapılmışlar. Böylece herhangi bir kalıntı bulma ihtimalini de ortadan kaldırmışlardır.

¹⁶⁰ İ. H. UZUNÇARŞILI , Kitabeler , İstanbul , 1927 , s. 62.

¹⁶¹ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s. 409.

Mimari :

Medrese ve türbenin birlikte ele alındığı bir yapı topluluğu olan Hacı Çıkrık'ta, simetrik bir planlamanın varlığı karşımıza çıkmaktadır. Günümüze gelen kısmın ortasında yer alan türbe eyvan olarak ve düzensiz taşlardan inşa edilmiştir.

Eyvanın doğusunda ve batısında bulunan büyük mekanlardan tonoz örtüsünü kısmen koruyan doğudaki mekanın kuzey duvarında yer almış bulunan kapı, güneyden bu mekana açılan kapı ile aynı eksen üzerindedir. Kapılar düz atkılı 1.05 m genişliğindedir. Yapıda sivri kemerler ve beşik tonozlar kullanılmıştır.

Türbenin içinde dikdörtgen şekilli bir taş kaidenin üzerinde Kulak Türbesindekilerin birer benzeri olan yarım daire kesitli üç sanduka bulunur¹⁶². Planlamaya hakim olan simetrik tasarım ve mevcut kanadın güney cephesi, eyvanın batısındaki mekanın doğudaki mekanla aynı ölçülerde olduğuna ihtimal verilmektedir. Medreseye ait kitabe ile türbe kitabesi aynı şahısların ismini içermekte ve aynı tarihi vermektedir. Buna göre, medrese ile aynı yılda inşa edilmiş olmaktadır¹⁶³.

Yağlıbasan Medresesinden sonra Niksar'da bulunan ikinci bir Danişmendli medresesinin varlığı kesinlik kazanmıştır. Ancak her iki yapıda günümüze sağlam olarak ulaşamamıştır.

Süsleme :

Türbede sandukaların etrafındaki kitabe ile dualar dışında herhangi bir süsleme yoktur (Resim : 176).

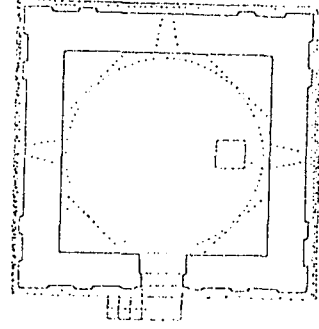
Malzeme :

Türbe eyvanını oluşturan sivri kemer ile her iki yanda bulunan küçük kapıların lentolar kesme taştan yapılmıştır. Tonozlar ve duvarlar ise moloz taş malzeme kullanılarak örülmüştür. Erken Danişmendli eserlerinde çokça kullanılan moloz taş malzeme bu yapıda da karşımıza çıkmaktadır.

¹⁶² Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s. 410.

¹⁶³ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçukluları Türbeleri, Ankara, 1996, s. 409.

Yapının Adı : PINARBAŞI / MELİK GAZİ TÜRBEŞİ
Katalog No : XVI
Plan : 18 - 19
Çizim No : 14 - 19
Resim No : 177 - 191

Yer :

Melik Gazi Türbesi Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine giderken. Pınarbaşı'na 22 km kala, kavşaktan sola döndükten sonra 8 km içerde bulunan Melik Gazi köyünde bulunmaktadır.

Yaptıran :

Türbede, kimin adına ve ne zaman yapıldığına dair bir kitabe yoktur. Halil Ethem eski bir geleneğin, türbeyi Melik Gazi adı ile tanınmış Danişmendli Meliki Emir Gazi (1104 M - 1134 M.)'ye mal ettiğini belirtir. Ayrıca 1500 M. yılına ait Dulkadiroğlu Alauddevle Bozkurt Bey Vakfiyesi bu köyün bir Danişmendli mülkü olduğunu belirtir¹⁶⁴.

Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok makalelerinde Melik Emir Gazinin 1134 M. yılında Malatya'da öldüğünü belirtmektedirler¹⁶⁵. Türbenin Niksar Melik Gazi türbesinde yatan Danişmend Gazinin oğlu Emir Melik Gazi tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

¹⁶⁴ Halil Ethem ELDEM, "Melik Gazi" Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, S. 32, İstanbul, s. 454 - 459. ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 87

¹⁶⁵ Tahsin ÖZGÜÇ ve Mahmut AKOK, "Melik Gazi Türbesi ve Kalesi" Belleten XVIII, Temmuz, Ankara, 1954, s. 333 ; Halil Ethem ELDEM, "Melik Gazi" Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, S. 32, İstanbul, s. 455.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Türbe, mimari özellikleri ve tuğla süslemeleriyle erken devir karakteri göstermektedir. Özellikle Meraga'daki Kümbeti Surh (1147 M.) ile mimari malzeme ve süsleme bakımından yakın benzerlik içindedir. Oktay Aslanapa Meraga'daki Kümbedi Surh, Niksar Kırkkızlar Kümbedi ve Sivas'ta I. İzzettin Keykavus Darüşşifasındaki türbe ile benzerlik kurarak, yapıyı XII. yy. sonlarına tarihlendirmektedir. Ayrıca türbede yatan Melik Emir Danişmend Gazinin 1134 M. yılında öldüğünü çeşitli kaynaklardan biliyoruz¹⁶⁶. Böylece türbenin bu tarihten önce olamayacağı belirlenmiş olup inşa edildiği dönemleri belli olan diğer yapılar ile benzerliği de göz önünde tutulacak olursa XII. yy. sonları türbenin yapım tarihi için uygun olabilir.

Plan :

Melik Gazi Türbesi kare planda olup iki katlı olarak düzenlenmiştir. Sekizgen plan geleneğini daha çok Büyük Selçuklularda görüyoruz¹⁶⁷. Yapı içten 5.34 x 5.34 m. ölçülerinde, dıştan 7.55 x 7.55 m. ölçülerinde inşa edilerek, anıtsal görünümü ve özenli tuğla işçiliği ile dikkati çeker (Resim : 177).

Alt kat dört kollu haçvari bir plana sahiptir (Plan : 18). Kollar sivri kemerli birer beşik tonozla örtülmüş, ortadaki kare mekan ise çapraz tonozla kapatılmıştır. Alt katın asıl kapısı güney yönde, üst kata girişi sağlayan kapının altında yer almaktadır. Cenazeliğe ikinci bir giriş türbenin içinden açılan kapaklı bir delikten de sağlanmaktadır. Cenazelik kısmında sekiz mezar olmasına karşın üst katta girişi kapatmamak amacıyla

---

¹⁶⁶ Tahsin ÖZGÜÇ ve Mahmut AKOK , “ Melik Gazi Türbesi ve Kalesi” Belleten XVIII , Temmuz , Ankara, 1954, s. 333 ; Halil Ethem ELDEM , “Melik Gazi” Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası , S. 32 , İstanbul , s. 455.

¹⁶⁷ O. Cezmi TUNCER , Anadolu Kümbetleri , C. I , Ankara , 1986 , s. 157.

sembolik altı sanduka yerleştirilmiştir. Alt kat doğu ve batı yönlerinde açılan birer mazgal pencere ile aydınlatılmıştır (Resim : 178). Üst kat kare bir gövdeye sahip tamamen tuğladan inşa edilmiştir (Plan : 19). Girişi güneyde olan türbenin beden duvarları oldukça yüksektir.

Türbenin dört cephesinden açılan mazgal pencerelerle aydınlatma sağlanmıştır. Yapının içini örten kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Bu tromplar dışta da birer üçgen prizma şeklide belirtilmiştir.

Sekizgen olarak yapılmış kasnağın üzerinde yine sekiz yüzeyle piramidal bir külah yer almaktadır. Bu külah ile türbenin üst örtüsü tamamlanmıştır.

Mimari :

Anadolu'nun tuğladan inşa edilmiş en güzel türbe örneklerinden biride Melik Gazi Türbesidir.

Alt kat üç sıra kesme taştan, zeminden yukarıda yer almaktadır. Oysa türbenin kaidesinin iç yapısı tuğla malzemedden yapılmıştır.

Türbe kaidenin üzerinde kare planda yer almaktadır. Tuğla malzemedden yapılmış cephelerde aynı mimari form kullanılmıştır. Bu mimari formlarda geometrik şekiller ağırlıktadır. Kare mekan, dikdörtgen yüzeyler, ve panolar, yuvarlak kubbe, üçgen geçiş elemanları, sekizgen kasnak, piramidal külah, bu geometrik şekillerden bazılarıdır. Dolayısıyla yapıda genelde keskin hatlar görülmektedir (Resim : 179).

Güney cephe

Giriş kapısının da yer aldığı bu cephe, farklı bir tuğla örgü süslemesine sahiptir (Resim : 180). Kapıya dört basamaklı merdivenle çıkıldıktan sonra ulaşılmaktadır. Cenazeliğinin asıl kapısı da türbe girişinin altında yer almaktadır ¹⁶⁸.

---

¹⁶⁸ Tahsin ÖZGÜÇ ve Mahmut AKOK , “ Melik Gazi Türbesi ve Kalesi” Belleten XVIII , Temmuz , Ankara, 1954, s. 332-333 .

Türbe kapısı 1.03 x 1.83 m. ölçülerinde olup kademeli bir sivri kemer ile çevrilmiştir (Resim : 181). Benzer kapı kemer uygulamasını farklı malzemeli de olsa yine bir Danişmendli eseri sayılan Kulak Türbesi'nde görmekteyiz.

Kemerli kapı açıklığı yarım tuğla derinliğinde dikdörtgen şekilli bir çerçeve içine alınmış olup, kemer arasında kalan yüzeyler yarım tuğlaların dik ve yatık konmasıyla (Z) süslenmiştir.

Kapı, her iki yanında ve üstte tuğlaların dışarı çıkıntı yapmasıyla dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Cephe üç dikey dikdörtgen panoya bölünmüştür. Ortadaki pano daha geniş tutularak buraya sivri kemer yerleştirilmiştir. Giriş kemerinde gördüğümüz kademeli bir sivri kemer anlayışının aynısı burada da uygulanmıştır.

Türbenin diğer yüzeylerinde olan sivri kemerler başlangıç noktalarında ince kabartma bir tuğla şerit ile bölünmüştür. Pencerelerinde olduğu kemer açıklığı ile şeridin aşağısında kalan kısımda birbirlerine ters tuğla süslemesi kullanılmıştır. Ancak güney cephesinde bu uygulama yoktur. Diğer yüzeylerde oldukça yukarıda olan bu tuğla kabartma güney cephede kapının üstüne kadar indirilmiştir. Sivri kemerin yüzeyi burada tuğlaların baklava dilimi oluşturacak şekilde örülmesiyle süslenmiştir (Çizim : 14). Aynı süslemeyi sol taraftaki dikdörtgen panonun içinde görebiliyoruz. Sağ taraftaki pano ise basamak şeklinde dizilen tuğlalarla bezenmiştir (Çizim : 15). Her iki yanda yer alan dikdörtgen panoların üst kesimlerinde dörder sıra mukarnasdan oluşan bölümler yer almaktadır. Güney cephe en üst kısımda yatay olarak yapılmış dikdörtgen panoyla sonlanmıştır. Burada yatay olarak başlayan tuğla örgü külahın en üst kısmına kadar devam etmektedir (Resim : 182).

Doğu, Batı ve Kuzey Cepheleri

Bu üç cephede birbirinin aynı şekilde inşa edilmişlerdir. Giriş kısmında bulunan güney cepheden fazla bir farklılık yoktur. Yüzeyler üç dikey dikdörtgen panoya bölünmüştür. Ortadaki pano, yanlardaki

panolardan (0.70 m.) daha geniş olarak (3.55 m.) yapılmıştır. Bu üç panoda alınlık yarım tuğla kademesi ile alt yüzeyden ayrılmış olup, hem pano hem de alt yüzey paralel çapraz hatların birleşmesiyle meydana gelen balık sırtı desenleri ile süslenmiştir ¹⁶⁹ (Çizim : 16) (Resim : 183-184-185). Cephelerin ortalarında yer alan geniş panolar kademeli sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Türbenin dört yüzeyinde de kemerlerin alınlıklarında dikdörtgen mazgal pencereler vardır. Ortadaki dikdörtgen pano sivri kemerlerle hareketlendirilirken yanlarda bulunan dar panolar mukarnaslarla bezenmiştir. Mukarnaslı nişlerin üzerinde panolar aynı şekilde devam etmiştir. Dikey panolar üst kısımda yatay bir dikdörtgen ile sonlandırmıştır. Ancak sivri kemerin üstünde kalan kısım ile yatay pano diğer bölümlerden farklı bir şekilde örülmüştür. Dikdörtgenleri oluşturan kenarlarda ki tuğlalar zeminden taşıntı yapacak bir şekilde örülerek yüzeyleri yatay ve dikey panolara ayırmıştır. Çıkıntı yaparak oluşan bu mimari formların iç tarafta kalan tuğlaların bir sırası, sivri kemerin üzengi taşına dönüşmüştür.

Kare gövdeden sekizgen kasmağa geçerken tromplar kullanılmıştır. Kasnağın hemen üzerinde sekiz yüzeyli piramidal bir külah bulunmaktadır (Resim : 186). Köşeleri pahlayan ince sütunceler ile cepheleri kaynaştıran mimari öğeler karşımıza çıkmaktadır. Cephelerdeki mimari unsurların yüzeyleri Horasan ve İran'daki Büyük Selçuklu kümbetlerinde benzerlerine rastlanan balık sırtı ve baklava motiflerinin ağır bastığı tuğla bezemelerle doldurulmuştur ¹⁷⁰. Derzlerin daha derin tutulmasıyla kuvvetli bir ışık gölge etkisi yaratan yatay konumlu çifte tuğlalardan meydana getirilmiş baklavalar düzeni Demavent Kümbetinde de(XI.yy 3.Çeyreği) görülmekte ¹⁷¹.

---

¹⁶⁹ Ömür BAKIRER , “ Anadolu Selçuklularda Tuğla İşçiliği” , Malazgirt Armağanı , Ankara,1972 , s. 192 .

¹⁷⁰ M. Baha TANMAN , “ Danişmendliler” İ. A., T.D.V. , C. 8, İstanbul, 1993, s. 477.

¹⁷¹ Metin SÖZEN , Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan , İstanbul , 1975 , Levha 7.

Güney cephede yer alan sivri kemerli kapıdan dört basamakla üst kata çıkılınca kare planlı iç düzenleme ile karşılaşırız . Burada duvarların yüzeyleri kireçle sıvanmıştır. İçerde son yıllarda yapıldığı belli olan kalem işi süslemeler vardır. Kare ve dikdörtgen panolara bölünmüş bu kuşak üzerinde çiçek, vazo, saat, yıldız gibi değişik motifler ile çeşitli dualar ve halife isimleri yer almaktadır (Resim : 187). Duvarlar ayrıca zeminden yaklaşık 2 m. yüksekliğe kadar ahşap bölmeler ile kaplanmıştır.

Kare bir mekandan kubbeye geçiş dört köşede yer alan tromplarla sağlanmıştır (Resim : 188). Kasnağın üzerinde yer alan trompların arasında kalan kısımlar sivri kemerlerle birbirlerine bağlanarak bir simetri oluşturmuşlardır(Resim : 189). Aynı uygulamanın basit bir şeklini de Bekar Sultan Türbesi'nde görmekteyiz. Trompların üzerinde olan kubbe tek bir merkezden doğarak gelişen yirmi yedi sıra tuğla örgüden meydana gelmektedir (Çizim : 17-18) (Resim : 190). Benzer kubbe örgü sistemini Malatya Ulu Camiinde görebiliriz . Mekanı ve trompları oluşturan tuğlalar balık sırtı tarzında dizilerek örülmüştür ¹⁷².

Melik Gazi Türbesi, planı, süslemesi, malzemesi ile Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya gelen Büyük Selçuklu Mimarisi'ni yansıtmaktadır ¹⁷³.

Süsleme :

Türbe, tuğlanın çeşitli geometrik süslemeleriyle sadelik içinde bezenmiştir. Cepheleri kaplayan bezemeler baklava dilimi ve balık sırtı tarzında dizilmiş tuğlalardan meydana getirilmiştir. Dış cephede kullanılan mukarnaslar ve köşelerdeki sütunceler geometrik motiflerin yanında ayrı bir anlam kazanmaktadır (Çizim : 19) (Resim : 191). Mukarnaslar hemen her cephede ve aynı yükseklikte yer almaktadır. Sütuncelerin yüzeyleri ise satranç tahtası düzeninde tuğla ile kaplanmıştır.

¹⁷² M. Oluş ARIK , “ Başlangıç Devri Anadolu Türk Mimari Tezyinatının Karakteri” Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s. 176.

¹⁷³ Ömür BAKIRER, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, Ankara, 1981, s. 247.

İçerde ise süsleme olarak son dönemde yapılmış, yapıyla uyum içerisinde olmayan, başarısız bir kalem işi uygulaması vardır. Türbenin dış cepheleri daha özenli süslenmiştir. Melik Gazi Türbesi hem form hem de süsleme bakımından Meraga'daki Kümbedi Surh'un 542 H.(1147-1148 M) daha sade ve daha mütevazı örneğidir ¹⁷⁴.

Melik Gazi Türbesi, dışta tuğlaların değişik tarzda dizilmesiyle elde edilmiş zengin hendesi motiflerle süslenmiş ilgi çekici bir yapıdır ¹⁷⁵.

Malzeme :

Anadolu'da tamamıyla tuğla malzemenin kullanıldığı ender türbelerden biridir. Taş, yalnızca kaide kısmında üç sıra olarak kullanılmıştır. Yapının kalan diğer taraflarında ise tuğla malzeme çok güzel ve değişik düzenleme ile örülmüştür. Türbenin iç kısmı da kireç ile sıvanarak kapatılmıştır. Türbe son yıllarda aslına uygun olarak iyi bir şekilde restore edilmiştir.

---

¹⁷⁴ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 71.

¹⁷⁵ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 232.

Yapının Adı : NIKSAR / ÇEPNİ BEY TÜRBEŞİ
Katalog No : XVII
Çizim No :
Resim No : 192
Yer :

Niksar Ulu Camii'nin doğusunda bulunan Çepni bey kümbeti 1197 M. yılında yaptırılmıştır¹⁷⁶.

Mimari :

Günümüze sadece sandukası kısmı ile gelebilmiştir. Son yıllarda mezar mermer ile kaplanmış, türbenin bulunduğu kısım ise yeşil alan olarak düzenlenmiştir (Resim : 192).

Orijinalinde nasıl bir plana sahip olduğuna dair herhangi bir iz veya kalıntı günümüze ulaşmamıştır.

Hac yolculuğunda gösterdiği kerametle Hacı Çabuk adını alan Çepni bey, Niksar Ulu Camii'nin banisi Hasan Bey'in babasıdır¹⁷⁷. Baha Tanman, İslam Ansiklopedisi'nde yer alan yazısında, türbeyi Danişmendli eserleri arasında göstermiştir¹⁷⁸.

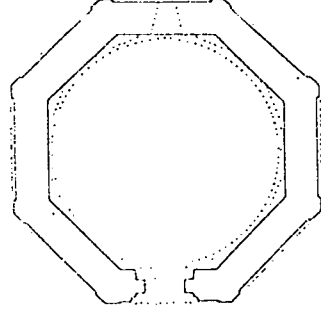
---

¹⁷⁶ O. Cezmi TUNCER , Anadolu Kümbetleri , C. I , 1986 , Ankara , s.240.

¹⁷⁷ Baha TANMAN, " Danişmendliler" İ. A., T.D.V. , C. 8, İstanbul, 1993, s. 477.

¹⁷⁸ Baha TANMAN, " Danişmendliler" İ. A., T.D.V. , C. 8, İstanbul, 1993, s. 477.

Yapının Adı : AKSARAY / BEKAR SULTAN TÜRBESİ
Katalog No : XVIII
Plan : 20
Çizim No : 20 - 21
Resim No : 193 - 212

Yer :

Türbe, Aksaray ilinin Gülağaç ilçesi ile Bekar Köyü arasında tarlaların içinde yer almaktadır (Resim : 193).

Yaptıran :

Bilinmiyor

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Türbenin yapıldığı dönemi belirleyecek herhangi bir kitabe günümüzde mevcut değildir. Türbe kapısının hemen üstünde kitabenin olduğu tahmin edilen bir taş bulunmaktadır. İ. H. Konyalı bu kitabenin kazınarak künbed türbesine yazıldığını, sonraları onunda buradan kaybolduğunu belirtmektedir¹⁷⁹.

Gövdenin mukarnaslarla sonlanan örneklerini Büyük Selçuklu döneminden kalan bazı kümbetlerde görebiliriz. Meraga'daki Künbed-i Kebud (1196 M.) Abarguh Kümbeti Ali (1057 M.) Nahcivan Mümine Hatun Türbesinde (1186 M.) aynı uygulamalar mevcuttur. Bekar Sultanda yazı kuşağı bezemesini Büyük Selçuklularda olan benzerlerinin yanı sıra Anadolu'daki bazı yapılarda da görebiliriz.

¹⁷⁹ İ. Hakkı KONYALI, Aksaray Tarihi, C. II, İstanbul, s. 1446.

Divriği Sitte Melik'te (1193 M.) gövdenin üst kısmında mukarnas ve yazı kuşağı süslemesi ile bu örneklerden biridir. Danişmendli yapılardan XII. yy. III. çeyreğinde yapılmış olan Kulak Türbesiyle plan şekli, gövdenin taş oluşu, kaide yerine geçen, fakat fazla belirgin olmayan bir altlığının olması ve yazı kuşağı benzerlik gösterir. Ayrıca diğer bir Danişmendli eseri olan Niksar Kırkkızlar Türbesi'nin (XIII. yy. ilk yılları) üst kat planı ile aynı form içerisinde sayılabilir.

İ. Hakkı Konyalı türbeyi Danişmendli eseri olduğunu belirtmektedir. Hakkı Önkal ise Aksaray'da, Ervah mezarlığında bulunan XIII. yüzyılın I. yarısına tarihlenen ve günümüzde mevcut olmayan anonim türbe ile bağlantı kurarak, XIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmektedir¹⁸⁰. O. Cezmi Tuncer'de türbeyi XII. yüzyılın üçüncü çeyreğini uygun görmektedir¹⁸¹.

Ancak Danişmendli yapıları ile olan benzerliği nedeniyle Bekar Sultan Türbesi'nin XIII. yüzyılın I. çeyreğinde yapıldığını daha kabul edilebilir bir tarih olarak düşünebiliriz.

Plan :

Bekar Sultan Türbesi içte ve dışta sekizgen bir planda inşa edilmiştir(Plan : 20). Altta sekizgen olan altlığın üzerinde bir gövde yer almaktadır (Resim : 194). Yapının üzeri tromplarla geçişi olan bir kubbe ile örtülmüştür. Gövdesi içten kubbe ile örtülü olan yapının dıştan ise dik ve yüksek bir külah ile sonlanmaktadır (Çizim: 20-21)(Resim : 195). Bu yönüyle Bekar Sultan Türbesi Iğın'daki Şeyh Bedreddin Türbesi'ni (1286 -1287 M.) hatırlatmaktadır¹⁸².

---

¹⁸⁰ M . Oluş ARIK , “ Erken Devir Anadolu - Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri” Anadolu , XI , 1967 , Ankara , s. 68. ; İ. Hakkı KONYALI , Aksaray Tarihi , C. II , İstanbul , s. 1446

¹⁸¹ O. Cezmi TUNCER , Anadolu Kümbetleri, I, Ankara, 1986, s. 217.

¹⁸² Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 143.

Mimari :

Aksaray'a bağlı, Gülağaç ilçesinin dışında tarlalar arasında uzaktan görölen bir kümbettir (Resim : 196). Ulaşımı zor olması nedeniyle hakkında araştırma yapılmış eski kaynak oldukça azdır. İlk olarak türbenin bir fotoğrafı yabancı bir kaynakta yayınlanmıřtır¹⁸³.

Gövde sekizgen olarak düzgün, kırmızı renkli kesme taştan yapılmıştır. Kenarlarının uzunluğu 3.15 – 3.20 m. arasında değişmektedir. Cephe kenarlarının yüzeyleri yazı kuşağına kadar uzanan yuvarlak kemerli sağır nişlerle hareketlendirilmiştir (Resim : 197). Kemerlerin geniş tutulması ve sekizgenin kenarlarına yakın yapılması, köşelerin daha belirgin olmasına neden olmuştur (Resim : 198-199). Bu tür bir uygulamayı sivri kemer olarak Niksar Kırkkızlar Türbesi'nde görmekteyiz.

Kemerlerin bittiği yer ile külah arasında Tuğla ile kufi yazılı ayet kuşağı ve besmele bulunmaktadır. Bu kitabenin hemen üstünde iki sıra halinde tuğladan düzenlenmiş mukarnas dizisi bulunmaktadır(Resim : 200). Mukarnasların hemen üstünde ise 8 yüzeyli ehrami külah yer almaktadır. Batı yönden yıkılmış olan külahın içinde kubbeyi açıkça görebiliyoruz (Resim : 201).

Sivri kemerli giriş açıklığı batı kenarına yerleştirilmiş olup kademeli dikdörtgen bir silme ile çerçeve içine alınmıştır (Resim : 202). Kapı 2.10 x 0.90 m ölçülerinde kesme taş olarak inşa edilmiştir. İç yüzeyi de yine dikdörtgen bir çerçeve ile belirlenmiştir (Resim : 203). Gövdede yuvarlak kemerle silmelerin dışında türbeye hareket kazandıracak herhangi bir mimari elaman yoktur. Doğu kenarında dışa doğru daralıp küçölen bir mazgal pencere ile aydınlatma sağlanır (Resim : 204).

Yapının içerisi dışarıda olduğu gibi sekizgen planlıdır. Kubbeye kadar olan kısım tamamen kesme taştan yapılmış olup üzeri alçı ile sıvanmıştır. Kubbeye geçişler tromplarla sağlanmıştır. Ancak trompların

---

¹⁸³ Nicola et Michel THIERRY , Nouvelles E'glises Rupestres de Cappadoce , Paris , 1963 , s. 9.

arasına aynı ölçülerde sivri kemerli alınlıklar yerleştirilerek kubbenin altında devam eden simetrik bir süsleme kuşağı elde edilmiştir (Resim : 205). Türbenin iç kenar köşelerinde yer alan ve zeminden 2 cm. taşıntılı olan silmeler geçiş elamanlarının olduğu bölgeye kadar uzanmaktadır. Bu kuşak trompların altında mızrak ucunu andıracak şekilde sonlanarak iç mekanda hareketlilik sağlanmıştır(Resim: 206). Tuğla malzemedен trompların üzerinde yer alan kubbe günümüze sağlam olarak gelmiştir (Resim : 207).

Bekar Sultan Türbesi gövdesinin üstündeki kufi kitabe kuşağı ve mukarnaslı kornişi ile Anadolu'daki bir çok türbeden ayrılan önemli bir eserdir. Yapı günümüze fazla harap bir şekilde gelmemiştir. Ancak ulaşım yerlerinden uzak olması yapıda bir çok çukurun açılarak define aranmasına neden olmuştur. İçinde sandukanın da bulunduğu tahmin edilen bir çukur kazılmıştır. Eğer içindeki mezar daha önceleri bir yere nakledilmesiyle yakın zamanda açıldığı belli olan bu çukurdan sandukanın çıkarılarak götürülmüş, türbe adeta kendi kaderine bırakılmış bir şekildedir.

Süsleme :

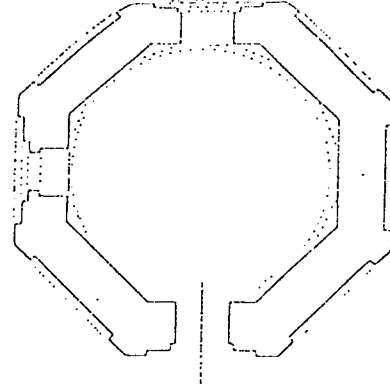
Türbe gövdesinin yüzeyleri hem içerde hem de dışarıda süslemesiz olarak yapılmıştır. Ancak dış yüzey külahın hemen altında bulunan ve kufi yazı mukarnas kuşağı ile dikkat çekicidir (Resim : 208). Bezeme gövdede bulunan yuvarlak kemerlerin bittiği yerden başlayıp külahın olduğu yere kadardır. Her iki bezeme kuşağı iki sıra tuğla arasına dizilmiş baklava dilimi ve yuvarlak motifli bordürle birbirlerinden ayrılmıştır. Baklava dilimli motifler kırmızı renkli tuğladan yapılmışken, yuvarlak bezemelerin içi firuze renkte mozaik çinilerle süslenmiştir (Resim : 209).

Yazı kuşağında Besmele ve Ayetel Kürsi kufi bir şekilde yazılmışlardır¹⁸⁴ (Resim : 210). 71 cm. genişliğinde olan yazıların mızraklı

---

¹⁸⁴ İ .Hakkı KONYALI , Aksaray Tarihi , C. II , İstanbul , s. 1447.

Yapının Adı : NIKSAR / KIRKKIZLAR TÜRBEŞİ
Katalog No : XIX
Plan : 19 - 20
Çizim No : 22 - 26
Resim No : 213 - 223

Yer :

Niksar'ın Bengiler mahallesinde, Hacı Çıkık Türbesinin yakınında, Kırkkızlar sokağında yer almaktadır.

Yaptıran :

Bilinmiyor

Yapan :

Yapının güney - doğu cephesinde bulunan pencerenin alınlığında ki kitabede, yapan ustasının ismi yazılıdır.

Kitabe şöyledir.

عمل احمد بن ابو بكر (المرندی ؟)

(Resim 213)

Okunuşu

Amele Ahmed bin Ebubekir (el Merendi)

Açıklaması

(Merendli) Ahmed bin Ebu Bekir yaptı.

Parantez içindeki kelime tam okunamıyorsa da Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesi'ndeki sanatkar kitabesi ile büyük benzerlik göstermesi " el merendi" şeklinde okunmasına imkan sağlamaktadır¹⁸⁶.

¹⁸⁶ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 82.

Yapının Adı : NİKSAR / KIRKKIZLAR TÜRBEŚİ
Katalog No : XIX
Plan : 19 - 20
Çizim No : 22 - 26
Resim No : 213 - 223

Yer :

Niksar'ın Bengiler mahallesinde, Hacı Çıkrık Türbesinin yakınında, Kırkkızlar sokağında yer almaktadır.

Yaptıran :

Bilinmiyor

Yapan :

Yapının güney - doğu cephesinde bulunan pencerenin alınlığında ki kitabede, yapan ustasının ismi yazılıdır.

Kitabe şöyledir.

(Resim 213)

Okunuşu

Amele Ahmed bin Ebubekir (el Merendi)

Açıklaması

(Merendli) Ahmed bin Ebu Bekir yaptı.

Parantez içindeki kelime tam okunamıyorsa da Sivas'taki İzzeddin Keykavus Türbesi'ndeki sanatkar kitabesi ile büyük benzerlik göstermesi " el merendi" şeklinde okunmasına imkan sağlamaktadır¹⁸⁶.

---

¹⁸⁶ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s . 82.

Her iki kitabenin de aynı sanatkara ait olduğunu belirten çeşitli kaynaklar bulunmaktadır ¹⁸⁷. Ancak Hakkı Önkal baba adlarını farklı okumuştur.

İzzeddin Keykavus Türbesi'ndeki sanatkarın adı Merendli Bedeloğlu Ahmed iken Kırkkızlar Türbesi'ndeki ustanın ismini Merendli Ahmed Bin Ebubekir şeklinde okumuştur. Kırkkızlar'daki ustanın baba adı Ebu Bekir iken diğer türbedeki sanatkarın baba adı Bedel olarak okunmuştur ¹⁸⁸. Dolayısıyla aynı yörenin ve dönemin sanatçıları olan bu kişilerin isimleri birbirine benzemektedir. Yalnız aynı kişiler olmadığı kitabelerdeki yazılardan anlaşılmaktadır.

Yapım Tarihi :

Türbenin yapıldığı tarihi ve kimin yaptırdığını belirten kitabesi mevcut değildir. Ancak bazı kaynaklar kitabenin sonradan kaybolduğunu belirtmektedir ¹⁸⁹. Türbenin mimari yönü ve usta kitabesinden yola çıkarak yapının tarihlenmesine çalışılmıştır.

Kitabedeki usta adının, Sivas I. İzzettin Keykavus darüşifasının sanatçısı ile aynı olduğu bağlantısını kurmak güç görünüyor. Baba adının tartışılır olması yanısıra, kitabelerin malzeme ve nitelikleri de farklıdır. Bu nedenle Niksar sanatçısının çini ustası değil, olasılıkla yapının bütününe inşa eden kişi olarak düşünmek olanağı da ortaya çıkıyor ¹⁹⁰. Usta isimlerinin yanı sıra Sivas'daki İzzettin Keykavus Türbesi'nin (1220 M.) ön cephe alınlıkları ile kasnağındaki kompozisyonları, Niksar Kırkkızlar Türbesiyle büyük benzerlik içindedir. Yapıların birbiriyle olan bu

---

¹⁸⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984 , s . 153 ; Şerare YETKİN , Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi , İstanbul , 1972 , s . 41.

¹⁸⁸ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçuklu Türbeleri , Ankara , 1996 , s . 82.

¹⁸⁹ Albert GABRIEL , Monuments Turcs d'Anatolie , II , Paris , 1934 , s . 126 .

¹⁹⁰ Zafer BAYBURTLUOĞLU , Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları , Erzurum , 1993 , s . 120.

benzerliklerinden dolayı Oktay Aslanapa Niksar Kırkkızlar Türbesi'ni 1220 M. yıllarına tarihlemektedir¹⁹¹.

Sultan Alaaddin Keykubat (1219 - 1236 M.)'ın inşasını tamamlattığı Konya Alaaddin Camii (1155 - 1219 M.)'ne hediye ettiği 15 metre karelik büyük halının dekoru ile yakın benzerliğinden dolayı yapıyı Tanju Cantay'da 1220 M. yıllarına tarihlemiştir¹⁹². Hakkı Önkal'da Kemah'taki Mengücek Gazi (XIII. yy. I. çeyreği) ile bağlantı kurarak aynı tarihlere vermektedir¹⁹³.

Türbe mimarının aynı bölgeden ve dönemden olması, ayrıca Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi (1220 M.) ile göstermiş olduğu benzerlikten dolayı Kırkkızlar Türbesi'nin XIII. yüzyılın ilk yıllarında yapıldığını söyleyebiliriz .

Plan :

Türbe içte ve dışta sekizgen planda iki katlı olarak inşa edilmiştir (Çizim : 22). Alt kat kenarları 3.05 –3.07 m. uzunluğundadır. Üç mazgal pencere ile aydınlatma sağlanmıştır.

Yapının alt katına, kuzey - doğu kenarında yer alan sivri kemerli kapıdan girilir. Cenazeliğin döşemesi, dış zeminden aşağıda olduğu için içeriye basamaklarla inildikten sonra ulaşılabilir (Resim : 214). Sekizgen olan üst katın kenar uzunlukları 3.03 – 3.10 m . arasında değişmektedir. Cephe enlerinin en fazla 7 cm. kadar farklılık göstermesi yapıma gösterilen özenin en güzel örneğidir (Plan : 19-20).

Gövde üzerinde kapı büyüklüğünde iki pencereye yer verilmiştir. Türbenin üzeri içten kubbe ile örtülü olup, dıştan piramidal bir külah ile örtülü olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Üst kat girişi, alt katın hemen üstünde yer almaktadır.

¹⁹¹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984 , s . 153.

¹⁹² Tanju CANTAY , “ Niksar Kırkkızlar Kümbeti” , Sanat Tarihi Yıllığı , IX - X , İstanbul , 1981 , s . 83.

¹⁹³ Hakkı ÖNKAL , Anadolu Selçuklu Türbeleri , Ankara , 1996 , s . 83.

Mimari :

Anadolu'da bulunan tuğla malzemeli türbelerin en güzel örneklerinden biri de Kırkkızlar Türbesi'dir (Resim : 215). Eserin gerçek adının Kırkkızlar Türbesi olması da mümkündür¹⁹⁴.

Azerbaycan'daki Büyük Selçuklu Türbelerinin etkilerini yansıtan yapıyı Oleg Grabar, süslemeleri ve adı dolayısıyla İran'a bağlamaktadır¹⁹⁵.

Alt kısmı sekizgen kesme taştan olan yapının üst kısmı özenli bir tuğla işçiliği göstermektedir. Duvar kalınlıkları 1.05 metreyi bulmaktadır. Cenazelik kısmının girişi ayrı olarak sivri kemerli şekilde düzenlenmiştir. Kapıyı oluşturan sivri kemer yekpare olarak yapılmıştır. Alt katın zeminden aşağıda kalan kısmı tuğladan, üst katın zeminine kadar olan kısımda 7 sıra kesme taştan yapılmıştır. Burada 0.70 x 0.45 m . ölçülerinde olan üç mazgal pencere dışa doğru daralıp küçülürler. Bugün alt katın örtüsü çökmüş ise de duvarda kalan kalıntılardan buranın tonozla olduğu tahmin edilebilir (Resim : 216).

A . Gabriel Kırkkızlar Türbesi'nin alt katının Kemah'taki Mengücek Gazi Türbesi'nde (XIII. yy I. çeyreği) olduğu gibi merkezi bir ayağa dayanan tonozla örtülü olma ihtimalinden bahsetmektedir¹⁹⁶. O.C. Tuncer'de türbe içinde yapmış olduğu kazıda monalit taş ayak bulduğunu ve bunun fotoğrafını çektiğini belirtmektedir¹⁹⁷.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılan son araştırmalar cenazeliğin ortada taş payeye dayanan tonozla örtülü olduğunu ortaya koymuştur¹⁹⁸. Mezar odasının güney tarafında kible yönünü gösteren küçük mihrap nişi

---

¹⁹⁴ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI , Kitabeler , İstanbul , 1929 , s . 72.

¹⁹⁵ Oleg GRABAR - Derek HİLL , Islamic Architecture and Its Decoretion, Londra, 1967 , s .70-71. ; Tanju CANTAY, Niksar Kırkkızlar Kümbeti", Sanat Tarihi Yıllığı, IX - X , İstanbul , 1981 , s. 88

¹⁹⁶ Albert GABRIEL , Monuments Turcs d'Anatolie , II , Paris , 1934 , s. 126.

¹⁹⁷ O.C. TUNCER , Anadolu Kümbetleri , C.I , Ankara , 1986 , s. 243.

¹⁹⁸ Tanju CANTAY, "Niksar Kırkkızlar Kümbeti", Sanat Tarihi Yıllığı, IX - X, İstanbul, 1981 , s. 88.

bulunmaktadır. Son zamanlarda türbenin ortasında taştan oluşturulmuş mezarlıklar olsa da asıl sandukanın akıbeti belli değildir (Resim : 217).

Türbenin üst katına, alt kat girişinin de yer aldığı kuzey - doğu kenarından açılmış bir kapı ile girilir. Dikdörtgen bir çerçeve ile yüzeyden ayrılan kapı sivri kemerli kapı alınlığı ve geometrik geçmelerle bezenmiş durumdadır. Giriş kısmı oldukça hasar görmüştür. Merdivenleri, sövesi ve eşiği bugün mevcut değildir. Kapıyı çevreleyen dikdörtgenin en üst kısmın gamalı haç ile bezenmiş kuşağın arasında kalan tuğlalar balık sırtı şeklinde örülmüşlerdir.

Gövdenin güney-doğu ve güney-batı kenarlarında yer alan pencereler kapı ile aynı mimari form içinde ele alınmışlardır. Üst kat bu iki pencere ile aydınlanmaktadır.

Türbenin dış yüzeyleri külaha kadar yükselen sivri kemerle hareketlendirilmiştir. Sivri kemerin dışında kalan kısımlar daha çıkıntılı yapılmışlardır. Bu nedenle köşelerin her iki kenara bakan kısmı sivri kemerin olduğu bölüme kadar taşıntı yapmıştır (Resim : 218). Aynı uygulamayı Bekar Sultan Türbesi'nde görüyoruz. Türbe kemerlerinin bittiği yerden başlayan bir külah ile dış örtü sağlanmıştır.

Yapının içerisi tamamen kireçle sıvalı iken zamanla dökülmüştür. Cenazeliğin güney kenarında yer alan mihrap nişinin benzeri, üst katta ve aynı kenar üzerinde yer almaktadır.

Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır (Resim : 219). Türbenin içini örten kubbe günümüze oldukça harap şekilde gelmiştir (Resim : 220). Tuğla türbenin dış örtüsü tamamıyla, iç kubbe ise kısmen yıkılmış ve döşemede, mumyalığı örten tonozun tuğlaları da yok olmuştur.

Anadolu'nun tuğla türbelerinin güzel örneklerinden olan Kırkkızlar Türbesi Kemah'taki Mengücek Gazi (XIII. yy. I. çeyreği) ve Sivas'taki I .İzzeddin Keykavus Türbesi (1220 M.) ile olan benzerliği bakımından da önem taşır.

Süsleme :

Türbede girişin ve iki pencerenin üzerindeki sivri kemer alınlıklarında olan çini ve sırlı tuğla bezemelerden başka herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Kuzey - Doğu Cephe

Türbe kapısının da bulunduğu cephedeki sivri kemerin alınlığında, merkezde altıgen yıldız oluşturan birbirine geçmeli, karşılıklı kenarları eşit olmayan altışar altıgenlerin düzenli bir şekilde dağılımı ile sonsuza açılan bir sistemde firuze sırlı tuğlaların kullanıldığı anlaşılmaktadır (Çizim : 23). (Resim : 221). Aynı süsleme Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi'nin (1220 M .) güney-doğu cephesinde ve Konya Sırçalı Medrese (1242 -1243 M .)'nin ana eyvan kemerinde görülmektedir¹⁹⁹. Bezemeli olan bu kısmın zemininin rengide tuğla renginin açık tonu olarak yapılmıştır²⁰⁰.

Sivri kemer kademeli bir dikdörtgen içine alınmıştır. Dikdörtgenin en üst sırası gamalı haç motifinden oluşan levhalardan meydana gelmektedir. Türbenin kuzey-doğu cephesindeki alınlığı dolduran kırık çemberler düzeni, Niksar Ulu Camii (XII yy. II. çeyreği) mihrabında ve Sivas'ta Çifte Minareli Medrese (1271 M.) ile Gök Medresenin (1271 M.) girişlerinde bulunmaktadır²⁰¹.

Güney- doğu Cephe

Türbe kapısındaki mimari form uygulamasının aynısı bu pencerede de devam ettirilmiştir. Kemer içindeki süslemeler bile aynı karakterdedir. Yalnız bu cephedeki süslemeyi oluşturan altıgenler eş kenarlı olarak

---

¹⁹⁹ Tanju CANTAY , “ Niksar Kırkkızlar Kümbeti”, Sanat Tarihi Yıllığı , IX - X , İstanbul , 1981 , s . 88.

²⁰⁰ Ömür BAKIRER , “ Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği”, Malazgirt Armağanı, Ankara , 1972 , s . 197.

²⁰¹ Tanju CANTAY , “ Niksar Kırkkızlar Kümbeti”, Sanat Tarihi Yıllığı , IX - X , İstanbul , 1981 , s . 88.

yapılmıştır. Alınlıkta düzgün sıralar meydana getiren eş kenarlı altıgenler geometrik bir örgü halinde yerleştirilmişlerdir (Çizim : 24-25) (Resim :222). Aralarındaki boşluklar firuze renkli çinilerle kaplanmıştır. Dikdörtgen çerçevenin üst kısmında kitabe yer almaktadır. Diğer kenarlardaki gamalı haç süsleme yerine burada kufi harflerle yazılmış kitabe yerleştirilmiştir.

Güney-Batı Cephe

Diğer iki cephede uygulanan mimari form aynı şekilde burada da ele alınmıştır. Dikdörtgen bir çerçeve ve sivri kemer her üç cephenin de ortak özelliğidir. Giriş kapısındaki gamalı haç motifi bu cephede de kullanılmıştır. Yalnız sivri kemer alınlığındaki süsleme diğerlerinden farklılık gösterir. Beşgen tuğlaların kat kat sıralar halinde harç zemine gömülmesiyle oluşturulan pano, sonradan alınlığa monte edilmiştir (Çizim : 26) (Resim : 223).

Form ve süsleme bakımından Kemah'taki Mengücek Gazi(XIII yy. I. çeyreği) alınlıklarındaki bezemeleri ile Tokat'taki Ebul-Kasım(1233-34 M.) ve özellikle Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus Türbelerinin(1220 M.) yakın bir benzeri olan Kırkkızlar Türbesi itinalı bir tuğla işçiliğini günümüze aksettiren nadide bir eserdir²⁰².

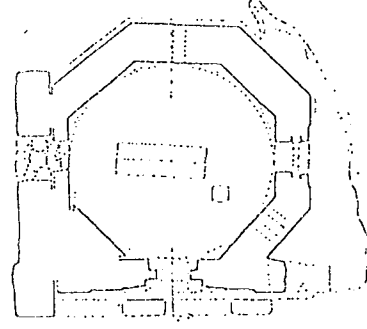
Malzeme :

Türbe zeminden yedi sıra olarak yükselen kısımda kesme taştan, bunun dışında kalan diğer yüzeylerde tuğladan inşa edilmiştir. Süslemeler bile tuğlayı çeşitli geometrik şekilde kullanılarak elde edilmiştir. Ancak bu bezemelerin üzerinde az da olsa çiniye yer verilmiştir.

---

²⁰² Tanju CANTAY, “Niksar Kırkkızlar Kümbeti”, Sanat Tarihi Yıllığı, IX - X, İstanbul, 1981, s. 81.

Yapının Adı : AMASYA / HALİFET GAZİ TÜRBEŞİ
Katalog No : XX
Plan : 23
Çizim No : 27 - 29
Resim No : 224 - 242

Yer :

Halifet Gazi Türbesi, Gök Medrese mahallesinde, Amasya Müzesi'nin yaklaşık 500 m. batısında yer almaktadır.

Yaptıran :

Türbenin yanında yer alan medresenin kitabesinde 'Mübarizu'd-din Halifet Alp Bin Tuli tarafından 606 H. (1209 - 1210 M.) tarihinde medresenin yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kitabe, yakınındaki okulun bahçesinde bulunmuş ve II. Mesut Medresesinin müze bölümünde muhafaza edilmiştir²⁰³. Böylece medresenin Halifet Gazi tarafından yaptırıldığı belirlenmiş olup, türbenin de aynı kişi tarafından inşa ettirildiği tahmin edilmektedir. Ancak bunu belirten herhangi bir kitabe türbede bulunmamaktadır.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi : ;

Yapının kim tarafından yapıldığına dair yazıt olmadığı gibi hangi tarihte yapıldığını belirten kitabesi de bulunmamaktadır. Bu nedenle türbeyi ancak Halifet Gazinin yaşadığı dönem ile bağlantı kurarak

²⁰³ Metin SÖZEN . Anadolu Medreseleri , II , İstanbul , 1972 , s . 108 ; O. Cezmi TUNCER, Anadolu Kümbetleri, Ankara, 1986, s. 66 ; Sabih ERKEN, Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler, I, Vak. Gen. Müd. Ankara, 1972, s. 270.

tarhlandirebiliriz. Amasya tarihinde Halifet Gazinin 1222 M. yılında Amasya Valisi olduğu, 1228 M . yılında Alaeddin Keykubad ‘ın Erzincan seferine katıldığı ve Erzurum Valiliğine getirildiği bildirilmektedir²⁰⁴.

1225 M. Tarihi medrese vakfiyesinde türbeden söz edilmesi yapının 1228 M. yılı Erzincan seferinden sonra Erzurum Valiliğine getirilen Halifet Gazi daha sağlığında Erzurum’dan memleketi olan Amasya’ya yolladığı ustalarla türbeyi inşa ettirmiş olduğu anlaşılmaktadır²⁰⁵. Hakkı Önkal’da türbenin cephe süslemesini Konya’daki Hacı Ferruh Mescidi’nin (1215 M.) bezemesi ile gösterdiği benzerliği belirtmekte ve ayrıca Erzurum Emir Saltuk Türbesi’ndeki (XII yy. sonu) geometrik süsleme ile karşılaştırarak yapının medrese ile aynı tarihte inşa edildiğini söylemektedir²⁰⁶.

Ancak Medresenin kalan izlerinden türbenin de aynı tarihte yapıldığını belirlemek oldukça zor gözüküyor (Resim : 224). Ayrıca medresenin 1225 M tarihli vakfiyesinde türbeden söz edilmemektedir. Tüm bu bilgiler ışığında yapının XIII. yy. II. çeyreğinde yapılmış olduğunu kabul etmek daha uygun olur görüőündeyim .

Halifet Gazinin I. Kılıçarslan’ın damadı Gödü l Bey’in soyundan ve Amasya’nın en eski Türk ailesinden olduğunu, asıl adının Türkan Şah oğlu Şücaeddin Suli Bey oğlu Emir Mübarezeddin Halifet Alp Gazi olarak belirtildiğini biliyoruz²⁰⁷. Ancak bir tercüme hatası Emir Gazi (1106 - 1134 M) döneminde fetihlerde bulunan Halifet Gazi ile karıştı rılmasına sebep olmuştur. Eski yazıda aynı imla ile yazılan ve gerçekte aynı adlar alan Danişmendli emiri ile Selçuklu emirinin adlarının

---

²⁰⁴ H . Hüsameddin YAŞAR , Amasya Tarihi , C . II , İstanbul , s. 354. ; Tanju CANTAY , “ Bir Kuzey Batı Anadolu Gezisinden Notlar” Sanat Tarihi Yıllığı , VII , İstanbul , 1977 , s .21.

²⁰⁵ Tanju CANTAY , “ Bir Kuzey Batı Anadolu Gezisinden Notlar” Sanat Tarihi Yıllığı , VII , İstanbul , 1977 , s .21.

²⁰⁶ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 21 ; Ömür BAKIRER, “ Hacı Ferruh Mescidi”, Vak. Der. VIII. Ankara, 1969, s. 174.

²⁰⁷ H . Hüsameddin YAŞAR , Amasya Tarihi , C . II , İstanbul , s . 354. ; Tanju CANTAY , “ Bir Kuzey Batı Anadolu Gezisinden Notlar” Sanat Tarihi Yıllığı , VII , İstanbul , 1977 , s .21.

tek bir şahsiyete mal edilmesi, türbenin tarihlenmesinde yüz yıla yakın bir hataya sebebiyet vermiştir²⁰⁸.

Plan :

İçten ve dıştan sekizgen planda iki katlı olarak inşa edilmiş türbede üst örtü olarak külah yer almaktadır. Kenar ölçüleri dıştan 2.65 - 2.85 m. uzunluklarındadır. Türbenin asıl girişi güney kenarından açılmıştır. Ancak batı yönde yer alan medreseden de yapıya geçiş verilmiştir. Bu girişin tam karşısında doğu kenarında da büyük bir pencere bulunmaktadır. Güneydoğu ve kuzey kenarlarının üst kısımlarında iki küçük pencere bulunmaktadır. Türbe içten kubbe ile örtülmüşken dıştan da piramidal külah ile kapatılmıştır. Sekizgen olarak yapılmış türbenin güney kenarı doğu batı yönünde çıkıntı yaparak uzamaktadır (Plan : 23).

Bugün içerisine girilemeyen cenazelik bölümü Prof. Dr. M. Oluş Arık tarafından belirtilmektedir. Mezar odasının ortasında bir ayağın bulunduğunu ve üzerinin basık kubbe ile örtülü olduğunu bildirmektedir²⁰⁹.

Mimari :

Halifet Gazi Kümbeti mimarisi ve özellikle taş süslemeleri ile Doğu Anadolu türbelerinin etkisini göstermektedir. Yapı sekizgen planla inşa edilmiş , ön cephesi diğer kenarlarında daha geniş tutulmuştur. Bugün türbenin eski bir yapıdan yararlanılarak kurulduğu ve batı yönünde de bir medrese bulunduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır (Resim : 225). Güzel bir taş işçiliğine sahip türbe 1.30 m yüksekliğinde bir kaide kısmı üzerinde yükselir.

---

²⁰⁸ Tanju CANTAY , “ Bir Kuzey Batı Anadolu Gezisinden Notlar” Sanat Tarihi Yıllığı , VII , İstanbul , 1977 , s . 21.

²⁰⁹ M. Oluş ARIK, “ Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri”, Anadolu, Ankara , 1969, s . 67 ; O. Cezmi TUNCER, Anadolu Kümbetleri, Ankara, 1986, s. 66 ; Celal Esat ARSEVEN, Türk Sanatı, M.E.B. İstanbul, Fas. II, s. 140.

Alt katının varlığını Prof. Oluş Arık'ın yayınlarından biliyoruz. Ancak alt kata giriş günümüzde mümkün olmamıştır. Prof. Dr. Fahri Işık'ın türbe ile ilgili yayınlamış olduğu makalede alt katın nasıl bir planda olduğunu, yapmış olduğu çizimle göstermiştir (Çizim : 27).

Batı yönde türbeye bitişik olan medresenin eyvan ve kemer izlerini görebiliriz.

Türbenin doğu tarafında olan izlerden ise burada nasıl bir yapı olduğu anlaşılmamaktadır. Yapının girişi diğer kenarlardan daha geniş tutulan güney cepheden verilmiştir (Resim : 226). Basık kemerli olan girişin üzeri çeşitli geometrik süslemelerle bezenmiş ve burada yer alan mukarnaslar sivri kemerle çerçevelenmiştir. Sivri kemerin üzerinde kalan alanlar içten dışa doğru kademeli bir şekilde ve zikzaklı kırık silmelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin üst kısmında yer alan ortasında kalın ve kısa bir sütun olan çifte pencereleri Erzurum Emir Saltuk Türbesi'nde de görebiliriz (Resim : 227).

Diğer bir süslemenin olduğu kenar ise pencerenin bulunduğu doğu cephesidir . Pencerede Bizans döneminden kaldığı sanılan sekiz gözlü bir pencere şebekesi yer almaktadır ²¹⁰(Resim : 228). Güney doğu cephede türbe kapısının üstünde bulunan ikiz pencerenin aynısı yer almaktadır . Kuzey yönde yer alan cephelerin ikisi tamamen sağır ortadakinde ise dikdörtgen olarak düzenlenmiş bir pencere yer almaktadır (Resim : 229).

Batı cephesin de medreseden türbeye girişin verildiği bir kapı bulunmaktadır (Resim : 230). Sekizgen gövdenin üzeri piramidal bir külah örtülüdür.

Türbeye 1.62 x 0.77 m ölçülerinde basık kemerli kapıdan girilmektedir. Kapı içerden dikdörtgen çerçeve ile belirlenmiştir (Resim: 231). Kenarların iç yüzeyleri tamamen sıvanmış olup herhangi bir süsleme yer almamaktadır. Basık kubbe ile iç mekan örtülmüştür. Ancak türbede

---

²¹⁰ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 21.

kubbeye geçiş elamanları bulunmamaktadır. Üst örtü sekizgen kenarlarının üzerinde yer almaktadır (Resim : 232).

Halifet Gazi Türbesinin önemli yanlarından birisinde sandukasıdır. Mermerden yapılmış lahidin üzerinde Roma dönemini hatırlatan figürler yer almaktadır. Romalılar döneminde mezar olarak kullanılan lahit bu türbede de aynı amaçla kullanılmıştır²¹¹ (Resim : 233). Oktay Aslanapa, Halifet Gazi Türbesi'ni emniyetsizlik içinde bir üslup denemesi ve araştırma devrine işaret eder²¹².

Türbede süslemelerin üslup bakımından tam yerine oturmadığı görülmektedir. Buna rağmen Halifet Gazi Türbesi bezemeleri ve sandukası ile ayrı bir önem gösterir.

Süsleme :

Türbede süsleme özelliği bakımından önem gösteren yerler, güney cephedeki giriş kapısı, doğu cephedeki pencere ve bir de yapının içinde yer alan sandukadır. Yapının diğer cephelerinde ise itinalı bir taş işçiliği vardır.

Güney Cephe

Basık kemerli olan kapının üzeri üç bölüme ayrılmıştır. Ortada olan taşın üzerindeki süsleme yanlara göre daha yüzeysel ve iç içe girmiş bitkisel motiflerden oluşmaktadır. İki yanda yer alan taşların üzerindeki bitkisel süslemeler daha belirgin ve alçak kabartma olarak işlenmiştir. Bu üç bölüm altta zikzaklı kırık silmelerle birbirine bağlanmıştır (Resim : 234).

Kapı lentosunun hemen üzerinde yer alan alınlıkta beş bölüme ayrılmış süslemeler iki kademeli olarak işlenmiştir (Çizim : 28). Alttaki bölümde yer alan palmetler atkı taşına göre daha büyük ve ayrıntılı

²¹¹ Fahri IŞIK, Das kuppelgrab Von Halifet Alp-Gazi in Amasya und Sein Wiederverwendeter Römischer Girlandensarkophag, Marburger Winkelmann-Programm, Marburg, 1983, s. 254.

²¹² Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, 1984, İstanbul, s. 153.

yapılmıştır. Üç taştan oluşan bu bölüm düğüm motifli bir ile silme çevrilmiştir.

Beş sıralı mukarnaslı kavsaranın alttaki üç sırası derinleştirilmeden düz tutulmuş diğer sıralar ise daha derin ve üzerleri bitkisel süslerle bezeli olarak yapılmıştır (Resim : 234).

Mukarnası çevreleyen sivri kemerin üstten mızrak ucuna benzer bir kilit taşıyla ikiye ayrıldığı görülür. İçten bir kuşak halinde kemeri kateden düğüm motifli, kilit taşından yukarı doğru açılmaktadır.

Sivri kemerin en dış kuşağında yer alan süsleme solda yer alan rozet ile bitmektedir. Kapının her iki yanında yer alan burmalı sütunceler üzerinde sivri kemere ayak teşkil etmektedir. Sivri kemeri dışardan kademeli bir şekilde çevreleyen burmalı ve kırık hatlı silme üste doğru daralarak devam edip yukarıda birleşir. Silme üzerinde yer alan zikzak motifleri ile köşeli girinti ve çıkıntılar (Dendanlar) simetrik olmayan bir şekilde yerleştirilmiştir. Sivri kemer ile bu bordür arasında kalan kemer köşeliklerinde yıldız motifleri ve rozet yer almaktadır. Kemer ile silme arasında dikdörtgen bir taşın üzerine birbirlerini kesen dairelerden oluşan geometrik motif işlenmiştir (Resim : 236).

Bu süslemenin benzerini Erzurum Emir Saltuk Türbesi'nin (XII. yy. II. yarısı) kemer alınlığında görmekteyiz²¹³ (Resim : 237). Zikzaklı silmenin yine kademeli olarak, üst tarafında basamak şeklini alan bir bordür yer almaktadır. Basamağın dışa bakan yüzeylerinde yuvarlak ve sekizgen ile bir de rozet yer almaktadır. Bordürün sağ tarafında iki geometrik motif yer alırken, sol tarafa simetri bozukluğundan dolayı bir tane yerleştirebilmiştir. Bordürün hemen üstünde ikiz pencere yer almaktadır. Dışardan pencereyi de içine alacak şekilde düzenlenen süsleme kuşağı geometrik geçmeli hatlardan oluşmaktadır (Resim : 238).

---

²¹³ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 21.

Aynı süslemeyi Erzurum Emir Saltuk Türbesi'nin kapı lentosunda görebiliriz²¹⁴.

Güney cephesinde bu süslemeli alan en dışta köşeli ve sivri geometrik şekillerle belirlenmiş bir çerçeve ile sonlandırılmıştır. Bu çerçevenin dışında yüzeye asimetrik olarak serpiştirilmiş yıldız motifleri ve Mühr-ü Süleymanlar yer almaktadır.

Doğu Cephe

Sekiz gözlü bir Bizans kafesine sahip pencere mukarnaslı olarak düzenlenmiştir. Mukarnas yaşmağı içerisinde bursa kemeri ile çevrilmiş rumi palmet ve kıvrık dal süslemeleri bulunmaktadır. Mukarnas yuvaları sade tutularak dışardan kademeli bir sivri kemerle süslenmiştir. Kemer alt kısımları zikzak şeklinde ele alınmıştır. Bu cephede güneydeki gibi sivri ve yarım daire şeklindeki geometrik motiflerin bulunduğu bir bordür ile çerçeve içine alınmıştır (Çizim : 29)(Resim : 239).

Roma Lahdi

Halifet Gazi Türbesinin içinde bulunan sandukası ile ayrı bir önemi vardır (Resim : 240) Lahdin sadece bir yüzü süslemelidir. Antik devre ait bu eserin köşelerinde koç başları yer almaktadır. Omuzlarında iri çiçekler ve bantlarla bezeli defne çelenkleri taşıyan üç eros kompozisyonu esas öğeleri olarak yüzeye dağılmışlardır²¹⁵. Eros figürlerinin arasında medusa başları işlenmiştir. İki yana eğimli bir çatıyı andıran lahidin kapağı köşelerde birer akroterle bezenmiştir(Resim : 241-242).

---

²¹⁴ Hüseyin Rahmi ÜNAL, Les Monuments Islamiques Anciens de La Ville D' Erzurum et de sa Region, Paris, 1968, s. 107 ; Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 22.

²¹⁵ Fahri IŞIK, Das kuppelgrab Von Halifet Alp-Gazi in Amasya und Sein Wiederverwendeter Römischer Girlandensarkophag, Marburger Winckelmann-Programm, Marburg, 1983, s. 254.

Lahit bazı özellikleriyle kendine has bir yapıya sahiptir. Bu mahalli özellikten ziyade, lahit yapım merkezlerinden uzak bir yerde yapılmasıyla izah olunabilir. Lahit gösterdiği özellikler dolayısıyla Antonin'ler devrinden önceye mal edilemez. M.Ö. 2. yy. 2. yarısı lahit için teklif edilebilecek en uygun tarihtir. Hakkı Önkal lahit için Prof. Dr. Fahri Işık'a yaptırmış olduğu tarihlendirmeyi bu şekilde belirtmektedir²¹⁶.

Malzeme :

Yapıda kesme taş ve moloz taş birlikte kullanılmıştır. İç duvarlar ve alt zemin moloz taştan yapılmışken üst kat ve külah kesme taştan yapılmıştır. Özellikle güney ve doğu cephesi kesme taş üzerinde yapılmış itinalı süsleme örnekleri ile doludur. Süslemelerin bolluğunun yanı sıra ahenksiz oranlar gelişi güzel işlenmiş rozetlerle simetri bozulmuştur. Bu da bozuk bir kompozisyon görüntüsü oluşturmuştur.

---

²¹⁶ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s . 61.; Fahri IŞIK, Das kuppelgrab Von Halifet Alp-Gazi in Amasya und Sein Wiederverwendeter Römischer Girlandensarkophag, Marburger Winckelmann-Programm, Marburg, 1983, s. 254.

C- MEDRESELER

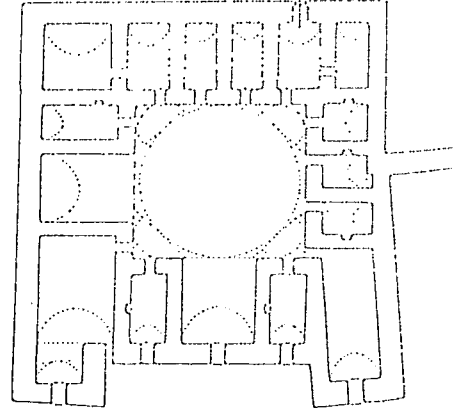
Yapının Adı : NIKSAR / YAĞIBASAN MEDRESESİ

Katalog No : XXI

Plan : 24

Çizim No :

Resim No : 243 - 251

Yer :

Yağibasan Medresesi, Nihsar Kalesi'nin kuzey tarafında yer alan kale duvarlarından faydalanılarak yapılmıştır.

Yaptıran :

Muzaffer Yağibasan (1142 - 1164 M.)

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Medresenin bugün halen Melik Danişmend Gazi Türbesi'nin yanında baş tarafı kırık kitabesi bulunmaktadır. Max Van Berchem tarafından ilk olarak okunan kitabe beş satır olarak sülüs hatla yazılmıştır²¹⁷.

(Resim : 243)

Kitabe

أمر بإنشاء (؟) هذه البعثة المباركة
: الملك العالم العبادي نظام الدنيا والدين
أبو المظفر ياغياى بسان بن ملك شازى
ابن ملك دانشمند ظهير أمير المؤمنين بتاريخ سنة
اثنين وخمسين وخمسة مائة.

²¹⁷ Max Van BERCHEM . " Epigraphie Des Danismendides" Zeitschrift für Assyriologie , S. XXVII , Strasburg , 1912 , s . 87.

Okunuşu

- 1- (Emere bi - inşa – i ha)zihi-l bukatül mübareketi
- 2- (El-Melikü'l-alem el) adil nizamü'd - dünya ve'd-din
- 3- (Ebul-Muzaffer Ya) ğıbasan bin Melik Gazi
- 4- (Bin Melik Daniş) mend zahir emirü'l - mü'minin bi- Tarih sene
- 5- Isneyn ve Hamsin ve hamse mie

Açıklaması

Bu mübarek bina el melik, el adil, Ebu-l Muzaffer Yağıbasan bin melik gazi bin Melik Danişmend'in emri ile 552 H. (1158 M.)senesinde yapılmıştır²¹⁸.

Kitabede medrese kelimesinin geçmemesi, bazı araştırmacıları yazıtın başka yapıya ait olabileceği görüşünü ortaya çıkarmalarına neden olmuştur. Ancak yapı hakkında inceleme yapanlar, medresenin mimari karakterinin ve üslubunun kitabede belirtilen tarihe uygun olduğunu belirtmişlerdir²¹⁹.

Abdullah Kuran'ın belirttiğine göre “ Halk arasında, I. Dünya Savaşı'ndan önce Niksar Melik Gazi Türbesi'nde bulunan bir medrese kitabesinin, bu medreseye ait olduğu söylenir. Kitabenin, medresenin kapısı yıkılınca, kitabe buradan alınarak Niksar'daki başka bir tarihi binaya nakledilmiş olması akla yakın bir ihtimaldir. Binanın mimari karakteri ve yapılan plan düzenlemesi bu medresenin XII . yüzyıla ait bir Danişmendli yapısı olduğu hususunda şüphe bırakmamaktadır²²⁰.

---

²¹⁸ Halit ÇAL , Niksar'da Türk Eserleri , İstanbul , 1989 , s . 65

²¹⁹ Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri, C. II, İstanbul, 1972, s. 26 ; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI , Kitabeler , İstanbul , 1927 , s . 62 ; Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s. 81.

²²⁰ Abdullah KURAN, Anadolu Medreseleri, C. I, Ankara , 1969, s. 16 ; Abdullah KURAN, Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medreseleri, Vak. Der. VII, İstanbul, 1968, s. 42

Plan :

İnşa edilirken kısmen iç kale surlarından faydalanıldığı için, düzgün olmayan, kareye yaklaşık dikdörtgen plana sahiptir. Medresenin ortasında kubbeli bir avlu yer almakta, eyvanlar ve hücreler dört taraftan avluyu çevrelemektedir. Niksar Yağıbasan Medresesi, Tokat Yağıbasan Medresesi ile birlikte gelecekte büyük bir yayılım ve gelişme gösterecek olan kubbeli medrese tipinin ilk örneği olmak durumundadır. Dikdörtgen planlı yapının kuzey cephesindeki odalar kuzey yöne uzatılmasıyla ve kuzey-batı köşesinin dışa doğru taşırılmasıyla planda çarpıklıklar meydana gelmiştir. Bu çarpıklık yapının inşasında kalenin surlarından faydalanılması ve üzerinde yapıldığı tepelerin eğrilerini takip eden kale duvarlarına tabi olması yüzünden meydana gelmiştir (Plan : 24).

Mimari :

Anadolu'nun ilk kapalı avlulu medresesidir (Resim : 244-245). Niksar ve yaklaşık aynı plana sahip Tokat Yağıbasan Medreselerinin planı, Anadolu Türk Mimarisini için kaynak teşkil etmiş, pek çok medrese, zaviye, darüşşifa ve benzer yapılar bu planda yapılmışlardır.

Medresenin giriş kapısının bulunduğu tahmin edilen güney kısmı bugün tamamen harap ve çökmüş durumdadır (Resim : 246). Güney kanadında yan yana altı hücrenin sıralanmış olduğu görülmektedir. Hücrelerden dördü, birer kapı ile avluya açılmaktadır. Köşe hücrelerinin avlu ile irtibatı, bitişik hücreler vasıtasıyla sağlanmıştır.

Albert Gabriel'in belirttiği gibi, kubbeli avluya açılan dört hücreden batı köşede olanı giriş mekanı olarak düzenlenmiştir²²¹.

Medresenin kapısından girildikten sonra 12.30 x 11.50 m. ölçülerinde merkezden hafifçe güney batıya kaydırılmış kare avluya geçilir.

---

²²¹ Albert GABRIEL , Monuments Turcs d'Anatolie , C.II , Paris , 1934 , s . 123.

Ortadaki avlunun üzeri iç içe iki trompla geçişi sağlanmış kubbe ile örtülüdür. Kubbenin aslında tamamen kapalı olmayıp üst kısmının açık bırakıldığı ifade edilmektedir²²². Kuzey cephede bulunan mekanların, dışında yapının güney, doğu ve batı kanatlarında dışa açılmış hiç bir pencerenin bulunmaması ve bütün hücrelerin kapı üstlerinde görülen büyük pencereler avluyu örten kubbenin geniş bir açıklığa sahip olduğunu belirtmektedir.

Bu konuda Oktay Aslanapa “ Tokat’ta 14 m. çapındaki tromplu kubbenin ortasındaki 10 metreye yakın bir açıklık 11 m. çapındaki Niksar Yağbasan Medresesi’nin kubbesinde buna benzer şekilde olduğunu gösteriyor.” Şeklinde bir yorum yapmıştır²²³.

Kubbe ile örtülmüş avlunun dışında kalan hacimlerin beşik tonozlarla örtülü olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır.

Avluya kuzey ve doğu yönden iki ayvan açılmaktadır. Kuzey eyvanın sağında ve solunda 5.15 x 2.70 m. ölçülerinde iki hücre yer almaktadır. Sur burçlarına yerleştirilen bu hücreler dışa taşıntı yapmış ve doğuda olan hücrenin taşıntı yapan kısmı oda şeklinde düzenlenmiştir.

Doğu eyvanı, 6.40 m . derinliğinde 5.20 m . genişliğinde sivri beşik tonozla örtülü olarak yapılmıştır (Resim : 247).

Eyvanın güneyinde 3.00 – 3.50 m. ölçülerinde iki girişi olan bir mekan yer almaktadır.

Avlunun batı kenarına kapıları üzerinde kemerli pencereler bulunan üç hücre sıralanmıştır (Resim : 248).

Medresede hücre ve mekanların kapıları, düz lentolu olarak yapılmış, kapı üstlerindeki pencereler düzensiz taşlardan, yuvarlak kemerlerle hareketlenmiştir. Yapıyı oluşturan eyvanlar ve büyük odaların dışında kalan hücrelerin hemen hepsinde ocaklara yer verilmiştir.

---

²²² Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri , C .II, İstanbul , 1972, s. 27.

²²³ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, C . II , İstanbul, 1973, s.81.

Kuzey ve doğuda bulunan eyvanlara karşılık batı kısmında beşik tonozlu üç hücrenin bulunuşu, diğer hücre ve odalara belirli bir düzen uygulanmayışı erken devrin araştırma anlayışı ve medresenin surlara yaslanmasıyla açıklanabilir²²⁴ (Resim : 249-250).

Nizameddin Yağıbasan'ın XII . yüzyılın ortalarında Tokat ile Niksar'da inşa ettirdiği medreselerde Anadolu Türk Mimarisinde “ Kubbeli medreseler” olarak adlandırılan en ihtişamlı örneklerine XIII . yüzyılda rastlanan, avluları aydınlık kubbeleri ile örtülü medreselerin en erken örneklerini teşkil etmektedir²²⁵.

Süsleme :

Niksar Yağıbasan Medresesi'nde günümüze ulaşmış herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Yapıda süsleme olduğuna dair herhangi ize rastlanmamıştır. Büyük benzerlik içinde olduğu Tokat Yağıbasan Medresesinde de bezeme mevcut değildir²²⁶.

Bir bakıma Danışmendliler döneminin bu medreseleri, yalınlıkları yönünden mimarisiyle de uyum içerisindedir.

Malzeme :

Bugün tamamen yıkılmış olan yapıda genelde moloz taş malzeme kalın harç ile birlikte kullanılmıştır.

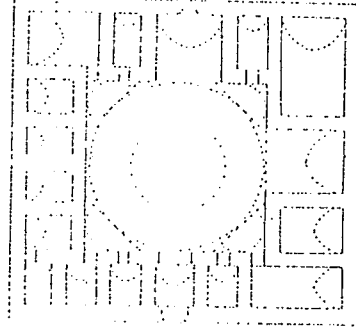
---

²²⁴ Metin SÖZEN , Anadolu Medreseleri , C .II , İstanbul , 1972 , s . 27.

²²⁵ Baha TANMAN, “Danışmendliler.” İ. A. , T.D.V. C. 8, İstanbul, 1993, s. 476.

²²⁶ Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri, C . II, İstanbul, 1972, s. 29.

Yapının Adı : TOKAT YAĞIBASAN MEDRESESİ
Katalog No : XXII
Plan : 25
Çizim No :
Resim No : 251 - 257

Yer :
Tokat'ın merkezinde ki, Cemalettin mahallesinde yer almaktadır.
Çukur Medrese adıyla da tanınır.

Yaptıran :
Nizameddin Yağıbasan (1141 - 1164 M.)

Yapım Tarihi :
Günümüzde Tokat müzesinin kitabeler deposunda bulunan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın medrese kapısında görüp ilk olarak 1927 M. yılında yayınladığı Sultan II. İzzeddin Keykavus'un ve Danişmendli Meliki Nizamettin Yağıbasan'ın adını veren 645 H. (1247 - 48 M.) tarihli kitabe, yapının XIII. yy. ortasında önemli bir tamir geçirdiğini açıklamaktadır²²⁷.

Yapının mimari karakter ve Niksar Yağıbasan Medresesi ile olan yakın benzerliği XII. yy'ın ortalarına tarihlendirilmesine imkan vermektedir. Tokat Yağıbasan Medresesi'nin Nizameddin Yağıbasan'ın (1142 -1164 M.) hükümdarlık yıllarında inşa edildiği kesinlikle ifade edilebilir.

Albert Gabriel, Nizameddin Yağıbasan'ın iktidar devrine rastlayan 546 H. tarihinin, yanlışlıkla rakamların yer değişmesiyle 645 H. tarihli olarak yazılmış olabileceği ileri sürülmektedir²²⁸.

²²⁷ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, Kitabeler, İstanbul, 1927, s. 3.

²²⁸ Albert GABRIEL, Monuments Turcs d'Anatolie, C.II, Paris, 1934, s. 93.

A. Kuran kitabe tarihinin ters yazılmamış 545 H. (1150 M.) yerine bir hata yapılarak 645 H. yazılabileceğini belirtmekte²²⁹.

Medresenin kitabesinde

المعبود هو الله مصطفى رسول الله .... عز
الدنيا والدين كيكافوس ظل الله و واقف هذه المدرسة ...
الملك نظام الدين ياغيصان رحمه الله والساعي في احياء
بعمارة .... سنة خمس واربعين وستمائة

Okunuşu

- 1- El mağbud huvellahul Mustafa Resullullah.....azze
- 2- Ed dünya ve dđin Keykavus zillullah ve vakıfı hazihil medrese .....
- 3- El melik Nizameddin Yağıbasan rahimehullah vessai fı ihyai
- 4- Bi imareti ..... sene hamse ve erbain ve sitte matı
645 H. 1247 /48 M.

Açıklaması

Ma'buħ Allah'tır. Mustafa Allah'ın Resulüdür. Din ve Dünyanın azizi Allah'ın gölgesi Keykavus. Bu medresenin vakıfı Melik Muhammet Yağıbasan (Allah ona rahmet etsin) imaretin ihyasında çalışan.

Sene 645 H.

Plan :

Merkezi bir tasarımla 26.85.x 25.90 m ölçülerinde kareye yakın bir planda inşa edilmiştir. Medresenin ortasında, üzerinde açıklık olan bir kubbe ile örtülü avlu yer almakta, hücreler ve odalar bu avlunun dört bir yanında toplanmıştır. Kare biçiminde ve özellikle merkezi kubbeli bir

²²⁹ Abdullah KURAN, Tokat ve Niksar'da Yağıbasan Medreseleri, Vak. Der. VII, İstanbul, 1968, s. 41, " Kitabede tarihin hatalı olarak yapıldığı düşüncesi ne kadar makul olursa olsun kesinlikle kabul edilmeyeceği meydandadır. Bu yüzden problemi açıklığa kavuşturacak bir vesika bulununcaya kadar Tokat'taki Yağıbasan Medresesinin bir Danışmendli eseri olduğu ve Melik Nizameddin Yağıbasan (1142- 1167 M.) tarafından XII. yy. Ortalarında ve Niksar'daki medresede gerek daha simetrik ve muntazam , gerekse daha büyük çapta bir kubbeyle örtülü olması sebebiyle muhtemelen ondan bir kaç yıl sonra inşa ettirilmiş olduğu kanısında bulunduğumuzu söylemekle yitineceğiz."

yapının kapısı bu yapının merkezinden geçen eksen üzerinde olması gerekir (Plan : 25). Tokat Yağıbasan Medresesi'nde bu özelliğe yeterince önem verilmemiş kapı kuzey cephede yaklaşık 1 m. kadar batıya kaydırılmıştır. Aynı sorun yapının tam ortasında yer alması gereken kubbeli avlunun kuzey doğu yöne daha yakın yapılarak planda simetrisinin bozulmasına neden olmuştur²³⁰. Kubbenin üzerinde yer alan yaklaşık 8 m çaplı üst açıklığı ile avluya aydınlık ve ferah bir mekan sağlanmıştır.

Mimari :

XII. yüzyıldan kalan Anadolu'nun bu en eski iki medresesinden biri olan Tokat Yağıbasan da büyük kubbe iki yanda dar eyvanlara, diğer yanlarda kapalı duvarlara oturmaktadır²³¹ (Resim : 251).

Güney cephede yıkılmış olan hücreler ve kapının orijinalinde nasıl bir mimariye sahip oldukları hakkında bilgiye sahip değiliz. Avluya açılan üç eyvandan biri, diğer iki eyvana nazaran daha küçük boyutlarda inşa edilmiş olan giriş eyvanıdır (Resim : 252). Kapının yer aldığı cephede beş hücreye yer verilmiştir. Girişin iki yanında aynı ölçülerde yapılmış üç hücre yer almakta, köşelerde de birer oda bulunmaktadır. Kuzey - doğu köşede yer alan oda daha küçüktür ve girişi doğu cephede bulunan hücrenin içinden verilmiştir. Avlunun kuzey ve doğu tarafında 3.50 m. ile 3.90 m. arasında değişen L şeklinde dizilmiş hücreler bulunmaktadır.

Güney cephede yer alan eyvanın üzerinde bulunan mihrap nişi bu bölümün mescit olarak kullanıldığı göstermektedir. 5.20 x 6.00 m. ölçülerinde yapılmış bu eyvanın her iki yanında küçük odalara köşelerde ise büyük odalara yer verilmiştir (Resim : 253).

Batı eyvan 6.10 x 5.30 m. ölçülerinde olup avlunun doğu - batı ekseninden yaklaşık 1 m. güneye kaymıştır (Resim : 254). Mimariye hakim olan 14 m. çapındaki dairesel açıklıklı kubbe iki katlı tromplarla

---

²³⁰ Abdullah KURAN, Anadolu Medreseleri, C. I, Ankara, 1969, s. 126.

²³¹ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, C. II, İstanbul, 1973, s. 135.

avlunun üzerinde yükselmektedir (Resim : 255). Büyük tromplar 4.20 m.'lik küçük tromplar ise 1.20 m.'lik yay açıklığı vermektedir²³².

İç içe geçmiş trompların üzerinde yer alan kubbe dört sıra tuğladan meydana getirilmiş iki kademeli bir silme başlamakta, düzensiz taşlardan örülmüş dört kuşağın arasında, birer kesme taş sırası yer almaktadır. Kubbe açıklığı zikzak tarzında dizilmiş üç sıra tuğladan meydana gelmektedir (Resim : 256). Avluyu örten kubbenin 14 m. ye varan çapı inşaat tekniği açısından yapıldığı dönem için oldukça ileri bir durum gösterir (Resim : 257). Gerçekten de Anadolu'da uzun süre kubbe çaplarında 8-10 m gibi ölçüler dolayında kalınmıştır. Bu hususta Tokat Yağlıbasan Medresesi ancak XIV. yy'ın birinci çeyreğine tarihlenen Eski Çine Ahmed Gazi Mescidi'nin 17 m. çapında kubbesiyle geride bırakılabilmıştır²³³.

Betonla dökülmüş avlu zeminin ortasında bir havuzun olduğuna dair bazı incelemeler bulunmaktadır²³⁴. Hafif rampa olarak düzenlenmiş eyvanın türbe içine yakın olan kısmında küçük bir açıklık bulunmaktadır. Buradan içeri bakıldığında beton zeminin altında su olduğu görülmektedir. Muhtemelen burada bir rasat kuyusu veya su deposu bulunmakta idi.

Süsleme :

Medresede günümüze ulaşmış herhangi bir süsleme mevcut değildir. Ancak kubbenin içinde aralıklarla yerleştirilmiş süs çanaklarına yer verildiği söylenebilir²³⁵. Kubbenin orta kısmında kesme taşların meydana

---

²³² Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri, İstanbul, 1972, s. 23 ; Abdullah KURAN, Anadolu Medreseleri , C. I, Ankara , 1969 , s. 17. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 74

²³³ Baha TANMAN , "Danışmendliler." İ. A. , T.D.V. , C. 8 , İstanbul , 1993 , s . 477 .

²³⁴ Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Basılmamış lisans Tezi, 1976, s . 73.

²³⁵ Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Basılmamış lisans Tezi, 1976, s . 74.

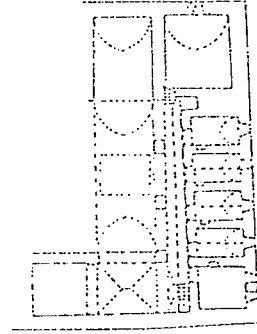
getirdiği kuşakta yuvarlak yuvalar ini çanakların olabileceğini göstermektedir.

Malzeme :

Medrese genelde moloz taşlardan ama düzenli sıralar halinde inşa edilmiştir. Tuğla malzemeyi tromp kemerlerinde kubbe örgüsündeki bazı sıralarda ve kirpi saçak şeklinde bitirilmif kubbe açıklığının en üst kısmında görebiliriz . Ayrıca hücrelerin dışında avluya açılan odaların kapı kemerleri de tuğladan örülmüştür.

Yapının Adı : KAYSERİ / KÖLÜK MEDRESESİ
Katalog No : XXIII
Plan : 26 - 27
Çizim No :
Resim No : 258 - 263

Yeri :

Kayseri'de Düzenönü Meydanının kuzey batısında Güllük mahallesinde Kölük Cami ile birlikte inşa edilmiştir.

Yaptıran :

Yapının ilk olarak kimin tarafından inşa ettirildiğini belirten herhangi bir kitabe mevcut değildir. Birlikte inşa edildiği caminin kuzey - doğudaki taç kapının üzerinde yer alan kitabede yapının I. İzzeddin Keykavus(1210 - 1219 M .) zamanında Yağıbasan'ın oğlu Muzafferüddin Mahmut'un kızı Adsuz Elti Hatun tarafından 607 H. (1210 M.) tarihinde onarım yaptırıldığı belirtilmektedir²³⁶.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Bir Danişmendli yapısı olarak XII. yüzyıl ortalarında inşa edildiği, yapının genel üslubundan ve cami bölümünün Kayseri Ulu Camii ile benzerlik gösteren özelliklerinden anlaşılmaktadır²³⁷.

Oktay Aslanapa, eserin Danişmendli meliki Yağıbasan tarafından (1142 - 1164 M .) tarafından inşa ettirilmiş olabileceği görüşündedir²³⁸.

²³⁶ Halil ETHEM, Kayseriyye Şehri Meban-i İslamiyye ve Kitabeleri, İstanbul, 1916, s.32

²³⁷ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı , C. II, İstanbul, 1973, s. 21

²³⁸ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı , C. II, İstanbul, 1973, s. 21

1210 M. tarihinden daha önceki yıllarda yapılmış olan Kölük Medresesi Danişmendli döneminde Kayseri'nin başkent olduğu (1135-1142 M.) yıllarda inşa ettirildiği kabul edilebilir²³⁹

Plan :

Yapının batı kısmında bulunan medrese bir eyvanlı, yarı açık avlulu ve iki katlı olarak yarım medrese planında camiye bitişik olarak inşa edilmiştir (Plan : 26).

Kuzeyde bulunan kapıdan girildikten sonra dikdörtgen planlı çapraz tonozla örtülü bir mekana ulaşır. Bu mekanın doğu tarafında halen camiye dahil edilmiş olan muhtemelen türbe olması gereken bir hücre bulunmaktadır.

Girişten bir hol ile medrese hücrelerine geçilmektedir. Eyvanlar medresenin güney cephesinde beşik tonozla örtülü olarak yer almaktadır. Avlunun üstü çift merkezli beşik tonoz ile örtülmüş olup tonozun ortasında 3.05 x 3.75 m. ölçülerinde dikdörtgen bir ışıklık bulunmaktadır.

Üst kattaki holün örtüsü bugün mevcut olmamakla beraber beşik tonoz ile örtülü olduğu tahmin edilmektedir.

Koridorun batı yönünde beş adet hücre yer almaktadır. Genelde yapının kapladığı alanın 3/5 ini cami, 1/5 ini avlu, 1/5 ini medrese işgal etmektedir. Doğan Kuban, cami ile ilgili olan araştırmalarında medresenin cami ile birlikte inşa edilmediğinden bahsetmektedir²⁴⁰. Ancak Erol Yurdakul yapmış olduğu kazıların sonucunda caminin medrese ile birlikte yapıldığı sonucuna varmıştır²⁴¹.

Kayseri Kölük Cami ve Medresesi Anadolu Selçukluları'nın derinlemesine plan şemalı olarak yapılmış camilerin sade bir örneğidir. Danişmendli döneminde yapıldığını kabul ettiğimiz yapıda cami ve medrese birleşimi ilk kez olarak uygulanmıştır²⁴².

²³⁹ Abdullah KURAN, Anadolu Medreseleri, C. I, Ankara, 1969, s. 12.

²⁴⁰ Doğan KUBAN, Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, 1965, s.135.

²⁴¹ Erol YURDAKUL, Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 70.

²⁴² Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri, C. II, İstanbul, 1972, s. 95.

Mimari :

Yapının batı tarafında iki katlı olarak düzenlenmiş medrese kısmı bulunmaktadır. Kuzey cephede bulunan iki kapıdan batıda olanı medreseye aittir (Resim : 258).

Cami kapısından daha aşağıda ki bir zeminde yer alan medresenin girişi, basık kemerli olup, kemer taşları birbirine geçmeli olarak inşa edilmiştir. Kapı dıştan hafif sivri kemerli niş içine alınmıştır. Medrese girişinden 4.64 x 3.46 m. ölçülerinde ve üstü çapraz tonoz ile örtülü dikdörtgen bir hole girilmektedir (Resim : 259).

Bu holün doğusunda 3.38 x 3.59 m. ölçülerinde üstü çapraz tonozla örtülü, bugün caminin içine katılmış bir oda yer almaktadır. Kapının açıldığı holün batısında üst kata çıkan merdivenler bulunmaktadır²⁴³. Giriş holü avluya geniş bir sivri kemerle açılır. Avlunun kuzey ve batı tarafında sivri kemerli revaklar yer almaktadır. Ayrıca avlunun üstü çift merkezli beşik tonoz ile örtülmüş olup tonozun ortasında 3.03 x 3.75 m. ölçülerinde ışıklık bulunmaktadır. Doğu tarafta bulunan kemerler, Kayseri Hacı Kılıç Külliyesi'nde(1249 M.) olduğu gibi camiye açılmaktadır.

Avlunun güneyinde ise 4.40 m. genişliğinde 6.80 m. derinliğinde bir eyvan yer almaktadır. Bu eyvanın üstü beşik tonozla örtülüdür. Tonozun avluya bakan cephesi kemer şeklinde kesme taştan, iç kısmı ise moloz taştan inşa edilmiş yüzü sıvanmıştır²⁴⁴.

Kuzey ve batı taraftaki revaklar iki katlı olarak düzenlenmiş olup arkalarında 1,05 m. genişliğinde dar bir koridor bulunmaktadır (Resim : 260). Koridorun sonunda güney cephede 4.82 x 5.85 m. ölçülerinde iki kat yüksekliğinde kışık dersane olması mümkün beşik tonoz örtülü oda yer almaktadır. Alt kattaki odalardan, üst kata çıkış merdivenin arkasında kalan kuzeybatı köşedeki odanın kapısı basit profili dikdörtgen bir çerçeve

²⁴³ M. İlyas SUBAŞI , Dünden Bugüne Kayseri , Kayseri , 1991 , s. 61-62.

²⁴⁴ Erol YURDAKUL, Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 37.

içine alınmış olup kapı söveleri ve kemeri bu çerçeveden 7 cm. içerde yapılmıştır²⁴⁵ (Resim : 261).

Medresenin batısında kapıları koridora açılan ve üzerleri beşik tonozlarla örtülü beş hücre yer almaktadır.

Üst Kat

Medrese kapısının sağ tarafında yer alan merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır. Zemin kat planının tekrarlanmış olduğu bu katta, revak kemerleri alt kattaki kemerlere göre daha kısa tutulmuştur (Çizim: 25) (Resim : 262). Merdiven çıkışının karşısına gelen ve güney – kuzey doğrultusunda uzanan koridorun doğu cephesinde medrese avlusuna açılan düzgün kesme taştan yapılmış üç büyük kemer vardır²⁴⁶. Revaka batı taraftan kapıları açılan beş medrese hücresi bulunmaktadır (Resim : 263). Başta ki oda diğer odalardan daha büyük yapılmıştır. Küçük odalarda ise ocaklara yer verilmiştir. Bunlardan merdiven çıkışındaki ilk hücrenin cephesi sonradan değiştirilmiş olup, üst şeklinin örtüsü belirlenebilmiştir. Diğer dört hücre ise ufak farklılıklarla birbirinin aynıdır. Bu hücrelerdeki kapı arkasına rastlayan ocakların sonradan yapıldığı anlaşılmıştır. Üstleri beşik tonozla örtülü olan hücrelerin birer pencereleri bulunmaktadır. Bu beş hücrenin sonundaki bir bölümden dama çıkış merdiveni yer almaktadır²⁴⁷.

Süsleme :

Kölük medresesi oldukça sade bir şekilde ele alınmıştır. Medresede göze çarpan herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

²⁴⁵ Erol YURDAKUL, Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 44.

²⁴⁶ Erol YURDAKUL, Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 47.

²⁴⁷ Erol YURDAKUL, Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 47.

Malzeme :

Yapının ilk aşamada düzensiz taşlardan yapıldığı kalan izlerden anlaşılmaktadır. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan onarımlarda düzgün kesme taş işçiliğine yer verilmiştir. Tuğla malzeme ise üst örtüde ve geçiş elemanlarında kullanılmıştır.

Yapımın Adı : AMASYA / HALİFET GAZİ MEDRESESİ
Katalog No : XXIV
Çizim No :
Resim No : 264
Yer :

Halifet Gazi Medresesi, türbeyle birlikte Amasya'nın Gök Medrese Mahallesinde yer almaktadır.

Yaptıran :

Halifet Gazi 606 H. (1210 M.) yılında türbeyi inşa ettirmiştir.

Yapan :

Belli değildir.

Yapıldığı Tarih :

II . Mesut Türbesi'nde muhafaza edilen medresenin kitabesinde yapının I Gıyaseddin Keyhüsrev (1204 - 1211 M .) zamanında Halifet Gazi 606 H. (1210 M .) yılında yaptırıldığı belirtilmektedir²⁴⁸.

Şücaeddin Suli bey bin Türkan Şah'ın oğlu Emir Mücahid el Mübarezeddin Halifet Alp Gazi'nin medreseyi Fahreddin Ali Bin Muhammed El Buhari'nin ders vermesi için inşa ettirdiği kaynaklarda belirtilmektedir²⁴⁹.

Kitabe

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أمر بعماراً هذه المدرسة
المباركة العبد الضعيف
الأمير الجاهد القاضي
مبارز الدين خليفة الب
ابن الصولي رحمه الله
في تاريخ سنة ست وستمائة

²⁴⁸ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR, Amasya Tarihi, C. II, s. 355.

²⁴⁹ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR, Amasya Tarihi, C. II, s. 355. ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 108.

Okunuşu

- 1- Bismillahirrahmanirrahim
- 2- Emere bi imareti hazihil medreseti
- 3- El mübareketil abdüddaif
- 4- El emirül mücahid il Gazi
- 5- Mübarezüddin Halifet Alp
- 6- İbni Suli rehimehumullah
- 7- Fi tarih sene sitte ve sitte mie ²⁵⁰

Açıklaması

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bu mübarek medresenin yapılmasını zayıf kul, emir, mücahit, Kadı Suli oğlu Mübarizüddin Halifet Alp (Allah ona rahmet etsin) 606 H. senesinde emretti.

Plan :

Yapının planını ortaya koyacak herhangi bir kalıntı günümüzde mevcut değildir.

Mimari :

Halifet Gazi Türbesi'nin yanında inşa edildiği bilinen bu medreseden günümüze bazı kalıntıların dışında pek bir şey kalmamıştır. Bu kalıntılardan medresenin muntazam sıralar gösteren iri fakat düzgün olmayan taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır (Resim : 264).

Taş ve tuğla karışımı yapının caddeye bakan ön tarafı kısmen ayakta olduğu ve iki sütunlu bir kemer sırasının yer aldığı bazı kaynaklarda belirtilmektedir ²⁵¹. Bu sütunlar 1.50 m. yükseklikte taştan temeller üzerine oturan tuğladan yapılmış kemer ayaklarına dayandığı

---

²⁵⁰ Rafet YINANÇ , “ Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları , Vak. Der. , XV , Ankara , 1982 , s. 6.

²⁵¹ Rafet YINANÇ , “ Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları , Vak. Der. , XV , Ankara , 1982 , s. 6.

anlatılmaktadır. Ayrıca yapıda, özellikle duvar ayakları ve giriş kapısının silmeli girişlerinde antik devirden kalma devşirme malzeme kullanılmıştır²⁵². Günümüzde de mevcut olan kalıntılar arasında antik dönem malzemeyi görebiliriz .

Halifet Gazi Türbesinin karşısına 1381 M. yılında inşa edilmiş olan Şadgeldi Paşa Türbesinde bezemeli antik mermer blokların kullanılmış olması da bu yerin antik çağda önemli bir alan olduğuna işarettir²⁵³.

Halifet Gazi Medresesi yapım tarihi olarak Danişmendli döneminden sonrasını göstermiş olmasına rağmen, Danişmendli soyundan gelen bir kişi tarafından yaptırılmış olması bakımından önemlidir.

---

²⁵² Rafet YINANÇ , “ Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları , Vak. Der. , XV , Ankara , 1982 , s . 7 .

²⁵³ Metin SÖZEN , “ Anadolu’da Eyvan Tipi Türbeler” Anadolu Sanatı Araştırmaları , I , İstanbul , 1968 , s . 195 .

D- KÖPRÜLER

Yapının Adı : AMASYA / ÇAĞLAYAN KÖPRÜSÜ

Katalog No : XXV

Çizim No : 30

Resim No : 265 - 271

Yer :

Amasya - Çorum yolu üzerinde, Amasya'dan 6 km uzaklıkta, Eryatağı köyünün yakınında Yeşil ırmağın üzerinde yer almaktadır.

Yaptıran :

Danişmendli emirlerinden Emir Nasrüddevle İltekin Harzemi tarafından inşa ettirilmiştir²⁵⁴. Hüseyin Hüsamettin Yaşar köprüünün eski belgelerde İltekin köprüsü adı ile anıldığı bildirmektedir²⁵⁵.

Yapan :

Bilinmiyor

Yapım Tarihi :

Tanju Cantay, İltekin Gazinin köprüyü XII. yüzyılın ilk yarısında inşa ettirmiş olabileceğini belirtmektedir²⁵⁶. Hüseyin Hüsamettin Yaşar, köprüünün aşağı tarafında, İltekin Gazi ve eşi Kadem Paşa Hatun (Cihan Hatun)'un açık bir türbede yattıklarını bildirmekte, türbeyi dört taş sütunlu ve kubbeli baldeken tarzda yapılmış açık yer olarak anlatmaktadır²⁵⁷.

---

²⁵⁴ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR , Amasya Tarihi , Ankara , 1927 , s. 91 ve 319.

²⁵⁵ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR , Amasya Tarihi , Ankara , 1927 , s . 85 ve 91.

²⁵⁶ Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s.92.

²⁵⁷ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR , Amasya Tarihi , Ankara , 1927 , s . 85 – 86 ; Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 92.

Mimari :

70 m. uzunlukta ve 4 m. genişlikte olan Çağlayan Köprüsü, suyun çıkış yönü olan batı tarafında büyük mahmuzlara sahiptir (Çizim : 30) (Resim : 265-266). Suyun geçişini sağlayan , çift kademeli kemerler yassı tuğlalardan örülmüştür (Resim : 267-268). Köprünün batı yüzünde ortadaki ayağı koruyan mahmuzun üzerinde bit burç görünümlü harap bölümün bir tür tarih köşkü olduğu tahmin edilmektedir(Resim: 269). Ayrıca ileride Osmanlı köprü tasarımının vazgeçilmez unsuru haline gelecek olan tarih köşklarinin en erken örneğini teşkil etmesiyle de kendi türünün gelişme çizgisi içinde önemli bir yere sahiptir²⁵⁸. Cevdet Çulpan Köprünün eski bir köprü kalıntısı üstüne yaptırılmış olabileceğini belirtmektedir²⁵⁹.

Çağlayan Köprüsü erken dönem Anadolu Türk mimarisinde pek görülmeyen , ancak XIV. yüzyılda Batı Anadolu Beylikleri yapılarında yaygınlaşan almaşık örgüsü, özel bir önem gösterir²⁶⁰. Köprü üzerinde biriken suyun aşağıya akıtılmasını genelde binaların üst örtü seviyelerinde gördüğümüz çörtenler sağlamaktadır(Resim : 270-271). Çeşitli dönemlerde yapılmış onarımlar köprü üzerindeki taş izlerden belli olmaktadır. Taş ve tuğla malzeme almaşık olarak örülmüş olup , köprünün su ile temas eden ayaklarında daha çok taş malzemeye yer verilmiştir.

---

²⁵⁸ Baha TANMAN , “Danışmendliler.” İ. A. , T.D.V. C. 8 , İstanbul , 1993 , s . 477. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 92

²⁵⁹ Cevdet ÇULPAN , Türk Taş Köprüleri , Ankara , 1975 , s . 76.

²⁶⁰ Baha TANMAN , “Danışmendliler.” İ. A. , T.D.V. C. 8 , İstanbul , 1993 , s . 477.

E- HAMAMLAR

Yapının Adı : KAYSERİ KÖLÜK HAMAMI

Katalog No : XXVI

Çizim No :

Resim No : 272 - 274

Yer :

Kayseri Kölük Camii ve Medresesi'nin hemen yanında kuzey yer almaktadır.

Yapan :

Bilinmiyor

Yaptıran :

Yapının ilk olarak kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir

Yapım Tarihi :

Hamam, Külliye ile birlikte 1210 M. tarihinden önceki yıllarda Danişmendli döneminde yapılmıştır. Cami bölümünün taç kapısında bulunan kitabeye göre 607 H. (1210 M.) tarihinde onarım görmüştür. Bundan dolayı da yapı belirtilen tarihten daha önceki yıllarda inşa edilmiştir.

Plan :

Külliyei meydana getiren yapılardan cami ve medrese ile birlikte inşa edilmiştir. Hamam bu yapının kuzeyinde yer almaktadır (Resim : 272). Emin Yurdakul yapıyı anlatırken, hamamın erkekler kısmı soyunma yerinin caminin kuzeyinde yer aldığından bahseder²⁶¹. Giriş kapısı bu yöne açılan dikdörtgen planlı soyunma yerinin kuzeyinde üç bölümlü ve üzerleri tonoz örtülü olduğu tahmin edilen ılık bölümü yer almaktadır (Resim : 273).

---

²⁶¹ Erol, YURDAKUL ,Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s . 7.

Ilıklığın kuzeyinde sıcaklık ve halvet odaları bulunmaktadır. Sıcaklık kısmı sivri kemerli nişlerle bölümlere ayrılmıştır (Resim : 274). Erkekler kısmının batısındaki kadınlar kısmının girişi ve soyunma yeri olduğu tahmin edilmektedir.

Çifte hamam olarak inşa edilmiş yapının Anadolu'daki en eski Türk hamamlarından biri olduğu kabul edilmektedir²⁶². Yapının oldukça harap olması hamamın orijinalde nasıl bir planda olduğunun anlaşılmasına neden olmuştur.

---

²⁶² Erol, YURDAKUL ,Kayseri-Külük Camii ve Medresesi, Ankara, 1996, s. 7.

F- ÇEŞMELER

Yapının Adı : KAYSERİ / KÖLÜK CAMİİ ÇEŞMESİ

Katalog No : XXVII

Çizim No : 31

Resim No : 275 - 276

Yer :

Kölük Camii'nin hemen yanında yer almaktadır.

Yaptıran :

Günümüzde mevcut olan Kölük Çeşmesi, daha sonraki dönemlerde yapılmış olmasına karşın, Kayseri Kölük Camii'nin yanında hamamın bulunması burada bir çeşmenin de olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bu nedenle çeşmeyi de tanıtmanın uygun olacağı kanaatini taşımaktayım

Caminin 15 m . kadar doğusunda yer alan çeşme 1725 M. yılında Matbah-ı Amire Emine Hacı Halil Efendi tarafından inşa edilmiştir²⁶³.

Yapan :

Bilinmiyor

Plan :

Kölük Çeşmesi, cami ile çağdaş bir çeşme değildir. Aslında bir çeşmenin var olup olmadığını, eğer varsa nasıl bir planda ve nerede yer aldığını belirten kitabe veya kaynak yoktur.

Çeşme yuvarlak kemerli bir nişin içerisinde yer almaktadır. Hazneli çeşme oluşunda dolayı arkaya doğru çıkıntı yapmaktadır(Çizim: 31) (Resim : 275).

Çeşmenin üzerinde yer alan kitabede XVIII. yy. da yaşamış Hacı Halil Bey İstanbul'da ve Kayseri'de bir çok çeşmeyi yaptırdığı gibi bu çeşmeyi de inşa ettirmiştir²⁶⁴.

²⁶³ Mehmet PALAMUTOĞLU , Kayseri Tarihi , Kayseri, 1979, s. 22.

²⁶⁴ Ömer YÖRÜKOĞLU , Kayseri Çeşmeleri , Ankara , 1978 , s . 27.

Kitabe

Sur emini hem emini matbah ol Hacı Halil
Kim sezadır cümle ehl-i olsa pışva
Katra âb-ıyok iken bu çeşmeyi tamir idup
Kayseriyye şehrin ihya itdi hakka bı riya
Mahvidi nam-ı Gülük hem safha-i eyyamdan
Şimdi namın eyledi tashih ol sahib ata
Ta kıyamet hayrile yad eyleyüb ehl-i beled
Ol kerimin zati ile fahr iderlerse seza
Fahr-ı ölem hürmetine yevm-i mahşerde ana
Kâse sunsun sâk-i Kevser Aliyyi Murtaza
Teşnagane hal-i dille nola bu tarihi der.
İç Hasan ile Hüseyin-i kerbela aşkına ma²⁶⁵ (Resim : 276).

Son satırda ebced hesabı ile çeşmenin tarihi yazılıdır. Burada 1135 H. (1723 M.) tarihi geçmektedir.

Süsleme :

Çeşmenin nişini oluşturan sivri kemer kademeli olarak yapılmış ve kilit taşı ayrıca belirtilmiştir. Çeşme dışa taşıntı yapan bir silme çerçeve içine alınmıştır.

Malzeme :

Kayseri Kölük Camii Çeşmesi düzgün kesme taş malzemedan yapılmıştır.

---

²⁶⁵ Mehmet PALAMUTOĞLU , Kayseri Tarihi , Kayseri, 1979, s. 22.

G - KAYNAKLARDA ADI GEÇEN FAKAT GÜNÜMÜZDE MEVCUT OLMAYAN DANIŞMENDLİ YAPILARI

1- Kayseri / Melik Gazi Medresesi

Kayseri Ulu Camii'nin güney duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Medresenin 1135 M. yılında Melik Muhammet (1134 - 1143 M.) tarafından yaptırıldığı, bugün yapının yerinin park haline getirildiği belirtilmektedir

Melik Gazi Medresesi'nin caminin kible yönünde bahçenin çevresinde kırık bir hat meydana getirecek şekilde sıralanmış ondört hücreden meydana geldiği anlaşılmaktadır. İki katlı olan medresede, güneyde yer alan girişin sağında bir taş merdiven vardı . Üst kat da dört hücre yer almakta idi. Girişin karşısında camiye bitişik bir türbe vardı. Günümüzde onarılmış türbenin duvarları ve tonozu kesme taşlardan örüldüğü anlatılmaktadır²⁶⁶.

2- Sivas / Nizameddin Yağıbasan Hanikahı

1221 M. tarihli I.İzzeddin Keykavus Vakfiyesi'nde, Nizameddin Yağıbasan'ın(1142-1164 M.)Sivas'ta bir hanikah yaptırdığı belirtilmektedir ²⁶⁷.

3-Sivas' ta Bir Han

Nizameddin Yağıbasan'ın (1142 - 1164 M.) oğlu Zahirreddin İli'nin Sivas'ta bir han inşa ettirdiğini 1221 M. tarihli I. İzzeddin Keykavus Vakfiyesi'nden öğreniyoruz ²⁶⁸.

---

²⁶⁶ Kazım ÖZDOĞAN, Kayseri Tarihi , Kayseri , 1948 , s . 93 ; Tülin ERTAN , Kayseri Medreseleri, İ. Ü. ,Ed. Fak. ,Yayınlanmamış Lisans Tezi,1971, s. 13. ;Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 99.

²⁶⁷ M. CEVDET, “ Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi .” Vak. Der. , I, İstanbul , 1938 , s. 35-37.

²⁶⁸ M. CEVDET, “Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi .” Vak. Der. , I, İstanbul, 1938, s. 36 ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 99.

4-Amasya Yağbasan Hanı

Amasya'da Kurşunlu mahallesinde bulunmakta idi²⁶⁹. Ancak yapının nasıl bir planda olduğuna dair bir bilgi yoktur.

5-Amasya Danışmend Gazi Sarayı

Amasya'da Gökmedrese yakınlarında şimdiki Gökmedrese mahallesinde bulunmakta idi²⁷⁰. Kaynaklarda yalnızca isim olarak belirtilmektedir.

6.Sivas Battal Gazi Mescidi²⁷¹

Kaynaklarda isim olarak geçmektedir. Nasıl bir planda olduğu belirtilmemiştir.

7.Gümüş İltekin Rıbatı²⁷²

Herhangi bir kalıntısı olmayan yapının kaynaklarda yalnızca adı geçmektedir.

8.Gümenek Rıbatı²⁷³

İsim olarak belirtilen yapıdan herhangi bir kalıntı günümüze ulaşmamıştır.

---

²⁶⁹ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR , Amasya Tarihi , Ankara , 1927, s . 320.

²⁷⁰ Hüseyin Hüsamettin YAŞAR , Amasya Tarihi , Ankara , 1927, s . 292.

²⁷¹ I. MELİKOF, LA GESTE DE MELİK Danışmend, Etude Critguedu Danışmendname , C . II , Paris , 1960 , s . 15. ; Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 99.

²⁷² I. MELİKOF, LA GESTE DE MELİK Danışmend, Etude Critguedu Danışmendname , C . II , Paris , 1960 , s . 242 ; Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976 s. 99.

²⁷³ I. MELİKOF, LA GESTE DE MELİK Danışmend, Etude Critguedu Danışmendname , C . II , Paris , 1960 , s . 253 ; Tanju CANTAY , Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 99.

III - KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Bütün sanat eserlerinde olduğu gibi, bir mimari eser meydana getirilirken plan, süsleme ve diğer yönlerden, kendinden önce yapılmış eserlerden etkilenmesinin doğal olması kadar, kendinden sonra yapılacak eserleri de etkilemesi kaçınılmazdır²⁷⁴.

Danışmendli eserlerinde de, Anadolu öncesi etkileri görmenin yanında, bu eserlerde kullanılmış olan bazı özellikleri de daha sonraki dönemlerde, geliştirilmiş şekliyle görmekteyiz.

A - PLÂN DÜZENİ

1- CAMİLER

Kayseri ve Niksar Ulu Camii'lerinde kullanılan, derinliğine gelişen, dikdörtgen plan şeması daha sonraları Anadolu'da yaygınlaşarak, geniş bir kullanım alanı bulacaktır.

Derinliğine gelişen plan şemasında mihrap bölümü daha çok önem kazanmıştır. Bu sayede mekan, düzenli bir hal almıştır. Mihrap önü bölümünü önemli hale getiren elemanlardan biri olan mihrap önü kubbesi, Kayseri Ulu Camii (1134 – 1143 M.), Niksar Ulu Cami (XII. yy. II. Çeyreği) ve Kayseri Kölük Caminde de (XII. yy. ortaları) kullanılarak, böylece İslâmi geleneğin ve Türk Mimarisinin temel unsurlarından biri, bu yeni plan düzeninde de varlığını devam ettirmiştir²⁷⁵.

²⁷⁴ Mustafa CEZAR, Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1977, s. 136.

²⁷⁵ Kurt ERDMAN, " XIII. yy. Camilerinin Özel Durumu." Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1962, s. 146 ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 124.

Kayseri Ulu Camii'nde aydınlık kubbesinin örttüğü bölüm küçültülerek, sonradan kapatılmıştır. Kayseri Kölük Camii'nde de orta avlu geleneğini devam ettiren ve üzeri sonradan aydınlık kubbesi ile örtülen bölüm yer almaktadır²⁷⁶.

Türk Sanatının özelliklerini yansıtan Danişmendli mimari eserleri, ortaya koydukları yeniliklerle de yeni bir mimari dönemin öncüsü olmuşlardır.

Danişmendli Ulu camilerinin ortak özelliklerinden biriside payeli olarak inşa edilmiş olmalarıdır.

Melik Muhammed (1134 - 1142 M.)'ın Kayseri'yi devletine başkent yaptığıında, inşa edilen Kayseri Ulu Camii, derinlemesine gelişen dikdörtgen plan şemasının uygulandığı ilk eserlerdendir²⁷⁷.

Derinlemesine plânlı camilerin ilk örneklerine baktığımızda, kubbenin yeri için bir arayış içinde oldukları görülmektedir. Bu plan şemasının ilk örneklerinden olan Divriği Kale Camii (1181 M.), mihraba dik 3 sahından oluşmaktadır²⁷⁸. Burada orta sahının düz örtüyle, yan sahınların ise dörder kubbeyle örtüldüğü görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde, mihrabın olduğu kısım kubbeyle kapatılıyor. Dönem ilerledikçe orta sahının ortasında da küçülen avlu şemasının bir kubbe ile örtüldüğü görülmektedir.

Bu ikinci kubbenin üzerinde bir açıklık bulunmakta ve açıklığın tam altına gelen yere ise bir havuz yerleştirilmekteydi.

Büyük Selçuklu camilerinin plan ve mimarisini bazı değişikliklerle ele alıp etkilerini en iyi şekilde gösteren yapı Malatya Ulu Camidir²⁷⁹ (1224 M.) (Plan 28). Zevvare Ulu Caminin (1135 M.) (Plan 29) planından, Malatya Ulu Camiinin planına geçişte kullanıma önem veren bir

²⁷⁶ Erol YURDAKUL , Kayseri Kölük - Camii ve Medresesi , Ankara , 1996 , s . 50.

²⁷⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , C. II , İstanbul , 1973 , s. 20.

²⁷⁸ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , C. II , İstanbul , 1973 , s. 64.

²⁷⁹ M. Oluş ARIK , “ Malatya Ulu Camii'nin Asli Planı ve Tarihi Hakkında” Vak. Der. , VIII , Ankara , 1969 , s . 141-145 .

tasarımla, yan eyvanlar ortadan kaldırılmış ve orta avluda belirgin bir şekilde küçültülmüştür.

Kayseri Ulu Camiinde iklim şartlarına ve çevreye uyum, Malatya Ulu Camiinden daha ileri bir düzeyde gerçekleştirilmiştir. Türk Mimarisinin bu önemli üç eserinde aynı plan şemasından hareket edildiği açıklıkla görülmekte ve minarelerin ortak konumu da dikkati çeken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu plan şeması Harput Ulu Camiinde (1156 - 1157 M.), Kayseri Huand Hatun Camiinde (1238 M.)²⁸⁰ Kayseri Kölük Cami (XII. yy. ortaları) ve Hacı Kılıç Cami de (1249 M.)²⁸¹ uygulanmıştır. Niğde Alaaddin Cami (1223 M)²⁸², Divriği Ulu Cami (1228 -1229 M.)²⁸³, Amasya Gök Medrese Cami (1266 -1267 M .) Develi Ulu Cami (1281 M.)²⁸⁴ derinliğine gelişen dikdörtgen plan şemaları ve mihrap önü kubbelerin yanında, özellikle daha sonraki dönemlerde kapatılmış olan avlu karakterindeki üzeri açık bölümleriyle aynı plan şemasına bağlanmaktadır²⁸⁵.

Bir Danişmendli eseri olan, ancak avlu geleneğini devam ettiren orta bölümdeki açıklıktan yoksun olarak genel plan şemasından ayrılan Niksar Ulu Camii'nde (1145 M.) bu plandan etkilenmiş olduğu görülmektedir.

Kayseri Ulu Camii'nde (1134 – 1143 M.) mihraba dik uzanan yan sahnınların genişletilmesi, Erzurum Ulu Camii (1179 M.)²⁸⁶ ve Kayseri Huand Hatun Camii'nde (1238 M.) de uygulanmış bir yöntemdir²⁸⁷.

²⁸⁰ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 127.

²⁸¹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 127.

²⁸² Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 119.

²⁸³ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 114.

²⁸⁴ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 127.

²⁸⁵ Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 148

²⁸⁶ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 111.

²⁸⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 198. ; Tanju CANTAY , Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976,s. 147

Erzurum Ulu Camii (1179 M.), kareye yakın dikdörtgen bir plan şeklinde yapılmıştır. Mihraba dik yedi sahından oluşmakta ve mihrap önü bölümünde daha önceden büyük pandantifli kubbenin yerini, şimdi ahşap kubbe yer almaktadır.

Kayseri Huand Hatun Camii, mihrap önü kubbesi ve küçük kare avlu ile belirtilmiş orta eksen bir taraftan Malatya Ulu Camiine bağlanmakta, diğer taraftan yanlara doğru genişletilen mihrap bölümü ile Kayseri ve Erzurum Ulu Camileri ile aynı şemaya girmektedir²⁸⁸.

XII . yy. ın birinci yarısında, Anadolu'da gelişen camiler yekpare bir hacim, boyuna gelişmiş bir ibadet mekanı ile farklı özelliklere sahip bir gelenek oluşturmuşlardır. Kayseri Ulu Camii böyle yeni bir tipin en başarılı örneklerinden biri olmaktadır²⁸⁹.

Niksar Ulu Camii kible duvarına dik ve uzun, kuzey – güneyde kısa duvarlarla dikdörtgen bir planda olması, iç mekanda altışardan dört sıra teşkil eden yirmi dört paye ile derinliğine beş sahna bölünmesi, Anadolu'nun en eski cami tipleriyle benzerlik göstermektedir.

Danışmendlilerin Niksar'da yaptırdıkları Ulu Cami hakkında kesin bir tarih olmamasından tarihi hakkındaki tartışmaların devam edeceği muhakkaktır. Yapı tekniğine bakarak Niksar'da Melik Gazi Camii adıyla anılan bu caminin Danışmendliler dönemine ait olduğu kabul edilmektedir²⁹⁰.

Niksar Ulu Camii'nin üst örtüsünün çapraz tonozlu olması, Urfa Ulu Camii (XII. yy. III. çeyreği) ile birlikte dikkate alınırsa, çevredeki Bizans kiliselerinden etkilendiğini söylenebilir. Eski bir kilisenin yerinde yapılmış olan Urfa Ulu Camii (XIII. yy. III. Çeyreği), payeler üzerine, kible duvarına paralel üç sıra çapraz tonozlarla, enine dikdörtgen biçiminde uzanır. Tromplu mihrap önü kubbesi, orta eksenden biraz

---

²⁸⁸ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984 , s. 127.

²⁸⁹ Doğan KUBAN , Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları , I , İstanbul , 1965 , s. 123.

²⁹⁰ Doğan KUBAN , Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları , I , İstanbul , 1965 , s. 113.

doğuya kaymıştır²⁹¹. Ayrıca Niksar Ulu Camii'nin kapı ve mihrabının işçiliği, daha çok XIII. yy. ın II. Çeyreğine uygundur²⁹².

Oktay Aslanapa Niksar Ulu Camii'nin Danişmendli hatirasını devam ettirdiğini, fakat mimari bakımdan pek önemli olmadığını belirtmektedir²⁹³.

Anadolu'da yapılmış ulu camilerin ilk örneklerinden biri de Sivas Ulu Camiidir. Avlusu ve yatık dikdörtgen plan şeması ile güney camilerinin etkilerini yansıtan Sivas Ulu Camii, kible duvarına dikey olarak gelişen mekan yapısıyla dikkati çekmektedir. Cami avlusu ile birlikte kare bir plan üzerine kurulmuştur. Creswel, bu planın eski Irak camilerinin planı olduğunu belirtir²⁹⁴.

Sivas Ulu Camii plan şeması yönünden Urfa Ulu Camii ile (XII. III. çeyreği) benzerlik gösterir. Her iki yapının da plan şekliyle Harran Ulu Camiinden etkilendikleri söylenebilir.

Enine dikdörtgen planlı olan Sivas Ulu Camii'nde, kibleye dikey olarak elde edilen mekan, 11 sahınlı olup, ayaklar kuzey - güney doğrultusundaki kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kible duvarına dikey olarak uzanan kemerler düzenini, Kurtuba Camii'nde (785 - 786 M.) ve daha sonraları inşa edilen Maraş Ulu Camii'nde (1496 M.) görüyoruz. Bu son yapıların diğer bir ortak tarafı, ağaç kirişlerle taşınan düz toprak damlı olmalarıdır.

Samerra'daki Ulu Cami (852 M.) ve Kahire'deki Amr ve İbn-i Tulun Camiileri kemerler üstüne ahşap kirişler uzatılmak suretiyle düz dam şeklinde örtülen camilerdir.

---

²⁹¹ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 108.

²⁹² Halit ÇAL, Niksar'da Türk Eserleri, İstanbul, 1989, s. 19 ; Albert GABRIEL, Monuments Turcs d'Anatolie, C.II, Paris, 1934, s. 122.

²⁹³ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 108.²⁹⁴ K.A.C. CRESWEL, A. Short Account Of Early Müslim Architecture, Londra, 1958, s. 154.

²⁹⁴ K.A.C. CRESWEL, A. Short Account Of Early Müslim Architecture, Londra, 1958, s. 154.

Sivas Ulu Camiinin en yakın benzerlerinden biri de Konya Alaaddin Camiidir(1223 M.). Konya Alaaddin Caminin sol kanadındaki mekanı, kible duvarına paralel uzanan yedişer sütunlu 5 diziden ibaret iken Sivas Ulu Camii kibleye dik uzanan 11 sahn ve 5 er kemer dizisi şeklinde ele alınmıştır²⁹⁵.

Danişmend Gazi (1084 - 1104 M.) tarafından yaptırılmış olan Tokat Garipler Camii, Anadolu Türk Mimarisinin ilk merkezi planlı camilerinden olması açısından önemlidir. Mekan bütünlüğü kavramının tek bir merkezi kubbe altında oluşturulduğu Tokat Garipler Camii gelişmiş plan yapısı ile, Anadolu Türk Mimarisi'nin önemli eserlerindedir.

Kare ve dikdörtgen planlı olan bu camilerde üst örtü duvarların üzerinde yer almaktadır. Tokat Garipler Camii (1086- 1104 M.)kubbe ile örtülmüş, Cin Camii (1160 M.) üzeri ise beşik tonozla kapatılmıştır. Niksar Yağlıbasan Mescidinin üzerinin de kubbe ile örtülü olduğu belirtilmektedir²⁹⁶. Özellikle Tokat Garipler Camii plan şekliyle daha sonraki dönemlerde kullanılacak merkezi plan şemasına öncülük etmiştir.

Tokat, Garipler Camii merkezi kubbesinin kuzeyinde ve ana eksenin sağında içten sekiz dilimli küçük bir kubbe yer almaktadır. Cami içerisinde hünkar mahfilinin üstünü örttüğü tahmin edilen kubbe basamak şeklindeki geometrik öğeleri ile dikkat çekmektedir. Garipler Camii'nde (1086 – 1104 M.) yer alan hünkar mahfili Anadolu mimarisinde bilinen ilk örneklerdendir. Bu hünkar mahfilinin mimari açıdan pek önemi olmasa da daha sonraki dönemlerde güzel örneklerini göreceğimiz hünkar mahfillerine örnek teşkil etmesi açısından ayrı bir yere sahiptir .

Garipler Camii aynı dönemlerde yapılmış olan Karahanlı dönemi eserlerinden Hazar Camii (XI. yy.) ile plan şeması yönünden büyük benzerlik gösterir. Hazar Camii, planı ve mimarisi bakımından önemli bir

---

²⁹⁵ Suut Kemal YETKİN, Türk Mimarisi , Ankara , 1970 , s. 38.

²⁹⁶ Ara ALTUN, “ Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi” İstanbul, 1978 , s . 35.

gelişme göstermektedir. Hazar Camii, 30 cm. çapında, alçak yuvarlak payeler üzerine dört sivri kemerle oturan, 6.50 m. çapındaki kubbe, yanlardan tonozlarla çevrilmiş olup, köşelerde ortalama 3.60 m. çapında birer kubbe ile küçük ölçüde bir merkezi plan şemasını ortaya koymaktadır²⁹⁷. XVI. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde büyük ölçüde ortaya çıkan yarım kubbeli, merkezi planlı camiler bakımından, bu erken Karahanlı yapısı plan şekliyle önem kazanmaktadır.

XVI. yüzyılda doruğuna ulaşacak dört yarım kubbe ile çevrili merkezi kubbeli cami planının önemli örneklerini Atina Fethiye Camii (1458 M.) Hacı Hamza Sinan Paşa Camii (1506 - 1507 M.) Elbistan Ulu Camii (1520 M.) Şehzade Camii (1544 - 1549 M.), Yeni Camii (1597-1663 M.), ve Sultan Ahmet Camii (1609-1616 M.)²⁹⁸ belli başlı örnekleri oluşturmaktadır.

Bu örneklerin önemli yapılarından biri olan Şehzade Camii (1544 – 1549 M.) kenarları 38 m. lik kare bir mekan, dört paye üzerinde 19 m. çapında bir kubbe ve köşelerde birer küçük kubbe ile örtülü merkezi plana sahiptir²⁹⁹.

Yeni Camii'nde (1597–1663 M.) 17.50 m. çapında 86 m. yüksekliğindeki kubbe, yapının merkezi planlı olmasındaki en büyük etkendir. Kubbeyi taşıyan dört payeden kubbeye geçişler, pandantiflerle sağlanmıştır³⁰⁰.

Sultanahmet Camii (1609- 1616 m.) kareye yakın bir ölçüde olup 23.50 çapındaki kubbenin dört etrafında bulunan yarım kubbeler ile merkezi plan şemasına sahiptir³⁰¹.

---

²⁹⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 27. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 153

²⁹⁸ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 253.

²⁹⁹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 254.

³⁰⁰ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 275.

³⁰¹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 271.

XIII. yüzyılın başında Kayseri ve Sivas Ulu Camilerinde inşa edilmiş olan tuğla minareler, mimari ve süsleme özellikleriyle Karahanlı ve Büyük Selçuklu sanatının etkilerini yansıtmaktadırlar . A.U. Pope ve P. Ackerman silindirik gövdeli minareyi İran için karakteristik minare şekli olarak gösterir ve silindirik gövdeli minarelerin XI. yy'da ortaya çıktığını belirtirler³⁰².

Kayseri Ulu Camii Minaresi, Sivas Ulu Camii Minaresinden farklı olarak yüksek bir kaide üzerinde yer almaktadır.

Kayseri Ulu Camii Minaresi'nin yüksek kare bir kaide üzerinde yükselmesi, Anadolu'da ilk olarak Siirt Ulu Camii Minaresi(1129 M.)'nde görülen bu uygulamanın devamı olmaktadır. Kaideden gövdeye geçişi sağlayan yüksek sekizgen pabuç kısmı, Niğde Alaaddin Camii Minaresi'nde (1223 M.); şerefe altında yer almış olan tek kitabe kuşağı da Bayburt Ulu Camii Minaresi'nde (XIII. I. çeyreği) görülmektedir³⁰³.

Sivas Ulu Camii Minaresi'nin (1213 M.) pabuç kısmı olmaksızın, gövde kaidenin hemen üzerinde başlamaktadır. Ömür Bakirer XI -XII. yüzyıl İran tuğla minarelerinde kaide kısmının gövdeden kesinlikle ayrılmadığını belirtmektedir Bu özelliği Büyük Selçuklularda Sabzevar Minaresi'nde, Anadolu Selçuklularında Aksaray Kızıl Minarede (XII. yy. ortaları) görebiliriz³⁰⁴.

Sivas Ulu Camii'nin sepet örgüsü şeklinde örülmüş minaresinde kullanılan tuğla malzemenin en yakın benzeri İzzeddin Keykavus Şifahanesi'nin (1219 M.) türbe kasnağında yer almaktadır. Ayrıca türbenin

---

³⁰² A.U. POPE - P. ACKERMAN , A Survey Of Persian Art , Oxford , 1938, s. 1026 ; Gönül ÖNEY, “ Büyük Selçuklu Devri Minarelerinde Süsleme” Kültür ve Sanat, S.4, Ankara, 1976, s. 8. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 151

³⁰³ Gönül ÖNEY, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, İzmir, 1988, s. 59 ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s.151

³⁰⁴ Ömür BAKIRER , “ Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği”, Malazgirt Armağanı, Ankara , 1972 , s . 345. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 151

gövdesini dolanan sağır sivri kemerler, Sivas Ulu Camii Minaresi'nin sekizgen kaide kısmında yer alan kemerlerle aynı özelliğı taşımaktır.

Sivas Ulu Camii Minaresinin şerefe alt kısmında bulunan mukarnas uygulaması Simnan Ulu Camii Minaresi'nde (XI. yüzyıl) görebiliriz Mukarnasın bu şekilde uygulaması Osmanlı döneminde karşımıza çıkmaktadır.

2-CAMİ - MEDRESE

Danışmendliler döneminde inşa edilen Kölük Külliyesi ile cami - medrese birleşiminin ileri bir örneğini meydana getirmişler ve meydana getirdikleri iki katlı medrese ile uzun yıllar varlığını sürdürecektir bir mimari formun bilinen ilk örneğini vermişlerdir.

Kayseri Kölük Camii ve Medresesi, işlevi farklı olan iki ayrı mimari birimin özelliklerini koruyarak tek bir yapı içerisinde tasarlandığı bir yapıdır.

Köçük Camii'nde, cami ile medrese arasında yer alan dikdörtgen avlu, plan tasarımıyla caminin beşinci sahnı gibi görünmekte ise de, camiden ve medreseden açılan üçer kemerle her iki yapıyı birbiriyle birleştiren bir plan elemanıdır. Tüm yapının 3/5 ünü cami, 1/5 ini medrese, ve 1/5 ini avlu kısmı oluşturmaktadır. Medrese güneyinde yer alan büyük eyvan daha sonraki dönemlerde önemli gelişim gösterecek medreselerin dikkat çeken mimari elemanlarından biri olacaktır. Medrese hücrelerinin önünde yer alan ve avluya açılan bölümün revaklı avlu geleneğini yansıttığı belirtilmektedir³⁰⁵. İki katlı olarak düzenlenmiş medresenin giriş holünün doğusundaki mekanın türbe olma ihtimali yüksektir.

Kayseri Köçük Camii ve medresesinde, iki fonksiyonlu yapının asıl özelliklerini koruyarak uyumlu bir yapı topluluğu meydana getirildiği görülmektedir. Bu yönde eser Danışmendli mimarisinin bir oluşumu olarak Anadolu Türk sanatında yerini almıştır. Danışmendli mimarisinin abartıya kaçmayan gerçekçi görünüşü ve asıl amaca değer veren tasarım anlayışı, Anadolu'da günümüze kadar gelebilmiş mevcut eserler arasında erken tarihlilerden biri olduğu kabul edilen Köçük Cami ve Medresesi,

---

³⁰⁵ Abdullah KURAN, "Tokat ve Niksar Yağlıbasan Medreseleri" İstanbul, 1968, Vak. Der. , VII, s. 40 ; Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri, C. II, İstanbul, 1972, s.94 ; Albert GABRIEL, Monuments Turcs d'Anatolie, Paris , 1934 , C. I, s. 36. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 184

kuruluş bakımından Kayseri Hacı Kılıç Külliyesi (1249 M.) ile büyük benzerlik gösterir (Plan : 30). Her iki yapıda da medrese bölümlerinin birer cephesi eksik olarak inşa edilmiş ve bu kısmın cami ile birleşmeleri sağlanmıştır.

Anadolu'da günümüze kadar kalabilmiş mevcut Türk eserleri arasında en erken tarihlilerden biri olarak kabul ettiğimiz Kölük Camii ve Medresesi ile Kayseri'de bulunan 1249 M. tarihli Hacı Kılıç Külliyesi'nin kuruluş bakımından aralarında ilişki olduğu bir gerçektir. Her iki yapıda da cami ve medrese bölümleri kapıları müstakil olmakla beraber, iç taraflarında üçer kemer açıklığı ile iç mekanlar birleştirilmiştir. Ancak kible istikametlerine göre her iki binanın konumları farklı olduğundan Hacı Kılıç Medresesi'nin, camii bölümünün kuzeyinde; Kölük Medresesi ise cami kısmının batısında yer almaktadır. Kölük Medresesi'nin kapalı avlulu ve kısmen iki katlı olmasına karşılık, Hacı Kılıç Medresesi açık avlulu ve tek katlıdır.

Danışmendliler devrinde inşa edilen Kölük Külliyesi ile cami ve medrese birleşimini ileri bir örneğini meydana getirmişler ve inşa ettikleri iki katlı medrese ile de uzun yıllar varlığını sürdürecektir bir mimari formun ilk örneğini vermişlerdir. Doğan Kuban, Kölük Camii'nin batı tarafında bulunan medreseyi yok sayarak burayı camiye ait göstermiştir³⁰⁶. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan kazılar sonucunda burada bir medresenin varlığı ortaya çıkarılmıştır³⁰⁷. Kayseri Kölük Camii, mihraba dik beş sahından oluşmakta ve mihrap önü bölümü ile orta sahinin ortasında birer kubbe bulunmaktadır. Orta sahinin merkezinde birer kubbe bulunmaktadır. Orta sahinin ortasında bulunan ve bugün üzeri saca kapatılmış olan bu kubbeli bölümün, ilk yapımında üzerinin açık olduğu bilinmektedir. Albert Gabriel bu ikinci kubbenin 1334 M. yılında Kölük

---

³⁰⁶ Doğan KUBAN, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, I, İstanbul, 1965, s. 136.

³⁰⁷ Erol YURDAKUL, Kayseri – Kölük Cami ve Medresesi, Ankara, 1966, s. 29

Şemseddin tarafından yaptırılan tamirat sırasında yapıya eklendiğini ileri sürmektedir³⁰⁸.

Ancak derinlemesine planlı camilere baktığımızda, genelde üzeri açık bu tür bir bölümün yer aldığı ve altında da bir havuzun bulunduğu görülmektedir. Erol Yurdakul'un yaptığı kazılar sonucunda Kölük Camii'nde de böyle bir havuzun varlığı ortaya çıkarılmıştır . Bu kısmın, yapının ilk yapımında mevcut olduğundan bahsetmektedir³⁰⁹.

---

³⁰⁸ Albert GABRIEL, Kayseri Türk Anıtları, (Trc. Ahmet A.Tütenk), Ankara,1984, s.44.

³⁰⁹ Erol YURDAKUL , Kayseri – Kölük Cami ve Medresesi , Ankara , 1966 , s. 30.

3 - MEDRESELER

Danışmendliler ilk yıllarında eğitime önem vermişler ve medreseler inşa etmişlerdir. Niksar'daki Yağıbasan Medresesi yine aynı dönem eseri olan ve benzer plandaki Tokat Yağıbasan Medresesi (Çukur Medrese) XII. yy'da Nizamettin Yağıbasan döneminde (1142 - 1164 M.) yapılmış Anadolu'nun en eski eserleridir.

1136 M. yılında yapılmış olan Bosra Gümüştekin Medresesi, kubbeli medrese tipinin ilk örneği olarak bilinse de, çevresinde devamı olmayan ve benzeri günümüze gelmeyen bir eser olarak kalmıştır³¹⁰ (Plan : 31). Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medreseleri Anadolu'da kubbeli medrese tipinin ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Bu iki medrese sürekli ve düzenli bir mimari gelişim sonucunda daha sonraki dönemlerde önemli örneklerin oluşmasına kaynak teşkil etmişlerdir.

Her iki Yağıbasan Medresesi'nin gerek mimari, gerekse plan şekliyle benzer olmaları, merkezi kubbeli medrese tipinin rast gele ortaya çıkmayıp mahalli yapı tekniği ve ihtiyaçlardan doğarak şekil bulan bir mimari olduğunu gösterir. Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medreselerinin planı kullanım amaçlarına göre düzenlenmişlerdir. Medreseler kubbeli avlunun çevresinde yer almış, biri diğerine göre daha dar olan L biçiminde karşılıklı olarak dizilmiş hücrelerden oluşmaktadırlar. Girişin karşısında ve sağında bulunan bölümlerin ortasında birer eyvana yer verilmiştir. Bu eyvanların, derinlik genişlik ve yükseklikleri genelde aynı ölçülerdedir.

Tokat Yağıbasan Medresesi'nde güney eyvanında yer alan bir mihrap nişi , bu eyvanın mescit olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak Niksar Yağıbasan Medresesi'nde mihrap nişi bulunmamaktadır. Dolayısıyla burada hangi bölümün mescit olarak kullanıldığını kanıtlayacak bir iz bulunmamaktadır.

---

³¹⁰ Abdullah KURAN , “ Tokat ve Niksar Yağıbasan Medreseleri” İstanbul , 1968 , Vak. Der. , VII , s . 43.

Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medreselerinin plan şekillerinin birbirlerine yakın ölçülerde olması, kullanılan malzeme ile inşa tekniği ve aynı dönemlerde yapılmış olmaları, iki medresenin de aynı mimar tarafından yapıldığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Her yönüyle Yağıbasan medreseleri, erken devir özellikleriyle Anadolu Medreseleri içinde özel bir yere sahiptirler. Mekanların düzenlemesindeki aksaklıkları süslemeden yoksun oluşlarıyla, bir denemenin ilk ürünlere oldukları belli olmaktadır³¹¹.

Medreselerin üzerinde yer alan kubbe açıklıklarının altında bir havuzun yer alması gerektiği Abdullah Kuran tarafından belirtilmektedir³¹². Türk mimarisinde aydınlık açıklıkların altında, özellikle medrese avlularında genelde kullanılan havuz motifinin bu medreselerde de kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Tokat Yağıbasan Medresesi'nin zemin üzerinde bulunan küçük bir açıklıktan aşağı bakıldığında, burada su dolu bir bölümün olduğu görülmüştür. Muhtemelen havuza ait bir kısım olan bu bölüm medresenin ortasında havuzun bulunabileceğini göstermektedir.

Anadolu'nun bilinen en eski rasathanesi olan Kırşehir Nurettin Caca Bey Medresesi'nde (1272 -1273 M.) avlu üzerinde yükselen kubbe 3 metrelik dairesel bir açıklığa sahiptir. Bu açıklığın altında 9 m. derinliğinde ve 2.60 m. çapında bir rasat kuyusu bulunmaktadır³¹³.

Niksar Yağıbasan Medresesi, konumu itibariyle yıldızların incelenmesine uygun özelliğe sahiptir. Bu durumda her iki medrese de,

---

³¹¹ Metin SÖZEN, Anadolu Medreseleri, İstanbul, 1972, s. 24.

³¹² Abdullah KURAN, "Tokat ve Niksar Yağıbasan Medreseleri" İstanbul, 1968, Vak. Der., VII, s. 39.

³¹³ Ruben WALTER, Aydın SAYILI, "Türk Tarih Kurumu Adına Kırşehir'de Caca Bey Medresesi'nde yapılan Araştırmalar" Belleten, XI, Ankara, 1947, s. 673-681. ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 130

astronomi öğretiminin yapıldığı ve bu öğretimin gerektirdiği uygulama imkanlarını sağlayan özelliklere sahiptirler.

XII. yüzyılın ortasında inşa edilmiş olan Tokat ve Niksar'daki Yağlıbasan Medreseleri, plan ve mekan ölçüleri karışık, ayrıca süslemeleri olmamakla beraber, ilk denemeleri göstermesi bakımından önemlidir³¹⁴. Bu medreseler de oluşturulan toplu mekan fikrinin Anadolu Türk Mimarisindeki etkileri büyük olmuştur. Sürekli ve düzenli bir gelişimle daha XII. yüzyılın ortasında seçkin örneklerle dikkati çeken ve XVI. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdüren kubbeli medrese tipini meydana getirmiş olmalarının yanı sıra diğer mimari yapılara da etkisi olmuştur.

Tokat ve Niksar'daki Yağlıbasan Medreseleri'nin plan şeması, Türkistan ve Horasan'da VIII.- X. yüzyıl yapılarında ortaya çıkmaktadır. G. A. Pugachenkova tarafından tanıtılmış olan Merv'deki VIII.- X. yüzyıllara tarihlenen ikamet yapıları, plan şemaları ve mimari formları Tokat ve Niksar'daki Yağlıbasan Medreseleri'nin kaynaklarını temsil etmektedirler³¹⁵. Tokat Yağlıbasan Medresesi'nin kubbe biçimi ve dairesel açıklığı, Ali Saim Ülgen'in de belirttiği gibi Kırgız çadırının, mimaride şekillenmiş bir tekrarıdır³¹⁶.

A. Von Le Cog'un tanıttığı Doğu Türkistan'da Budist Uygur Türklerine ait bir stupanın kubbesi de, Tokat ve Niksar'daki Medreselerinin kubbeleri ile büyük benzerlik göstermektedir³¹⁷.

---

³¹⁴ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s . 136.

³¹⁵ Galina PUGACHENKOVA , Puti Razvitiya Arkhitekturu Yuznogo Turkmenistana Porirabovladieniya i Feodalizma , Moskova , 1958 , s . 156 - 167 ; Metin SÖZEN , Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan , İstanbul , 1975 , s . 15 – 16 . ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 155

³¹⁶ A.S. ÜLGEN, "Kırşehir'de Türk Eserleri" Vak. Der. , II , Ankara ,1942 , s.259.

³¹⁷ A. VAN LE COG , Buried Treasures Of Chinese Turkestan, Londra, 1928, s. 54 ; Emel ESİN , "İslam Sanatı" Türk Ansiklopedisi , F. 157 , Ankara , 1972 , s . 284 . ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 157

Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medreseleri ile ortaya çıkan kubbeli medrese tipinin örneklerini bir çok yapıda göstermekteyiz. Atabey Ertokuş Medresesi (1224 M.) Konya Karatay Medresesi (1251 M.), Konya İnce Minareli Medrese (1260 - 1265 M.) Kırşehir Caca Bey Medresesi (1272 - 1273 M.) bu plan tipinin kullanıldığı bazı yapılarıdır. Atabey Ertokuş Medresesi'nde (1224 M.) dört sütun üzerine oturan ve tonozlarla bağlanan orta kubbenin ortası açık olup, altında bir havuz bulunmaktadır. Kubbenin dört yanı derin kemerle beslenmiş böylece orta avluda haçvari bir mekan elde edilmiştir³¹⁹.

İlk olarak Atabey Ertokuş Medresesi'nde görülen büyük eyvanın iki tarafındaki kubbeli odalar daha sonraki dönemlerde de uygulanmıştır. Bu örneklerden biri de Konya'daki Karatay Medresesidir (1251 M.). 12.10 x 12.00 m. ölçülerindeki merkezi mekanın orta yerinde bir kenarı 3.70 m. olan kare bir havuz bulunmaktadır. Orta mekanı örten kubbenin üstü bir tepe penceresi şeklinde deliktir. Yapının orta mekanına buradan hava ve ışık sağlanır, yağmur suları da bu açıklığın altında yer alan havuzda toplanırdı³²⁰.

Konya İnce Minareli Medresede bulunan merkezi kubbe, Karatay Medrese kubbесinin daha sade olarak yapılmış bir benzeridir. Merkezi kubbenin örttüğü alanın bir kenarı 10.80 m. ölçüsünde olan kare bir mekandır. Ortasında yine diğer yapılarda da gördüğümüz havuz yer almaktadır³²¹. Eyvanın yanında yer alan odalar Tokat Yağıbasan Medresesi'ne oranla daha simetrik bir şekilde yerleştirilmişlerdir.

Kırşehir Caca Bey Medresesi de Merkezi kubbeli olup yan taraflarda eyvanlara ve hücrelere yer verilmiştir. Ortadaki kubbenin hemen altında bir havuz bulunmaktadır³²².

---

³¹⁹ Abdullah KURAN , Anadolu Medreseleri , C. I , Ankara , 1969 , s. 47.

³²⁰ Abdullah KURAN , Anadolu Medreseleri , C. I , Ankara , 1969 , s. 54.

³²¹ Abdullah KURAN , Anadolu Medreseleri , C. I , Ankara , 1969 , s. 69.

³²² Abdullah KURAN , Anadolu Medreseleri , C. I , Ankara , 1969 , s. 15.

Bu medreseler, Tokat Yağıbasan Medresesi ile olan benzerliği nedeniyle de ayrı bir önem arz ederler. Genelde merkezi kubbenin hemen altında olan havuzun, Tokat'taki Yağıbasan Medresesinde de olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Sayılarının azlığı ile beraber, XIII. yy. kubbeli medreselerinin gelişmesi çok parlak olmuş, XII. yy. ortasından başlayarak meydana gelen bu yeni yapı tipi, Danışmendlilerden Selçuklulara geçerek yaklaşık yarım yüzyıl içerisinde, en büyük eserlerini vermiştir. Oktay Aslanapa Anadolu'da Türk Mimarisinin bir eseri olan kubbeli medreseler, Osmanlı Cami Mimarisine bir hazırlık olup, hanikahlar, tekkeler ve zaviyeler de hep bu plandan geliştirildiğini belirtmektedir³²³.

Diyarbakır, Eğil ilçesinin, Tekke köyündeki Tekke (1607 M.), kubbeli medrese tipinin tekke - zaviye mimarisinde XVII. yüzyıla kadar uygulandığını gösteren önemli bir örnektir³²⁴.

---

³²³ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 141.

³²⁴ Metin SÖZEN , Diyarbakır'da Türk Mimarisi , İstanbul , 1971 , s . 279. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 157

4.TÜRBELER

Danişmendli türbeleri, kare ve sekizgen olarak inşa edilmişlerdir. Türbeler, Karahanlı, Büyük Selçuklu ile Azerbaycan etkisinde ve bağımsız olarak tasarlanmışlardır. Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'nin dışında kalan diğer sekizgen planlı türbelerin cenazelik kısmı ile asıl gövde aynı düzende yapılmışlardır. Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'nde ise cenazelik haçvari planda, gövde ise kare olarak yapılmıştır.

Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesi (XII. yy. I. çeyreği), Çankırı Karatekin Türbesi (XII. yy. I. çeyreği), Sungurbey Türbesi (XII. yy. ortaları) ve Kayseri - Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi (XII. yy. sonları), kare planlı olarak yapılmışlardır. Yağıbasan Türbesi (XII. yy. III. çeyreği), Kulak Türbesi(XII. yy. III. çeyreği), Bekar Sultan Türbesi(XIII. yy I çeyreği), Kırkkızlar Türbesi(XIII. yy. I. çeyreği) ve Halifet Gazi Türbeleri (XIII. yy. II. Çeyreği) sekizgen planlı olarak ele alınmışlardır. Kesin tarihi bilinen Anadolu'daki en eski Türbe Niksar'daki Hacı Çıkrık Türbesidir 578 H. (1182-83 M.)³²⁵.

Kare planlı olarak yapılmış türbeler, genelde Karahanlı yapılarında görülmektedir. Tim Arapata Türbesi (978 M.), Balacı Hatun Kümbeti (XII. yy. başları), Ayşe Bibi Türbesi (XII. yy başları), ve Şeyh Fazıl Kümbeti (XII. yy.) gibi yapılar, Karahanlı döneminde kare olarak inşa edilmişlerdir. Karahanlı Türbelerinin plan olarak Anadolu'daki eserlere kaynak teşkil etmiş olmaları muhakkaktır³²⁶.

Sekizgen planlı olarak yapılmış türbelerin önemli örneklerini Büyük Selçuklu eserlerinde görebiliriz. Abarkuh Kümbeti Ali (1056 M.) Cihil Duhteran Türbeleri (1056 M.) sekizgen gövdeleri, kubbe olan üst örtüleri ve kufi kitabe kuşakları ile Danişmendli Türbelerindeki etkileşimlerini gösterirler. Harrekan Doğu (1067-1068 M.) ve Batı (1093 M.) Türbeleri sekizgen biçimde, çift kubbeli ve tamamıyla tuğladan yapılmış eserlerdir.

³²⁵ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 477.

³²⁶ O. Cezmi TUNCER, Anadolu Kümbetleri, C. I, Ankara, 1986, s. 14.

Kitabeleri, yazı kuşakları ve çok zengin çeşitli süslemeleri ile bu kümbetler, Türk süsleme sanatının bir hazinesi olup, bu süslemeler Anadolu'da gerek taş mimaride, gerek çinilerde Osmanlı Sanatının son devirlerine kadar değerlendirilmiştir³²⁷.

Bu kadar erken bir tarihte, Selçukluların böylesine abidevi ve zengin yapılar meydana getirmeleri ancak Karahanlı ve Gazneli Mimarisine, kökleri çok derin olan mezar anıt fikrine dayanan parlak bir gelişme olarak görülebilir³²⁸.

Bunlara yakın üsluptaki diğer bir eser, yine sekizgen biçimde, sekizgen piramid külahlı Demavend Kümbetidir (XI. yy. III. çeyreği).

Hacı Çıkrık Türbesi (1182 – 1183 M.) eyvan türünde yapılmıştır. Bugün tamamen yıkılmış olan Çepni Bey Türbesi'nin ise nasıl bir planda olduğuna dair günümüzde herhangi kaynak mevcut değildir.

Danışmendli Türbeleri, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu mezar anıtları yanında daha mütevazı ölçülerde yapılmışlardır . Aşırı süslemeye yer verilmeyen Danışmendli Türbeleri bağımsız olarak inşa edilmişlerdir . Kare, sekizgen plan şemaları ve mimari özellikleri ile Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu Kümbetleri'nin etkilerini gösterirler. Danışmendli türbelerinin dış yüzeyleri mimari elemanlar ve bezemelerle dengeli bir şekilde hareketlendirilmiştir. Tuğladan inşa edilmiş olan Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'nin, Meraga'daki Kümbet-i Surh (1147 M.) ve Demavent Kümbeti (XI. yy. III. çeyreği) ile göstermiş olduğu benzerlik Danışmendli türbelerindeki etkileşim açısından önemlidir.

Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin plan şekliyle, mimarisiyle Büyük Selçuklu geleneğini yansıttığı söylenebilir . Özellikle bu türbenin üst kısmında yer alan yazı kuşağını, Büyük Selçuklu Kümbetlerinde de görmekteyiz .

---

³²⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 71.

³²⁸ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 72.

Niksar Melik Gazi, Çankırı Karatekin Kümbeti ve Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi küçük kare planda inşa edilmiştir. Anadolu'da mezar anıtı mimarisinde sayılı örnekleri bulunan kare plan şeması, Ahlat Şeyh Necmeddin Türbesi (1222 M.)³²⁹, Konya Hoca Cihan yolunda Mursaman Kümbeti (XIII. yüzyılın ikinci yarısı), Bursa Yıldırım Beyazıt Türbesi (1390 - 1406 M.) Sultan Selim Türbesi, (1577 M.), Sultan Ahmet Türbesi'nde de (1619 M.)³³⁰ uygulanmıştır .

Niksar Melik Gazi Türbesi'nin kuzey cephesinde bulunan izlerden burada bir son cemaat yerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. XIV. yy'a kadar türbelerde kullanıldığı belirlenememiş son cemaat yerinin, Niksar Melik Gazi'de yer almış olması da türbeye ayrıcalık kazandırmaktadır. Niksar'da Kulak Türbesi, Aksaray Bekar Sultan Türbesi, Niksar Kırkkızlar Türbesi ve Yağlıbasan Türbesi'nde uygulanmış olan sekizgen plan şeması, Anadolu'da mezar anıtı mimarisinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır . Divriği Sitte Melik Türbesi (1195 M.)³³¹, Kayseri Çifte Kümbet (1247 M.), Yeşil Türbe (1421 M.), Sultan II. Beyazıt Türbesi (1512 M.), Kanuni Sultan Süleyman Türbesi (1559 M.)³³² sekizgen plan şemasında yapılmış önemli örneklerden bazılarıdır

Meraga'daki Künbed-i Kebud (1196 M.) Abarkuh Kümbeti Ali (1056 M.) Nahcivan Mümine Hatun Türbesinde de (1186 M.) Bekar Sultan Türbesinde olduğu gibi gövdeler mukarnaslarla sonlanmıştır.

---

³²⁹ O. Cezmi TUNCER, Anadolu Kümbetleri, C. I, Ankara, 1986, s. 68.

³³⁰ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 286 – 290. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 158.

³³¹ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 37 – 103.

³³² Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 288 – 289. ; Tanju CANTAY, Danışmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 159

B - MALZEME

1.Taş :

Taş, Anadolu'da daha çok bulunmakta, taşıyıcı gücü tuğlaya oranla daha fazladır, ve dayanıklılığı nedeniyle de önemli bir malzeme olmuştur. Anadolu öncesinde tuğlaya geniş bir şekilde yer veren Türk Sanatı, Anadolu'da yaygın olarak taş malzeme kullanmıştır. Orta Asya ve İran'da yapılarını kerpiç ve tuğladan, yer yer de moloz taşla inşa eden Türklerin Anadolu'ya girdiklerinde çeşitli kalite ve renk tonunda bol miktarda taş malzeme bulmaları, yapı malzemesinde köklü bir değişime neden olmuştur³³³. Türkler, taşı, özellikle dini ve sivil eserlerin taç kapılarında büyük bir ustalık ve ince bir zevkle bezeyerek Anadolu'ya özgü bir üslup yaratmışlardır³³⁴.

Danışmendli mimarisinde genelde kullanılan malzeme taştır. Erken dönemlerde moloz taş olarak kullanılan bu malzeme, daha sonraki dönemlerde ve büyük eserlerde kesme taş olarak yapılarda kullanılmıştır.

Danışmendli'lerin eserlerinde Bizanslılardan ve roma döneminden kalmış yapı kalıntılardan da faydalandıkları görülür. Tokat Garipler Camii, Kayseri Ulu Camii içerisinde yer alan sütunlar ve Amasya Halifet Gazi Türbesi'ndeki sanduka bu kalıntılardan bazılarıdır. Eserlerde kullanılan taş cinsleri arasında moloz, volkanik, mermer ve küfeki taşlarını sayabiliriz. Bu taş çeşitlerinden genelde kesme ve moloz taş olarak kullanılmıştır.

Anadolu'ya yerleşen Türkler, süslemeleriyle her biri ayrı bir değer taşıyan eserlerinde, İran'dan getirdikleri dekorasyonu taşta büyük bir başarı ile ve Anadolu' lu bir kimlik kazandırarak uygulamışlardır³³⁵.

---

³³³ Yıldız DEMİRİZ, Osmanlı Mimarisinde Süsleme, I, (Erken Devir 1300 – 1453), İstanbul, 1979, s. 11.

³³⁴ Gönül ÖNEY, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara, 1978, s. 12 – 13.

³³⁵ Gönül ÖNEY, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara, 1978, s. 29.

2.Tuğla :

Taşın, tuğlaya göre inşasının daha kolay olması ve çevrede daha fazla bulunması, ayrıca ekonomik yönden de elverişliliği taşın inşaatta ve mimari süslemede asıl malzeme olarak tercih edilmesine neden olmuştur. Anadolu öncesindeki eserlerde genel olarak tuğla malzemeyi görmekteyiz. Tuğlanın yapı ve bezeme amacıyla kullanılışı X. yy. dan itibaren Hazar Denizinin doğu ve güneyinde Türkistan, Horasan ve Gazne gibi Türk sanatı çevrelerinde başlar³³⁶. Tuğlanın yapısal kullanımı sırasında görsel niteliklerinin de fark edilerek hem yapı hem süsleme malzemesi olarak değerlendirilmesine tanıklık edebilecek ilk örnek 295 H. (907 M.) tarihinde Buhara’da inşa edilen İsmail Samani Türbesidir³³⁷. Selçuklu öncesi ve Selçuklu dönemi süresince, Anadolu Mimarisinde taşa öncelik verilirken, tuğla yapı geleneğinin de bütünüyle terk edilmediğini ve tuğlanın, taşın yanı sıra ikinci derecede bir yapı malzemesi olarak işlevini sürdürdüğünü, zamanımıza gelebilen yapılar kanıtlamaktadır³³⁸.

Tuğlayı dekoratif olarak kullanan Danişmendliler’de bu malzemenin ağırlıklı olarak işlendiği iki yapıt yer almaktadır. Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi (XII. yy. III. çeyreği), Nıksar Kırkkızlar Türbesi (XII yy. I. çeyreği) tuğla malzeme ile inşa edilmiş olmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptirler.

Kayseri ve Sivas Ulu Camii’lerine Selçuklu döneminde eklenmiş olan tuğla minareler de Karahanlılar’a kadar uzanan bir mimari geleneği yansıtmaktadırlar. Özkent Minaresi (XI. yy.), Buharada’ki Kalan Minaresi (1127 M.) Karahanlılar dönemindeki örneklerden sayılabilir.

---

³³⁶ C. Esat ARSEVEN, “ Tuğla” Sanat Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, 1983, s. 204 ; Doğan HASOL, “ Tuğla” Ansiklopedik Mimari Sözlüğü, İstanbul, 1976, s. 525

³³⁷ Ömür BAKIRER, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, I, Ankara, 1981, s. 5.

³³⁸ Ömür BAKIRER, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, I, Ankara, 1981, s. 19.

3.Ahşap :

Danişmendli yapılarında ahşap malzemeyi, camilerin minberlerinde, kapı ve pencere lentonlarında kullandıklarını, günümüze ulaşmış olan yapılarında görmekteyiz. Ayrıca Kayseri Ulu Camii'nde bulunan ahşap kapı ve pencere kanatlarının bazı Danişmendli eserlerinde de bulunduğu tahmin edilmektedir. Sivas ve Kayseri Ulu camilerinin ilk inşa dönemlerinde ahşap olan üst örtüleri günümüzde eğimli çatı ile örtülmüştür. Ayrıca ahşap malzemenin yapıların üst örtülerinde kullandıkları da görülmektedir.

C- MİMARİ ELEMANLAR

1.Duvarlar :

Danişmendli yapılarında duvarlar, genelde düzensiz taşlardan ve kesme taşlar kullanılarak yapılmıştır.

Düzensiz taş örgülü duvarlar, farklı büyüklükteki taşların örülmesiyle inşa edilmiştir. Bazen bu taşların içerisinde devşirme olanlarına da yer verilmiştir. Niksar Cin Camii, Tokat ve Niksar Yağıbasan Medreselerin de bu tip taş örgü sistemi kullanılmıştır. Kesme taş kaplamalı olan taş duvarların kullanıldığı en güzel örnek Niksar'daki Kulak Türbesidir (XII.yy. III. çeyreği) (Resim 168). Düzensiz taşlardan inşa edilmiş, türbenin dış yüzeyinde taşların arka yüzeyleri piramidal şekilde yontularak ve kumlu kireç harcı ile gövdeye yerleştirilmişlerdir. Yapılarda taş duvarların yanı sıra tuğla malzeme ile örülmüş olan duvarlara da rastlamak mümkündür. Niksar Kırkkızlar Türbesi (XIII. yy. I. çeyreği), Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi (XII. yy. sonları) tuğladan yapılmış eserlerin en güzel örneklerindedir. Tuğla duvarlar, cepheleri geometrik düzenli bezemeler veren şekillerle hareketlendirilmiştir. Tuğla duvarlarda Horasan harcı veya kumlu kireç harcı kullanılmıştır.

Duvarların iç yüzeyleri içte yaklaşık 2 cm. kalınlığında, içine saman doğranmış kumlu kireçle sıvandığı bugün de görülebilmektedir. Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nde (XIII. yy. I. çeyreği) bu tür bir uygulama günümüzde bile halen kalan izlerden anlaşılmaktadır. Ali Saim Ülgen XII. yy yapılarından itibaren kaplamasız yerlerdeki duvar yüzlerinin tamamen sıvandığını belirtmektedir³³⁹.

Tokat Yağıbasan Medresesi'nin kubbesinde, Niksar Yağıbasan Türbesi'nin asıl yapımında, Niksar Melik Gazi Türbesi ve Çağlayan köprüsünün onarımlarında, almaşık örgü sistemi kullanılmıştır.

---

³³⁹ Ali Saim ÜLGEN, " XVI . Yüzyılda Türk Mimarisinin İç Dekorunu Nasıl Vücut Buldu" Birinci Türk Sanatları Kongresi , Ankara , 1962 , s . 392. ; Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 135

2.Paye ve Sütunlar :

Danişmendli camilerinde örtü sistemleri taş malzeme ile örülmüş payeler tarafından taşınmaktadır. Kesme taştan yapılmış payelerin yanı sıra yapılarda devşirme mermer sütunlar da kullanılmıştır.

Kayseri Ulu Camii'nde, başlıkları çeşitli bezemelerle süslenmiş devşirme mermer sütunlar, payeler ile birlikte üst örtüyü taşımaktadır.

Tokat Garipler Camii'nde de merkezi kubbeyi taşıyan kemerler dört paye ve aralarındaki yüksek başlıklı Roma Dönemi'nden kalma sütunlara oturmakta, sütun başlıkları bitkisel bezemeli olup gövdeyle birlikte yekpare olarak yapılmışlardır (Resim : 273).

3.Kemerler :

Danişmendli yapılarında kemer biçimi olarak iki merkezli sivri kemerler genelde karşımıza çıkmaktadır. Bu kemerler büyük kesme taşlardan meydana getirilmişlerdir. Sivri kemerin yanı sıra yapılarda yuvarlak kemerlere de yer verilmiştir. Kulak Türbesi'nin (XII. yy. III. çeyreği) pencerelerinde (Resim : 160), Bekar Sultan Türbesi'nin (XII. yy I. çeyreği)(Resim : 197) dış yüzeylerinde süsleme olarak yuvarlak kemere yer verilmiştir.

Amasya Çağlayan Köprüsü'nde (XII. yy. I. yarısı) ise tuğla malzemedен yapılmış yuvarlak kemerler taşıyıcı özelliğe sahiptirler . Yapılarda kullanılmış olan kemerler büyük bir çoğunlukla taş malzemedен yapılmıştır.

4.Geçiş Elemanları

a- Çokgen Kasnak :

Danişmendli yapılarında genelde çok az kullanılan bir geçiş elemanı olan çokgen kasnağı, Niksar Ulu Camii'nde (XII. yy. II. yarısı) ve Pınarbaşı Melik Gazi Türbesin de (XII. yy. sonları) görmekteyiz (Resim : 69 – 184). Mihrap önündeki kubbeye geçiş elemanı olarak on iki köşeli

yüksek bir kasnak kullanılmıştır. Kayseri Ulu Camii (1134 – 1143 M.) ve Kölük Camii (XII. yy. ortaları) kubbeleri kasnaksız olarak inşa edilmişlerdir (Resim : 30 – 82).

b-Köşelikler :

Danışmendli yapılarında üç kademeli basamak şeklinde düzenlenmiş köşelikler, taştan yapılmış olup bir süsleme unsuru olarak ele alınmışlardır. Tokat Garipler Camii (1086 – 1104 M.) hünkar mahfilinin üzerinde yer alan kubbeye geçiş ögesi olarak kullanılmış köşeliklerin, diğer benzerlerini de Niksar Kulak Türbesi'nde (XII. yy. III. çeyreği) ve Aksaray Bekar Sultan Türbeleri'nde (XIII. yy. I çeyreği) görebiliriz.

c- Pandantif :

Danışmendli yapılarında üst örtüye geçiş elemanı olarak kullanılan pandantifler önemli bir yer almaktadır. Tokat Garipler Camii (1086 – 1104 M.), Kayseri Ulu Camii (1134 – 1143) ve Niksar Ulu Camii (XII. yy. II. yarısı) mihrap önü kubbelerinde geçiş elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

d-Tromp :

Yapılarda geçiş elemanı olarak kullanılan unsurlardan biri olan trompların değişik bir uygulamasını Tokat Yağlıbasan Medresesi'nde (1142 – 1164 M.) görmekteyiz. Medresede kullanılan tromplar iç içe olarak iki katlı şekilde düzenlenmiştir. Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'nde (XII. yy. sonları), Aksaray Bekar Sultan Türbesi (XIII. yy. I. çeyreği) ve Kayseri Kölük Camii (XII. yy. ortaları) mihrap önü kubbesinde geçiş elemanı olarak tuğla malzemeden inşa edilen tromplar kullanılmıştır.

e-Türk Üçgenleri :

Danişmendli yapıları içerisinde Türk üçgeni sadece Niksar Melik Gazi Türbesi'nde kullanılmıştır. Türk üçgenleri sağlam görünümleri yanı sıra, güzel bir süsleme unsuru olarak yapılmışlardır.

5- Kubbeler :

Danişmendli yapılarından olan Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medreseleri'nde üst örtü olarak kullanılan kubbeler, büyüklükleri ile dikkat çekmektedirler. Niksar Yağıbasan Medresesi'nin (XII. yy. ortaları) 11.60 m. çaplı kubbesi, Tokat Yağıbasan Medresesi'nde (1142 – 1164 M.) avluyu örten 14 m. çapındaki kubbeye nazaran daha yüksek olarak inşa edilmiştir. Düzensiz taşlardan inşa edilmiş olan bu kubbelerin üstlerinde açıklık olmasına karşın, uzun yıllar tahribe uğramadan ayakta kalabilmiştir. Danişmendli kubbeleri düzensiz taştan, kesme taştan ve tuğladan inşa edilmişlerdir. Tokat Yağıbasan Medresesi'nin kubbe örgüsünde kesme taş ve tuğla hatıllar kullanılmıştır.

Pazarören Melik Gazi Kümbeti'nde görüldüğü gibi balık sırtı tarzında dekoratif örgülerde kullanılmıştır. Niksar Ulu Camii'nin sivri kubbe şeklinde yeniden inşa edilmiş olan mihrap önü kubbesi ve Tokat Garipler Camii'nin sekiz dilimli mahfil kubbesi dikkat çeken örnekler arasındadır.

6-Tonoz Örtüler :

Tokat Garipler Camii ve Kayseri Kölük Camii'nde dikkat çekici örnekleri gördüğümüz sivri beşik tonozlar genelde Danişmendlilerde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Niksar Ulu Camii'nde karşımıza çıkan çapraz tonozlar ve diğer yapılarda örneklerini gördüğümüz haçvari tonoz örtülerine az da olsa yer verilmiştir.

7-Piramidal Üst Örtüler :

Danışmendli Türbeleri'nde kullanılan piramidal külahlar genelde sonradan yenilenmiştir. Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nde kullanılan piramidal külah diğer benzerleri hakkında da bir bilgi kaynağı olmaktadır. Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'nin başarılı bir şekilde yeniden inşa edilmiş olan sekizgen tuğla külahı dikkat çekicidir. Niksar Kulak Türbesi, Kırkkızlar Türbesi, Amasya Halifet Gazi Türbesinin üst örtülerinin ilk yapımlarında piramidal olarak inşa edilmiş olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır.

D- AYDINLATMA

Danışmendli yapıları, kullanım amaçlarına ve ihtiyaçlara yönelik olarak planlamanın gerçekleştirildiği eserlerdir. Yapılar genelde aydınlık kubbeleri ve cepheler üzerinde açılmış olan pencereler sayesinde aydınlık bir yapıya sahiptirler

a- Camiler :

Danışmendli Ulu Camileri oldukça geniş bir alan üzerine inşa edilmişlerdir . Duvarlar üzerinde açılan pencereler nedeniyle buralara yakın olan sahnlar, içte olan sahnalara göre daha aydınlıktır .

Niksar ve Kayseri Ulu Camileri, Kölük Camii ve Medresesinin cami bölümü ve Tokat Garipler Camii'nde, kubbelerin üzerinde pencereler iç mekanın aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. Kayseri Ulu Camii ve Kayseri Kölük Camii aydınlık kubbeleri ilk inşa döneminde açık olarak bırakılmışlar, ancak sonradan iklim şartları da göz önünde bulundurularak üzerleri birer kubbe ile örtülmüşlerdir. Özellikle Sivas Ulu Camii'nin güney cephesinde ki pencerelerin, diğer cephelerdeki pencerelere oranla daha büyük ve fazla sayıda olması nedeniyle daha aydınlık bir yapıya sahiptir.

b-Medreseler :

Niksar ve Tokat Yağbasan Medreseleri kubbenin üzerinde yer alan açıklıklardan, avlunun ve onu çevreleyen diğer mekanların gün ışığından yararlanılması düşünülmüştür . Orta mekan ve eyvanlar, kubbe üzerindeki açıklık ile aydınlatılırken, yanlarda yer alan hücreler ise küçük pencerelerle aydınlatılmıştır.

c-Türbeler :

Danışmendli Türbeleri diğer yapılarda da görüldüğü gibi aydınlık bir mekana sahiptirler. Özellikle sekizgen planlı olan türbeler kare olanlarına nazaran yüzeylerinde birer pencere açılması nedeniyle daha aydınlıktır. Üst gövdede genelde büyük olan pencereler türbelerin alt katında mazgal olarak kullanılmıştır.

E - DANIŞMENDLİ YAPILARINDAKİ SÜSLEMELER

Danışmendli yapıları genel olarak sadelik içerisinde yapılmışlardır.

Bezeler yapının inşa edilmiş olduğu malzemeye bağlı olarak taş, tuğla, sırlı tuğla veya mozaik çiniden yapılmışlardır. Taş süslemeler, Anadolu'da bir gelenek halinde kökleşecek olan üslup birliğinin ilk örnekleri olarak alçak kabartma tarzında işlenmişlerdir.

Danışmendli yapılarındaki süslemeler, Karahanlı ve Büyük Selçuklu mimari eserlerinde gördüğümüz süslemelerin Anadolu'da ortaya konmuş örnekleridir.

1- Taş Süsleme :

Geometrik Süsleme

Niksar Ulu Camiinin (XII. yy. II. yarısı) giriş kapısında üç kuşak halinde düzenlenmiş geometrik süsleme bordürleri yer almaktadır. Taç kapı ve mihraptaki süslemeler, yüzeysel bir şekilde yapılmıştır. Özellikle mihrapta yer alan küçük mihrap nişinin yaşmağında bulunan istiridye kabuğu Artuklu Mimari etkilerini hatırlatmaktadır. İstiridye kabuğu motifini Harput Ulu Caminin(1156 – 1157 M.) dış mihrabında, Mardin Ulu Camii (XII. yy.) mihrabında ve Kızıltepe Ulu cami (1204 M.) mihrabında görebiliriz³⁴⁰.

Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu Mimarisinde XI. ve XII. yüzyıllarda ortaya çıkan ve birbirini kesen sekizgenlerden meydana gelen çeşitli geometrik süslemeler, Anadolu'da Selçuklu ile Osmanlı Sanatında XVI. yy. başlarına kadar devam etmiştir³⁴¹.

Sivas Ulu Camii'nde, iç içe iki sekizgen sıralanıp her kenardan çıkan ikişer kolla bağlandığı geometrik örnek XII. yy. sonundan olup, eski

³⁴⁰ Ara ALTUN, Anadolu Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişimi, İstanbul, 1978, s. 27 - 61- 79.

³⁴¹ Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 306.

taş mihrabın bordür süslemesini meydana getiriyordu. Anadolu Selçukluların Konya'daki Taş Mescidin 1215 M. tarihli mihrabının geniş bordürü, iç içe iki sekizgenden ibaret geometrik şekillerin her kenarından uzanan ikişer kolla birbirine bağlanması ile Sivas Ulu Camiinde ki eski taş mihraba uymaktadır³⁴². Divriği Sitte Melik (1195 M.) Türbesinin kapısındaki dış bordürde de benzer örnek bulunmaktadır. Sivas Ulu Camii'nin çeşitli yerlerinde bulunan rozetler Anadolu Türk süslemeciliğinde XII – XIV. yy. larda yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneklerinden birini Gebze Orhan Caminin (XIV. yy. ortaları) minare kaidesinde görebiliriz³⁴³.

Anadolu Türk Mimari süslemesine Karahanlı, Gazneli Sanatı, İran'da Büyük Selçuklu Sanatı, XII. – XIII. yy. Suriye ve Irak Sanatı gibi çeşitli sanat çevreleri etkide bulunmuştur³⁴⁴. Sekizgenler Türk mimarisinde Karahanlı abidelerine kadar inmektedir. Karahanlı eseri olan Buhara'daki Muğak Attari Caminin (XII yy.) portal cephesinde, Özkent'te yer alan Nasır bin Ali (1012 M.) Türbelerinin cephelerinde bu geometrik motifi görmek mümkündür.

Karahanlı devrinde inşa edilen türbelerin özellikle ön cephe ve iç mekanlarında, minare gövdelerinde, kervansaray girişlerinde tuğlaların farklı dizimlerinden oluşan geometrik süslemeler, Anadolu Selçuklu taş tezyinatında uygulanan geometrik süslemelere kaynaklık etmiştir³⁴⁵.

Amasya Halifet Gazi Türbesinin kapı süslemeleri de simetrik olmayan bir şekilde yerleştirilmiştir. Kapı lentosunda ve alınlıkta ki geometrik motifi Erzurum Emir Saltuk (XII. yy. II. Çeyreği) kapı alınlığında görebiliriz. Halifet Gazi Türbesinin mukarnas yuvaları Tercan Mama Hatun (XIII. yy.) mukarnasları gibi girift şekilde yapılmışlardır.

---

³⁴² Oktay ASLANAPA, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s. 307.

³⁴³ Ekrem Hakkı AYVERDİ, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C. I, İstanbul, 1966, s. 65.

³⁴⁴ Gönül ÖNEY, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara, 1978, s. 16 ; Semra ÖĞEL, Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı, Ankara, 1987, s.17- 18.

³⁴⁵ Mustafa CEZAR, Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1977, s. 211.

Bitkisel Süsleme

Kayseri Köçük Camii'nin (1210 M.) taç kapısında da geometrik ve bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Geometrik kuşakta ikişer çaprazlanan ve dört kollu yıldızları andıran koza şekillerinin benzerlerini Zazadin Hanı'nın (1237 M.) avlu taç kapısı ile kavsara kuşatma kemerinde ve Hüdavend Hatun Kümbeti'nin (1312 – 1313 M.) taç kapısının köşe sütuncelerinde yer almaktadır. Ayrıca kitabeliğin yanında yarım küre şekilli kabaralar vardır. Aynı kabaralar Konya Karatay Medresesi'nde de(1254 M.) yer almaktadır. Ancak bu kabaralar bezemesizdir. Konya İnce Minareli Medrese (1260-1695 M.) ve Erzurum Çifte Minareli Medrese de (1260-65 M.) bezeme olarak görülmektedir.

Yapılarda taş ve geometrik süslemelerin daha çok kapı, mihrap ve pencere çevresinde toplandığı görülür. Danışmendli eserlerinde bitkisel süslemeye oldukça az yer verilmiştir. Niksar Cin Camii giriş kapısındaki lotus palmetler daha yüzeysel ve iri olarak yapılmışlardır. Anadolu'daki bitkisel bezemelerin köklerini Anadolu öncesi Türklerde bulabilmek mümkündür³⁴⁶.

Yazı

Niksar Kulak Türbesi kapısında yer alan kitabedeki yazı kuşağı ve dörtlü düğüm motifi ile dikkat çekmektedir. Birbirini kesen sekizgenlerle ve dörtlü düğüm motifleriyle Karahanlı ve Büyük Selçuklu etkilerini gösterir³⁴⁷.

Karahanlılar'da , Özkent'de 1012 M. tarihli Nasr bin Ali Türbesinin portalinden kalan süslemeler, yarım sekizgenlerin kesişmesinden meydana gelen dörtlü düğüm motifleri ile benzerlik gösterir³⁴⁸.

Gazneliler de, 1019 M. tarihli Rıbat ı Mahi'de, atlamalı olarak birer kenarı kırık sekizgenlerin kesişmesinden doğan dörtlü düğüm motiflerinde

³⁴⁶ Semra ÖĞEL, Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı, Ankara, 1987, s. 132.

³⁴⁷ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 306.

³⁴⁸ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 306.

sekizgenler ve diğer geometrik süslemeler arasındaki boşluklar palmet ve rumilerle bezenmiştir³⁴⁹.

XV. yy. da Büyük Selçuklu abidelerinde, birbirini kesen sekizgenlerin meydana getirdiği dörtlü düğümleri 1067 ve 1093 M. tarihli Harrekan kümbetleri'nde kullanılmıştır³⁵⁰.

2- Tuğla Süsleme :

İran'da Büyük Selçuklular zamanında büyük bir ustalıkla hem yapı hem de süsleme malzemesi olarak kullanılan tuğla, Anadolu'da önemini kısmen yitirmiş ve yerini taş malzemeye bırakmıştır³⁵¹.

Anadolu Mimarisinde taşa öncelik verilirken, tuğla yapı geleneğinin de bütünüyle terk edilmediğini ve tuğlanın, taşın yanı sıra ikinci derecede bir yapı ve süsleme malzemesi olarak işlevini sürdürdüğünü görmekteyiz³⁵².

Tuğlanın yapısal kullanımı sırasında süsleme olarak değerlendirildiği yapıların ilk örneklerinden biri Buhara'da inşa edilen İsmail Samani Türbesi'dir (907 M.)³⁵³.

Danışmendli yapılarında tamamen tuğla malzemeden inşa edilen yapılar Niksar Kırkkızlar Türbesi (XII. yy. II. çeyreği) ve Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'dir (XII. yy. sonları).

Kayseri ve Sivas Ulu Camii Minareleri'nde tuğla süsleme oldukça başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Bunların yanı sıra diğer yapıların örtü sistemlerinde ve geçiş elemanlarında tuğla hem süsleme hem de yapı unsuru olarak kullanılmıştır.

Tuğlaların dar ve geniş yüzeyleri, dik, yatık ve çapraz dizilmek suretiyle zengin süslemeler elde edilmiştir. Tuğlaların geometrik

³⁴⁹ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 306.

³⁵⁰ Oktay ASLANAPA , Türk Sanatı , İstanbul , 1984, s. 306.

³⁵¹ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 467.

³⁵² Ömür BAKIRER , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla kullanımı, I , Ankara , 1981 , s. 19.

³⁵³ GRABAR Oleg - HİLL Derek, Islamic Architecture and Its Decoretion, Londra, 1967, s.9.

dizilmesiyle süslenen yapılara en güzel örnek olarak Pınarbaşı'ndaki Melik Gazi Türbesi'ni (XII. yy. sonları) gösterebiliriz.

Sırsız tuğlalarla gerçekleştirilen Demavent Türbesi (XI. yy. III. çeyreği), Cizre Ulu Camii Minaresi (XII. yy. ortaları), Erzurum Tepsi Minare (XII. yy ilk yarısı) ile tuğla örgüleri açısından benzerlik gösterir³⁵⁴. Pınarbaşı'ndaki Melik Gazi Türbesi'nin cephe köşelerinde tuğlalar her sırada yarım tuğla boyu kaydırılarak aralarda çukurlar meydana getirilmiştir. Yan cepheler, tuğlaların dik ve yatık dizilmesiyle üst köşelerden alt kenarın merkezine doğru inen paralel çapraz hatlarla süslenmiştir. Bu şekildeki süslemeye Konya'daki Hoca Cihan Türbesi'nde (1275 M.)de rastlanır. Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi'nin iç kubbesi balık sırtı tarzında örülüdür. Buna benzer kubbe örneğini Konya'daki Tacü'l – Vezir Türbesinde(1239 – 1240 M.) görebiliriz³⁵⁵.

Niksar Kırkkızlar Türbesi'nin (XII. yy. II. çeyreği)kemer alınlıklarındaki kesme tuğlanın benzeri, özellikle kuzeydoğu cephede yer alan süsleme ile Sivas I. İzzettin Keykavus Şifahane Türbesi'nin (1217 – 1218 M.) kasnağında bulunan geometrik motifler arasında büyük benzerlik bulunmaktadır (Çizim : 32).

Anadolu'daki tuğla türbelerinin güzel örneklerinden olan Kırkkızlar Türbesi (XII. yy. II. çeyreği), Kemahtaki Mengücek Gazi Türbesi (XII. yy. I. çeyreği) ve Sivastaki I. İzzettin Keykavus Türbesi (1220 M.) ile olan benzerliği bakımından da önem taşır. Türbenin kuzey doğu cephesindeki alınlığı dolduran kırık çemberler düzeni, Niksar Ulu Camii (XII.yy II. Çeyreği) ve Sivas'ta Çifte Medresesi'nin (1271 M.) girişlerinde bulunmaktadır. Ayrıca Tokat'taki Ebul Kasım Türbesinin (1233 – 1234 M.) alınlıklarındaki bezemeler ile benzerlik göstermektedirler.

³⁵⁴ Ömür BAKIRER , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla kullanımı , I, Ankara , 1981 , s. 247.

³⁵⁵ Hakkı ÖNKAL, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996, s. 467 .

3- Çini ve Mozaik Süsleme :

Selçukluların Anadolu'ya gelmeden önceki süslemelerinde kullandıkları firuze rengini, Anadolu'ya geldikten sonrada kullanmışlardır.

Anadolu'daki çinili minarelerin ilk örneklerinden Sivas ve Kayseri Ulu Cami minareleridir (XII. yy.). Bu minarelerin genelinde çini ve tuğla mozaik kullanılmıştır. Sivas Ulu Camii'nin minare kaidesinde bulunan çini mozaikli panolar, firuze renkli çinilerden oluşmuştur. Panoların altında yer alan sağır nişlerde ise tuğla mozaik malzemeye de yer verilmiştir. Tuğla mozaığı minarenin şerefe altında bulunan mukarnaslarda da görebiliriz. Bu mukarnasların benzerleri, I. İzzettin Keykavus Şifahanesi'nin (1217 – 1218 M.), kuzey eyvanındaki nişlerde yer almaktadır. Sivas Ulu Camii ve Kayseri Ulu Camii Minaresi'nin gövdeleri, Karahanlı döneminden Özkent Minaresinin (XI. yy.) gövdesinde tuğla mozaik kullanılmasını hatırlatır. Erzurum Tepsi Minare (XII. yy ortaları) Aksaray Kızıl Minare (1230 M.) ve Bayburt Ulu Camii ile tuğla mozaikten yapılmış yazıların kullanım yeri bakımından Kayseri ve Sivas Ulu Camilerinin minareleri ile benzerlik gösterirler.

Yazı

Mimari süslemelerde en iyi şekilde değerlendirilmiş bir unsurda yazıdır. Kufi yazının çeşitli şekilleri zaman zaman kullanılmış olmakla beraber, Anadolu Türk mimarisinde nesih yazı tamamıyla hakim olmuştur³⁵⁶.

Sivas Ulu Camii Minaresinin kaide kısmında bulunan sade kufi tarzındaki çini mozaikli yazılara, Tokat Ebul- Kasım Türbesinin (1234 M.) cephesinde rastlamak mümkün³⁵⁷. Daha çok tuğla mozaikte kullanılan bu yazı çeşidini, Nahcivan Mümine Hatun Türbesinin (1187 M.) her bir yüzeyinde bulunan mukarnaslı nişin hemen üzerindeki yazılarda, Niksar

³⁵⁶ Yıldız DEMİRİZ , “ Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak kullanılan Keramik Çanaklar”, Sanat Tarihi Yıllığı , V , İstanbul , 1973, s. 180.

³⁵⁷ Metin ŞAHİNOĞLU , Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılışı, İstanbul , 1977 , s. 56.

Kırkızlar Türbesi'nin (XIII. yy II. Çeyreği) usta kitabesi yazılarında görebiliriz.

Dekoratif eleman olarak kullanılan yazı mimari malzemenin etkisinde gelişmiştir. Dinsel ile sivil mimarinin iç ve dış mekanlarında kullanılmıştır.yazı elemanı mihraplarda, taç kapılarda daha çok yer almakla beraber, düz elemanlardan kubbe gibi yuvarlak elemanlara geçişlerde de kuşak biçiminde uygulanmıştır³⁵⁸.

Diğer bir süsleme elemanı olarak çini çanakların kullanıldığını Tokat Yağlıbasan Medresesinde kalan izlerden anlıyoruz. Bu tür çanakları Kemah'taki Mengücek Gazi (XIII. yy. I. çeyreği) ve Behramşah Türbelerinin (XIII. yy. I. çeyreği) kemer alınlıklarında görebiliriz³⁵⁹.

---

³⁵⁸ Neriman ŞARMAN ,“ Tokat'ta Bir Selçuklu Eseri.” Kültür ve Sanat Dergisi, S. 24 , İstanbul , 1994, s. 31.

³⁵⁹ Yıldız DEMİRİZ , “ Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak kullanılan Keramik Çanaklar” , Sanat Tarihi Yıllığı , V , İstanbul , 1973, s. 180.

IV- SONUÇ

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya giren Türkler; terk edilmiş yerleşim yerleri, harabeler, yoksul bir ülke ve çaresiz bir halk bulmuştu. Anadolu şehirleri, Türklerin gelmesiyle tekrar imar edilmiş ve güçlü bir gelişme göstermiştir. Yeni yurtların değişik bölgelerine yerleşen Türkler, Güneydoğu'da Artuklu Devletini, Doğu'da Saltuklu Devleti'ni, Konya ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Devleti'ni, Amasya, Tokat, Niksar, Sivas ve Kayseri dolaylarında Danişmendli Devleti'ni kurarak pek çok mimari eser inşa etmişlerdir.

Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir yeri olan Danişmendli yapıları, malzeme, teknik ve süsleme açısından iddiasız, ancak gelecek yüzyıllarda önemli eserler meydana getirecek olan Anadolu – türk mimarisinin doğuş devresinde kimlik belirlemeye yönelik ilk örnekleri oluşturmaları bakımından önemlidir.

Anadolu'da yaygınlaşan derinlemesine düzenlenmiş cami planı, Danişmendli'lerin çağdaşı diğer devletlerin camilerinde de görülmektedir. Örneğin Saltukluların Erzurum Ulu Camii'nde, Mengüceklerin Divriği Kale Camii (1180 M.) ve Ulu Camii'nde (1229 M.), Anadolu Selçuklularının Niğde Ulu (Alaaddin) Camii'nde (1223 M.) bu plan uygulanmıştır. Anadolu Sathındaki bu yaygın uygulama, mihraba dik sahin anlayışının nedenli sevilerek kullanıldığını ve mimari yapılanmada Anadolu'da bir birliğin varlığını ortaya koymaktadır. Danişmendliler, Tokat Garipler Camii'nde Anadolu – Türk mimarisinin ilk merkezi plan şemasını gerçekleştirmişlerdir. Merkezi kubbenin örttüğü bölüm, dört bir yandan tonozlu mekanlarla çevrelenmiş, her yönden mekana derinlik kazandıran ve orta bölümü belirgin bir hale getiren iç mimari düzen oluşturmuşlardır.

Danişmendli yapılarında ortaya çıkan farklı bir uygulama cami – medrese birleşik yapısının bir arada düzenlemesidir. Bunun benzeri fakat tersi bir uygulamayı Artuklu bölgesi yapılarında görmekteyiz. Özellikle

medrese yapısı içerisinde ibadet bölümünün önemle vurgulanması, cami – medrese birlikteliğinin ilk işaretleri sayılabilir. Diyarbakır Zinciriye Medresesi (1198 M.), Harzem Taceddin Mesud Medresesi (XII yy.) bu tipteki yapılardır. Fakat Danişmendli yapısı olan Kölük Camii – Medrese kompleksinde bir ileri aşama olarak her iki yapı tipine aynı ağırlıkta yer verilmiş olmasıdır. Bu uygulamanın bir sonraki safhası Kayseri’de Hacı Kılıç Camii – Medrese yapısında tekrar edilecektir. Belki de bu şema, organik bağı koparıp, Osmanlı Camii’nin avlu çevresindeki U biçimli medrese yapısının bir işareti sayılabilir.

Danişmendli’lerin asıl farklı uygulaması “ Kapalı Avlulu Medrese” yapısında ortaya çıkmaktadır. Türk medrese yapısının bu biçimindeki ilk örnekleri Tokat ve Niksar’daki Yağlıbasan medreselerinde (XII. yy ortaları) görülmektedir. Bu tarihten önce uygulamasını göremediğimiz, anadolu dışında da tek bir örneğine (Bosra Gümüştekin Medresesi) rastladığımız bu tip, Mengücekliler, Anadolu Selçuklu ve daha sonraları İlhanlı eserlerinde benimsenip geliştirilerek inşa edilecektir.

Danişmendli yapıları, Anadolu’daki büyük hareketliliğin hemen devamında vücuda getirildikleri için, başlangıçta fonksiyonel olma nitelikleri ön planda tutulmuştur. Bu nedenle gerek malzeme ve gerekse süslemede, XII. yüzyılda varılan klasik çizgiye ulaşamadığı görülmektedir. Bu durum içinde bulunulan siyasi ve ekonomik durum ile, malzemeyi tanımadaki bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Aynı durum Anadolu’nun Danişmendli çağdaşı yapılarında da görülmektedir.

Danişmendliler, yapılarını büyük çoğunlukla taş malzeme ile inşa etmişlerdir. Bunun yanı sıra Büyük Selçukluların yaygın malzemesi olan tuğlayı da, bazı yapılarında geçmişin bir anısı olarak kullanmışlardır.

Türk sanatına ileri boyutlar kazandıran Büyük Selçukluların Anadolu’daki bir uzantısı olarak başlayan Anadolu Türk sanatı, Danişmendliler ile mimari planlamada önemli atılımların ve yeniliklerin gerçek temsilcisi olmuştur.

Danişmendli mimarisinin genel karakterini, sağlamlık, kullanışlılık, sadelik ve mimari planlamada güçlü bir yaratıcılık olarak özetlemek mümkündür . İnsan faktörüne ve kullanıma önem veren bir mimari anlayış Danişmendli mimari eserlerinde karşımıza çıkmaktadır ³⁶⁰.

---

³⁶⁰ Tanju CANTAY, Danişmendli Mimari Eserleri, İ. . Ed.Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1976, s. 162.

V- BİBLİYOGRAFYA

- ACUN, Hakkı** ; “Sivas ve Çevresinin Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri”, Vak. Der. , XX, İstanbul, 1992. s. 183 - 187
- AKSARAYI** ; Müsameretül Ahbar ve Müseyeretü'l - Ahyar, Ankara, 1944 .
- ALTUN, Ara** ; Orta Çağ Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988.
- ; Anadolu’da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi, İstanbul, 1978.
- ARIK, M. Oluş** ; Başlangıç Devri Anadolu Türk Tezyinatının Karakteri, Ankara, 1972.
- ; “Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri” Anadolu, (Anatolia) Ankara, 1967, s.57-100.
- ; “Malatya Ulu Caminin Asli Planı ve Tarihi Hakkında” Vak. Der., VIII,1969, s.141-148.
- ARSEVEN, Celal Esad** ; Türk Sanatı, İstanbul, 1954.
- ; “Tuğla” Sanat Ansiklopedisi, C.IV, İstanbul, 1983.
- ; “Moloz taş” Sanat Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1983.
- ASLANAPA, Oktay** ; Türk Sanatı, C. I-II, İstanbul, 1973.
- ; Türk Sanatı, İstanbul, 1984.
- ; Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri, İstanbul, 1949.
- AYDUSLU, Nevin** ; Sivas Selçuklu Dönemine Ait Yapılarda Çini Mozaik, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1997.

- AYVERDİ, E Hakkı** ; Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C. I, İstanbul, 1966.
- BACINOĞLU, Işıl** ; Ankara Etnoğrafya Müzesindeki Ağaç Eserler, İ.Ü. Ed. Fak.(Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul, 1969.
- BAKIRER, Ömür** ; XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Ankara, 1976.
- ; “ Anadolu’da XIII. yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri” Vak. Der., IX, Ankara, 1971, s. 337 – 365.
- ; “ Anadolu Selçuklularda Tuğla İşçiliği ” Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s. 187 – 201.
- ; “ Hacı Ferruh Mescidi”, Vak. Der. , VIII, Ankara, 1969, s. 171 – 184.
- BAYBURTLUOĞLU, Zafer** ; Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları, Erzurum, 1993.
- BERCHEM, Max Van** ; “ Epigraphie Des Danismendides” Zeitschrift Für Assyriologie, S. XXVIII, Strasburg, 1912, s.85-91.
- CAHEN, Claude** ; Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler, İstanbul, 1979.
- CANTAY, Tanju** ; “ Bir Kuzey - Batı Anadolu Gezisinden Notlar” Sanat Tarihi Yıllığı, VII, İstanbul, 1977, s.2-40
- ; Danişmendli Mimari Eserleri, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İ. Ü. Ed. Fak. , İstanbul, 1976.
- ; “Niksar Ulu Cami ” Bedrettin Cömert’e Armağan, Özel Sayı, Ankara, 1980, s.363 – 374.
- ; “Niksar Kırkkızlar Kümbeti” Sanat Tarihi Yıllığı, IX - X, İstanbul, 1981, s. 83 – 105.
- CEVDET, Melih** ; “ Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi” Vak. Der. , I, İstanbul, 1938. , s. 35-37

- CEZAR, Mustafa** ; Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1977.
- ÇAL, Halit** ; Niksar'da Türk Eserleri, İstanbul, 1989.
- Evliya ÇELEBİ** ; Seyahatname, C. III, İstanbul, 1970.
- ÇULPAN, Cevdet** ; Türk Taş Köprüleri, Ankara, 1975.
- DEMİRİZ, Yıldız** ; Osmanlı Mimarisinde Süsleme, I, (Erken Devir 1300 – 1453) , İstanbul, 1979.
- ; “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak kullanılan Keramik Çanaklar” Sanat Tarihi Yıllığı, V, İstanbul 1973. , s. 178-182
- ERDOĞAN, Muzaffer** ; “Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri” Vakıflar Dergisi, VII, İstanbul, 1968, s. 149 – 205.
- ERDMANN, Kurt** ; “ XIII. yüzyıl Camilerinin Özel Durumu ” Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1962, s. 144 – 151.
- ERGÜDER, Rıdvan Nafiz** ; Sivas Şehri, İstanbul, 1928.
- ERKEN, Sabih** ; Türkiye’de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler, C.I, Ankara, 1972.
- ERTAN, Tülin** ; Kayseri Medreseleri, İ. Ü. Ed. Fak. (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul, 1971.
- ELDEM, Halil Edhem** ; Melik Gazi, İstanbul, 1934.
- ; Kayseriye Şehri, İstanbul, 1915.
- GABRİEL, Albert** ; Monuments Turc’s d’Anatolie, C.1-2, Paris, 1934.
- ; Kayseri Türk Anıtları, (Trc. Ahmet A. TÜTENK) Ankara, 1984.
- GAFFARİ** ; Tarihi Cihanara, Tahran, 1343.
- GÜNAL, Zerrin** ; Karesi Beyliği.(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İ. Ü. Ed. Fak. , İstanbul, 1991.

- GRABAR, Oleg – HİLL, Derek** ; Islamic Architecture and Its Decoration,
Londra, 1967.
- HAN, Muhterem** ; Kayseri Kölük Camii ve Medrese Kompleksi,
(Yayınlanmamış Lisans Tezi), Erzurum, 1992.
- HASOL, Doğan** ;“Tuğla” Mad. Ansiklopedik Mimari Sözlüğü,
İstanbul,1976
- HEBREUS, Bar** ; Chronography, C. II, Londra, 1932.
- İŞİK, Fahri** ; “Das Kuppelgrab Von Halifet Alp - Gazinin
Amasya Und Sein Wiederverwendeder
Römischer Girlandensarkophags” Marburger
Winckelman-programm, Marburg,1983,s.247-285.
- İBNİ BİBİ** ; El Evamirül-Alaiyye fi'l-umuri'l-Alaiye, Ankara,
1956.
- İBNÜ'L ESİR** ; El-Kamil Fi't-Tarih, C.10, İstanbul, 1987.
- İBNÜ'L KALANİSİ** ; Zeylü Tarih'i Dımişk, Beyrut, 1908.
- KAFESOĞLU, İbrahim** ; Büyük Selçuklu İmparatoru Melikşah,
İstanbul, 1973.
- KARAHAN, Atalay** ; Tarihi Eserleriyle Niksar, Ankara, 1976.
- KUBAN, Doğan** ; Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve
Sorunları, I, İstanbul, 1971.
- KURAN, Abtullah** ; Anadolu Medreseleri, C.I, Ankara, 1969.
-----; “Tokat ve Niksar’ daki Yağıbasan Medreseleri”
Vak. Der. , S. VII, İstanbul, 1968, s. 29-44.
- KONYALI, İbrahim Hakkı** ; Aksaray Tarihi, C. II, İstanbul, 1974.
- Urfalı MATEOS** ; Vekayi-namesi, Ankara, 1987.
- MEİNECKE, Michael** ; Fayancedekorationen Seldschukischer
Sakralbauten’in Kleinagien, Teil II, Tübingen,
1976.
- MELİKOF, Irene** ; Le Geste de Melik Danismend Etude Critigue
du Danismendname, C. II, Paris, 1960.

- MENÇ, Hüseyin** ; Her Yönüyle Amasya, Samsun, 1997.
- MERÇİL, Erdoğan** ; Müslüman -Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985.
- Süryani MİKHAİL** ; Vekayiname, Paris, 1925.
- MÜNECCİMBAŞI** ; Camiü'd - Düvel, İstanbul, 1986.
- MÜLAYİM, Selçuk** ; “ Garipler Camii ” Mad. , İ. A., T.D.V.C.13, İstanbul, 1996, s. 381 – 383.
- Zahireddin NİŞABURİ** ; Selçuk name, Tahran, 1332, s. 32.
- ORAK, Hüseyin** ; Türkiye Kılavuzu, Ankara, 1946.
- ORAL, Zeki** ; “ Sivas Ulu Cami Kitabeleri ” İlahiyat Fakültesi Dergisi, IV, Ankara, 1956, s. 28- 35.
- ÖĞEL, Bahaddin** ; “ Selçuklu Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar” Yıllık Araştırmalar Dergisi, I, Ankara, 1956, s. 199-235.
- ÖĞEL, Semra** ; Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı, Ankara, 1987
- ; “ Anadolu Selçuklu Tezyinatının Önemli Bir Kaynağı : “ Gazne Sanatı”, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara, II, 1964, s. 197-205.
- ÖNEY, Gönül** ; “ Anadolu’da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri” Sanat Tarihi Yıllığı, III, İstanbul, 1969-1970, s. 135 – 149.
- ; “ Hacı Kılıç Cami ve Medresesi” Belleten, XXX, Ankara, 1966, s. 21-26
- ; “ Büyük Selçuklu Devri Minarelerinde Süsleme” Kültür ve Sanat, Ankara, 1976, s. 6–11.
- ÖNKAL, Hakkı** ; Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 1996
- ÖZAYDIN, Abdülkerim** ; “ Danışmendliler” Mad. ,İ. A. , T.D.V. C.8, İstanbul, 1993, s. 469 - 474.
- ÖZDOĞAN, Kazım** ; Kayseri Tarihi, Kayseri, 1948.

- ÖZGÜÇ, Tahsin – AKOK, Mahmut;** “Melik Gazi Türbesi ve Kalesi”
Belleten, XVIII, Ankara, 1954, s.141-170
- ÖZTÜRK, Mürsel** ; Selçuk name, Ankara, 1966.
- PALAMUTOĞLU, Mehmet** ; Kayseri Tarihi, Kayseri, 1978.
- PUGACHENKOVA Galina,** ; Puti Razvitiya Arkhitekturi Yuznogo
Turkmenistana Porirabovladieniya i
Feodalizma, Moskova, 1958.
- RİCE, Tamara Talbot** ; Seljuks in Asic Minor, London, 1961.
- RUNMAN, Steven** ; Haçlı Seferleri Tarihi, C. I, Ankara, 1987.
- SÖNMEZ, Zeki** ; Anadolu Türk - İslam Mimarisinde Sanatçılar,
Ankara, 1989.
- SÖZEN, Metin** ; Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan,
İstanbul, 1975.
- ; Anadolu Medreseleri, C. I-II, İstanbul, 1972.
- ; “Anadolu’da Eyvan Tipi Türbeler” Anadolu
Sanatı Araştırmaları, I, İstanbul, 1968, s.167-210.
- SUBAŞI, M. İlyas** ; Dünden Bugüne Kayseri, Kayseri, 1991.
- SÜMER, Faruk** ; “Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beyleri”
Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S.IV, Ankara, 1973,
s. 202-207
- ŞAHİNOĞLU, Metin** ; Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif
Eleman Olarak Kullanılışı, İstanbul, 1977.
- ŞAMAN, Neriman** ; “Tokat’ta Bir Selçuklu Eseri”, Kültür ve Sanat
Dergisi, İstanbul, 1994 .
- TANMAN, M. Baha** ; “Danışmendliler” Mad ., İ. A. , T.D.V.
C. 8, İstanbul, 1993, s. 474 – 477.
- Ahmet TEVHİD** ; Meskukat’ı Kadime-i İslamiye Katalogu,
İstanbul, 1925.
- TUNCER, O. Cezmi** ; Anadolu Kümbetleri, C. I-II-III, Ankara, 1992.
- TURAN, Osman** ; Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.

- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı** ; Sivas Şehri, İstanbul, 1928.
-----; Osmanlı Tarihi, C. I, Ankara, 1982.
-----;Kitabeler, C. I, Ankara, 1927.
-----;Anadolu Beylikleri, İstanbul, 1984.
- ÜNAL, Rahmi H.** ; Anadolu Taç Kapıları ve Gelişimi, İzmir, 1982.
-----; Les Monuments Islamiques Anciens de la Ville
d' Erzurum et de sa Region, Paris, 1968.
- VARDAN** ; Türk Fütühatı Tarihi, Tarih Semineri Dergisi,
C.I, İstanbul, 1937, s. 184-189.
- YAŞAR, H. Hüsamettin** ; Amasya Tarihi, C. I, İstanbul, 1909-1912.
- YETKİN, Şerare** ; Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi,
İstanbul, 1972.
- YINANÇ, M. Halil** ; Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, C. III,
İstanbul, 1944.
-----; "Danışmendiler" Mad. İ. A. , M.E.B.
C. III, İstanbul, 1978, s. 468 – 479.
- YINANÇ, Rafet** ; "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi
Medresesi ve Vakıfları" Vakıflar Dergisi, XV,
Ankara, 1982, s. 5-9
- YILDIZ, Hakkı Dursun** ; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 8,
İstanbul, 1989.
- YÖRÜKOĞLU, Ömer** ; Kayseri Çeşmeleri, Ankara, 1987.
- YÜKSEL, İ. Aydın** ; Osmanlı Devrinde II. Beyazıd – Yavuz Selim
Devri, C. V, İstanbul, 1983.

VI- ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim 1 Niksar Ulu Camii taç kapı süslemeleri (O. Aslanapa'dan).
- Çizim 2 Sivas Ulu Caminin eski mihrabından geometrik süsleme (O. Aslanapa'dan).
- Çizim 3 Sivas Ulu Camii minare kaidesinin doğu cephe yazı kuşağı (N. Ayduşlu'dan).
- Çizim 4 Sivas Ulu Camii minare kaidesinin güneydoğu cephe yazısı (N. Ayduşlu'dan).
- Çizim 5 Sivas Ulu Camii minaresindeki yazı kuşağı (N. Ayduşlu'dan).
- Çizim 6 Sivas Ulu Camii minaresi şerefe altı mukarnalarında bulunan geometrik çini mozaikler (N. Ayduşlu'dan).
- Çizim 7 Sivas Ulu Camii minaresinin şerefe altındaki mukarnalarında bulunan geometrik tuğla mozaikler (N. Ayduşludan).
- Çizim 8 Niksar Cin Camii kapı süslemesi (H. Çal'dan).
- Çizim 9 Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesinin geçiş elemanları (O. C. Tuncer'den).
- Çizim 10 Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesinin kuzey cephesi (O. C. Tuncer'den).
- Çizim 11 Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesinin güney cephesi (O.C.Tuncer'den).
- Çizim 12 Sungurbey Türbesinin alt kat çizimi (H. Önkâl'dan).
- Çizim 13 Sungurbey Türbesinin çini motifi (O. Aslanapa'dan).
- Çizim 14 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin güney cephe süslemesi (Ö. Bakırer'den).
- Çizim 15 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin güney cephedeki dikdörtgen panonun içinde yer alan tuğlaların basamak şeklindeki düzenlemeleri. (Ö. Bakırer'den).

Çizim 16 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin batı cephesindeki tuğla dizimi (Ö. Bakırer'den).

Çizim 17 Pınarbaşı Melik Gazi kubbesindeki tuğla dizimi (Ö. Bakırer'den).

Çizim 18 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin kubbe ve alt katın çizimi (Ö. Bakırer'den).

Çizim 19 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin güney cephesi (O. C. Tuncer'den).

Çizim 20 Aksaray Bekar Sultan Türbesinin rölöve çalışması (O.C. Tuncer'den).

Çizim 21 Aksaray Bekar Sultan Türbesinin rölöve çalışması (O.C. Tuncer'den).

Çizim 22 Kırkkızlar Türbesinin alt ve üst katın çizimi (O.C. Tuncer'den).

Çizim 23 Kırkkızlar Türbesinin kuzey cephesindeki süslemenin çizimi (O. C. Tuncer'den).

Çizim 24 Kırkkızlar Türbesinin güneydoğu cephesi (O. Aslanapa'dan).

Çizim 25 Kırkkızlar Türbesinin güneydoğu cephesindeki kemer alınlığın süsleme çizimi. (O.C. Tuncer'den).

Çizim 26 Kırkkızlar Türbesinin güneybatı cephesindeki süsleme çizimi (O. Aslanapa'dan).

Çizim 27 Amasya Halifet Gazi Türbesinin alt kat çizimi (Fahri Işık'tan).

Çizim 28 Amasya Halifet Gazi Türbesinin güney cephesi (O.C. Tuncer'den).

Çizim 29 Amasya Halifet Gazi Türbesinin doğu cephesi (O.C. Tuncer'den).

Çizim 30 Amasya Çağlayan Köprüsünün çizimi .

Çizim 31 Kayseri Kölük Çeşmesinin çizimi (M. Palamutoğlu'ndan).

Çizim 32 Sivas I. İzzettin Keykavus Şifhanesinin Türbe kasnak süslemesi (N. Ayduşlu'dan).

VII- PLAN LİSTESİ

- Plan 1 Tokat / Garipler Camii planı (Baha Tanman'dan)
- Plan 2 Kayseri Ulu Camii Planı (Oktay Aslanapa'dan)
- Plan 3 Amasya / Küçük Ağa Camii planı (Vakıflar Genel Müd.)
- Plan 4 Amasya / Küçük Ağa Camii planı (Türkiye Vakıf Abideleri ve Eski Eserler)
- Plan 5 Niksar Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)
- Plan 6 Niksar Ulu Camii planı (Albert Gabriel'den)
- Plan 7 Kayseri / Kölük Camii restütisyon planı (Erol Yurdakul'dan)
- Plan 8 Kayseri / Kölük Camii planı (Erol Yurdakul'dan)
- Plan 9 Sivas Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)
- Plan 10 Niksar Cin Camii planı (Halit Çal'dan)
- Plan 11 Niksar / Danişmend Melik Gazi Türbesi (Halit Çal'dan)
- Plan 12 Çankırı Karatekin Türbe planı
- Plan 13 Niksar / Sungurbey Türbesinin planı
- Plan 14 Niksar / Kulak Türbesinin planı (Hakkı Önkal'dan)
- Plan 15 Niksar / Kulak Türbesinin planı (O. Cezmi Tuncer'den)
- Plan 16 Niksar / Hacı Çıkrık Türbe planı (O. Cezmi Tuncer'den)
- Plan 17 Niksar / Hacı Çıkrık Türbe planı (Hakkı Önkal'dan)
- Plan 18 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi alt kat planı (O.Cezmi Tuncer)
- Plan 19 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi üst kat planı (O.Cezmi Tuncer)
- Plan 20 Aksaray / Bekar Sultan planı (Hakkı Önkal'dan)
- Plan 21 Niksar / Kırkkızlar Türbe üst kat planı (Hakkı Önkal'dan)

- Plan 22 Niksar / Kırkkızlar Türbe alt kat planı (Hakkı Önkal'dan)
- Plan 23 Amasya / Halifet Gazi Türbesi'nin planı (O. Cezmi Tuncer'den)
- Plan 24 Niksar / Yağbasan Medrese planı (Metin Sözen'den)
- Plan 25 Tokat / Yağbasan Türbesinin planı (Metin Sözen'den)
- Plan 26 Kayseri / Kölük Medresenin alt kat planı (Erol Yurdakul'dan)
- Plan 27 Kayseri / Kölük Medresenin üst kat planı (Erol Yurdakul'dan)
- Plan 28 Bosra Gümüştengin Medresesi (Oktay Aslanapa'dan)
- Plan 29 Malatya Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)
- Plan 30 Zevvare Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)
- Plan 31 Hacı Kılıç Camii ve Medrese planı (Oktay Aslanapa'dan)

VIII- RESİM LİSTESİ

- Resim 1 Garipler Camii genel görünüşü
- Resim 2 Garipler Camii iç görünüşü
- Resim 3 Garipler Camii devşirme sütunu
- Resim 4 Garipler Camii hünkar mahfili kubbesi
- Resim 5 Garipler Camii üst örtüsü
- Resim 6 Garipler Camii girişi
- Resim 7 Garipler Camii Mihrabı
- Resim 8 Garipler Camii mihrap kitabesi
- Resim 9 Garipler Camii ayet kitabesi
- Resim 10 Garipler Camii ayet kitabesi
- Resim 11 Garipler Camii ayet kitabesi
- Resim 12 Garipler Camii minaresi
- Resim 13 Kayseri Ulu Camii kuzey cephedeki küçük kitabe
- Resim 14 Kayseri Ulu Camii batı cephe kitabesi
- Resim 15 Kayseri Ulu Camii kuzey cephedeki büyük kitabe
- Resim 16 Kayseri Ulu Camii doğu cephe kitabesi
- Resim 17 Kayseri Ulu Camii kubbesinde bulunan kitabe
- Resim 18 Kayseri Ulu Camii orta sahnin kemerindeki kitabe
- Resim 19 Kayseri Ulu Camii kuzey cephedeki giriş kapısı
- Resim 20 Kayseri Ulu Camii kuzey cephesi
- Resim 21 Kayseri Ulu Camii doğu kapısı

- Resim 22 Kayseri Ulu Camii doğu cephesi
- Resim 23 Kayseri Ulu Camii batı Kapısı
- Resim 24 Kayseri Ulu Camii batı cephede sonradan açılan kapı
- Resim 25 Kayseri Ulu Camii batı cephesi
- Resim 26 Kayseri Ulu Camii güney cephesi
- Resim 27 Kayseri Ulu Camii iç merdivenleri
- Resim 28 Kayseri Ulu Camii mihrap ekseni
- Resim 29 Kayseri Ulu Camii aydınlık kubbesi
- Resim 30 Kayseri Ulu Camii mihrap kubbesi
- Resim 31 Kayseri Ulu Camii kemerler ve ayaklar
- Resim 32 Kayseri Ulu Camii devşirme sütunları
- Resim 33 Kayseri Ulu Camii sütun başlıkları
- Resim 34 Kayseri Ulu Camii mihrabı
- Resim 35 Kayseri Ulu Camii eski mihrabı (Oktay Aslanapa'dan)
- Resim 36 Kayseri Ulu Camii eski mihrap çinisi (Oktay Aslanapa'dan)
- Resim 37 Kayseri Ulu Camii minaresi
- Resim 38 Kayseri Ulu Camii minaresinin alt kaidesi
- Resim 39 Kayseri Ulu Camii minaresinin görünümü
- Resim 40 Kayseri Ulu Camii minaresi
- Resim 41 Kayseri Ulu Camii minaresindeki kufi yazı kuşağı
- Resim 42 Kayseri Ulu Camii şerefesi
- Resim 43 Kayseri Ulu Camii minberi
- Resim 44 Kayseri Ulu Camii minberinin üçgen alınlığı
- Resim 45 Küçük Ağa Camii genel görünümü
- Resim 46 Küçük Ağa Camii güney cepheden görünümü

- Resim 47 Küçük Ağa Camii üst örtüsü
- Resim 48 Küçük Ağa Camii son cemaat yeri
- Resim 49 Küçük Ağa Camii giriş bölümü
- Resim 50 Küçük Ağa Camii minaresi
- Resim 51 Küçük Ağa Camii medrese bölümü
- Resim 52 Küçük Ağa Camii medrese ve sıbyan mektebi bölümü
- Resim 53 Küçük Ağa Camii sıbyan mektebi
- Resim 54 Niksar Ulu Camii güney cephe görünüm
- Resim 55 Niksar Ulu Camii genel görünümü
- Resim 56 Niksar Ulu Camii son cemaat yeri
- Resim 57 Niksar Ulu Camii son cemaat yerinin üst örtüsü
- Resim 58 Niksar Ulu Camii güney cephe payandaları
- Resim 59 Niksar Ulu Camii doğu cephe payandaları
- Resim 60 Niksar Ulu Camii kuzey batı köşesindeki dayama kemeri
- Resim 61 Niksar Ulu Camii minaresi
- Resim 62 Niksar Ulu Camii minarenin alt kaidesi
- Resim 63 Niksar Ulu Camii kaide ve gövde bölümü
- Resim 64 Niksar Ulu Camii şerefe ve petek bölümü
- Resim 65 Niksar Ulu Camii kapısının içerden görünümü
- Resim 66 Niksar Ulu Camii harim bölümü
- Resim 67 Niksar Ulu Camii payeleri
- Resim 68 Niksar Ulu Camii sahnaları
- Resim 69 Niksar Ulu Camii mihrabın dıştan görünümü
- Resim 70 Niksar Ulu Camii mihrap önü kubbesi
- Resim 71 Niksar Ulu Camii minberi

- Resim 72 Niksar Ulu Camii üst örtüsü
- Resim 73 Niksar Ulu Camii Taç kapısı
- Resim 74 Niksar Ulu Camii kapı kemeri
- Resim 75 Niksar Ulu Camii kitabelik bölümü
- Resim 76 Niksar Ulu Camii Taç kapısı süsleme bordürleri
- Resim 77 Niksar Ulu Camii mihrabı
- Resim 78 Niksar Ulu Camii mihrabı
- Resim 79 Kayseri Kölük Camii Taç kapı kitabesi
- Resim 80 Kayseri Kölük Camii orijinal kapı kitabesi
- Resim 81 Kayseri Kölük Camii genel görünümü
- Resim 82 Kayseri Kölük Camii Taç kapısı (Halit Çal)
- Resim 83 Kayseri Kölük Camii Doğu cephesi
- Resim 84 Kayseri Kölük Camii Güney cephesi
- Resim 85 Kayseri Kölük Camii Batı cephesi
- Resim 86 Kayseri Kölük Camii Kuzey cephesi
- Resim 87 Kayseri Kölük Camii orijinal kapısı
- Resim 88 Kayseri Kölük Camii mihrap önü kubbesi
- Resim 89 Kayseri Kölük Camii üst örtüsü
- Resim 90 Kayseri Kölük Camii köşk minaresi
- Resim 91 Huant Hatun Külliyesindeki köşk minare
- Resim 92 Kayseri Kölük Camii Taç kapısı (Halit Çal)
- Resim 93 Kayseri Kölük Camii Taç kapısı
- Resim 94 Kayseri Kölük Camii Taç kapı mihrabiyeleri
- Resim 95 Kayseri Kölük Camii Taç kapı süslemeleri
- Resim 96 Kayseri Kölük Camii mihrabı

- Resim 97 Kayseri Klk Camii mihrap ekseni (Halit al)
- Resim 98 Kayseri Klk Camii mihrap süslemeleri
- Resim 99 Kayseri Klk Camii mihrabın içinde yer alan küçük mihrap nişi
- Resim 100 Sivas Ulu Camii güney cephesi
- Resim 101 Sivas Ulu Camii mihrabın etrafında yer alan pencereler
- Resim 102 Sivas Ulu Camii güney cephe pencereleri
- Resim 103 Sivas Ulu Camii son cemaat yeri
- Resim 104 Sivas Ulu Camii kuzey cephesi
- Resim 105 Sivas Ulu Camii asıl giriş kapısı
- Resim 106 Sivas Ulu Camii yan kapısı
- Resim 107 Sivas Ulu Camii batı cephesi
- Resim 108 Sivas Ulu Camii doğu cephesi
- Resim 109 Sivas Ulu Camii avlu kapısı
- Resim 110 Sivas Ulu Camii mihrap eksen
- Resim 111 Sivas Ulu Camii sahnı
- Resim 112 Sivas Ulu Camii sahnı
- Resim 113 Sivas Ulu Camii payeleri
- Resim 114 Sivas Ulu Camii mihrabına paralel olan sahn
- Resim 115 Sivas Ulu Camii mihrabı
- Resim 116 Sivas Ulu Camii mihrap mukarnasları
- Resim 117 Sivas Ulu Camii minberi
- Resim 118 Sivas Ulu Camii minaresi
- Resim 119 Sivas Ulu Camii minaresinin alt kaidesi
- Resim 120 Sivas Ulu Camii minaresinin güneydoğu cephesi
- Resim 121 Sivas Ulu Camii minaresi kitabe kuşağı

- Resim 122 Sivas Ulu Camii minaresinin şerefe kısmı
- Resim 123 Sivas Ulu Camii minaresi
- Resim 124 Sivas Ulu Camii girişinin üstünde yer alan rozet
- Resim 125 Sivas Ulu Camii'nin batıda bulunan son kemer taşının üzerindeki rozet
- Resim 126 Niksar Cin Camii kitabesi
- Resim 127 Niksar Cin Camii genel görünüşü
- Resim 128 Niksar Cin Camii mihrabı
- Resim 129 Niksar Cin Camii giriş kapısı
- Resim 130 Niksar Cin Camii üst örtüsü
- Resim 131 Niksar Cin Camii kapı süslemesi
- Resim 132 Niksar Çöreği Büyük Tekkesi'nin giriş kapısı
- Resim 133 Danişmend Melik Gazi Türbesi
- Resim 134 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin geçiş öğeleri
- Resim 135 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin üst örtüsü
- Resim 136 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin kuzey cephesi
- Resim 137 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin giriş kapısı
- Resim 138 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin penceresi
- Resim 139 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin doğu cephesi
- Resim 140 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin güney cephesi
- Resim 141 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin içindeki ayet kitabeleri
- Resim 142 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin sandukası
- Resim 143 Melik Muhammed Gazi Türbesi genel görünümü
- Resim 144 Melik Muhammed Gazi Türbesi'nin güney cephesi
- Resim 145 Melik Muhammed Gazi Türbesi'nin girişi

- Resim 146 Çankırı Karatekin Türbesi genel görünümü
- Resim 147 Çankırı Karatekin Türbesi'nin girişi
- Resim 148 Çankırı Karatekin Türbesi'nin batı cephesi
- Resim 149 Çankırı Karatekin Türbesi'nin kuzey cephesi
- Resim 150 Çankırı Karatekin Türbesi'nin iç taraftan kuzey cephesi
- Resim 151 Çankırı Karatekin Türbesi'nin iç kemer formu
- Resim 152 Sungurbey Türbesi genel görünümü
- Resim 153 Sungurbey Türbesi'nin üst katı
- Resim 154 Sungurbey Türbesi'nin üst katında yer alan mezarlar
- Resim 155 Yağıbasan Türbesi genel görünümü (Albert Gabriel'den)
- Resim 156 Yağıbasan Türbesi (Abdullah Kuran'dan)
- Resim 157 Kulak Türbesinin Kitabesi
- Resim 158 Kulak Türbesi genel görünümü
- Resim 159 Kulak Türbesi'nin külahının içten görünümü
- Resim 160 Kulak Türbesi'nin pencere düzeni
- Resim 161 Kulak Türbesi'nin giriş kısmı
- Resim 162 Kulak Türbesi'nin üstünü örten kubbeden kalan kısımlar
- Resim 163 Kulak Türbesi'nin yazı kuşağı
- Resim 164 Kulak Türbesi'nin yazı kuşağı
- Resim 165 Kulak Türbesi yazı kuşağı
- Resim 166 Kulak Türbesi yazı kuşağı
- Resim 167 Kulak Türbesi'nin atkı taşındaki örgülü kufi yazı
- Resim 168 Kulak Türbesi'nin sandukası
- Resim 169 Hacı Çıkrık Türbesi'nin üst kısmı
- Resim 170 Hacı Çıkrık Medrese kitabesi

- Resim 171 Hacı Çıkrık Türbesi'nin medrese kitabesi
- Resim 172 Hacı Çıkrık Türbesi'nin kitabesi
- Resim 173 Hacı Çıkrık Türbesi'nin ön cephesi
- Resim 174 Hacı Çıkrık Türbesi sandukaları
- Resim 175 Hacı Çıkrık Türbesi'ndeki medrese kalıntıları
- Resim 176 Hacı Çıkrık Türbesi'ndeki ayet kitabeleri
- Resim 177 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin genel görünümü
- Resim 178 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi alt kat penceresi
- Resim 179 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin cephe düzeni
- Resim 180 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin güney cephesi
- Resim 181 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin giriş kapısı
- Resim 182 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin güney cephesi
- Resim 183 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin doğu cephesi
- Resim 184 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin batı cephesi
- Resim 185 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin kuzey cephesi
- Resim 186 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin külahı
- Resim 187 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin iç yüzeyleri
- Resim 188 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin kubbeye geçiş trompu
- Resim 189 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin geçiş öğeleri
- Resim 190 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin kubbesi
- Resim 191 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin köşe sütunceleri ve mukarnas dizileri
- Resim 192 Niksar Çepnibey Türbesi
- Resim 193 Aksaray Bekar Sultan Türbesi
- Resim 194 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin cephe görüntüleri

- Resim 195 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin külahı
- Resim 196 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin uzaktan görünüşü
- Resim 197 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin cephe kemerleri
- Resim 198 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin cephe köşeleri
- Resim 199 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin kemerleri
- Resim 200 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mukarnas ve yazı kuşağı
- Resim 201 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin iç kubbe görüntüsü
- Resim 202 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin giriş kısmı
- Resim 203 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin kapısının içerden görünümü
- Resim 204 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mazgal penceresi
- Resim 205 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin geçiş öğeleri
- Resim 206 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin iç süslemeleri
- Resim 207 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin kubbesi
- Resim 208 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin yazı kuşağı
- Resim 209 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin yazı kuşağı
- Resim 210 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin yazı kuşağı
- Resim 211 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mukarnas dizileri
- Resim 212 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mukarnas ve firuze renkli mozaik çiniler
- Resim 213 Kırkkızlar Türbesi'nin usta kitabesi
- Resim 214 Kırkkızlar Türbesi'nin alt katına giriş
- Resim 215 Kırkkızlar Türbesi'nin genel görünümü
- Resim 216 Kırkkızlar Türbesi'nin alt katı
- Resim 217 Kırkkızlar Türbesi'nin sandukası

- Resim 218 Kırkkızlar Türbesi'nin sivri kemerleri
- Resim 219 Kırkkızlar Türbesi'nin kubbeğe geçiş elemanları
- Resim 220 Kırkkızlar Türbesi'nin üst örtüsü
- Resim 221 Kırkkızlar Türbesi'nin kuzey-doğu cephesi
- Resim 222 Kırkkızlar Türbesi'nin güney-doğu cephesi
- Resim 223 Kırkkızlar Türbesi'nin güney-batı cephesi
- Resim 224 Amasya Halifet Gazi Türbesi ile medresenin birleştiği yer
- Resim 225 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin batı cephesi
- Resim 226 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin girişi
- Resim 227 Erzurum Emir Saltuk Türbesi ikiz pencereleri
- Resim 228 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin doğu cephesi
- Resim 229 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin kuzey cephesi
- Resim 230 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin medrese ile bağlantısını sağlayan kapı
- Resim 231 Amasya Halifet Gazi Türbe kapısının içerden görünümü
- Resim 232 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin iç kubbesi
- Resim 233 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin içindeki mezar lahdi
- Resim 234 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin asıl giriş kapısının basık kemeri
- Resim 235 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin kapı süslemeleri
- Resim 236 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin kapısını çevreleyen bordürler
- Resim 237 Erzurum Emir Saltuk Türbesi'nin kapısında yer alan süsleme
- Resim 238 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin güney cephe bordürleri
- Resim 239 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin doğu cephesi
- Resim 240 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin mezar lahdi
- Resim 241 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin lahid üzerindeki süslemeler

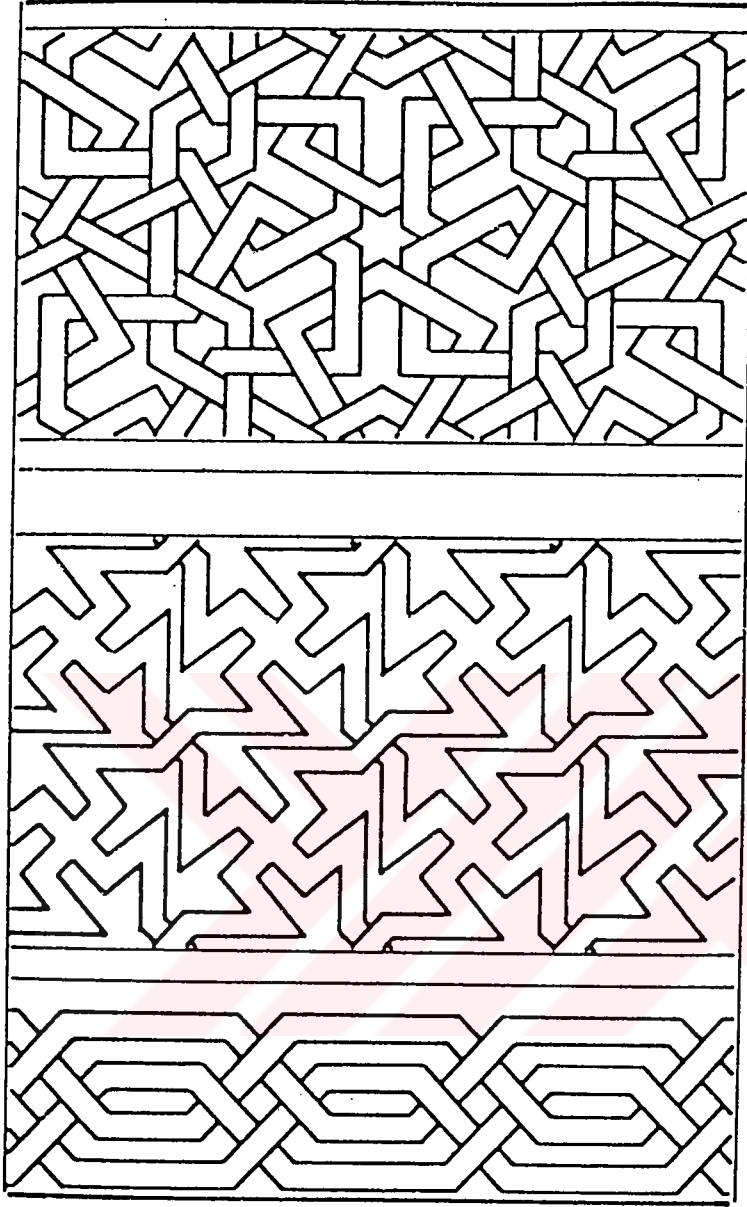
- Resim 242 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin lahid süslemeleri
- Resim 243 Niksar Yağıbasan Medrese kitabesi (İ.H. Uzunçarşılıdan)
- Resim 244 Niksar Yağıbasan Medresesinin yıkılmadan önceki hali (A. Kuran'dan)
- Resim 245 Niksar Yağıbasan Medresesi genel görünümü
- Resim 246 Niksar Yağıbasan Medresesi
- Resim 247 Niksar Yağıbasan Medresesi'nin doğu eyvanı
- Resim 248 Niksar Yağıbasan Medresesi'nin batı cephesi
- Resim 249 Niksar Yağıbasan Medresesi'nin kuzey cephesi
- Resim 250 Niksar Yağıbasan Medresesi'nin genel görünümü
- Resim 251 Tokat Yağıbasan Medresesi genel görünümü
- Resim 252 Tokat Yağıbasan Medresesi
- Resim 253 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin güney eyvanı
- Resim 254 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin batı eyvanı
- Resim 255 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin iki katlı trompları
- Resim 256 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin kubbesi
- Resim 257 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin kubbesi
- Resim 258 Kayseri Kölük Medresesi'nin kapısı
- Resim 259 Kayseri Kölük Medresesi'nin giriş holü
- Resim 260 Kayseri Kölük Medresesi'nin alt kat holü
- Resim 261 Kayseri Kölük Medresesi'nin alt kat hücreleri
- Resim 262 Kayseri Kölük Medresesi'nin revakları
- Resim 263 Kayseri Kölük Medresesi'nin alt kat holü
- Resim 264 Amasya Halifet Gazi Medresesi'nin bulunduğu yer
- Resim 265 Amasya Çağlayan Köprüsü

- Resim 266 Amasya Çağlayan Köprüsünün mahmuzları
- Resim 267 Amasya Çağlayan Köprüsünün doğu yönü
- Resim 268 Amasya Çağlayan Köprüsünün kemerleri
- Resim 269 Amasya Çağlayan Köprüsünün Tarih Köşkü
- Resim 270 Amasya Çağlayan Köprüsünün çörtlenleri
- Resim 271 Amasya Çağlayan Köprüsünün üst kısmı
- Resim 272 Kayseri Kölük Hamamı
- Resim 273 Kayseri Kölük Hamamı
- Resim 274 Kayseri Kölük Hamamı sıcaklık kısmı
- Resim 275 Kayseri Kölük Çeşmesi
- Resim 276 Kayseri Kölük Çeşme Kitabesi

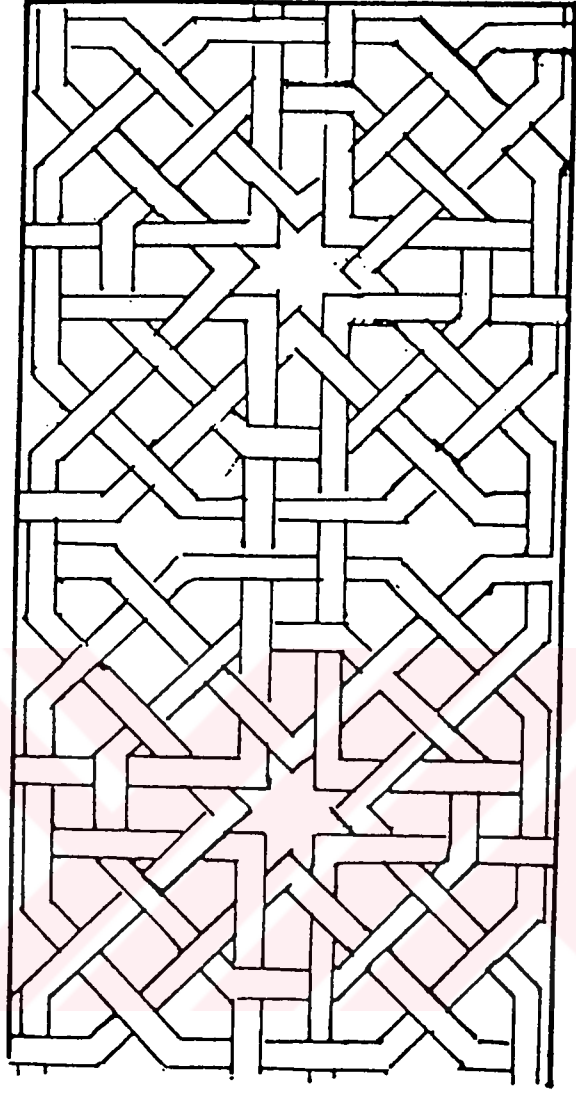
IX- ÖZGEÇMİŞ

Erzurum ilinde 1964 yılında doğdu. İlköğretimini Erzurum'da, orta öğretimini İstanbul Fenerbahçe Lisesinde yaptı. 1985 / 1986 Eğitim-Öğretim yılında Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde başlayan yüksek öğrenimi 1988-1989 Eğitim-öğretim yılında tamamladı. 1989-1991 yılları arasında askerliğini Asteğmen olarak yerine getirmiştir. 1996 yılında başladığı yüksek lisans öğrenimini sürdürmektedir.

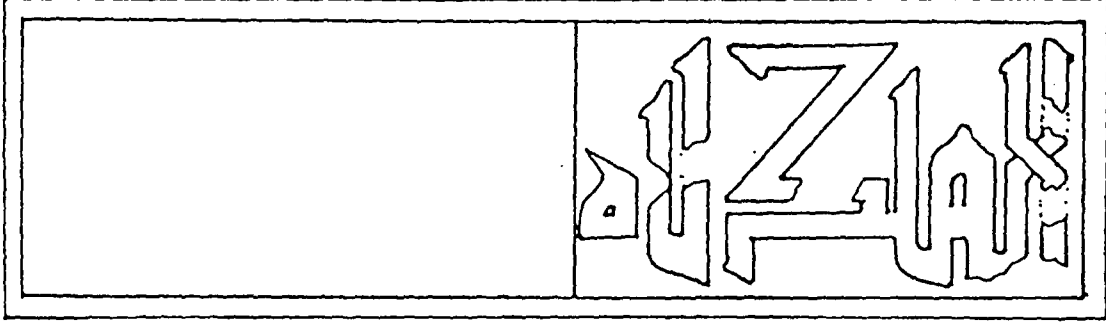
Erzurum 50. Yıl İlköğretim Okulunda öğretmenlik görevine devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

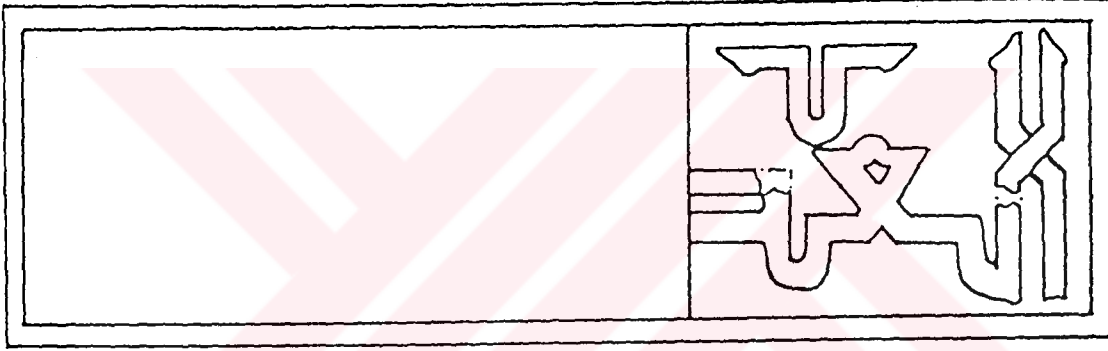
Çizim 1 Niksar Ulu Camii taç kapı süslemeleri (O. Aslanapa'dan)

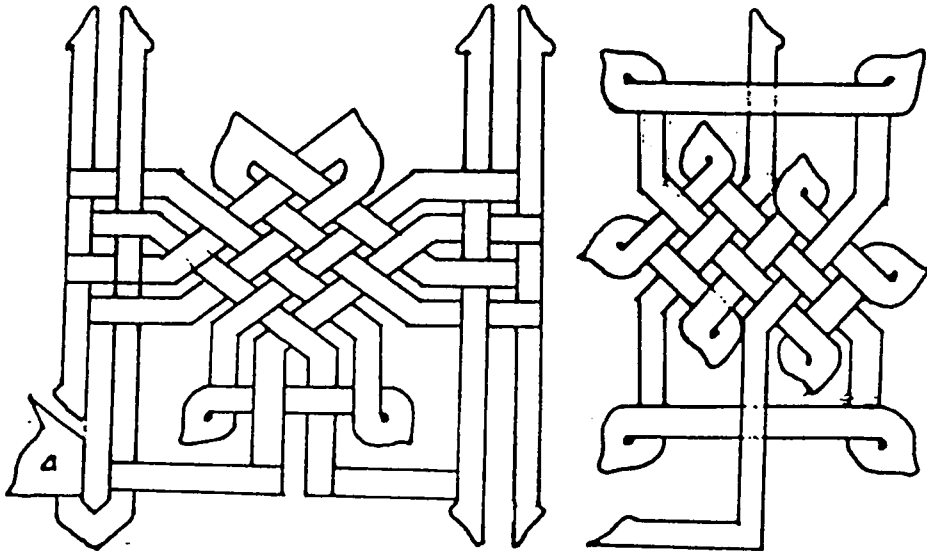
Çizim 2 Sivas Ulu Caminin eski mihrabından geometrik süsleme
(O. Aslanapa'dan)

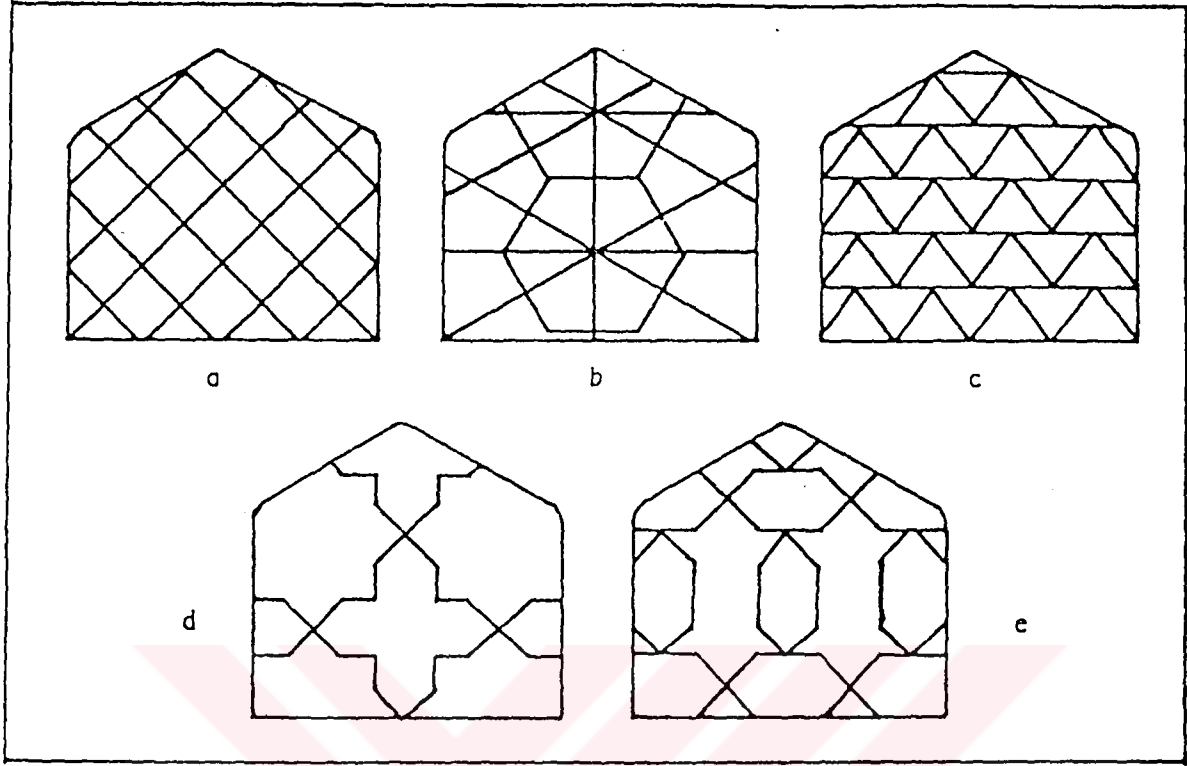
Çizim 3 Sivas Ulu Camii minare kaidesinin doğu cephe yazı kuşağı
(N. Ayduşlu'dan)

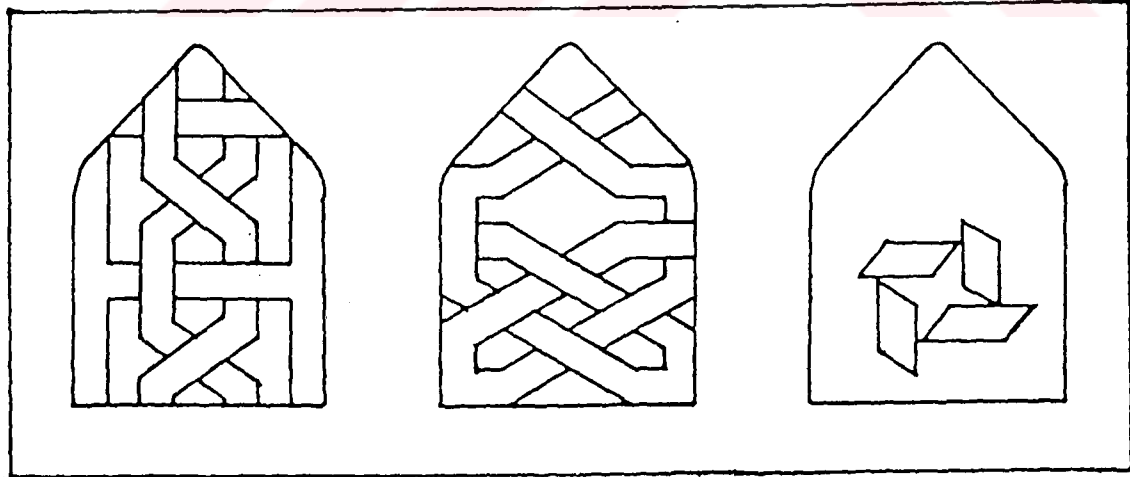
Çizim 4 Sivas Ulu Camii minare kaidesinin güneydoğu cephe yazısı
(N. Ayduşlu'dan)

Çizim 5 Sivas Ulu Camii minaresindeki yazı kuşığı (N. Ayduşlu'dan)

Çizim 6 Sivas Ulu Camii minaresi şerefe altı mukarnalarında bulunan geometrik çini mozaikler. (N. Ayduşlu'dan)

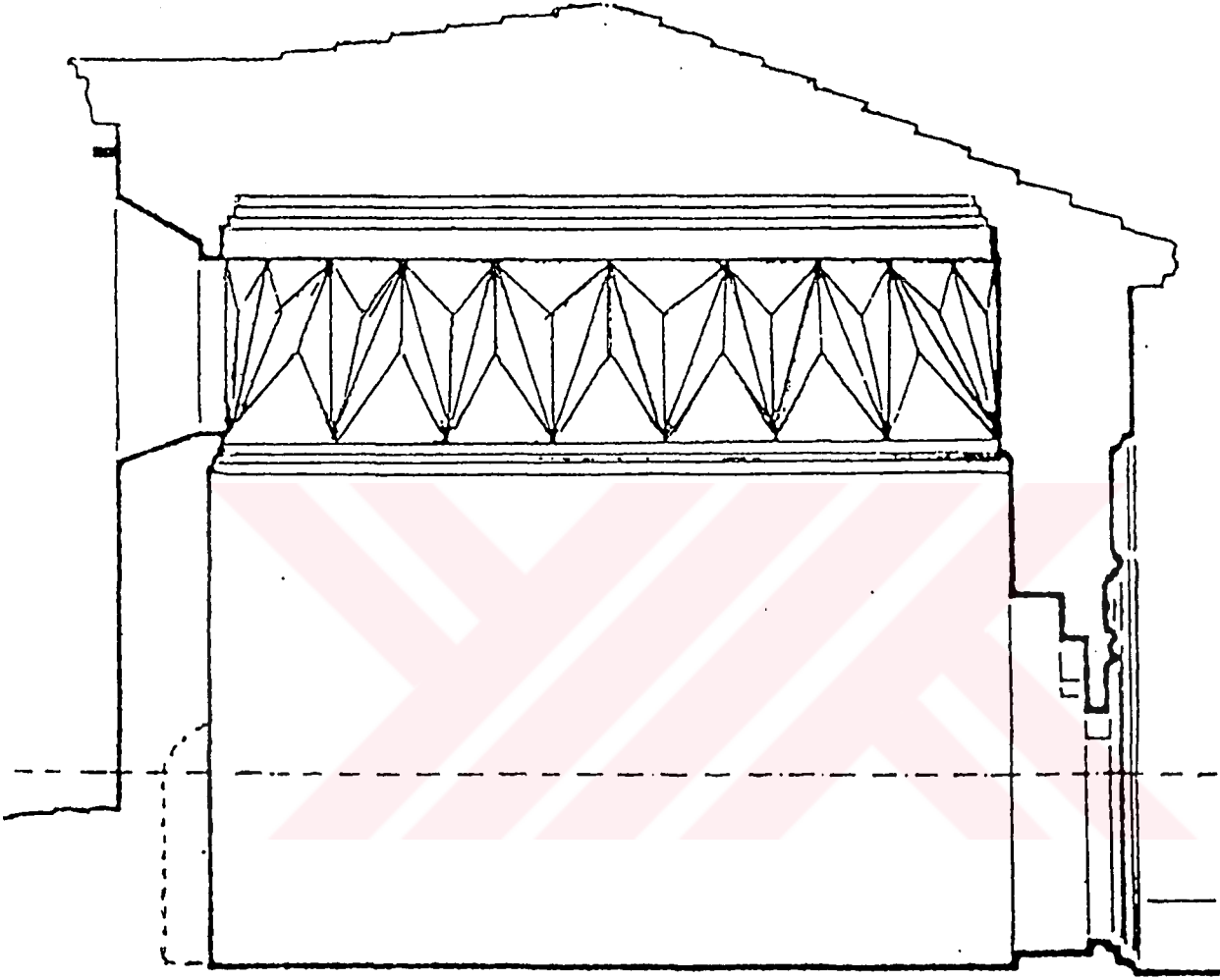

Çizim 7 Sivas Ulu Camii minaresinin şerefe altındaki mukarnalarında bulunan geometrik tuğla mozaikler. (N.Ayduşludan)

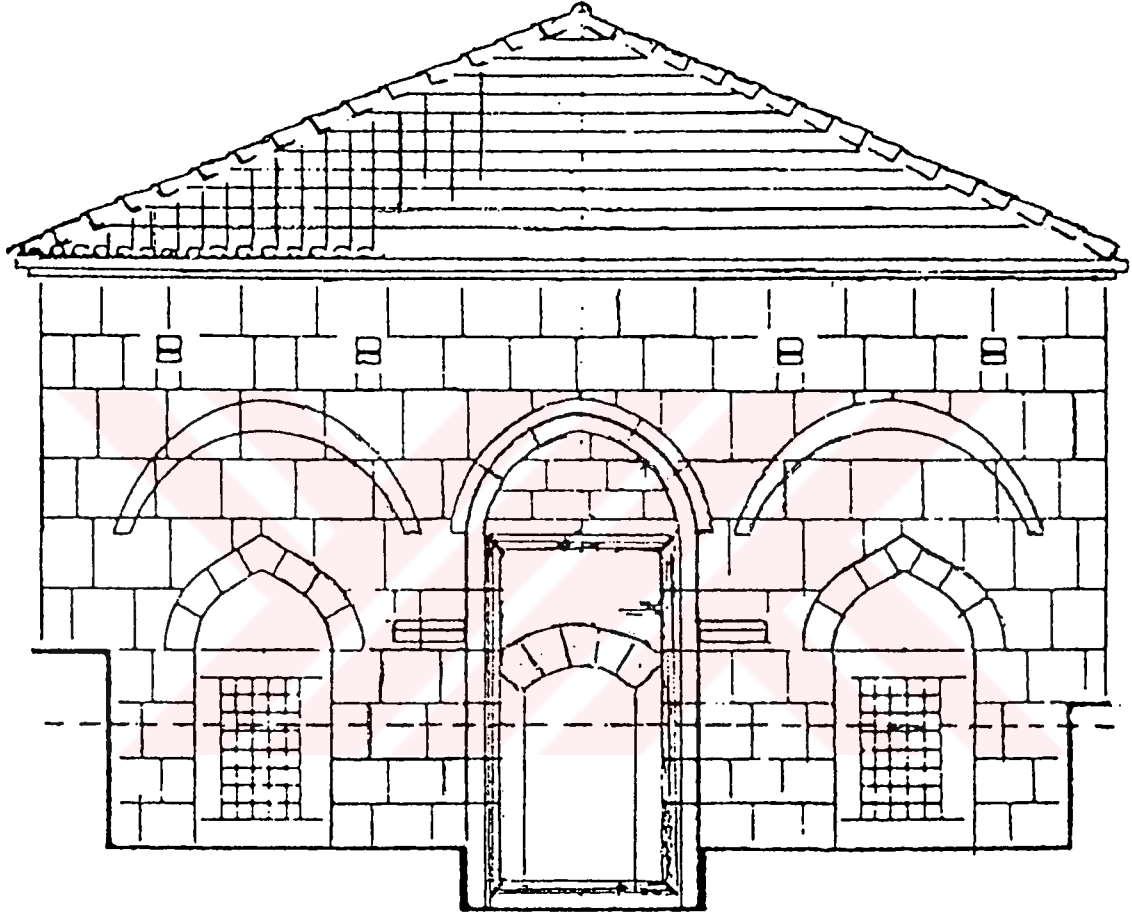

Çizim 8 Niksar Cini Camii kapı süslemesi (H. Çal'dan)

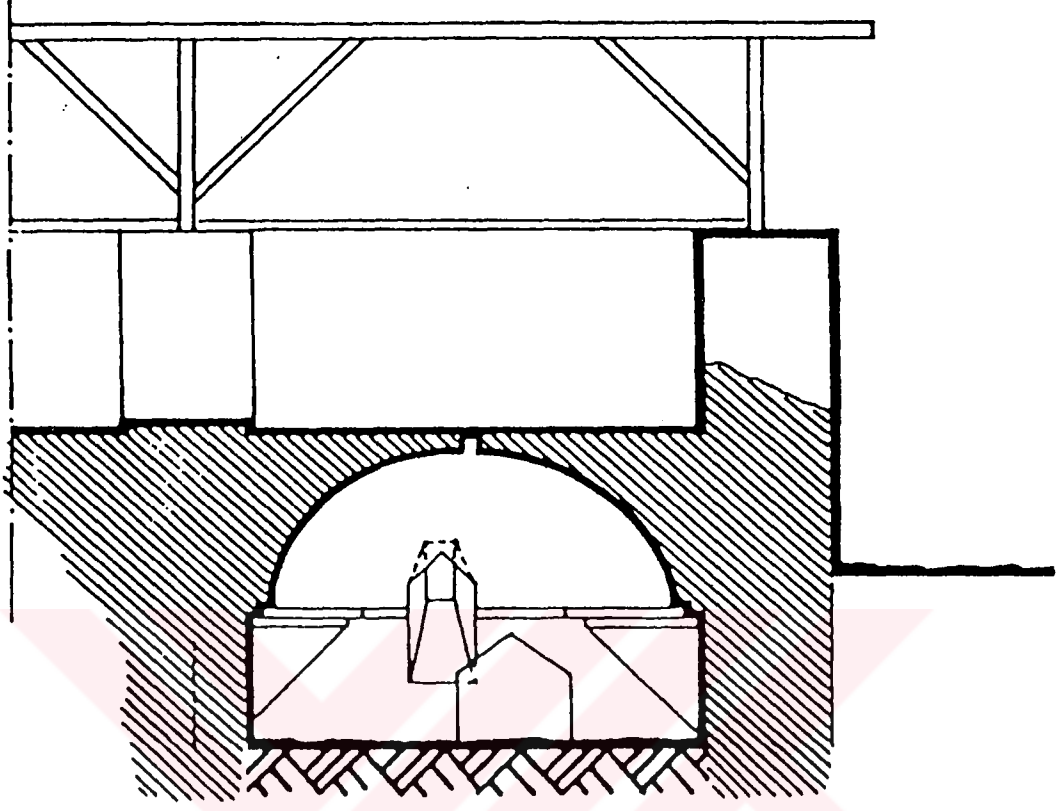
Çizim 9 Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesinin geçiş elemanları
(O. C. Tuncer'den)

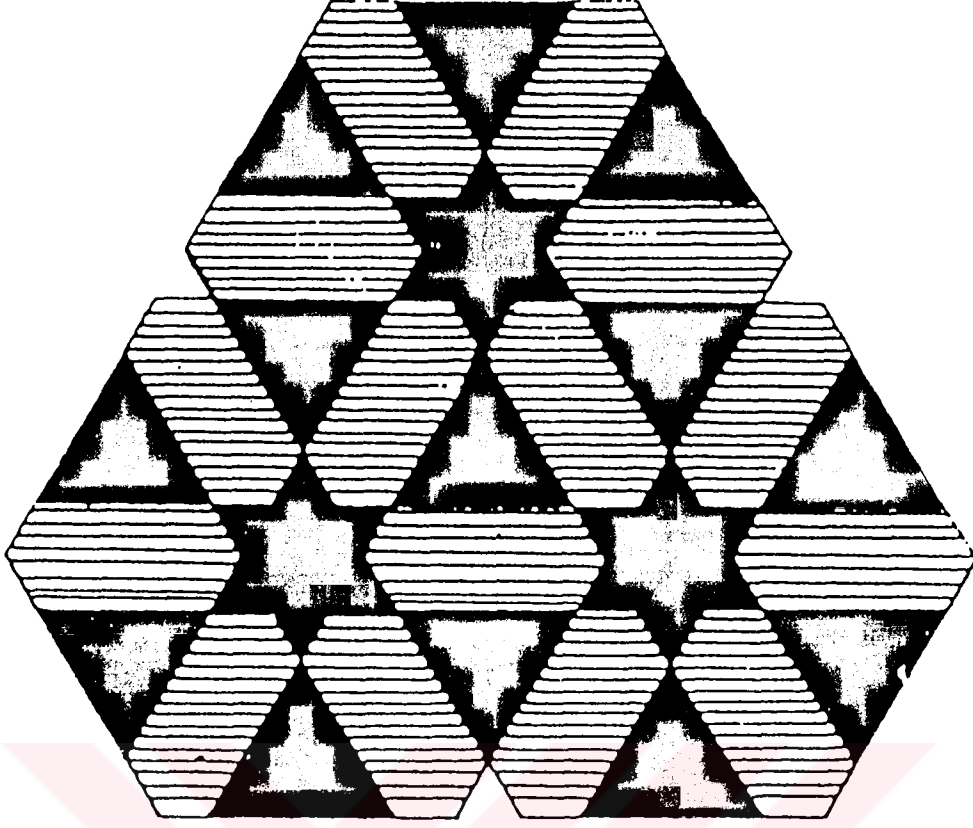
Çizim 10 Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesinin kuzey cephesi (O. C. Tuncer'den)

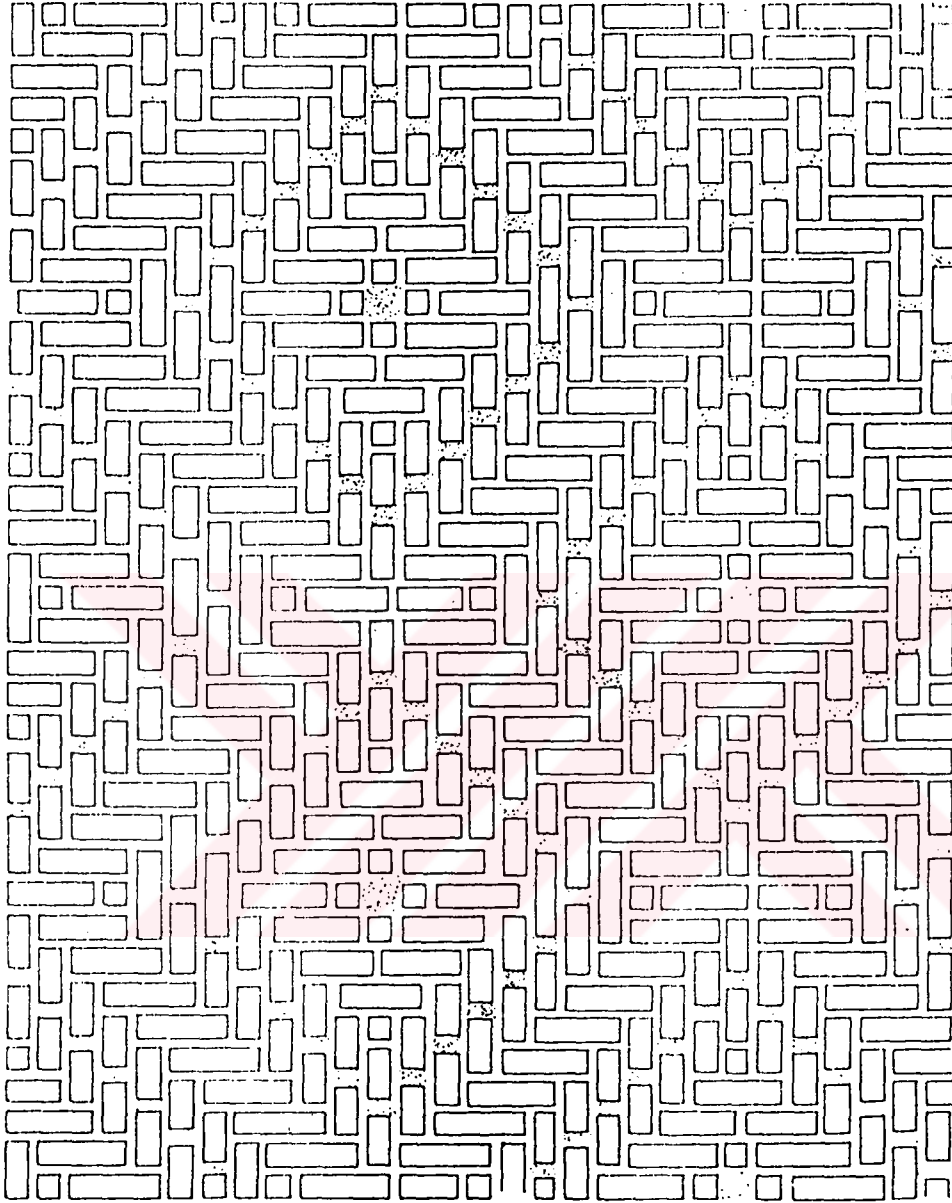
Çizim 11 Niksar Danişmend Melik Gazi Türbesinin güney cephesi
(O.C.Tuncer'den)

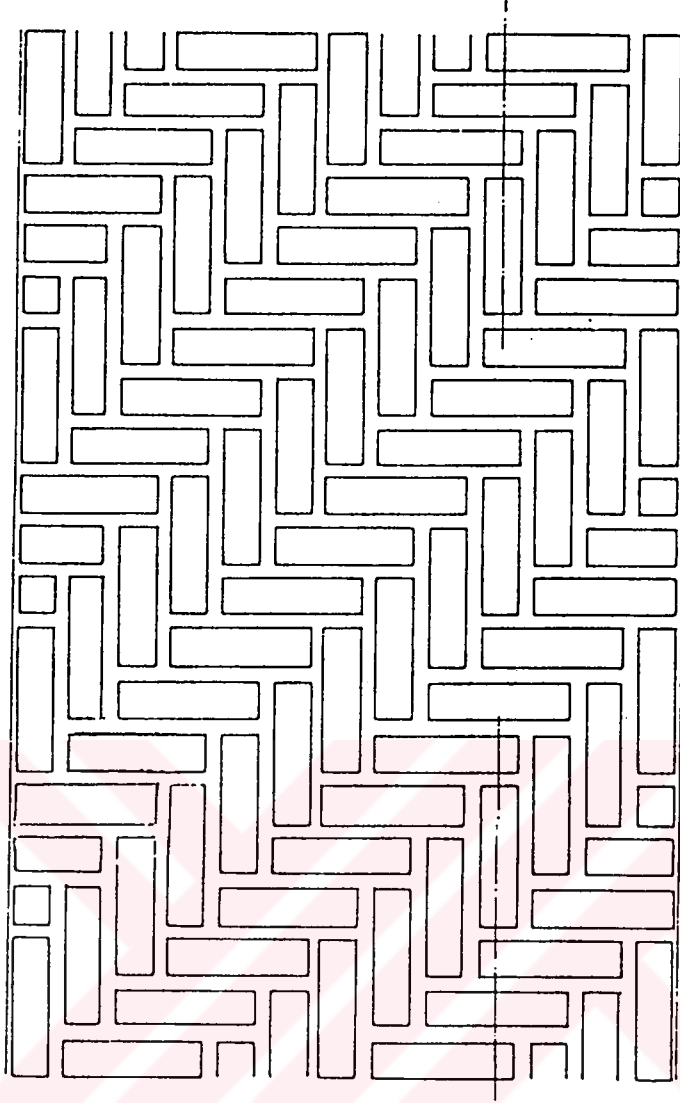
Çizim 12 Sungurbey Türbesinin alt kat çizimi (H. Önkal'dan)

Çizim 13 Sungurbey Türbesinin çini motifi (O. Aslanapa'dan)

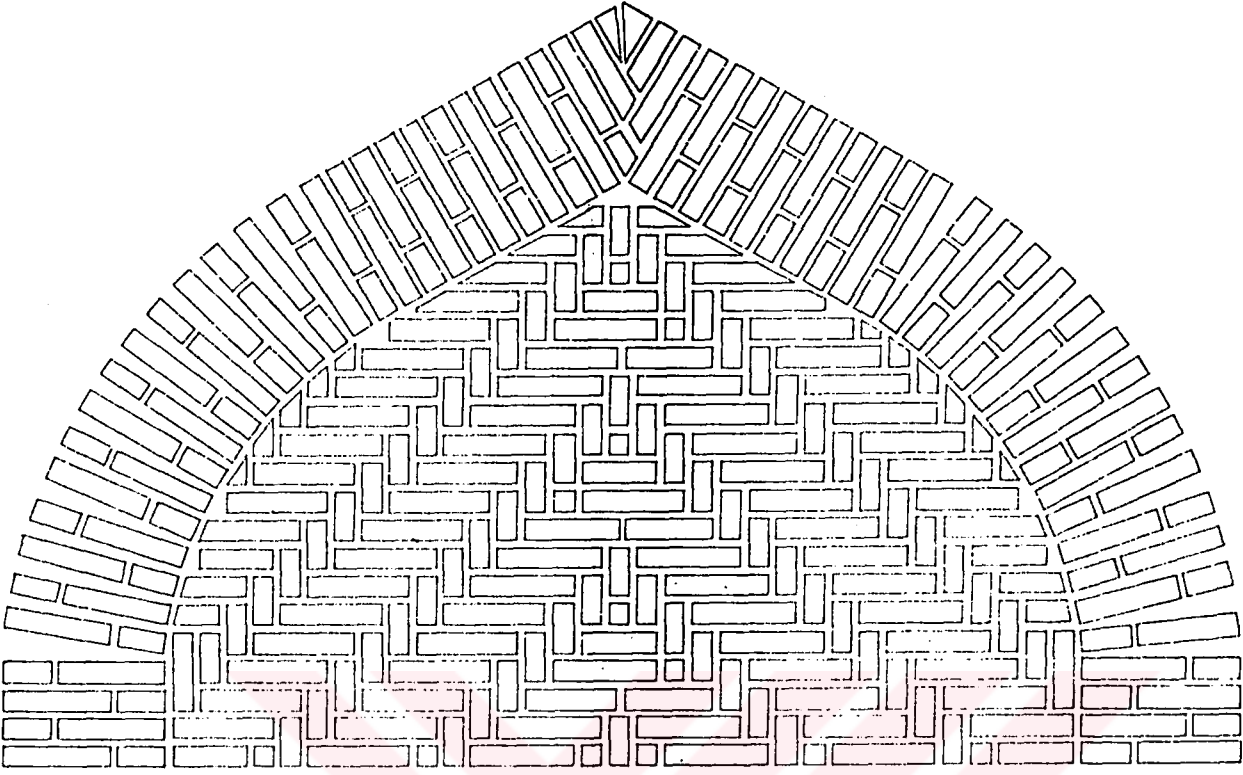

Çizim 14 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin güney cephe süslemesi (Ö. Bakırer'den)

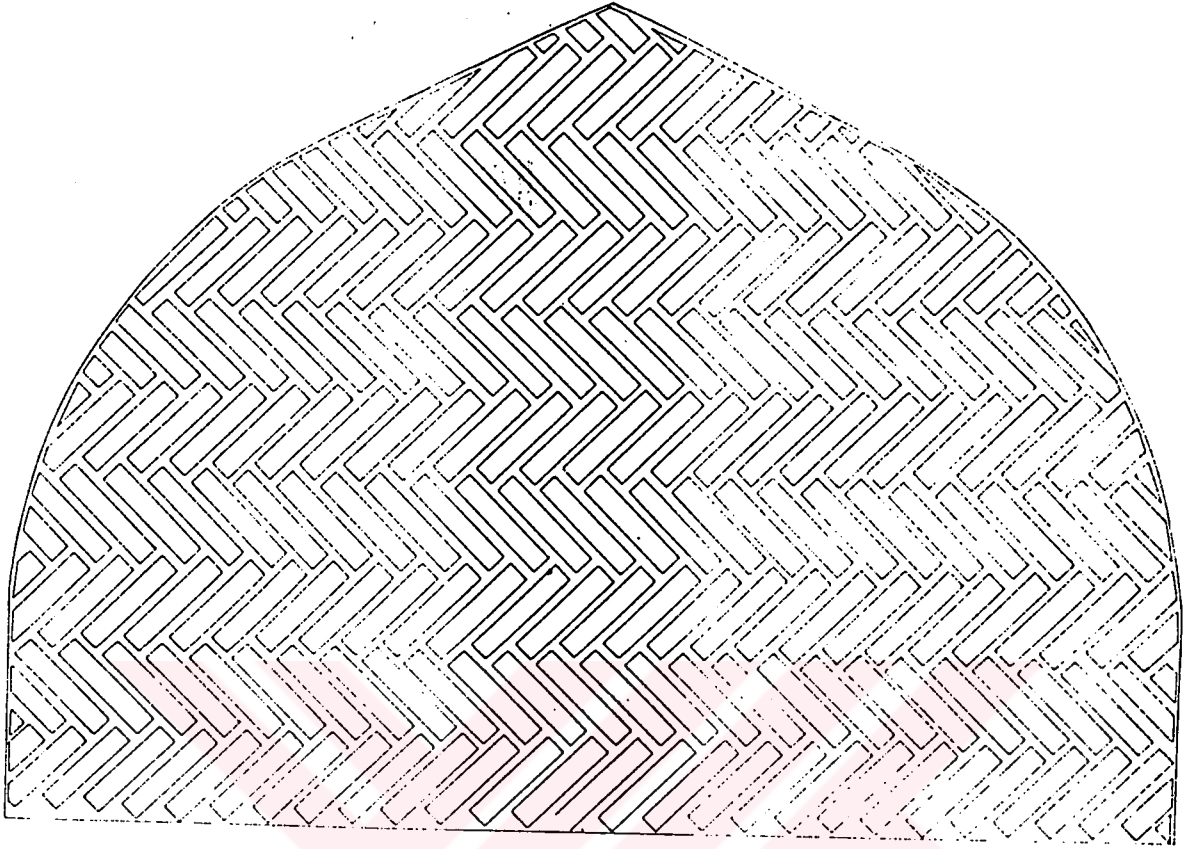

Çizim 15 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin güney cephedeki dikdörtgen panonun içinde yer alan tuğlaların basamak şeklindeki düzenlemeleri. (Ö. Bakırrer'den)

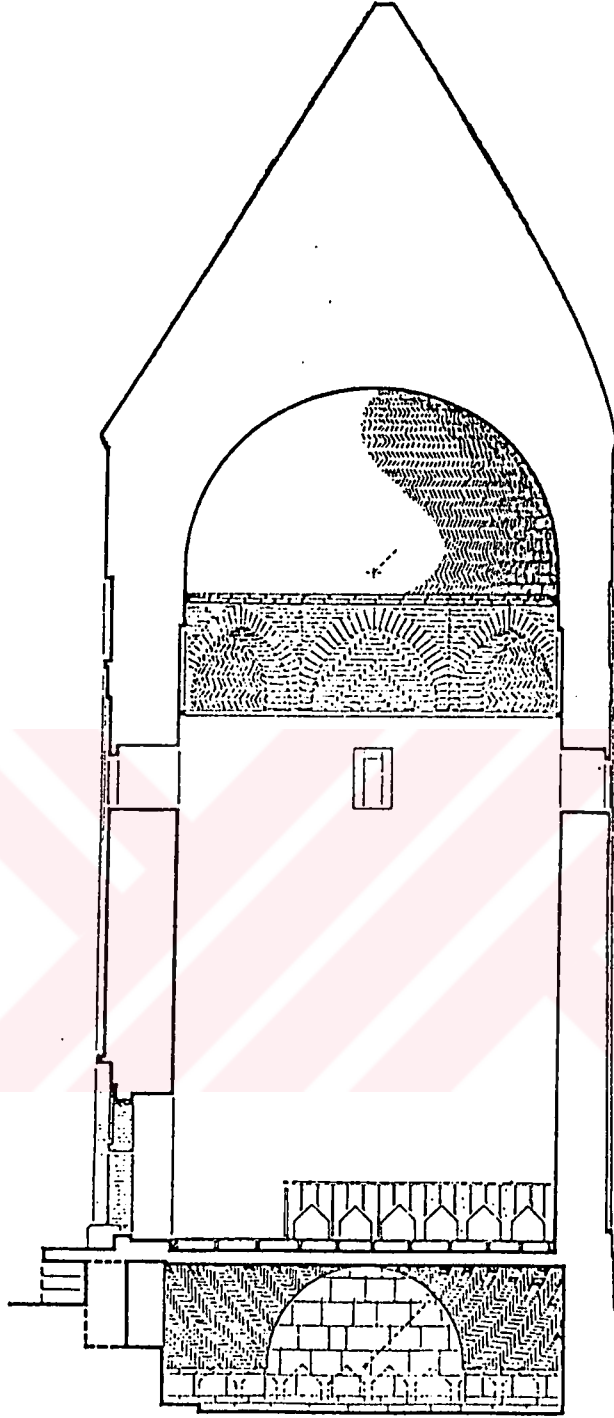

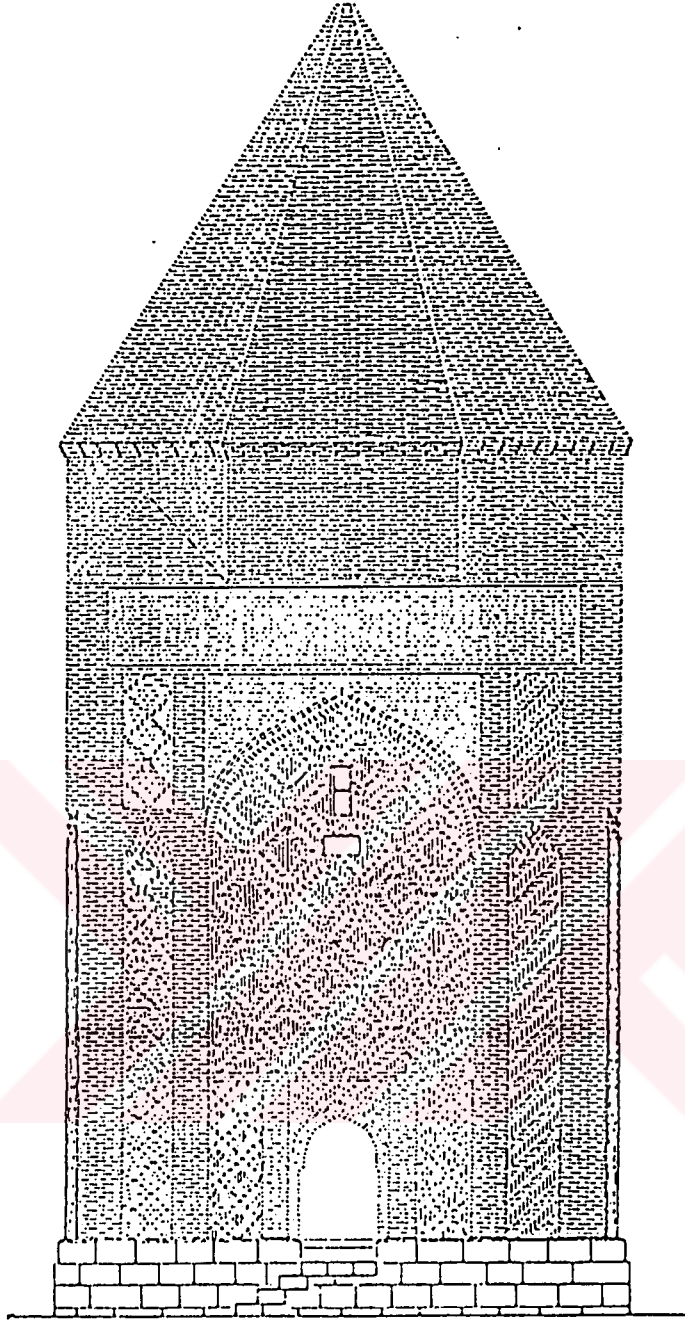
Çizim 16 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin batı cephesindeki tuğla dizimi (Ö. Bakırer'den)

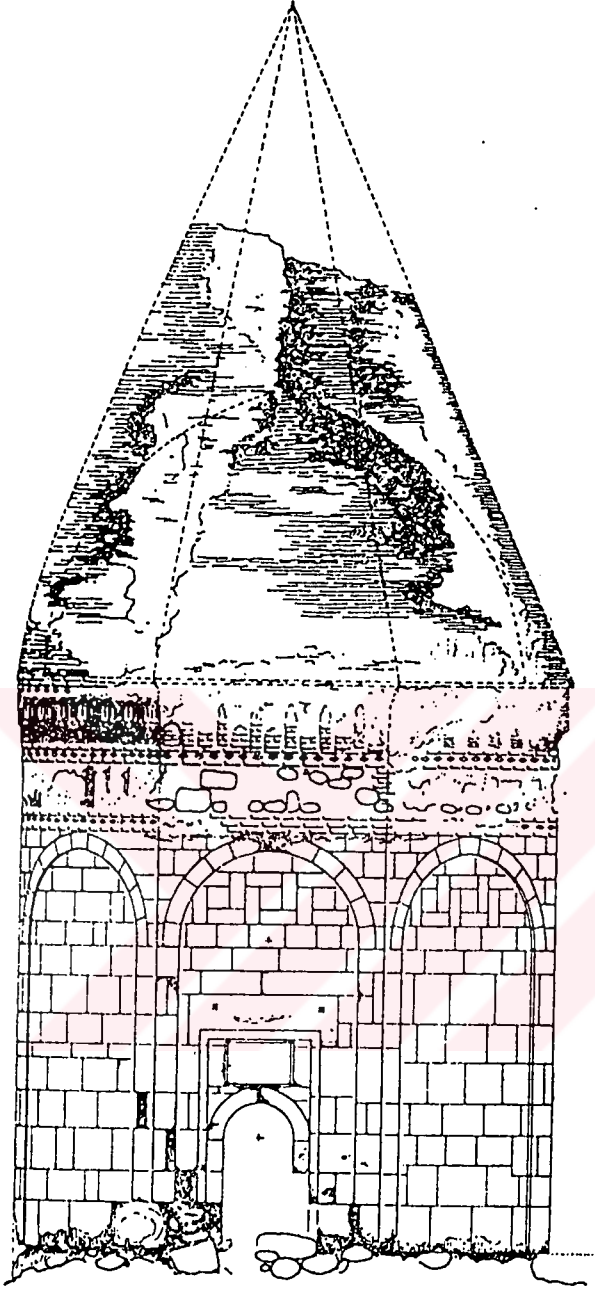
Çizim 17 Pınarbaşı Melik Gazi kubbesindeki tuğla dizimi (Ö. Bakırer'den)

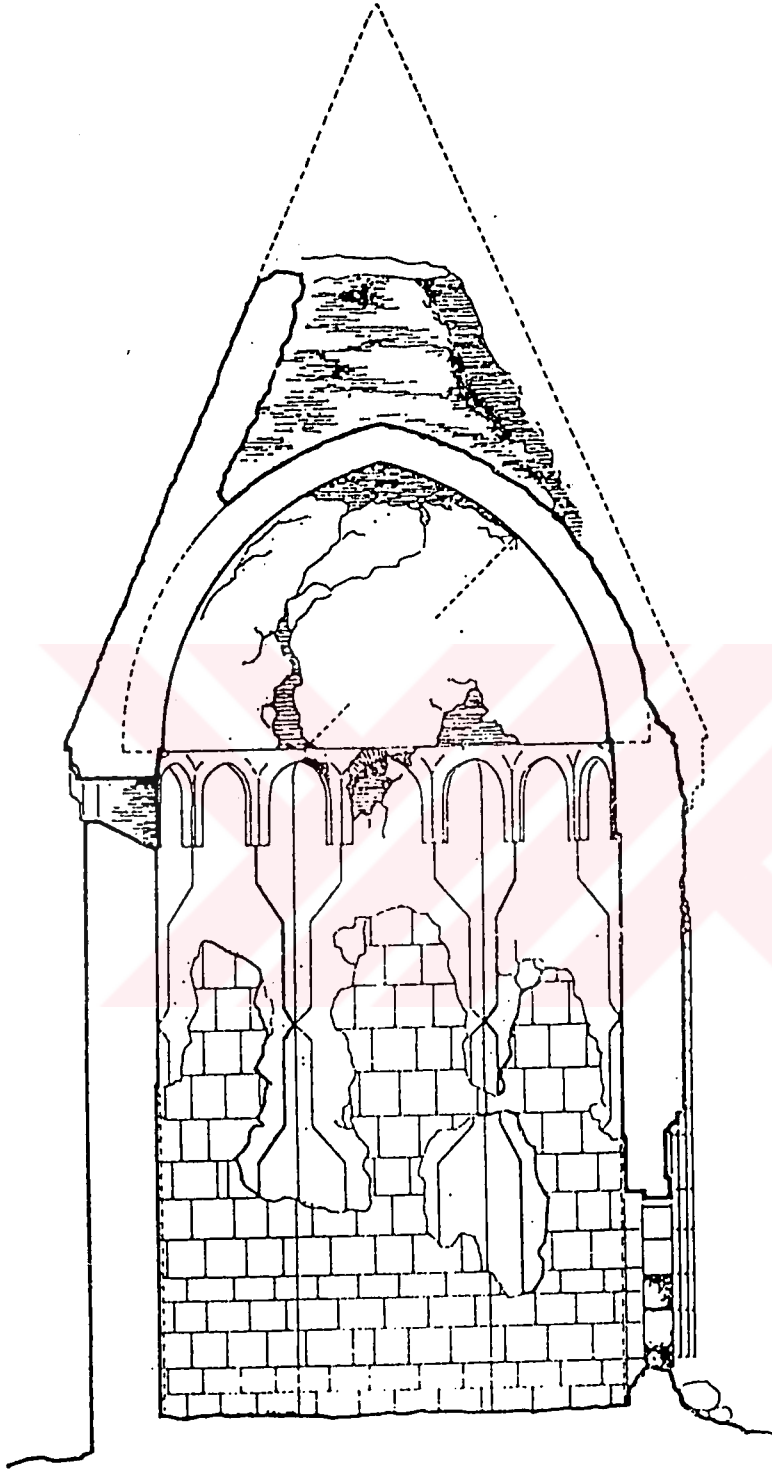
Çizim 18 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin kubbe ve alt katın çizimi (Ö. Bakırer'den)

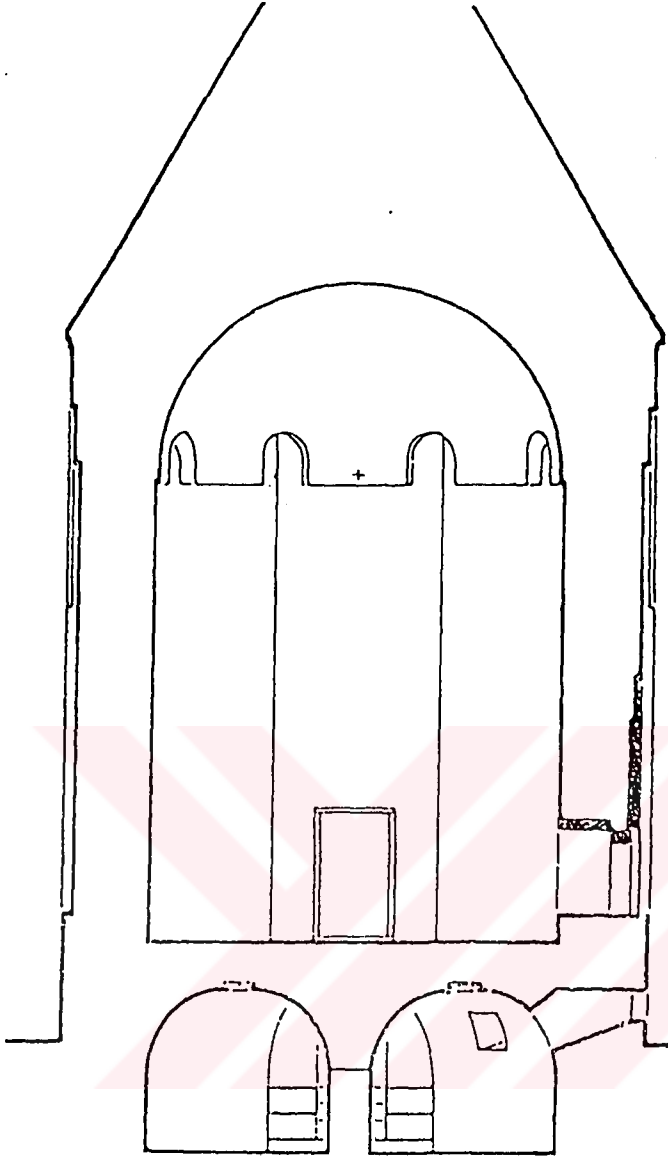
Çizim 19 Pınarbaşı Melik Gazi Türbesinin güney cephesi (O. C. Tuncer'den)

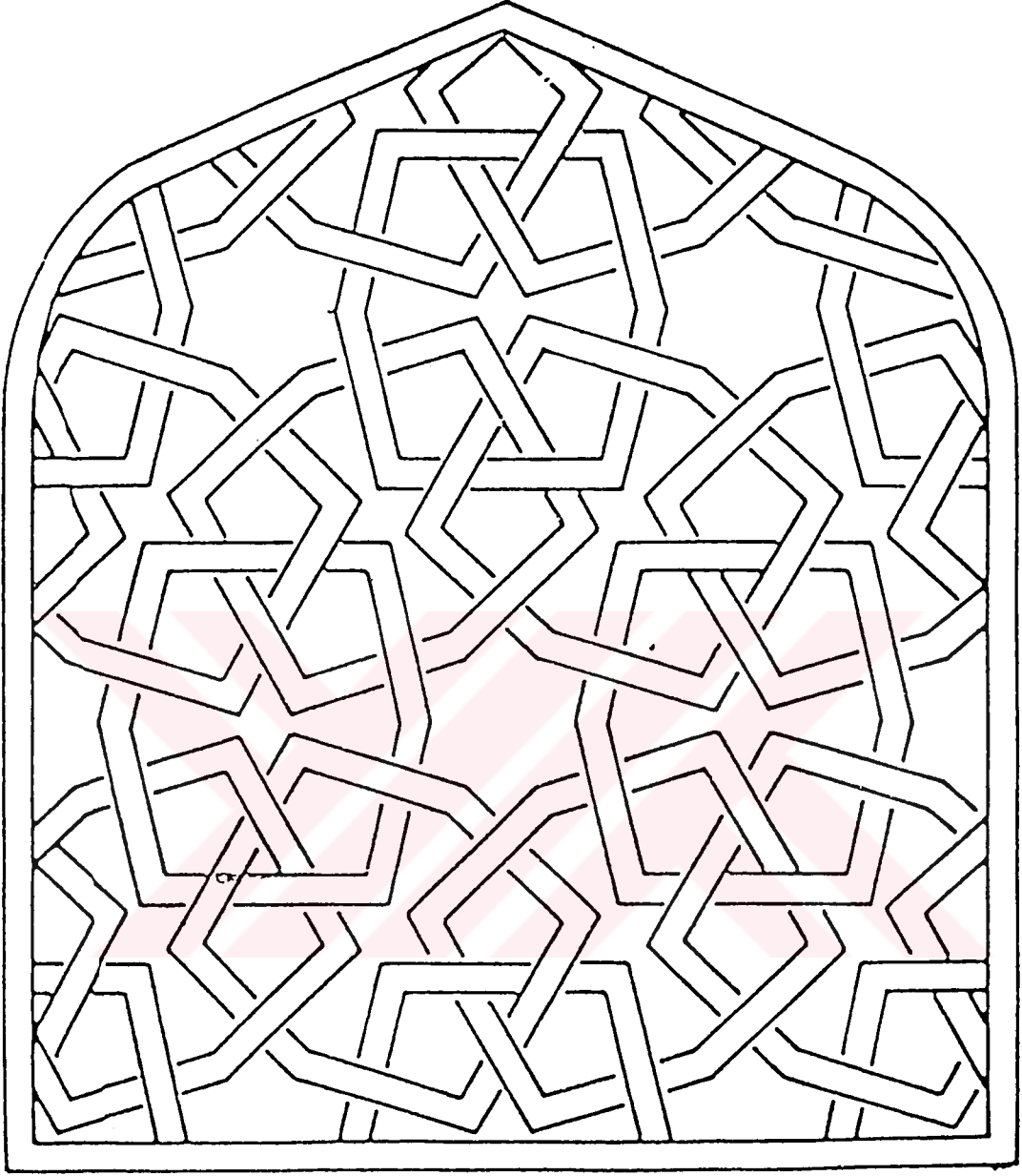
Çizim 20 Aksaray Bekar Sultan Türbesinin rölöve çalışması (O.C. Tuncer'den)

Çizim 21 Aksaray Bekar Sultan Türbesinin rölöve çalışması (O.C. Tuncer'den)

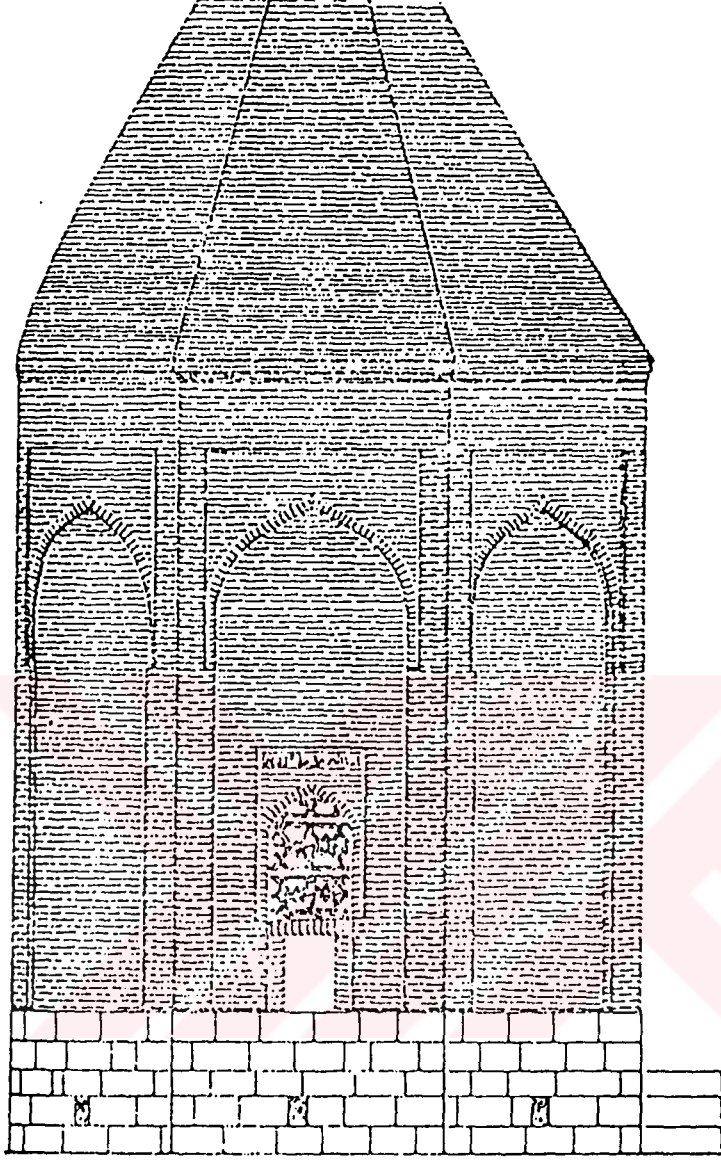

Çizim 22 Kırkkızlar Türbesinin alt ve üst katın çizimi (O.C. Tuncer'den)

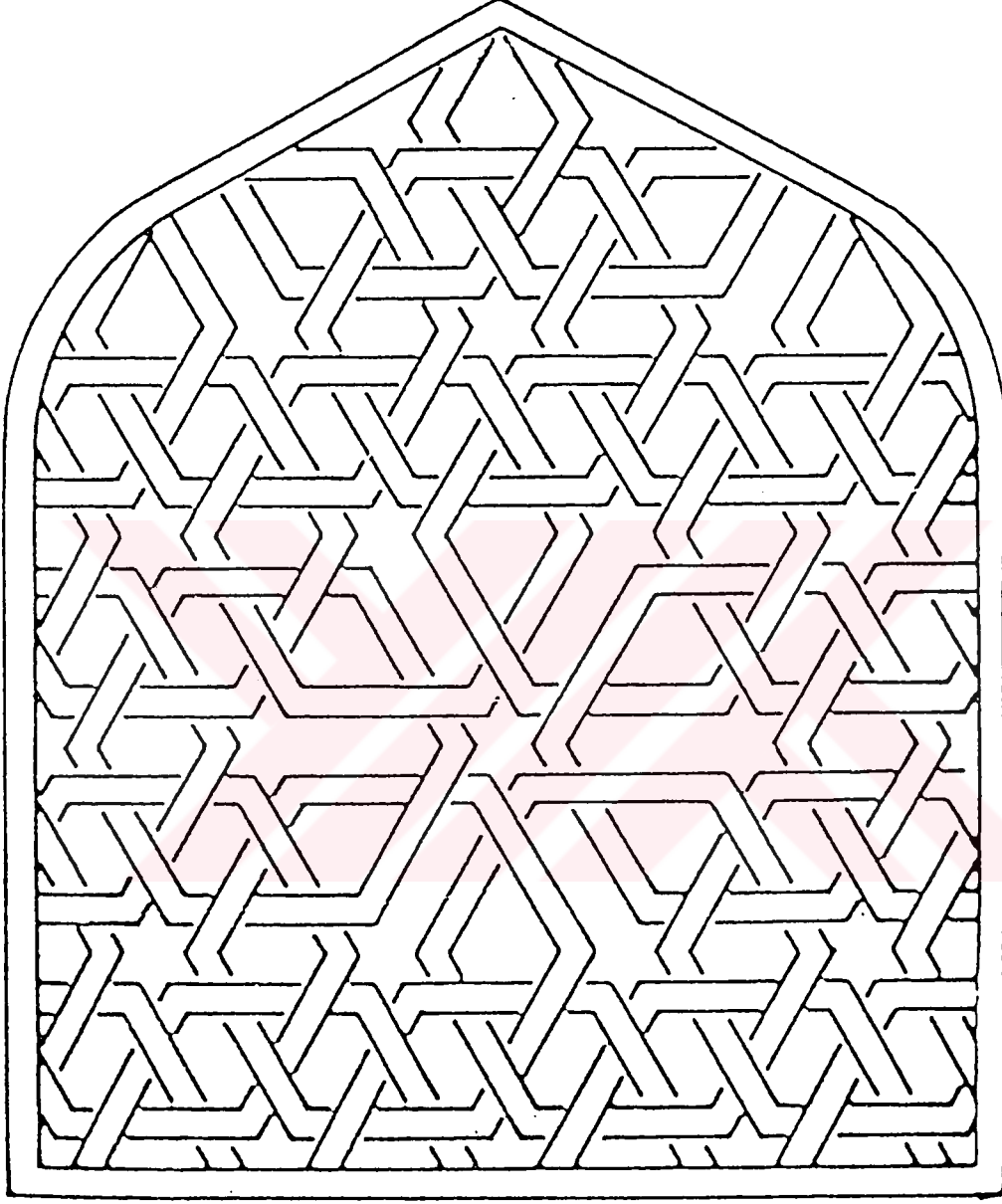

Çizim 23 Kırkkızlar Türbesinin kuzey cephesindeki süslemenin çizimi
(O. C. Tuncer'den)

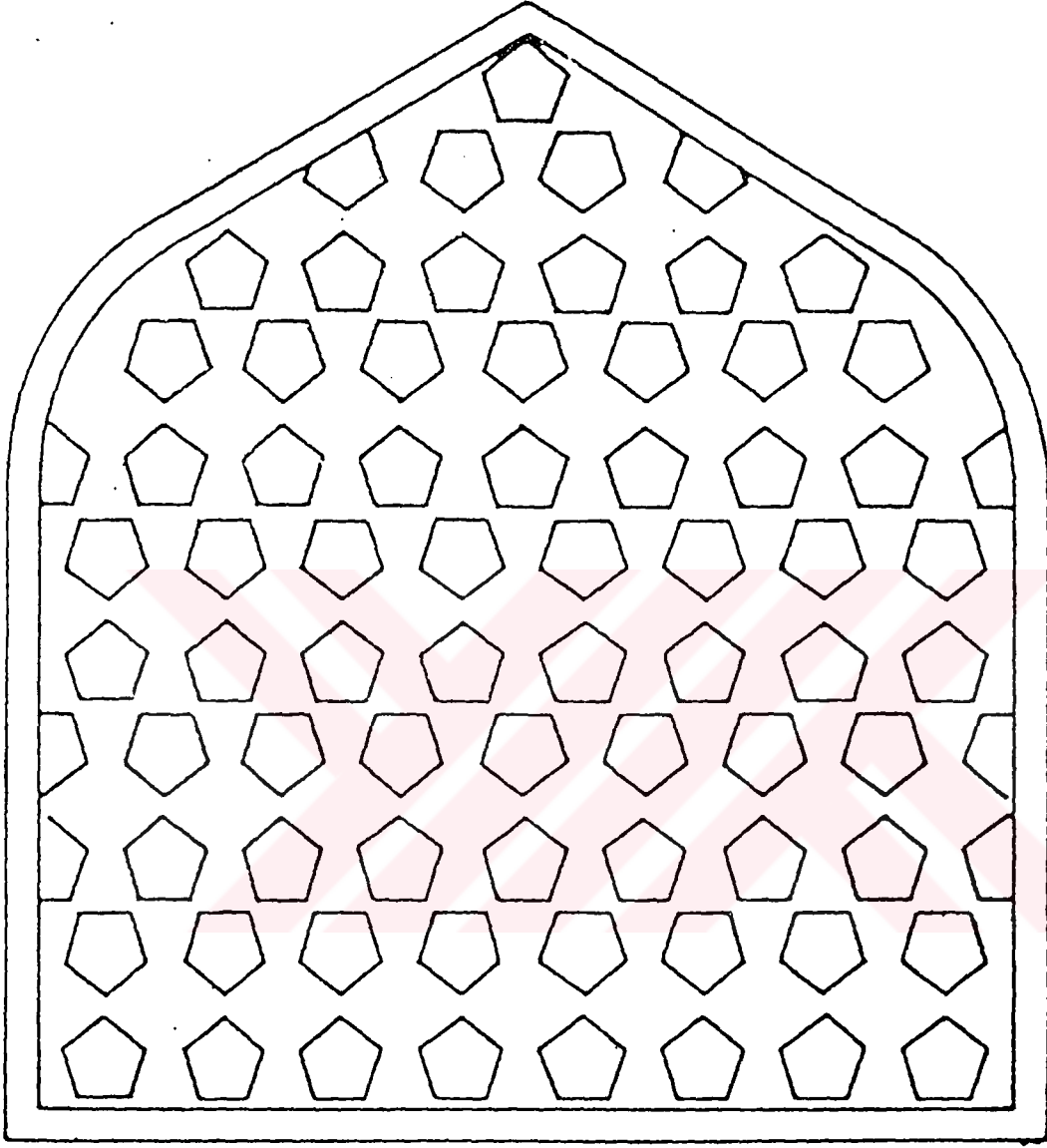

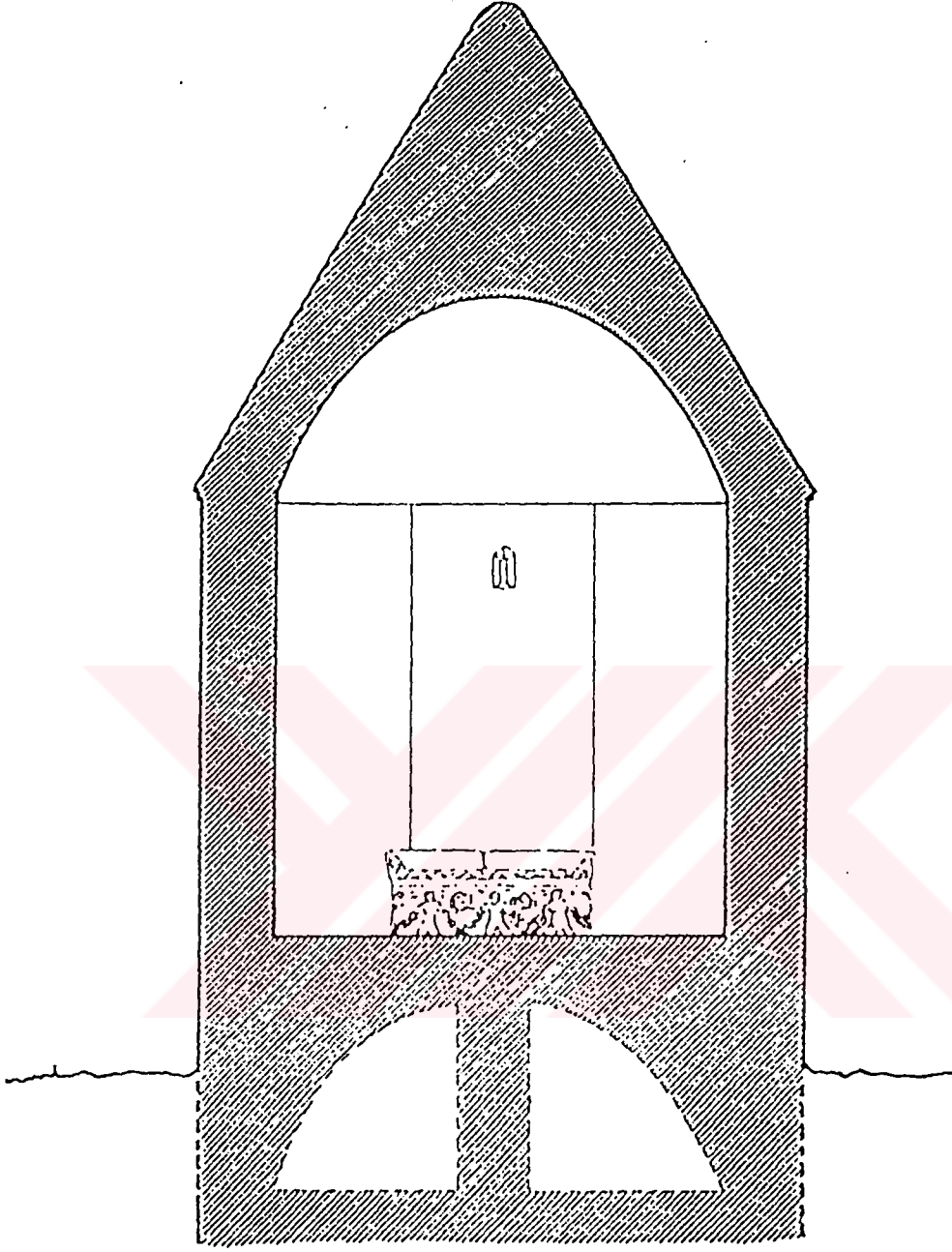
Çizim 24 Kırkızlar Türbesinin güneydoğu cephesi (O. Aslanapa'dan)

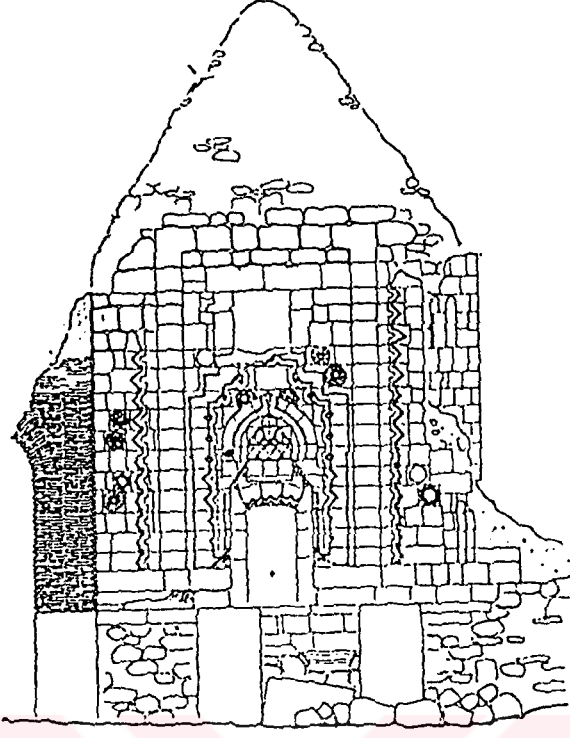
Çizim 25 Kırkkızlar Türbesinin g neydoğu cephesindeki kemer alnlığın süsleme  izimi. (O.C. Tuncer'den)

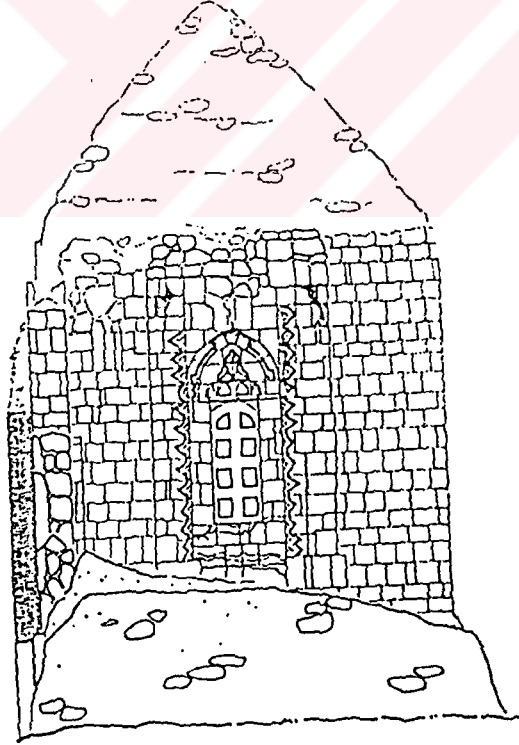
Çizim 26 Kırkkızlar Türbesinin güneybatı cephesindeki süsleme çizimi
(O. Aslanapa'dan)

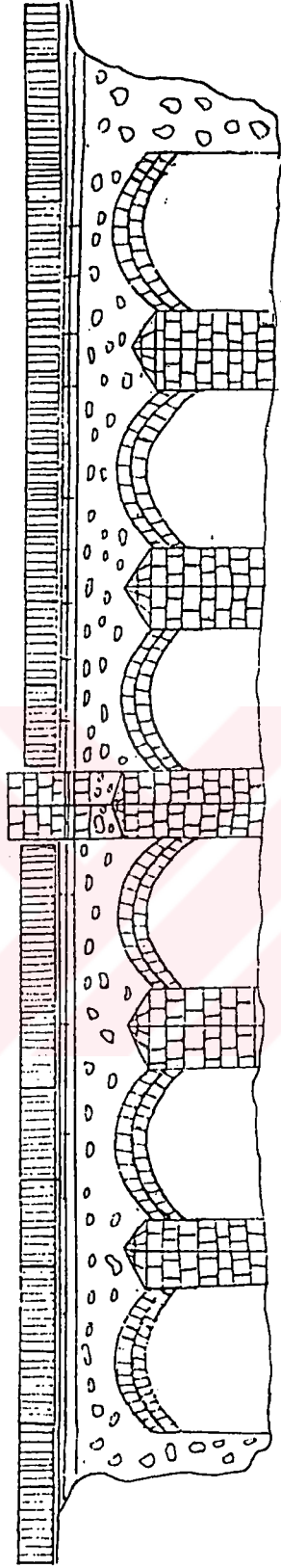
Çizim 27 Amasya Halifet Gazi Türbesinin alt kat çizimi (Fahri Işık'tan)

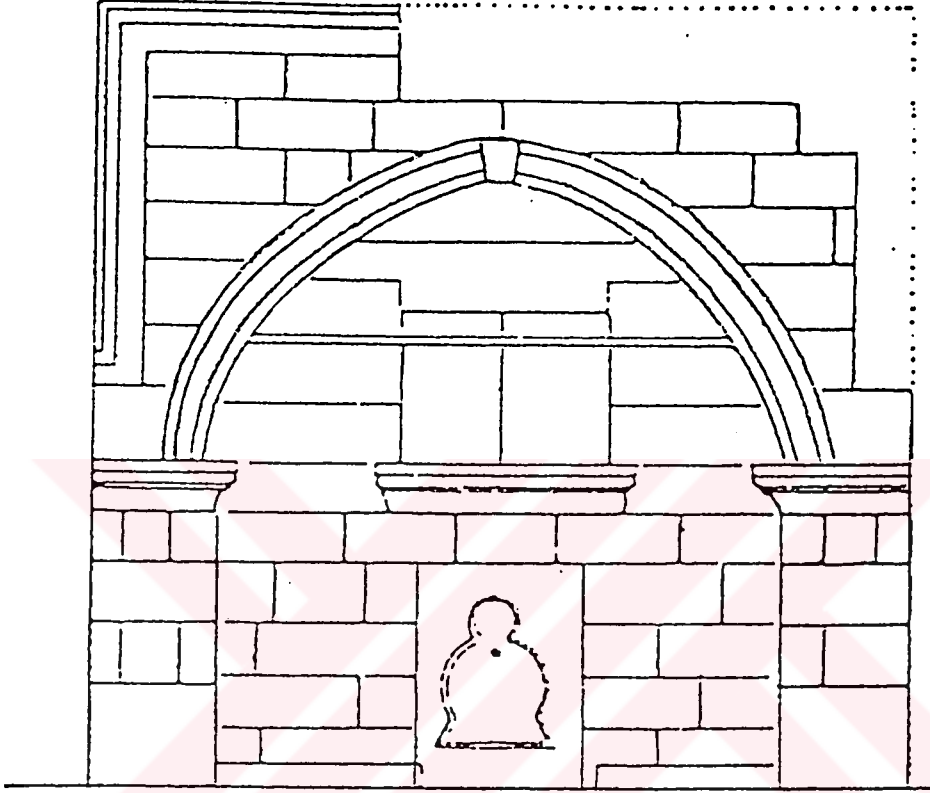
Çizim 28 Amasya Halifet Gazi Türbesinin güney cephesi (O.C. Tuncer'den)

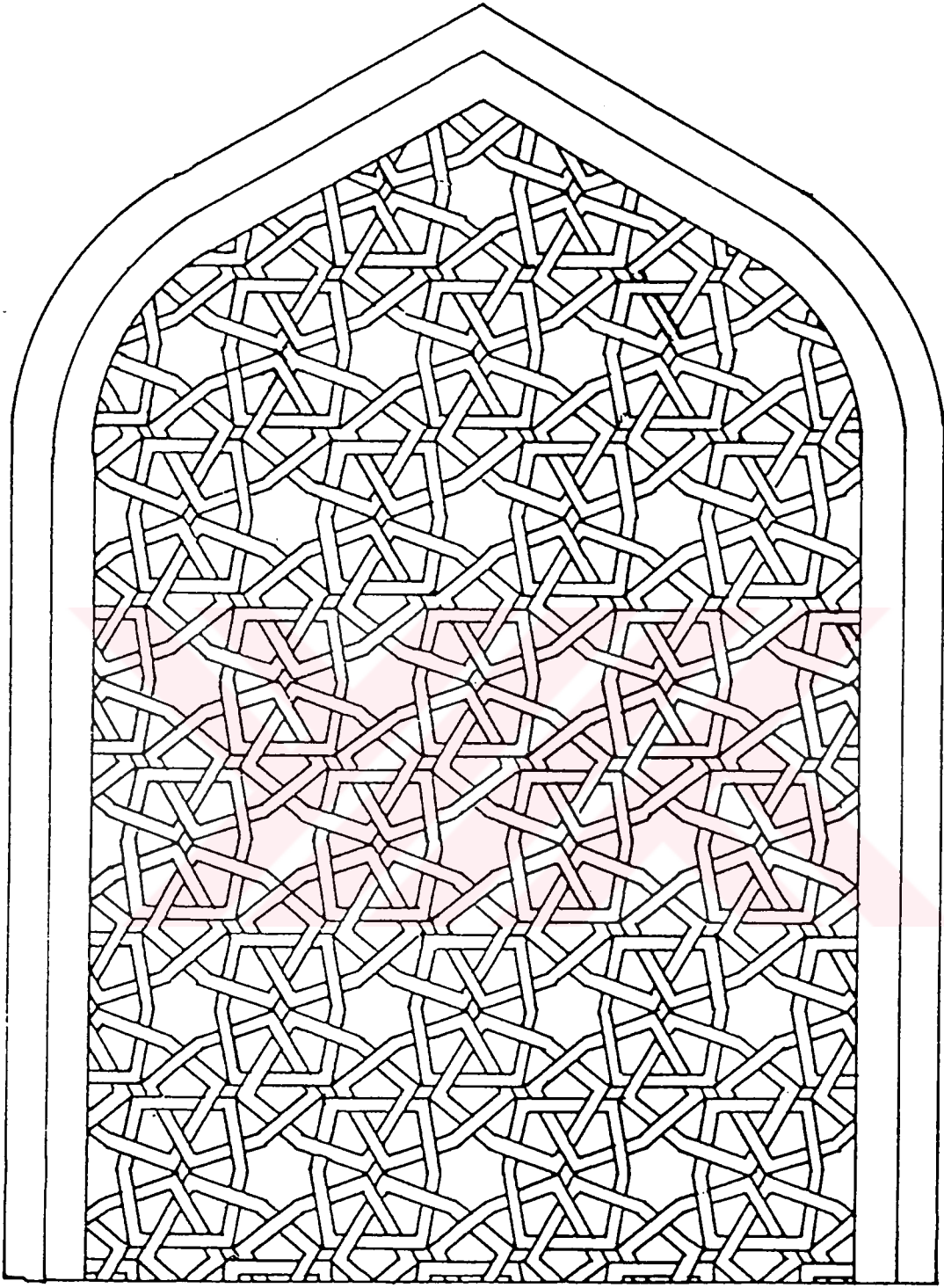
Çizim 29 Amasya Halifet Gazi Türbesinin doğu cephesi (O.C. Tuncer'den)

Çizim 30 Amasya Çağlayan Köprüsünün çizimi

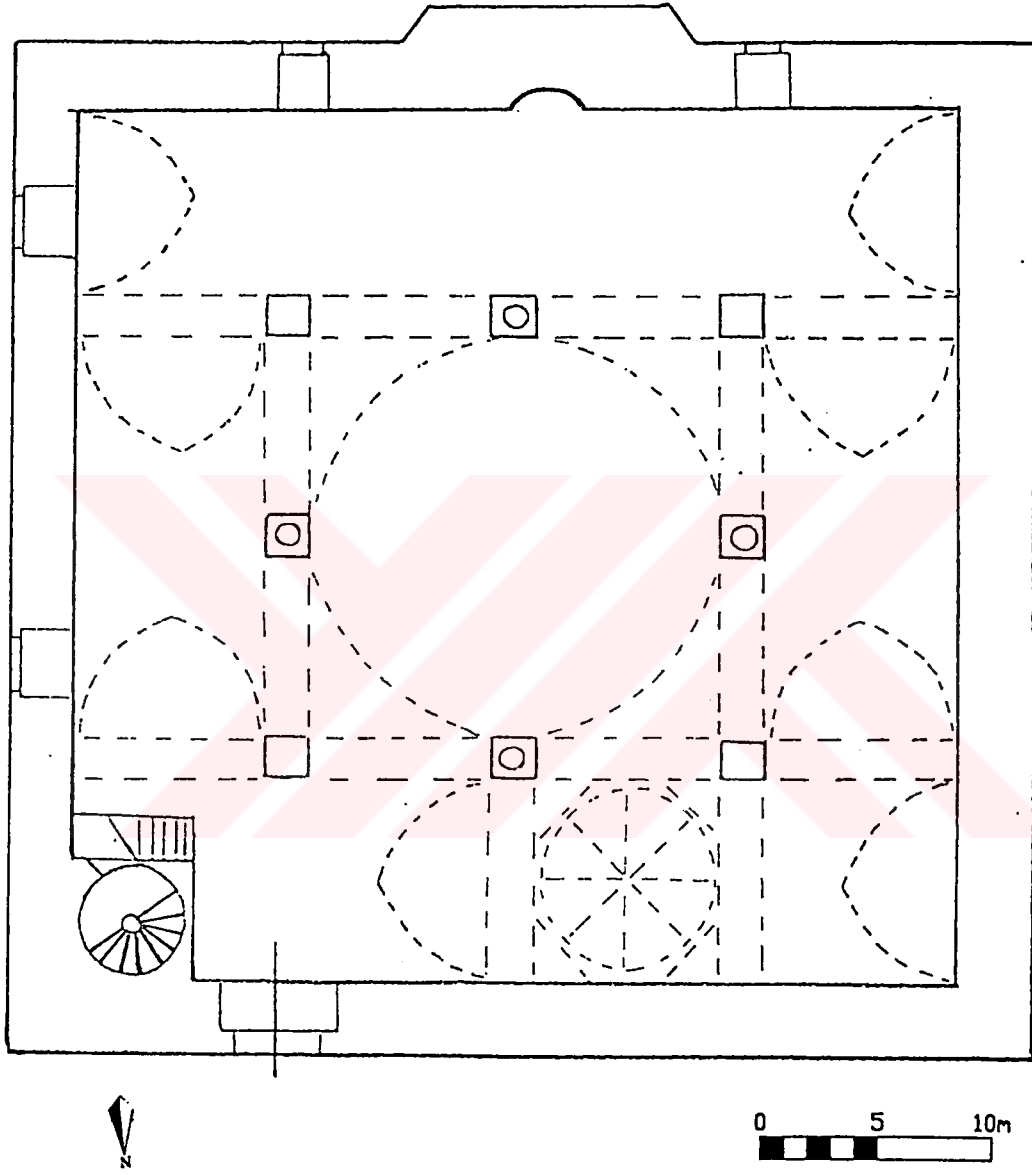

izim 31 Kayseri Klk emesinin izimi (M. Palamutoğlu'ndan)

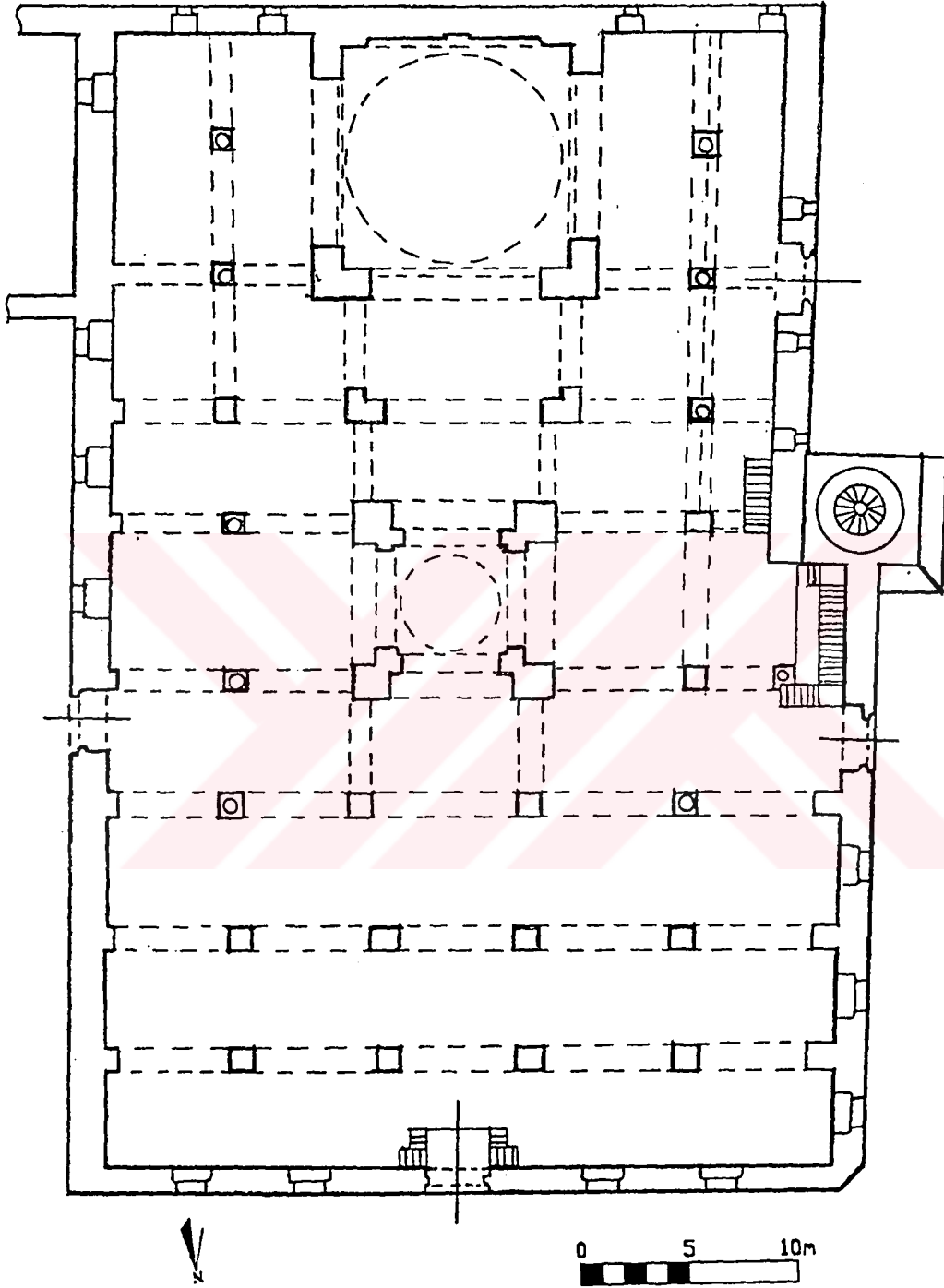

Çizim 32 Sivas I. İzzettin Keykavus Şifahanesinin Türbe kasnak süslemesi
(N. Ayduşlu'dan)

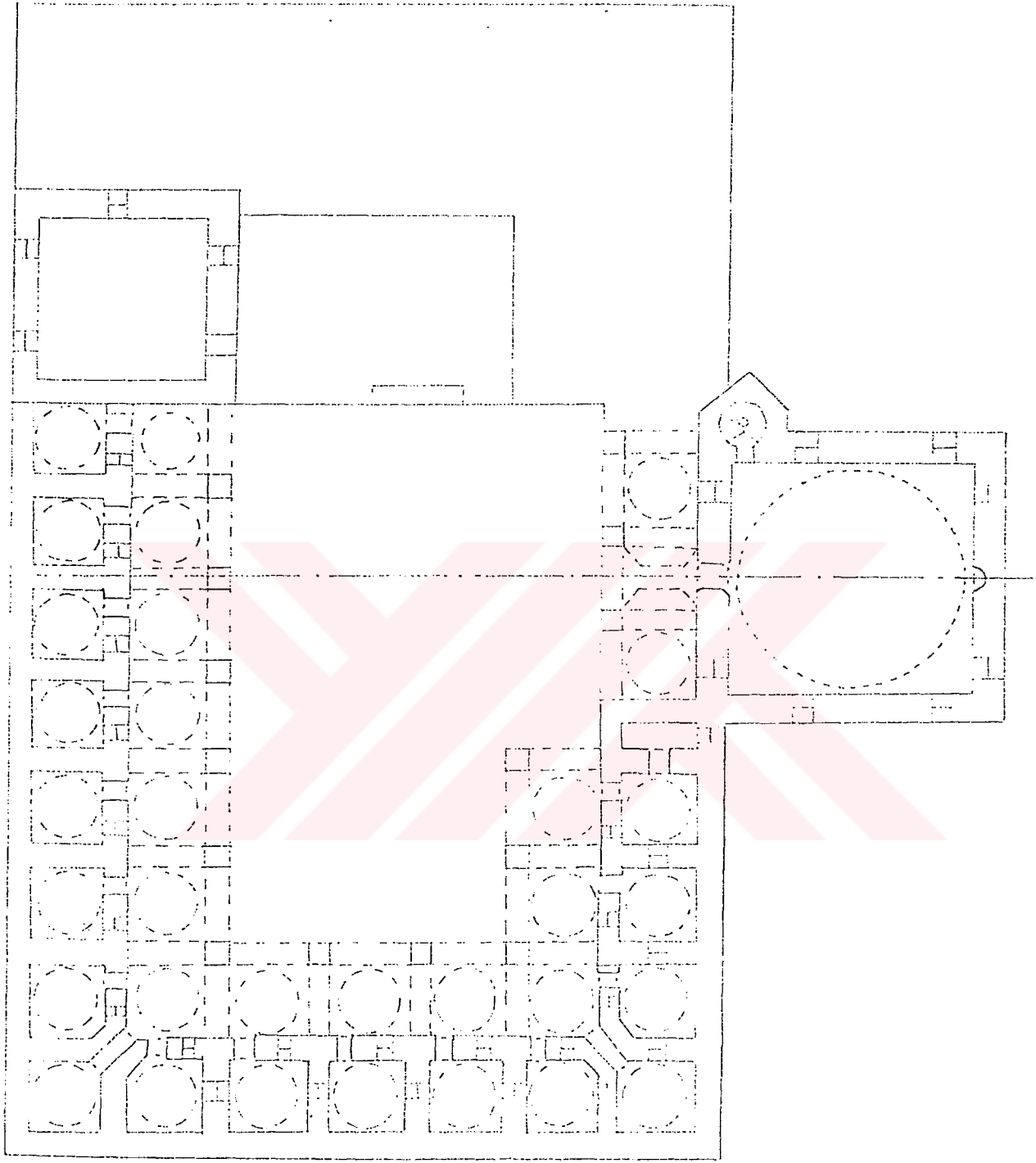

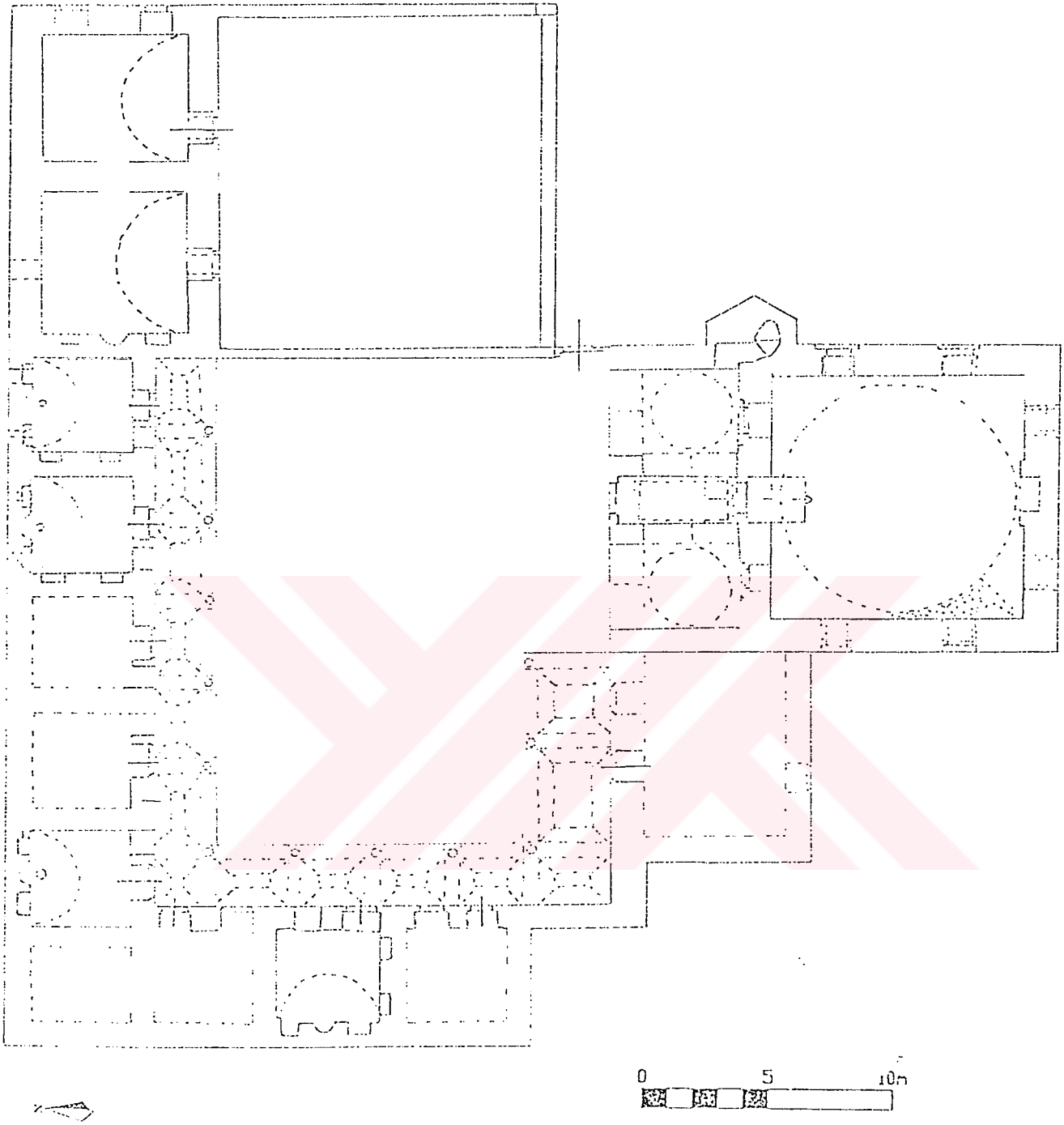
Plan 1 Garipler Cami planı (Baha Tanman'dan)

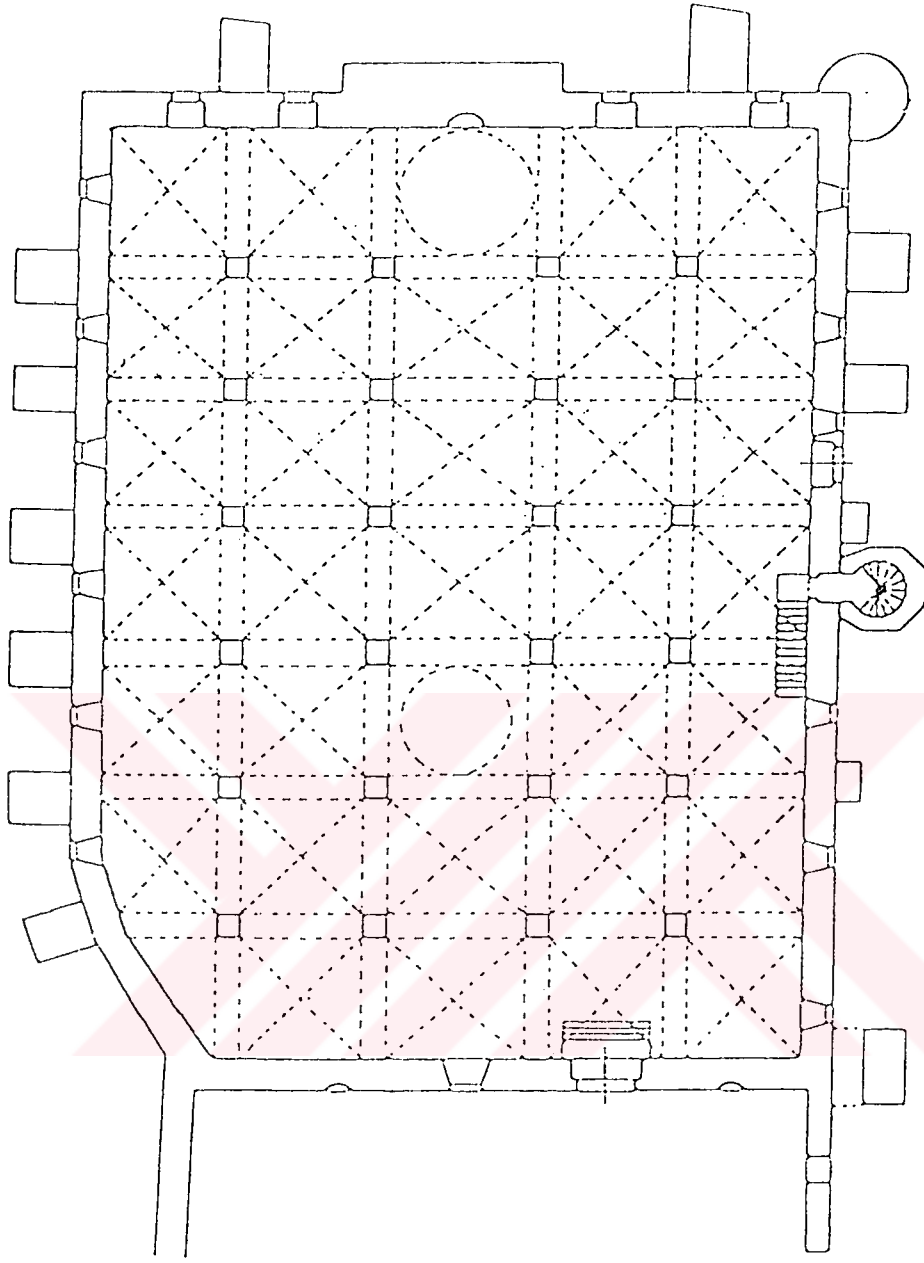
Plan 2 Kayseri Ulu Camii Planı (Oktay Aslanapa'dan)

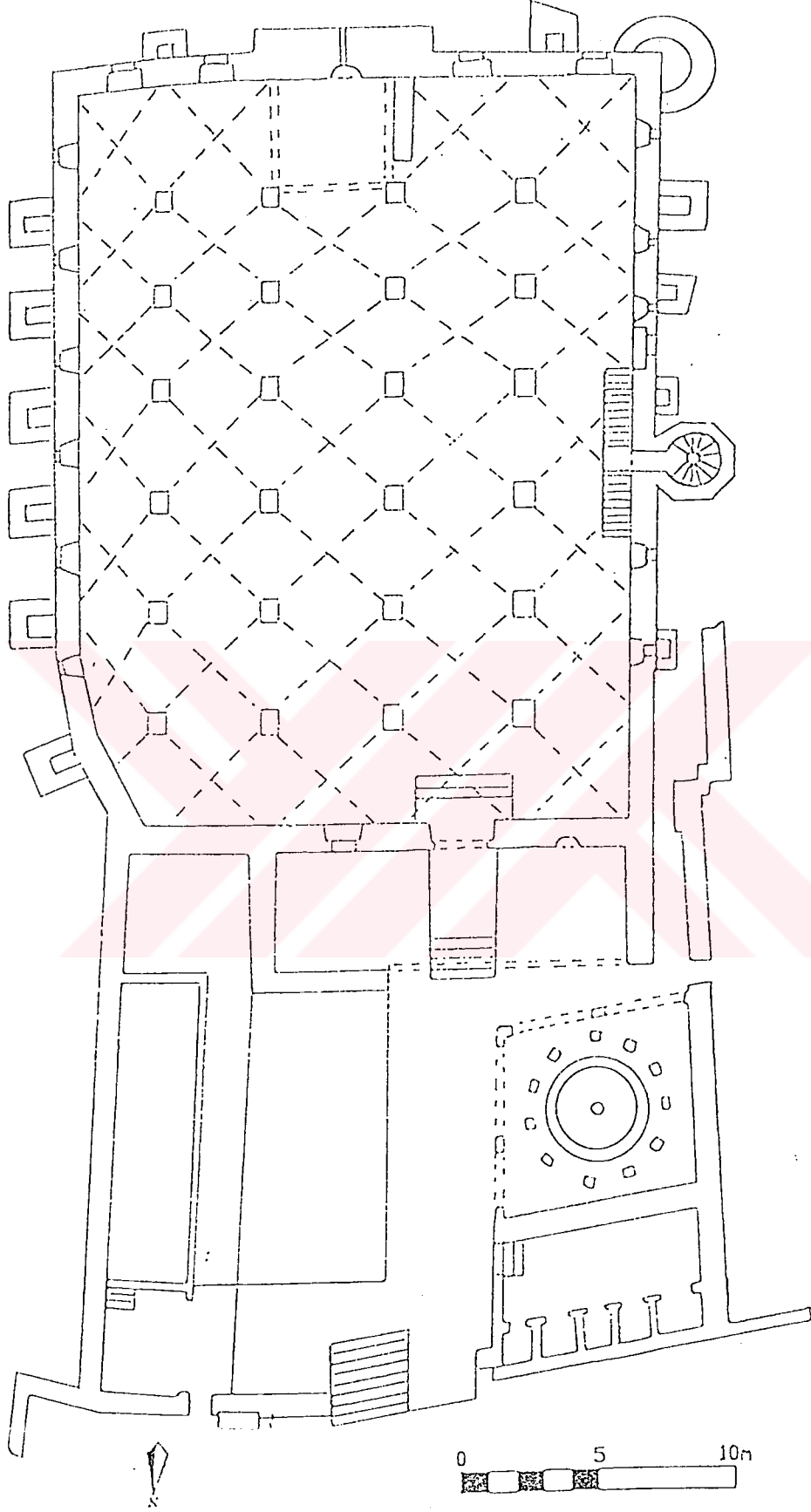
Plan 3 : Amasya / Küçük Ağa Camii planı (Vakıflar Genel Müd.)

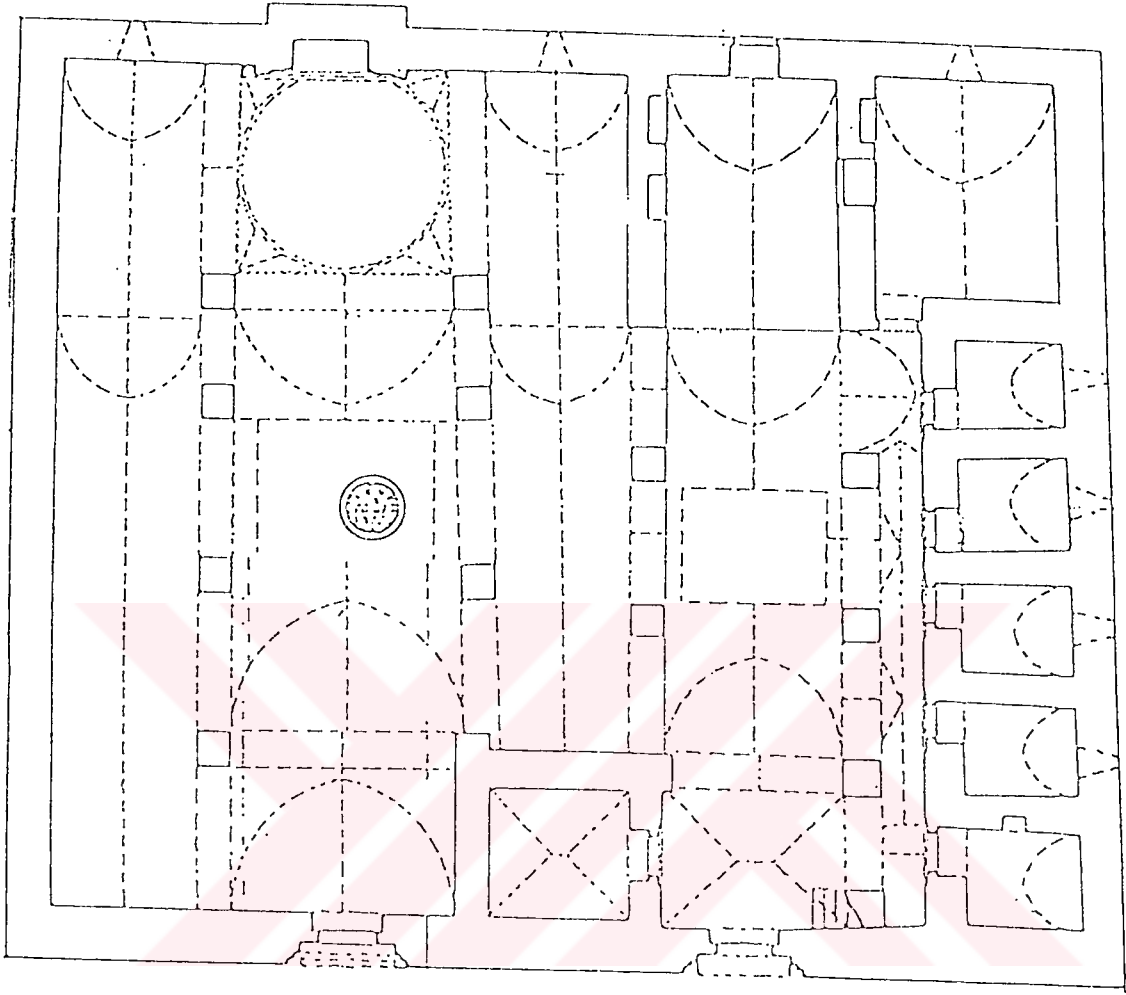
Plan 4 : Amasya / Küçük Ağa Camii -planı (Türkiye Vakıf Abideleri ve Eski Eserler)

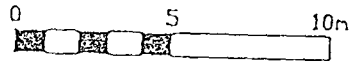
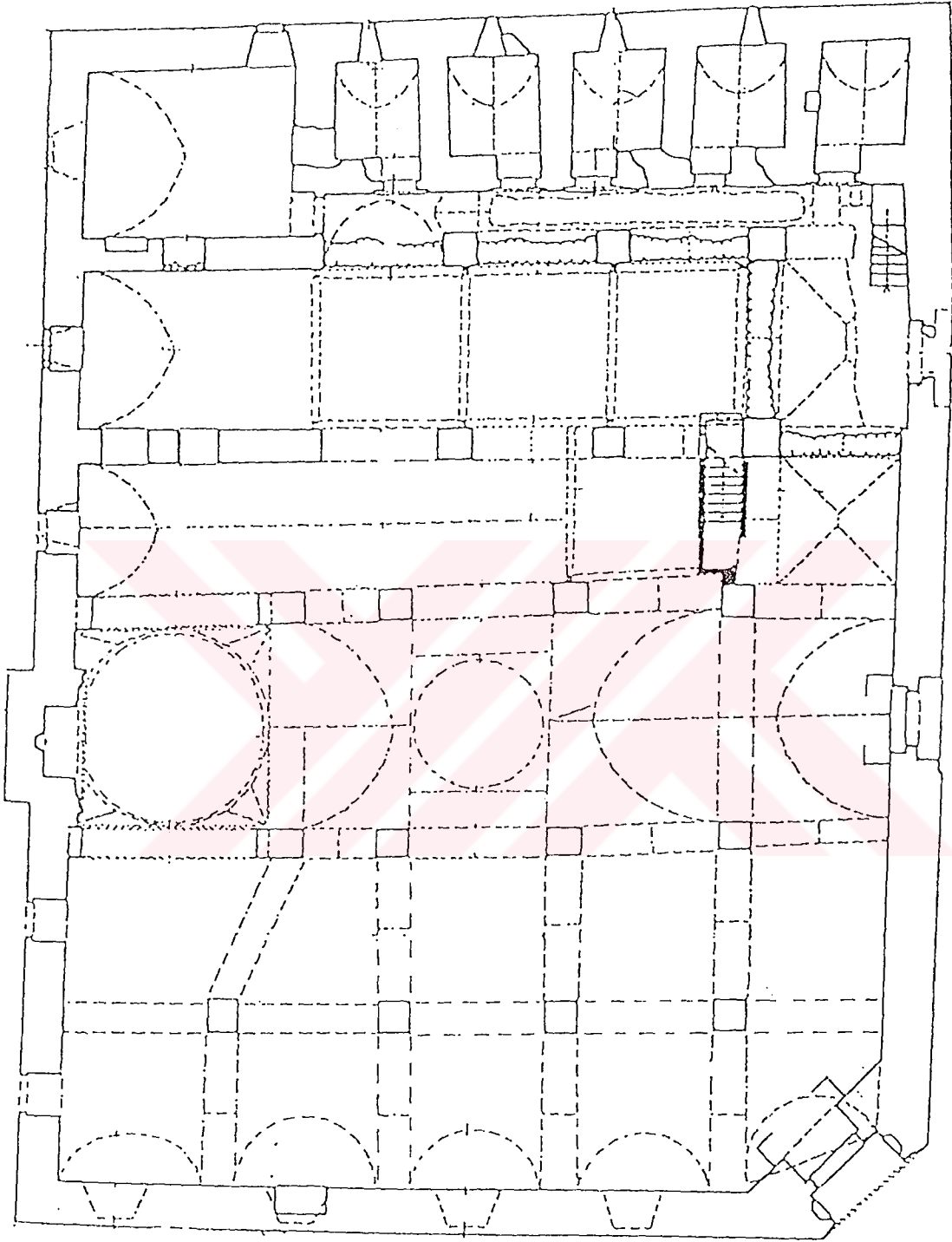
Plan 5 : Niksar Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)

Plan 6 : Niksar Ulu Camii planı (Albert Gabriel'den)

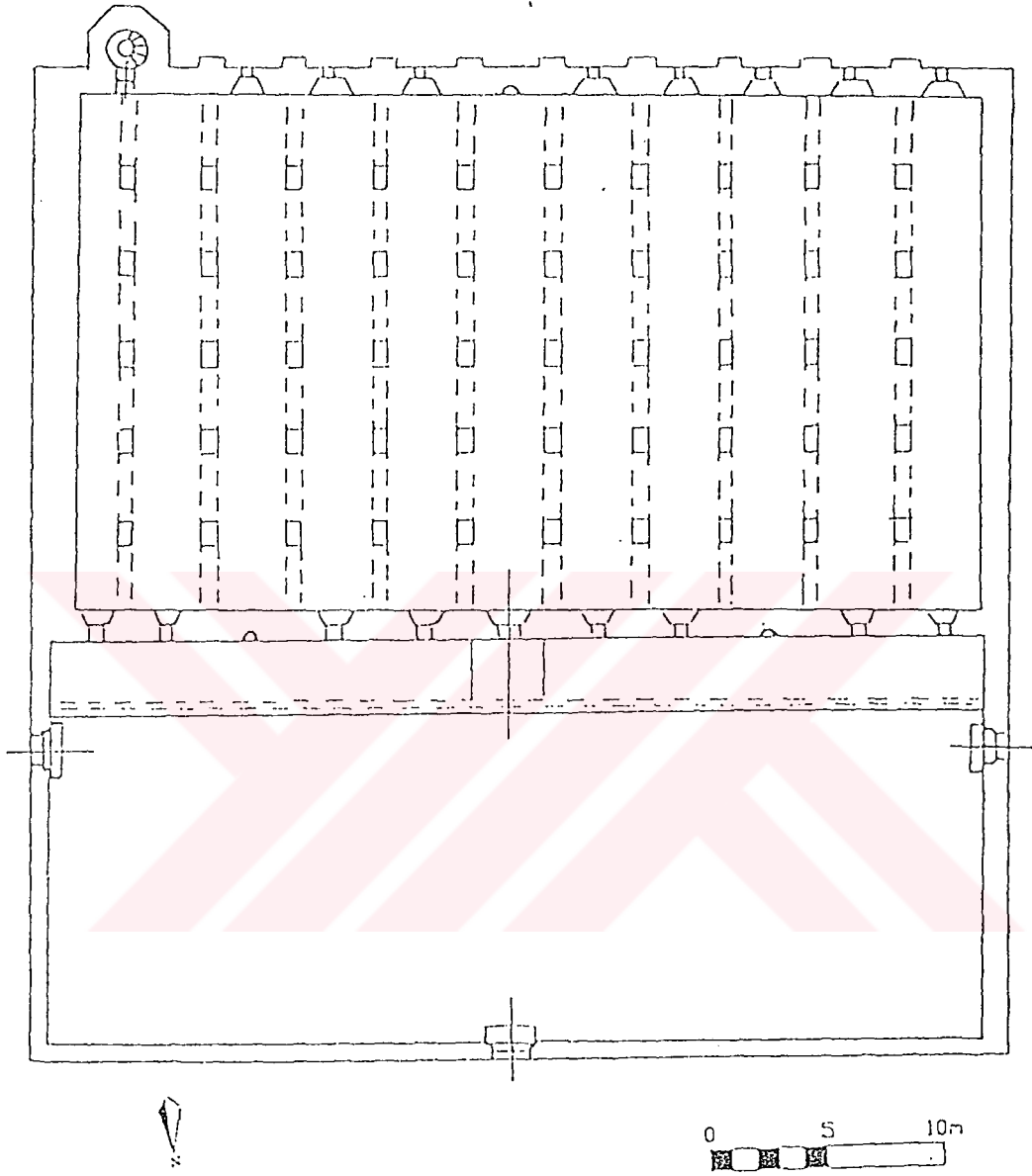

Plan 7 : Kayseri / Kölük Camii restütisyon planı (Erol Yurdakul'dan)

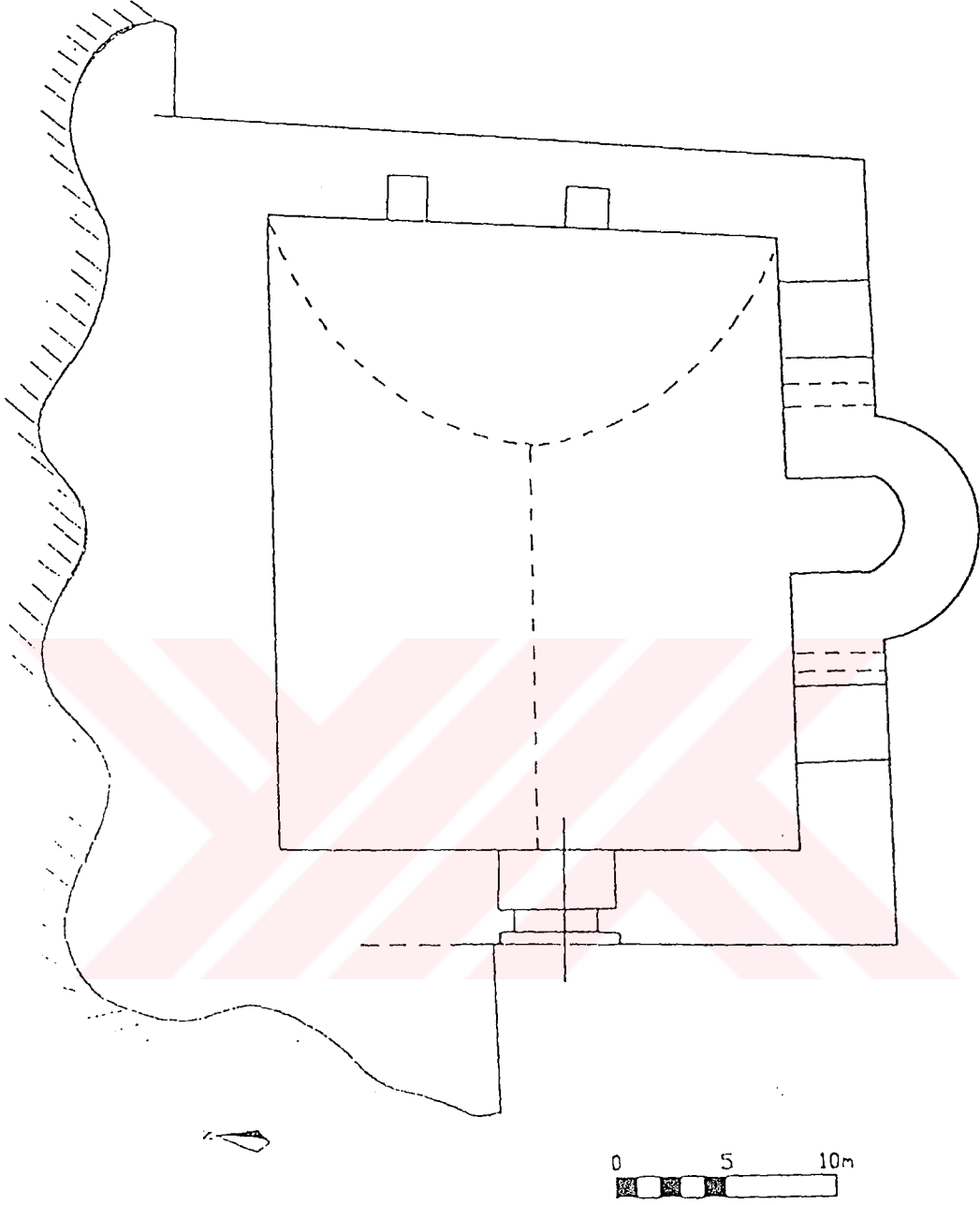

Plan 8 : Kayseri / Kölük Camii planı (Erol Yurdakul'dan)

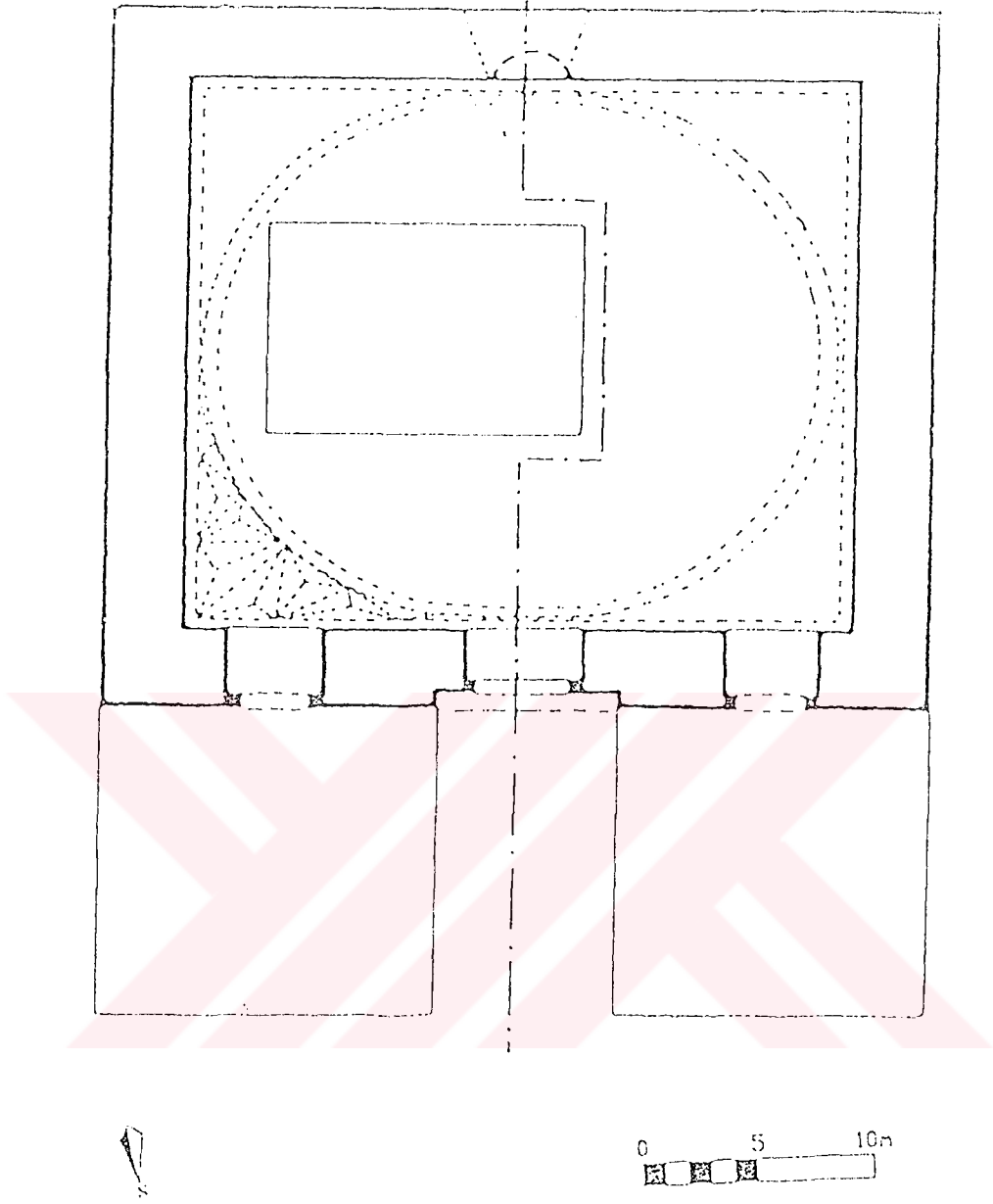

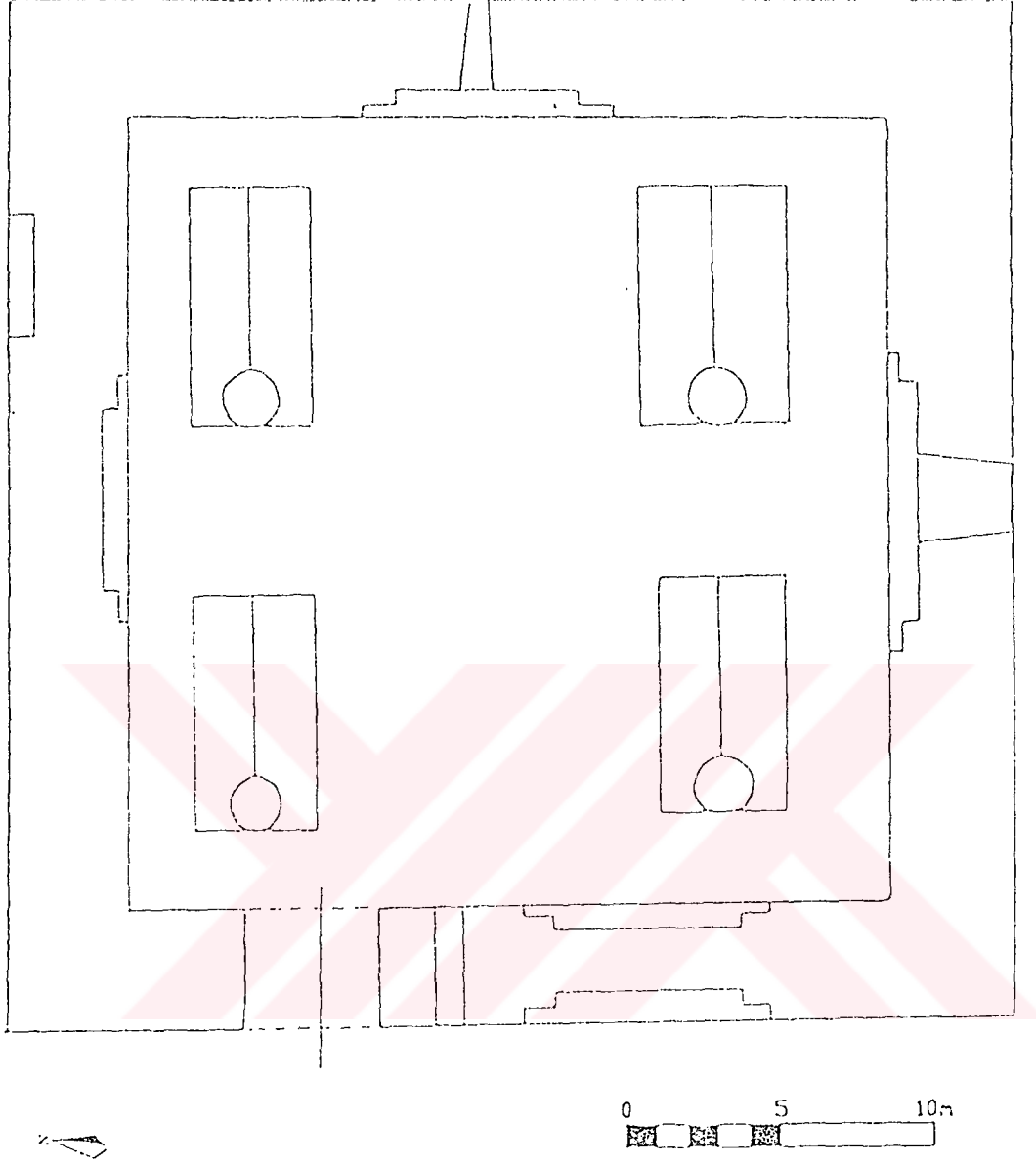
Plan 9 : . Sivas Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)

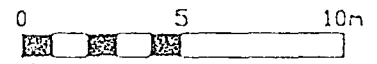
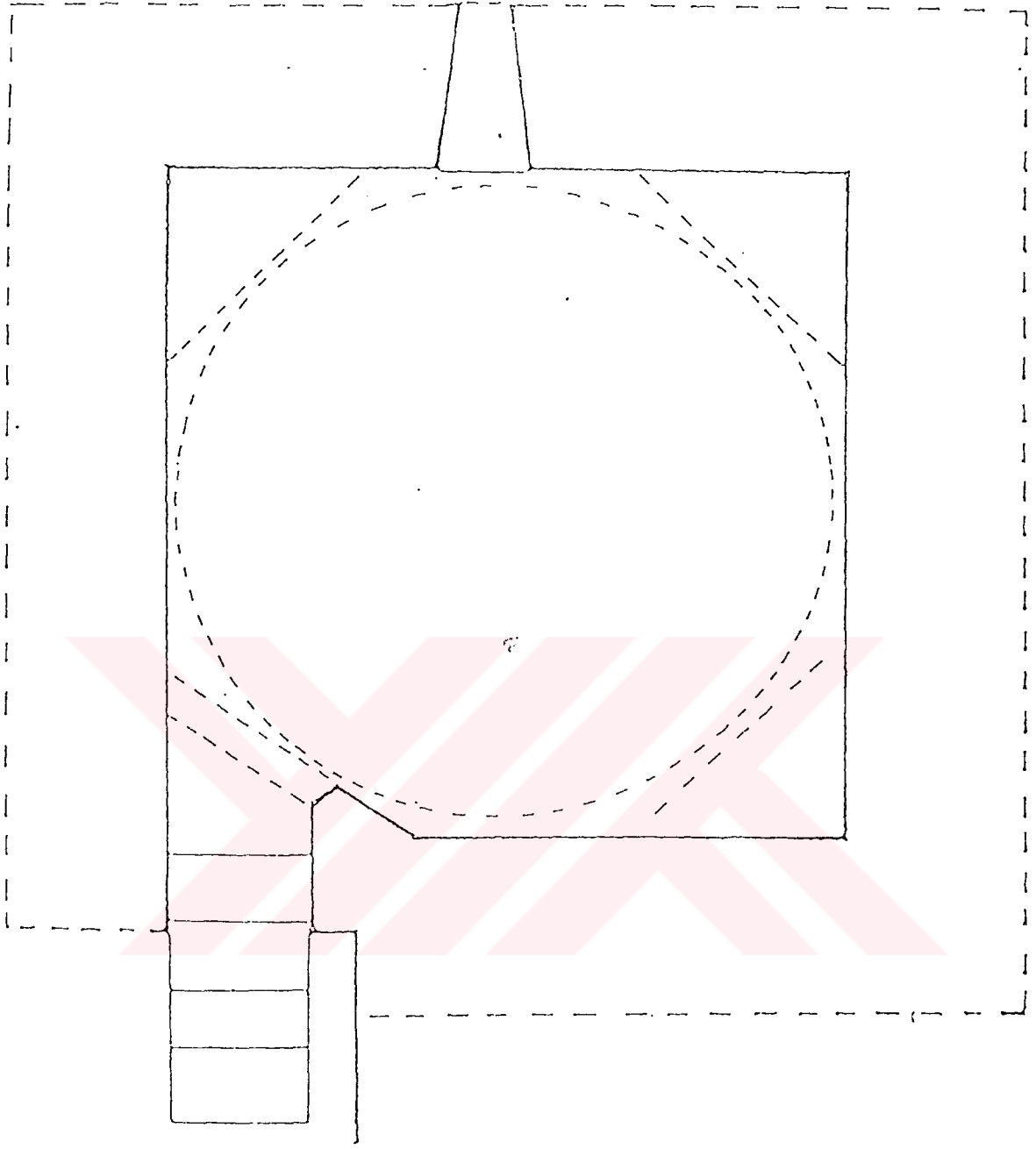
Plan 10 : Niksar Çin Camii planı (Halit Çal'dan)

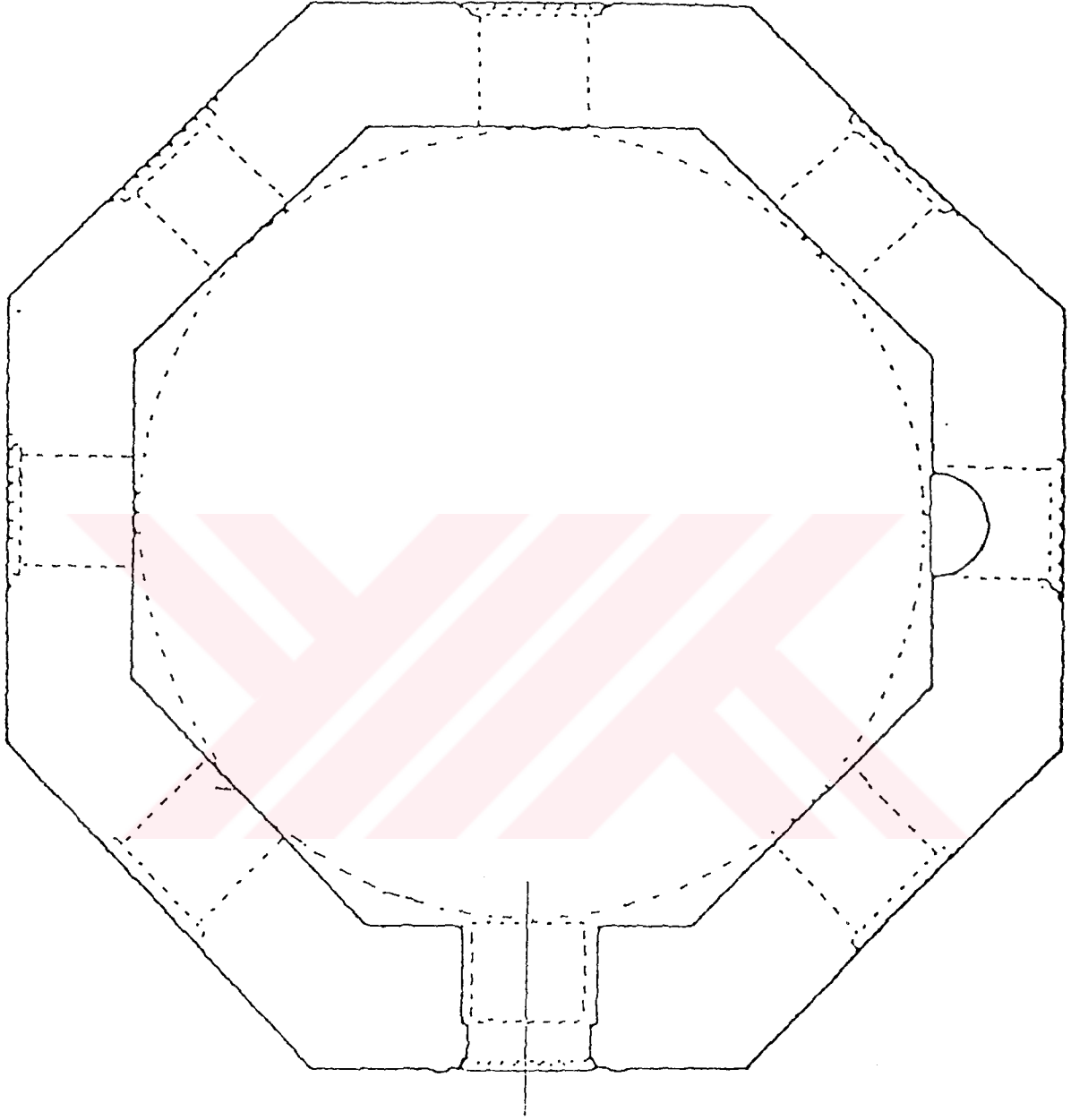
Plan 11 : Niksar / Danişmend Melik Gazi Türbesi (Halit Çal'dan)

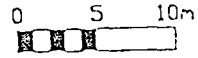
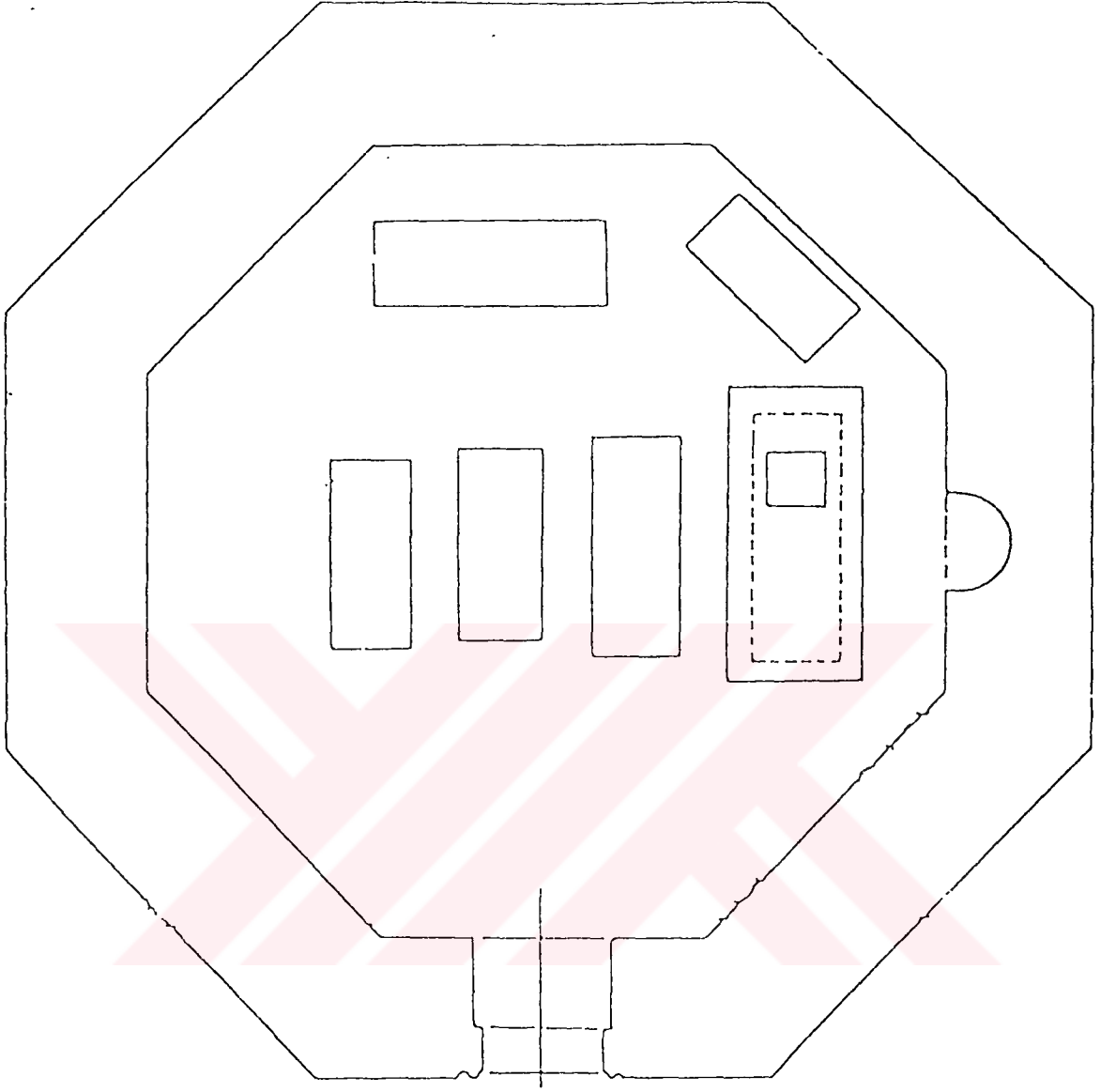
Plan 12 : Çankırı Karatekin Türbe planı

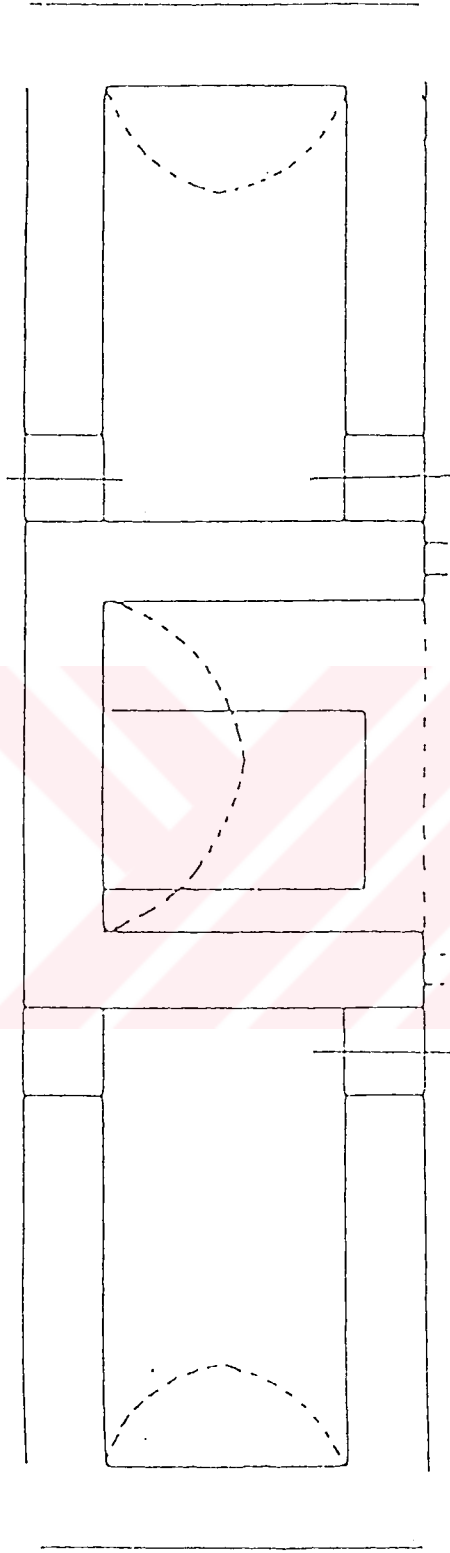
Plan 13 : Niksar / Sungurbey Türbesinin planı

Plan 14 : Niksar / Kulak Türbesinin planı (Hakkı Önkal'dan)

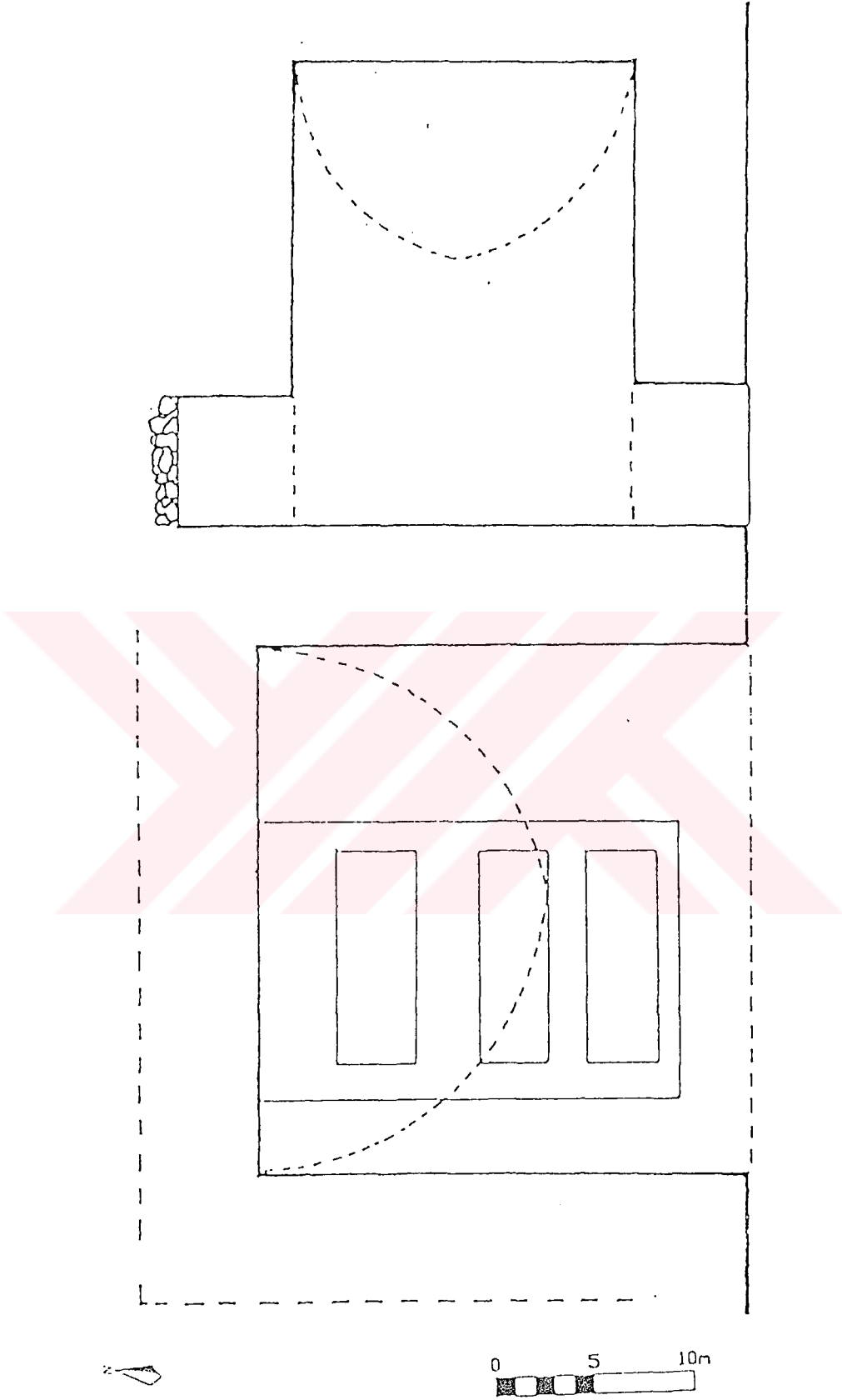
Plan 15 : Niksar / Kulak Türbesinin planı (O. Cezmi Tuncer'den)

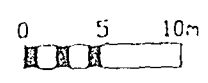
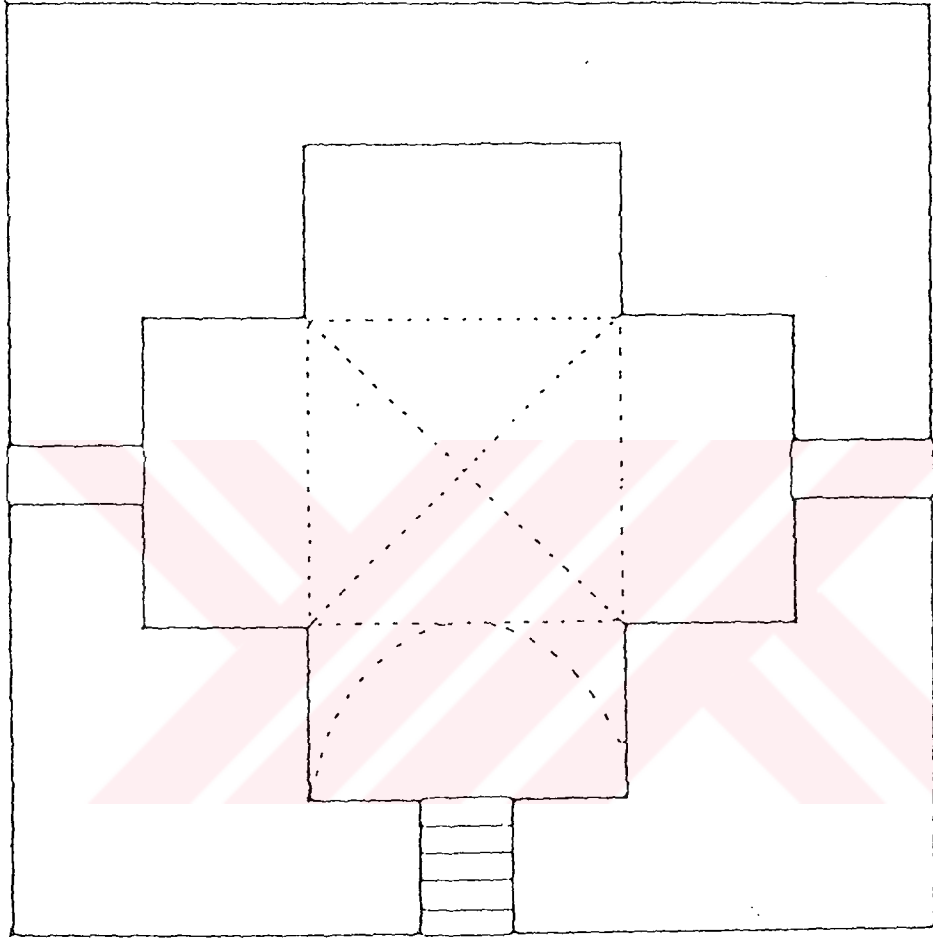
0 5 10m

Plan 16 : Niksar / Hacı Çıkırık Türbe planı (O. Cezmi Tuncer'den)

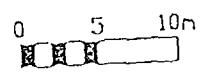
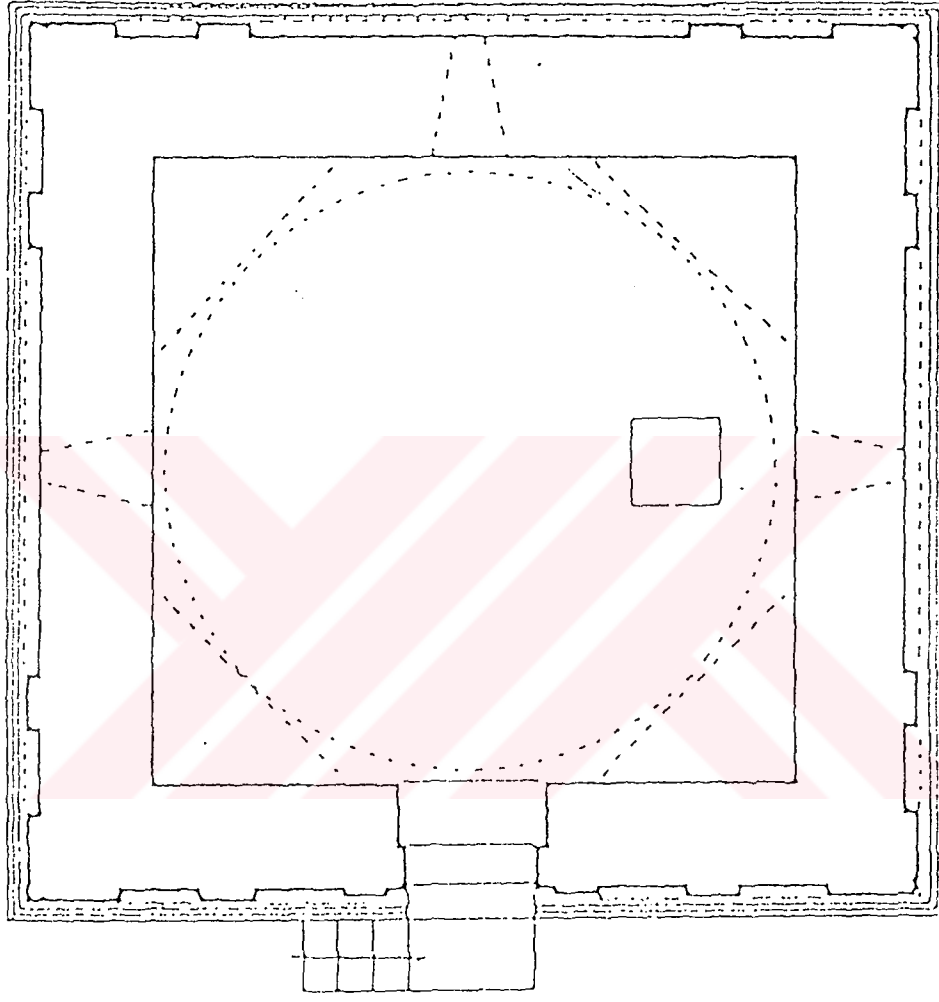

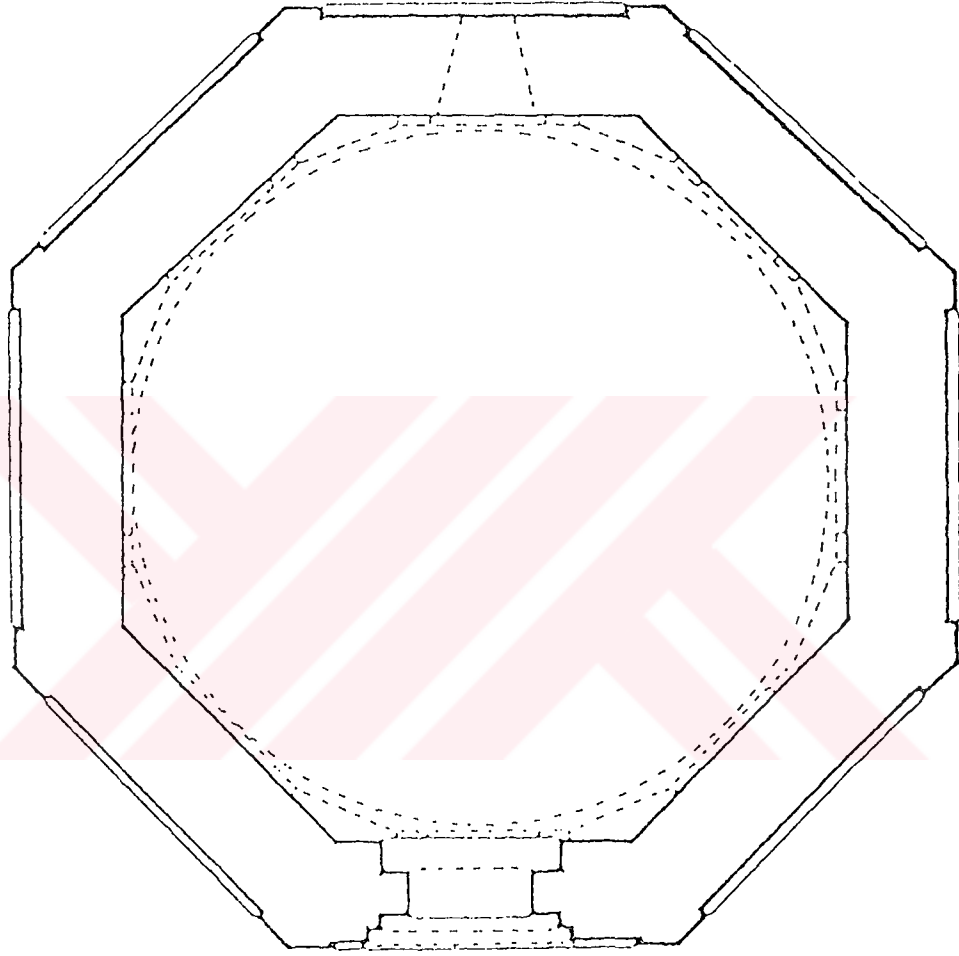
Plan 17 : Niksar / Hacı Çikrik Türbe planı (Hakkı Önkal'dan)

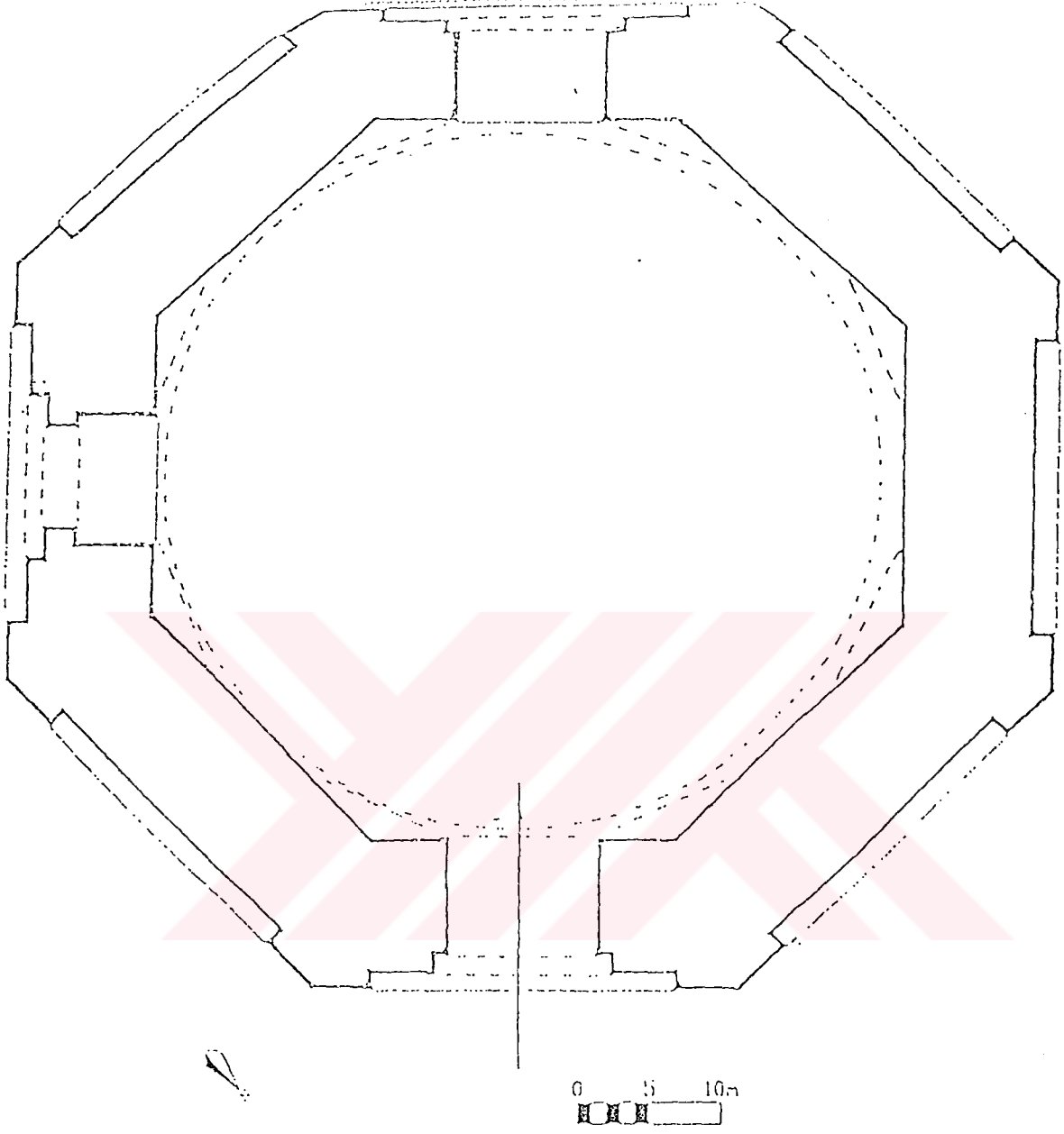
Plan 18 : Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi alt kat planı (O.Cezmi Tuncer)

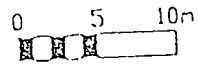
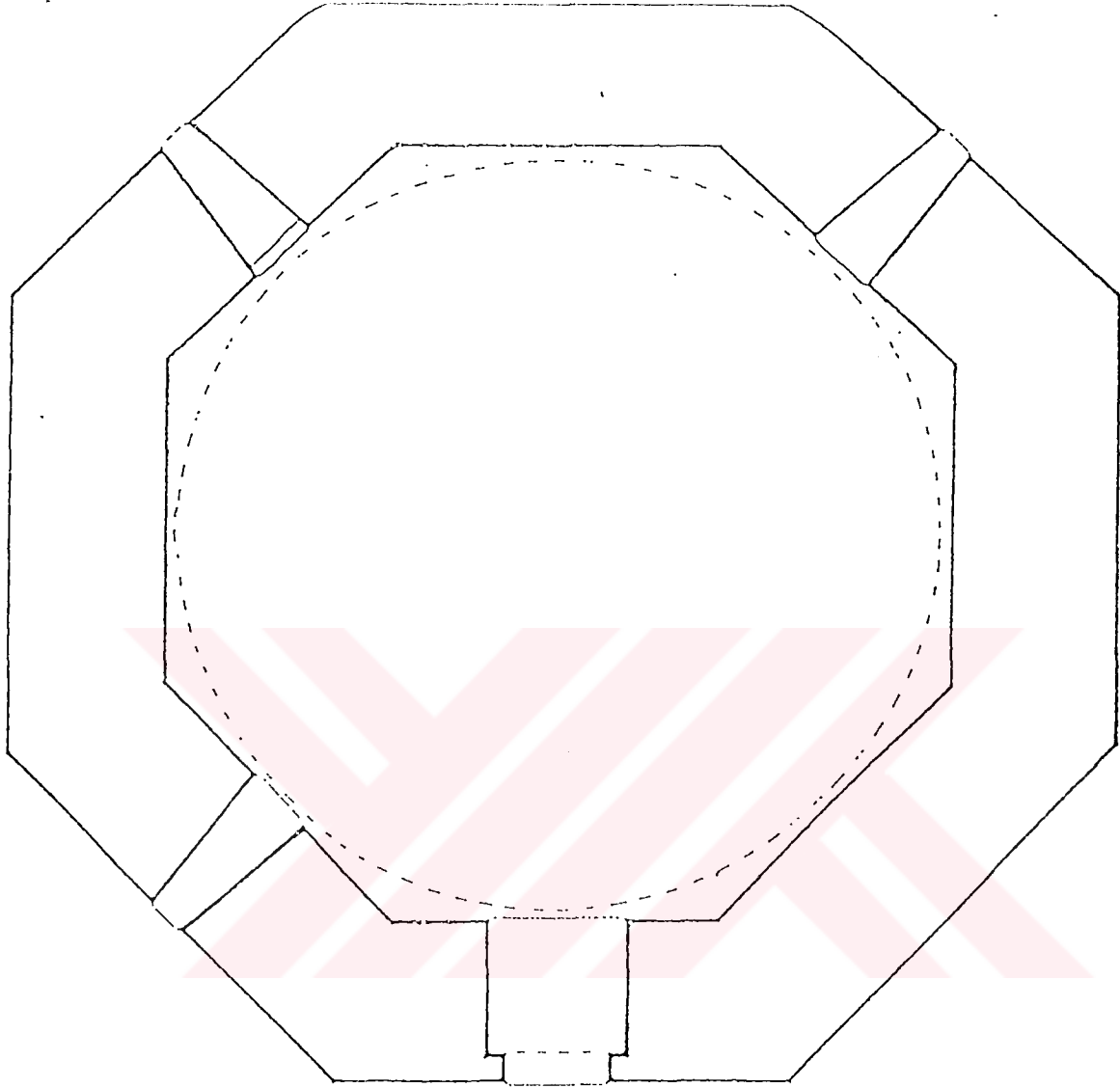
Plan 19 : Pınarbaşı Melik Gazi Türbesi üst kat planı (O.Cezmi Tuncer):

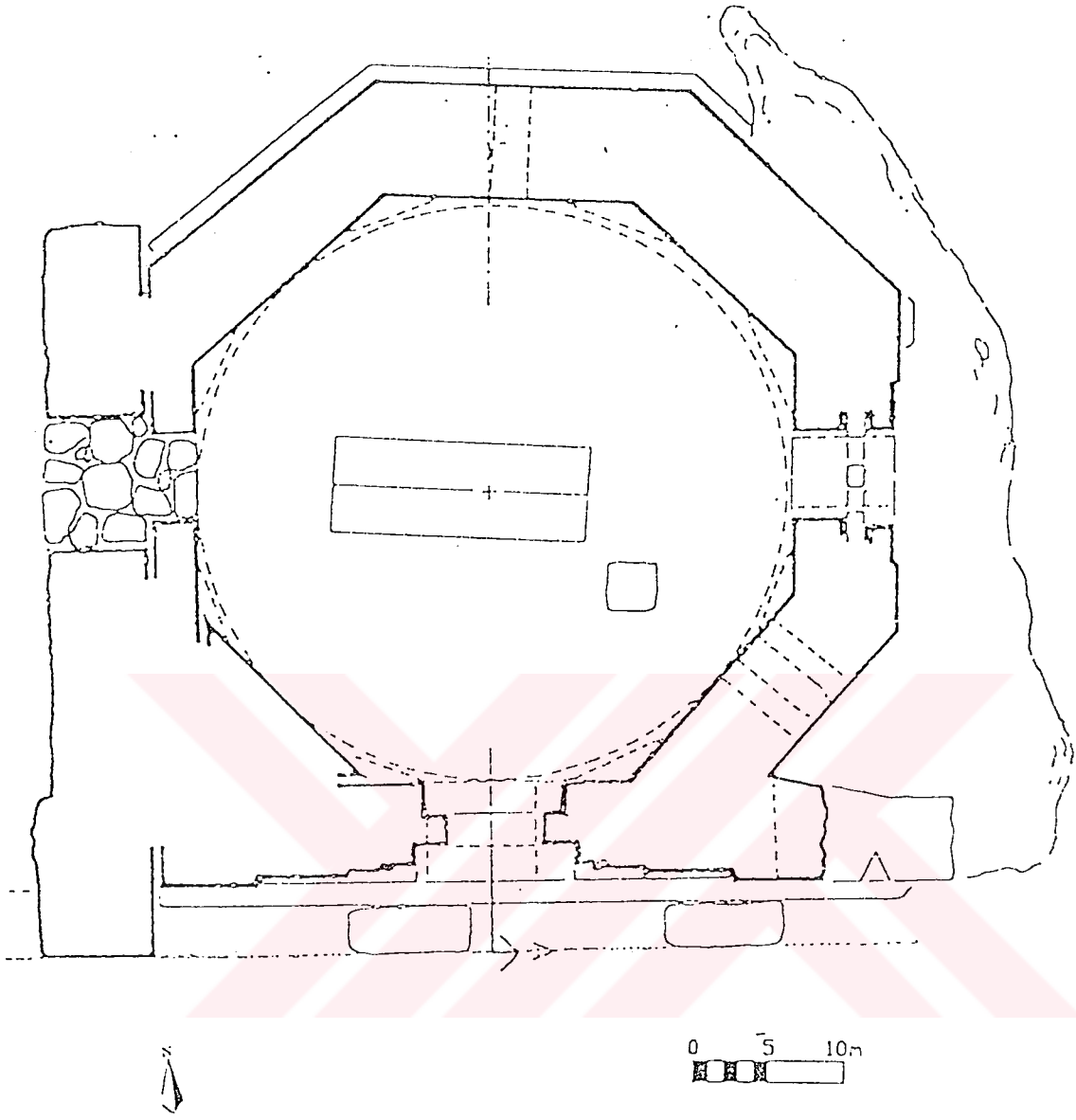
Plan 20 : Aksaray / Bekar Sultan planı (Hakkı Önkal'dan)

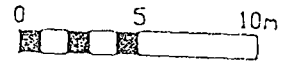
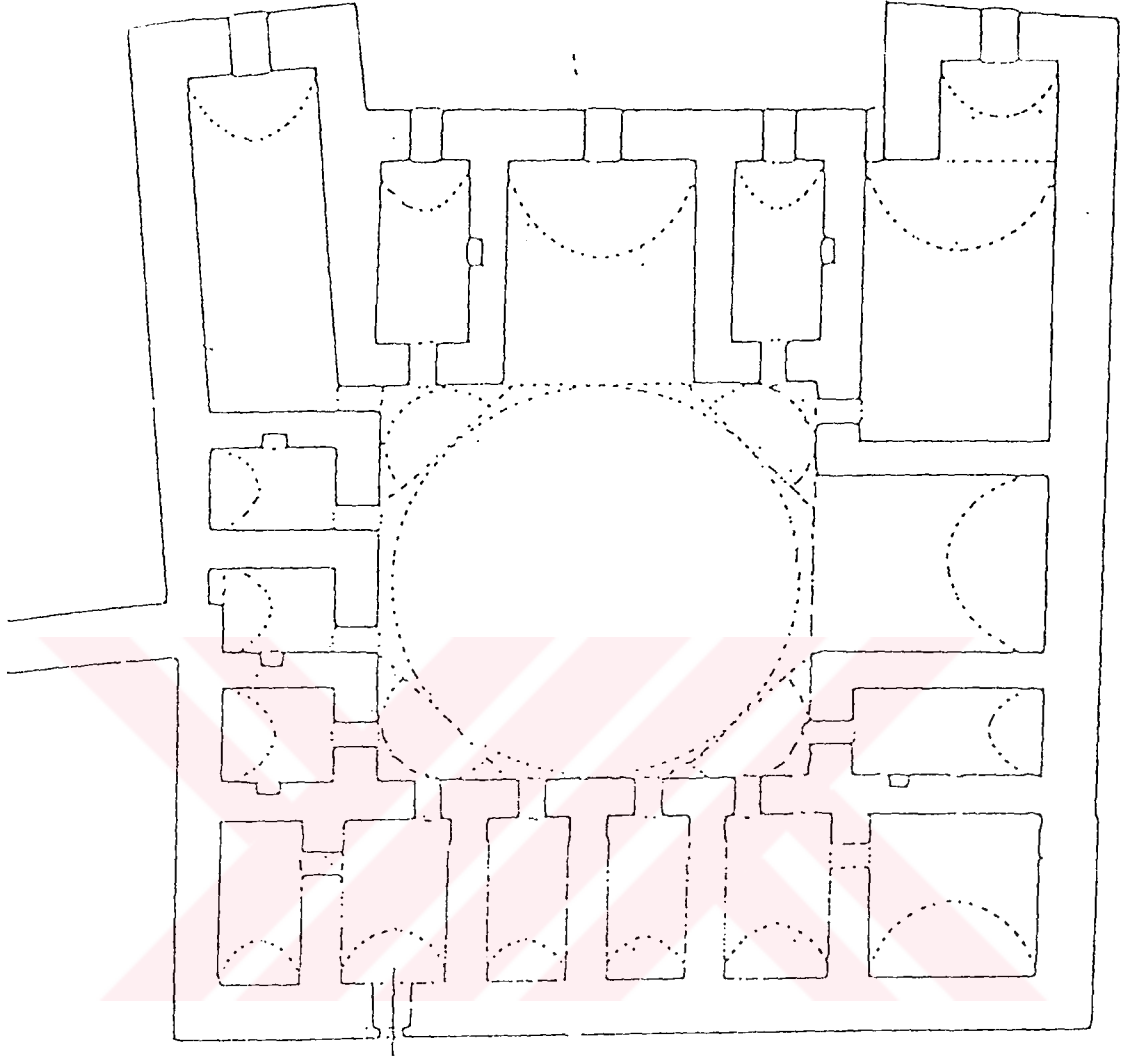
Plan 21 : Niksar / Kırkızlar Türbe üst kat planı (Hakkı Önkal'dan)

Plan 22 : Niksar / Kırkkızlar Türbe alt. kat planı (Hakkı Önkal'dan)

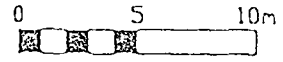
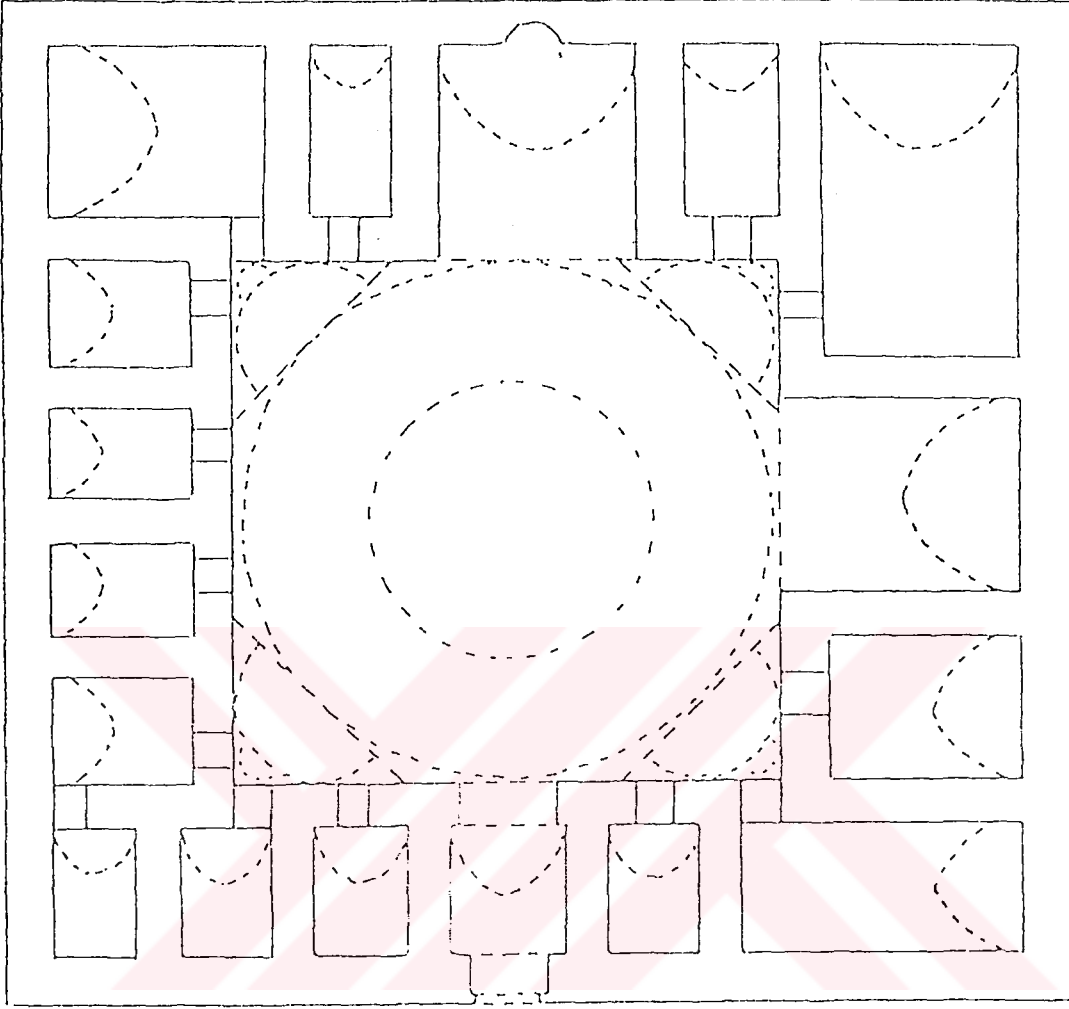

Plan 23 : Amasya / Halifet Gazi Türbesi'nin planı (O. Cezmi Tuncer'den)

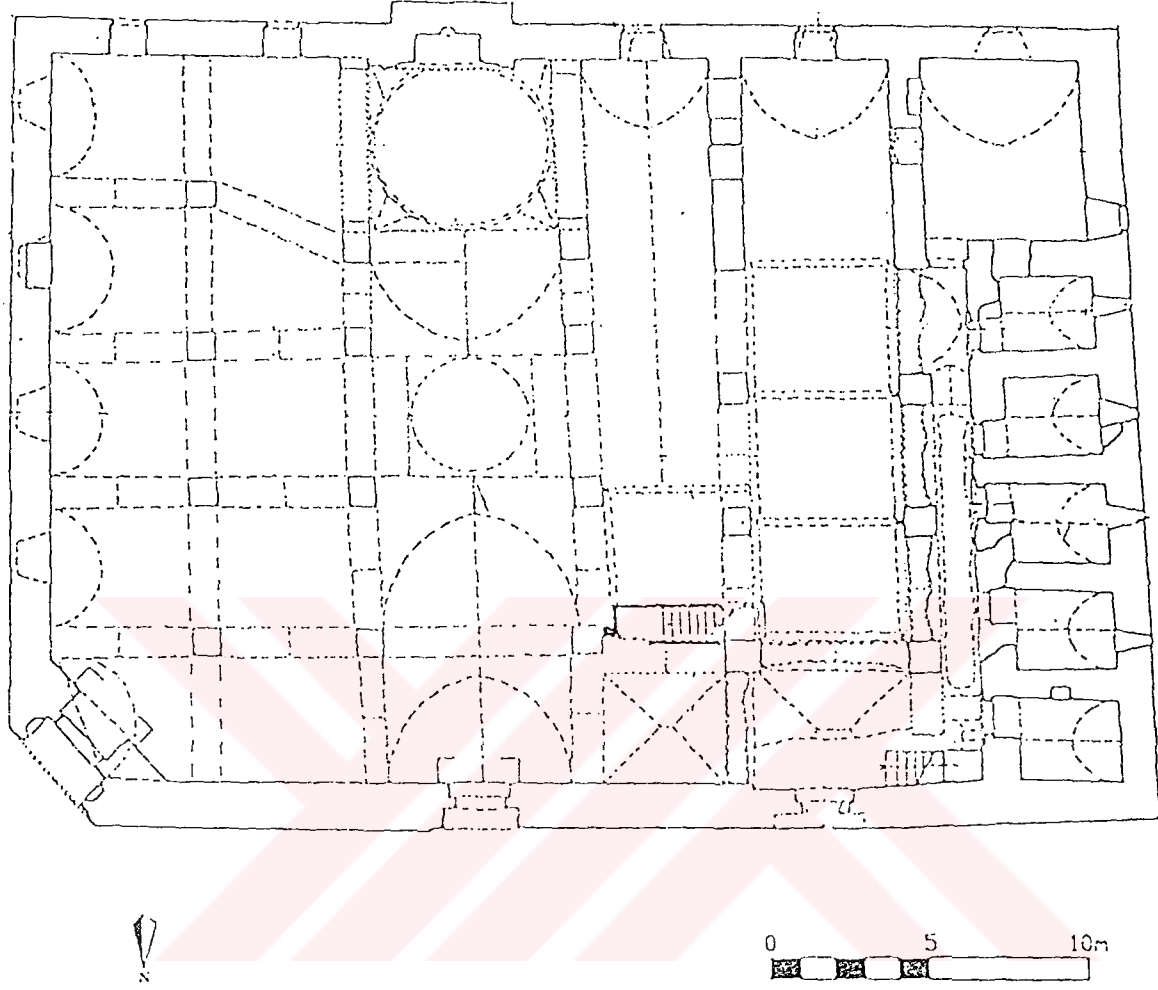

Plan 24 : Niksar / Yağıbasan Medrese planı (Metin Sözen'den)

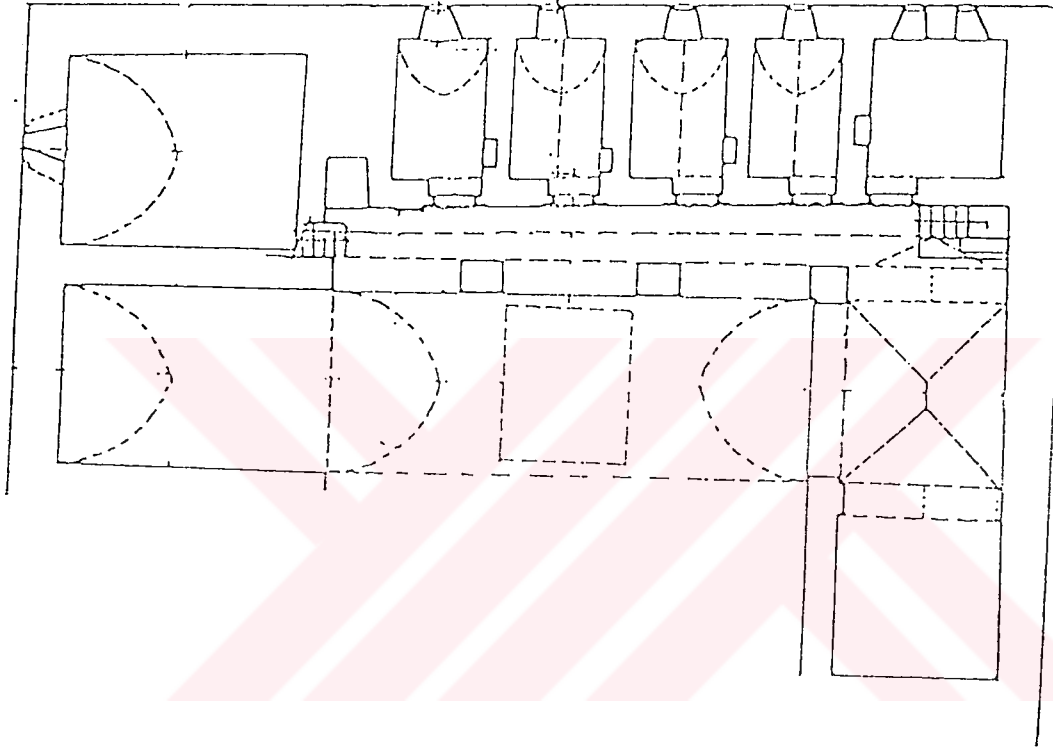

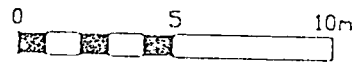
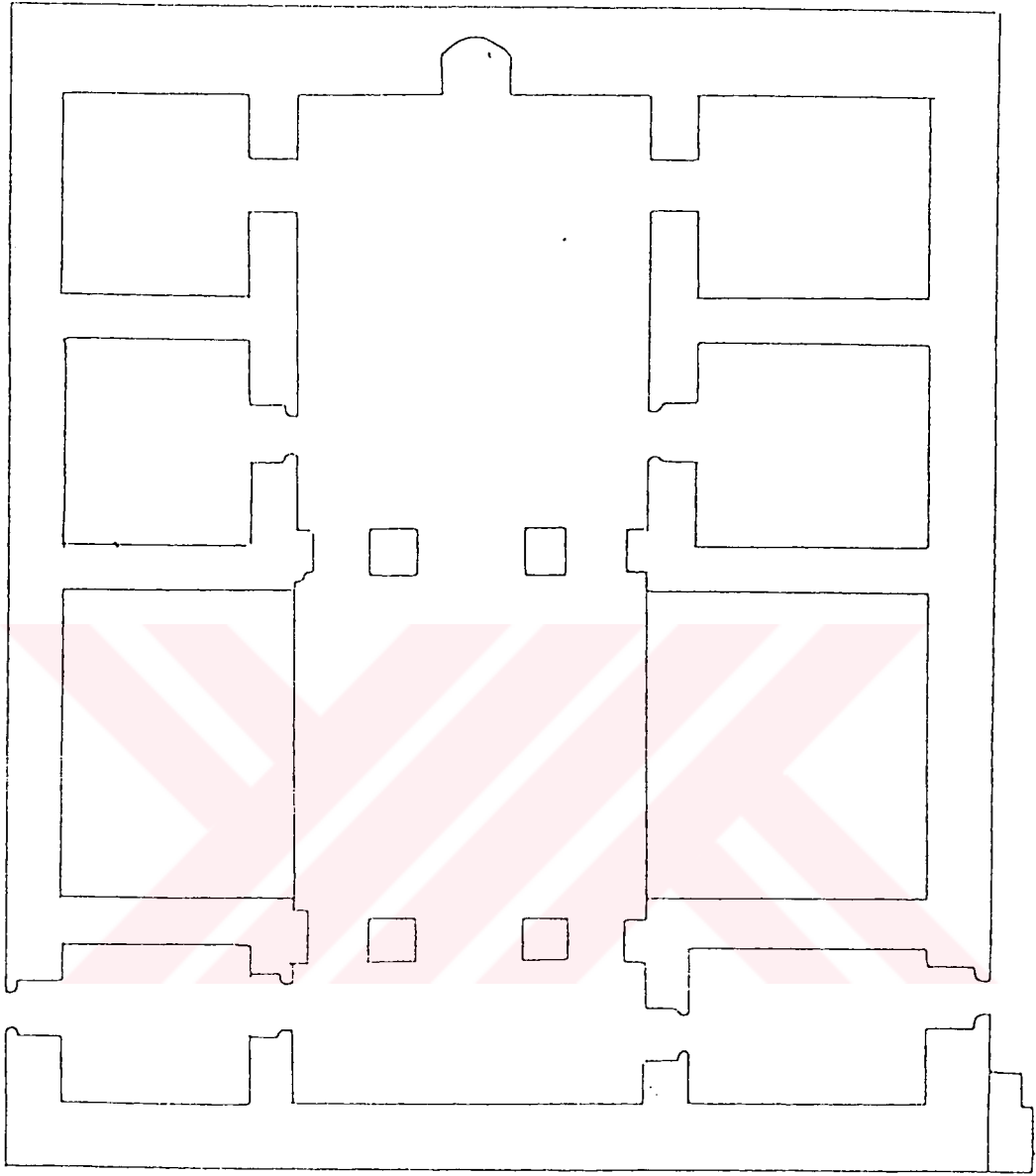
Plan 25 : Tokat / Yağıbasan Türbesinin planı (Metin Sözen'den)

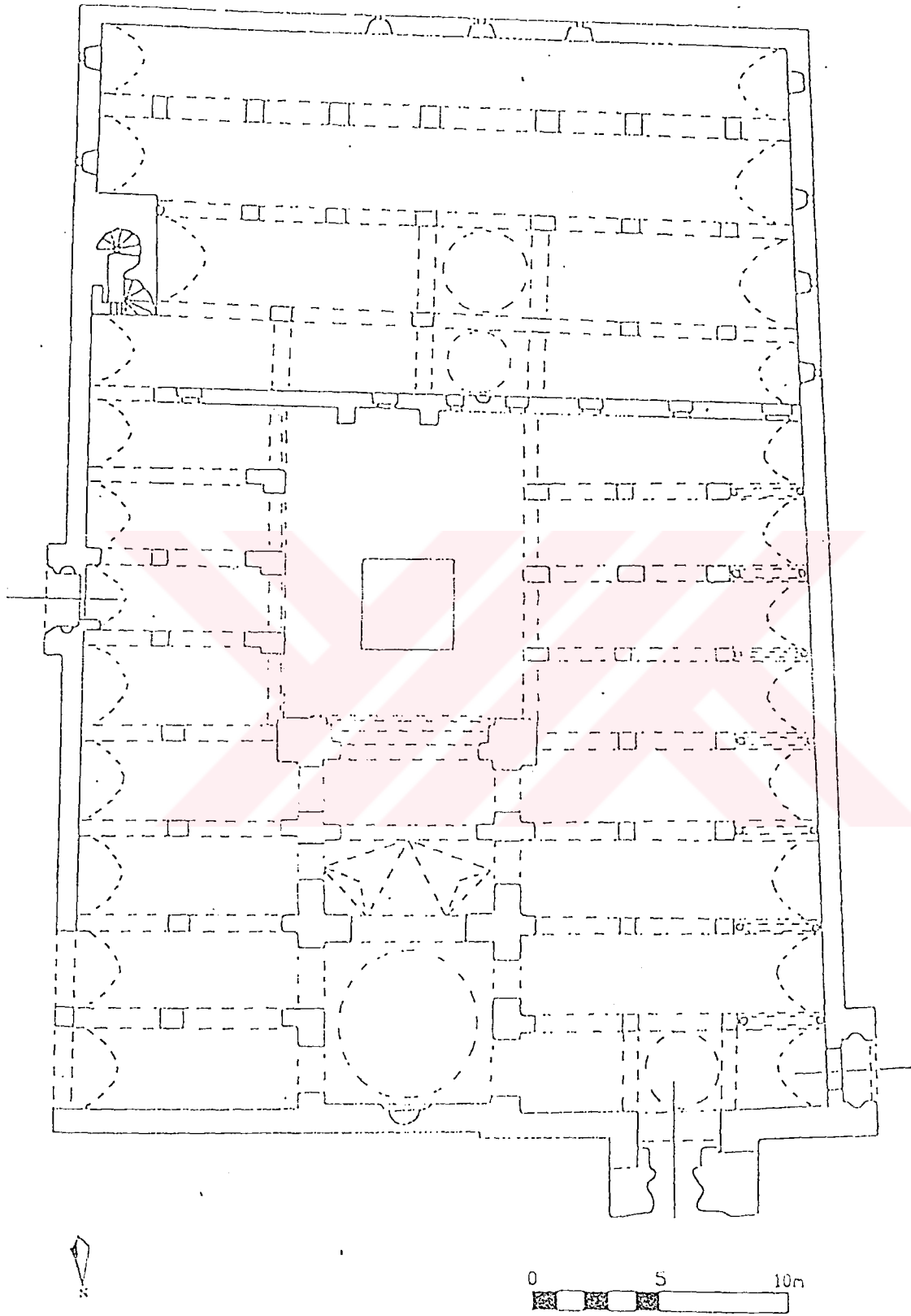
Plan 26 : Kayseri / Kölük Medresenin alt kat planı (Erol Yurdakul'dan)

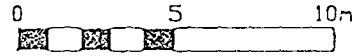
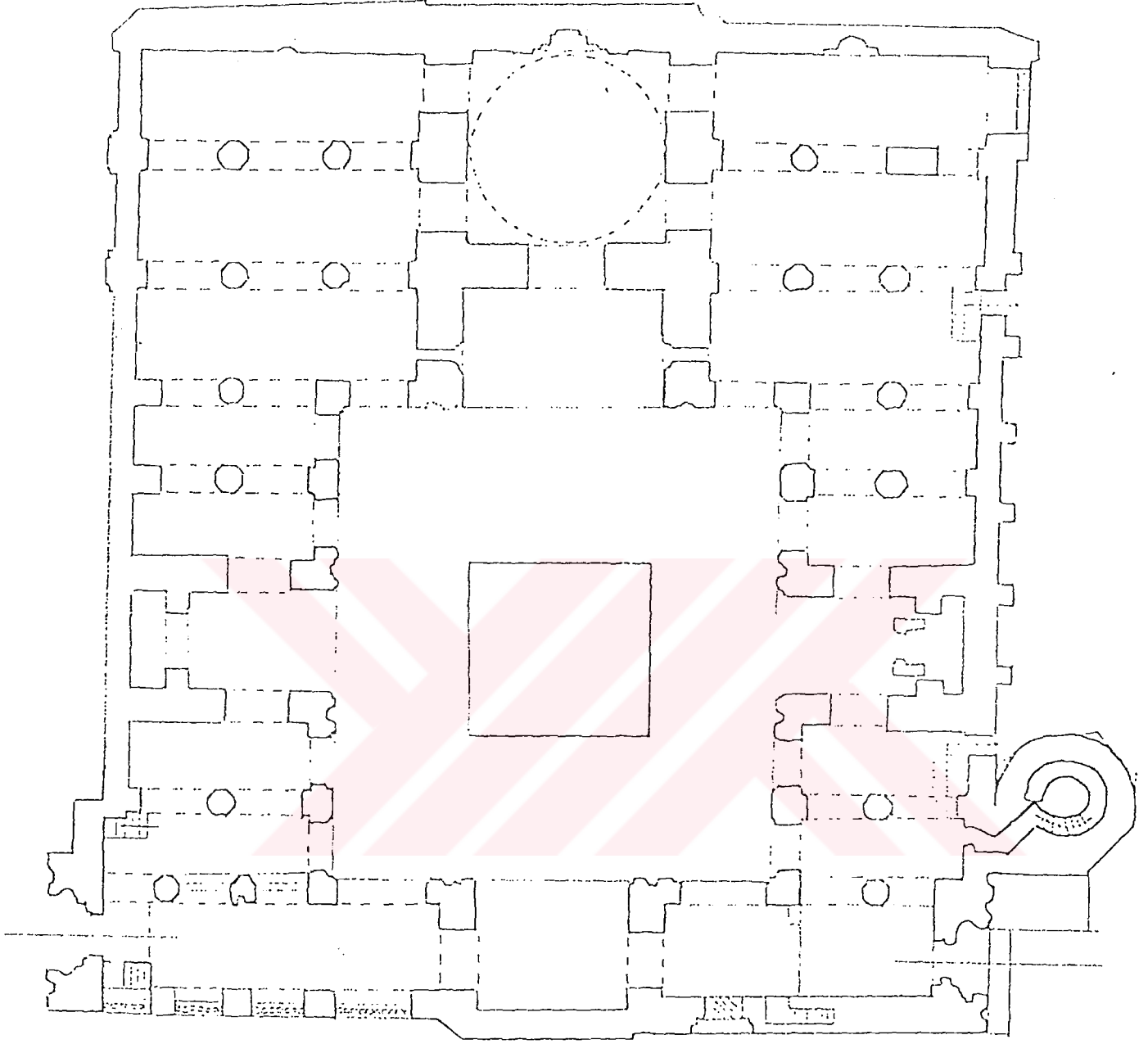
Plan 27 : Kayseri / Köllük Medresenin üst kat planı (Erol Yurdakul'dan)

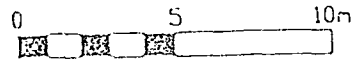
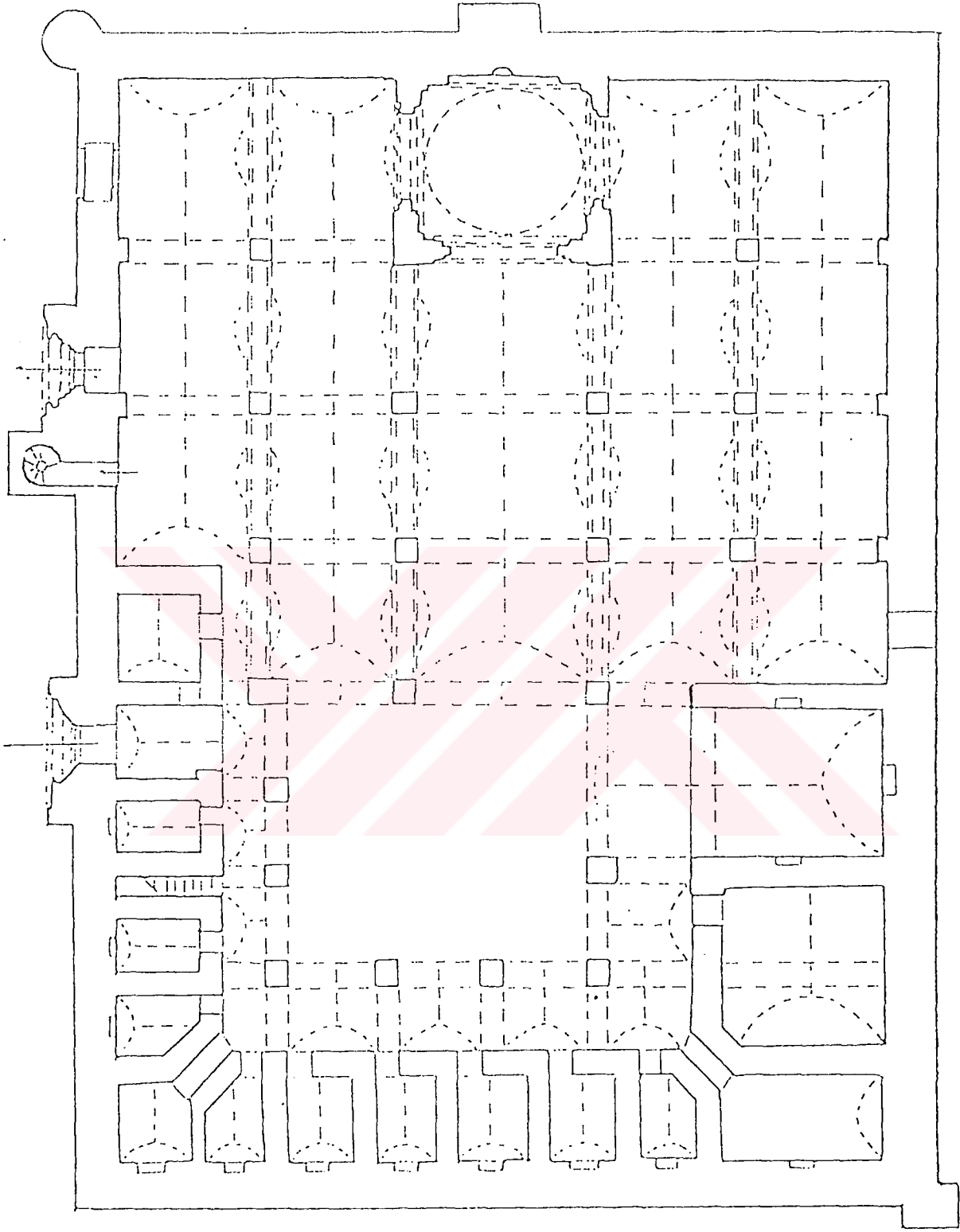
Plan 28 : Bosra Gümüştegin Medresesi (Oktay Aslanapa'dan),

Plan 29 : Malatya Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)

Plan 30 : Zevvare Ulu Camii planı (Oktay Aslanapa'dan)

Plan 31: Hacı Kılıç Camii ve Medrese planı (Oktay Aslanapa'dan)

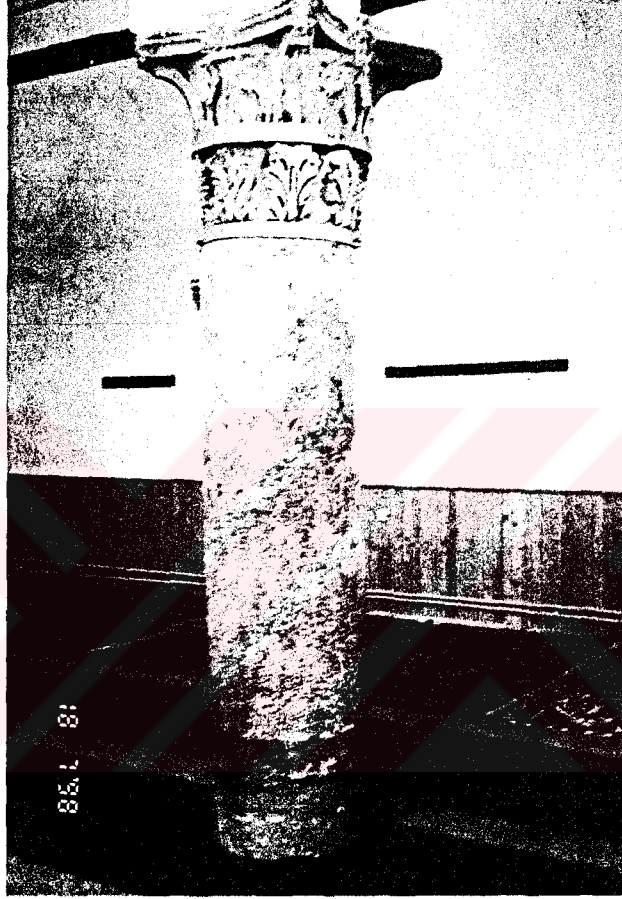

Resim 1 Garipler Camii genel görünüşü

Resim 2 Garipler Cami iç görünüşü

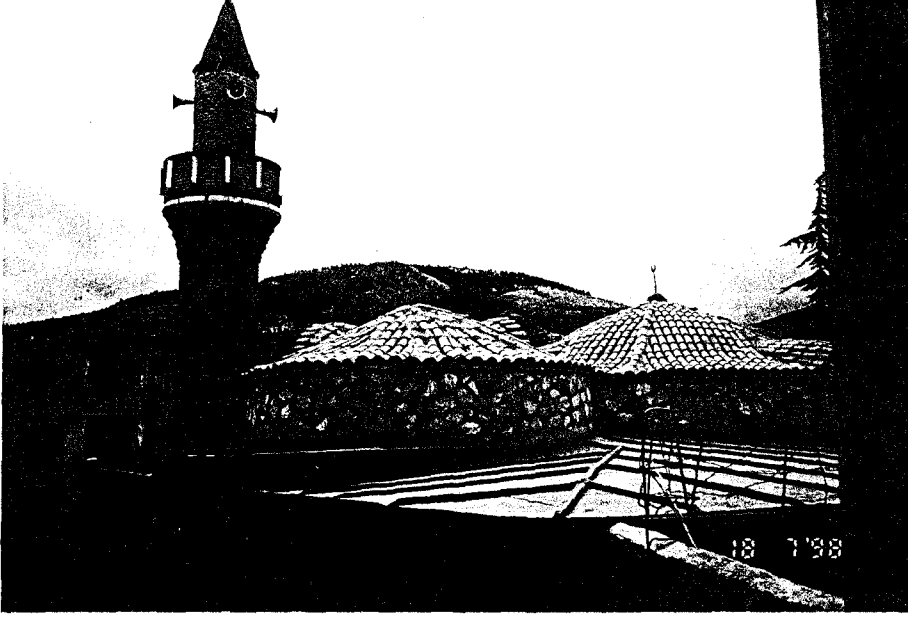

Resim 3 Garipler Camii devşirme sütunu

Resim 4 Garipler Camii hünkar mahfili kubbesi

Resim 5 Garipler Camii üst örtüsü

Resim 6 Garipler Camii girişi

Resim 7 Garipler Camii Mihrabı

Resim 8 Garipler Camii mihrap kitabesi

Resim 9 Garipler Camii ayet kitabesi

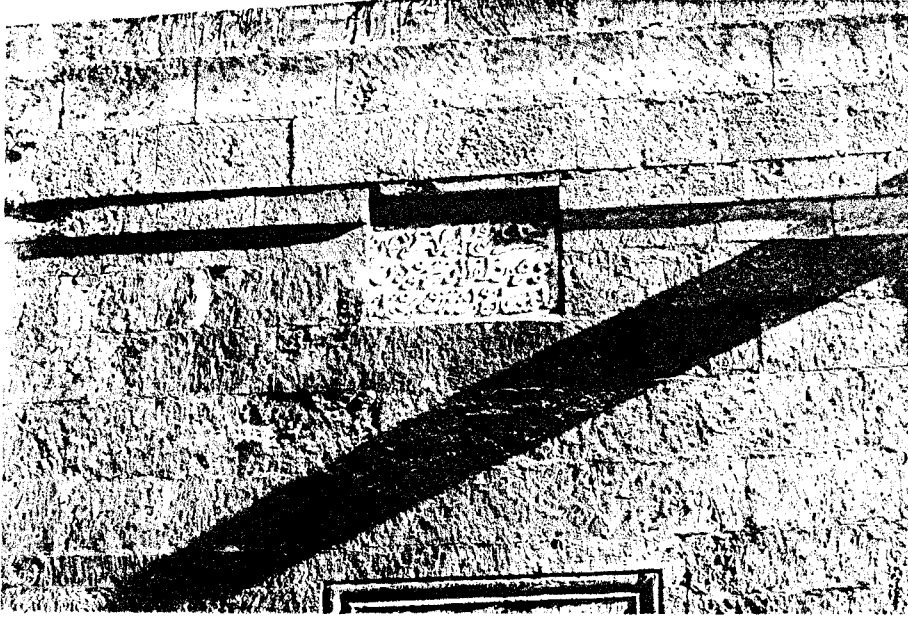
Resim 10 Garipler Camii ayet kitabesi

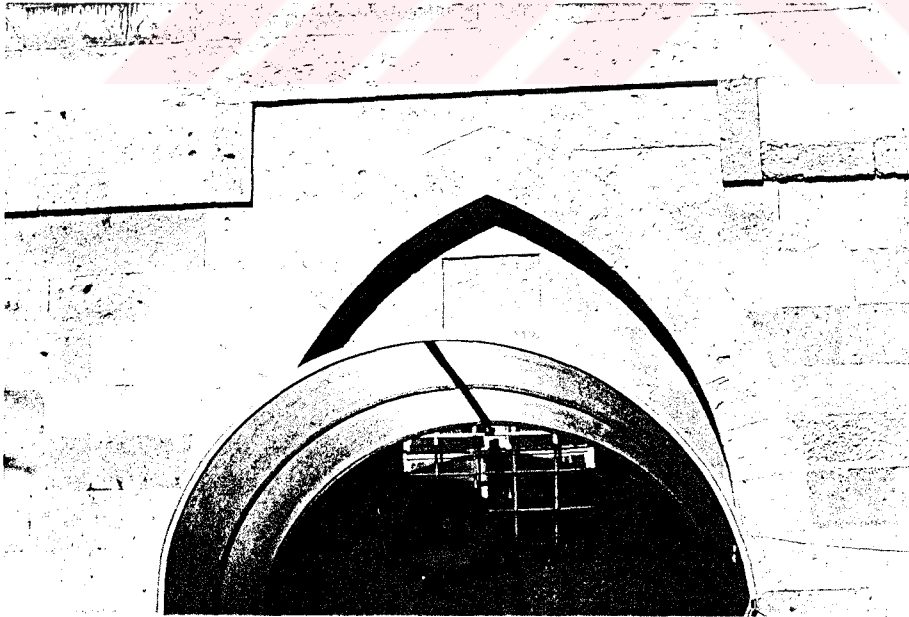
Resim 11 Garipler Camii ayet kitabesi

Resim 12 Garipler Camii minaresi

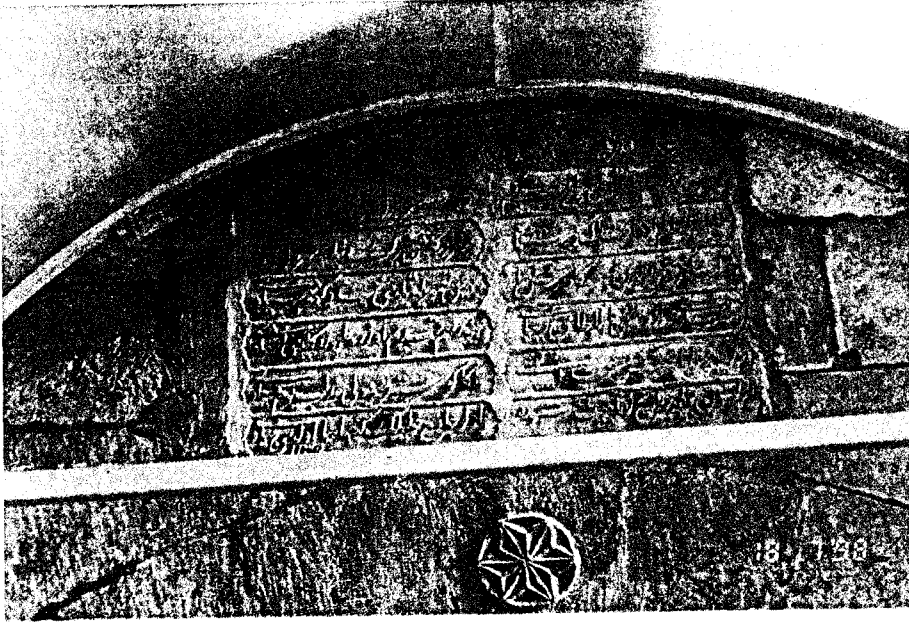

Resim 13 Kayseri Ulu Camii kuzey cephedeki küçük kitabe

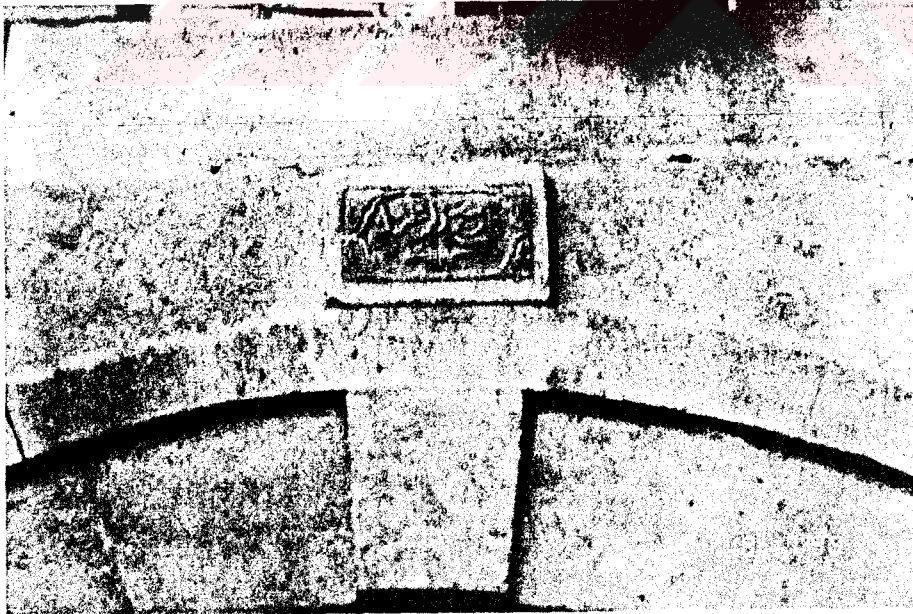

Resim 14 Kayseri Ulu Camii batı cephe kitabesi

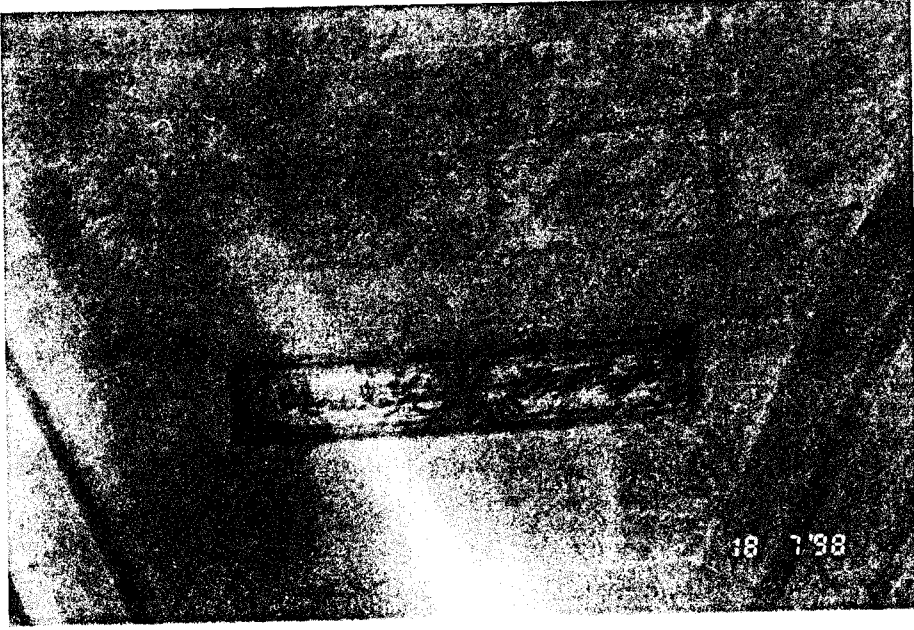

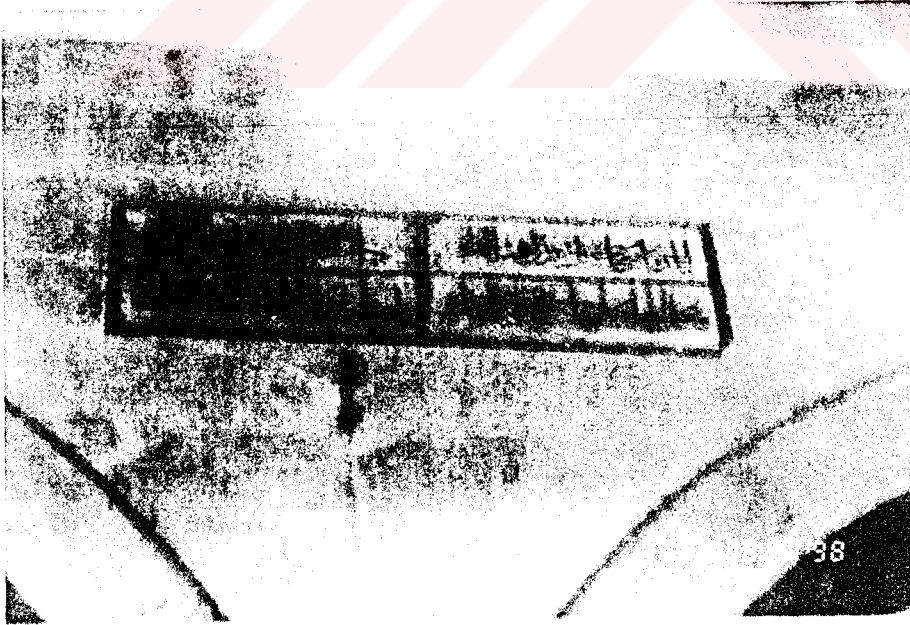
Resim 15 Kayseri Ulu Camii kuzey cephedeki büyük kitabe

Resim 16 Kayseri Ulu Camii doğu cephe kitabesi

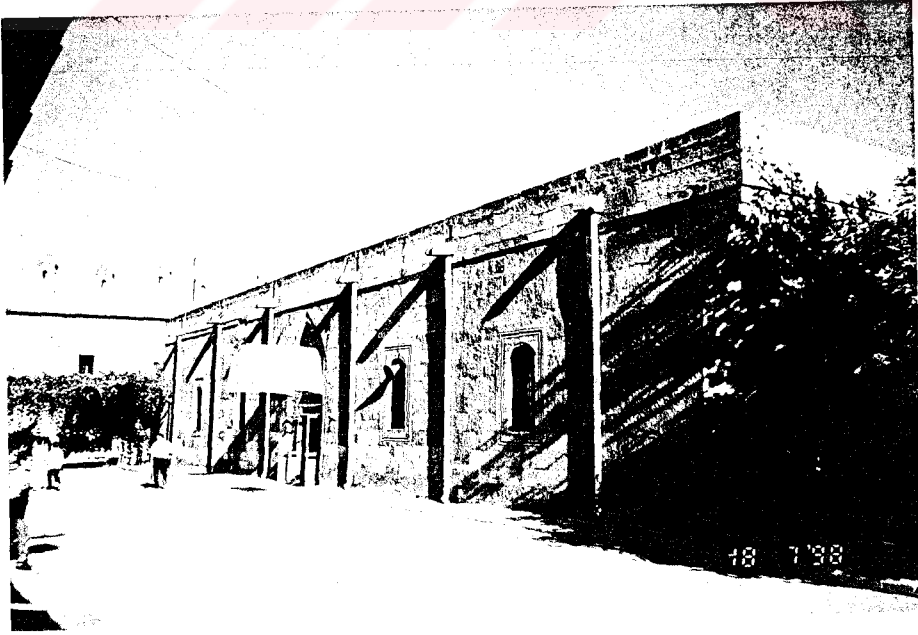
Resim 17 Kayseri Ulu Camii kubbesinde bulunan kitabe

Resim 18 Kayseri Ulu Camii orta sahn kemerindeki kitabe

Resim 19 Kayseri Ulu Camii kuzey cephedeki giriş kapısı

Resim 20 Kayseri Ulu Camii kuzey cephesi

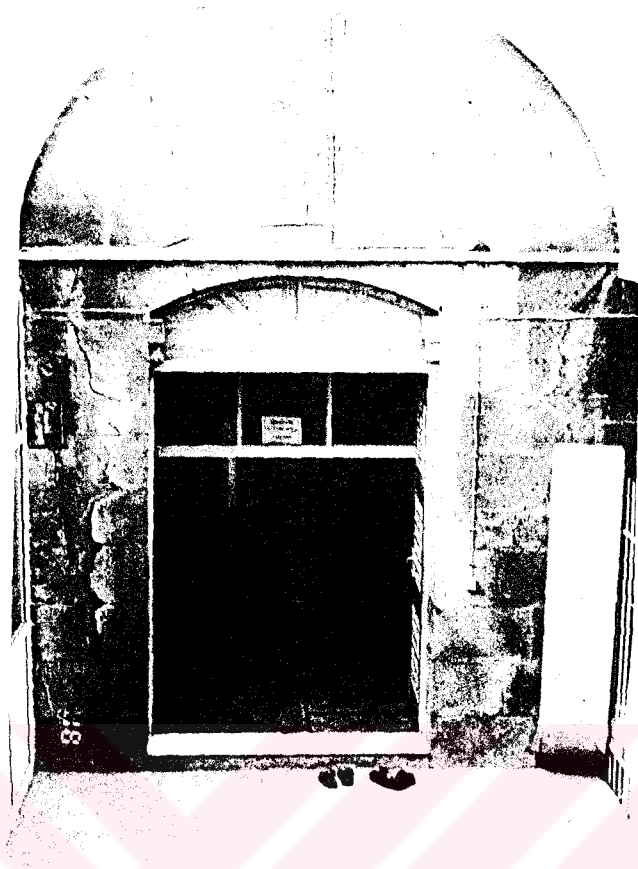
Resim 21 Kayseri Ulu Camii doğu kapısı

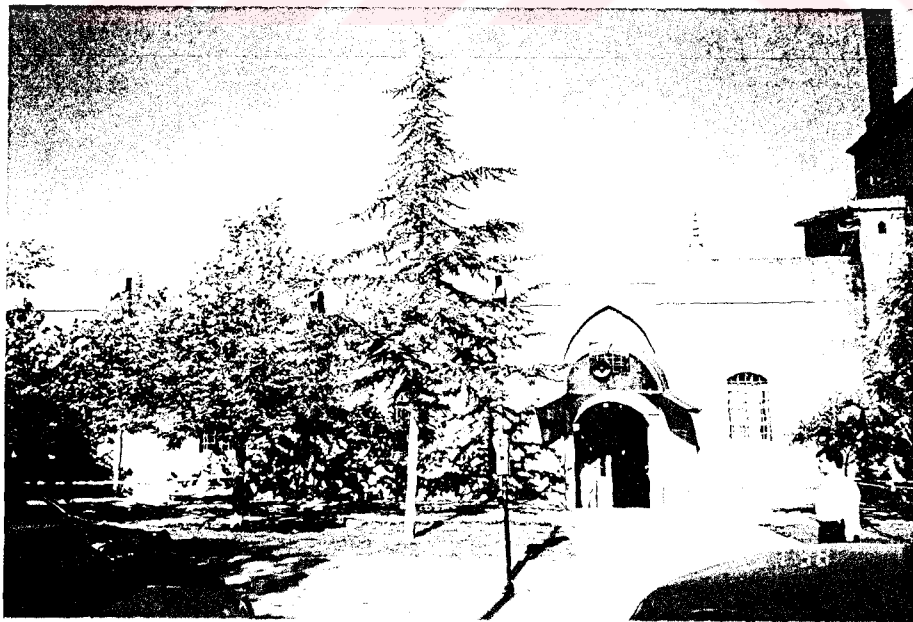
Resim 22 Kayseri Ulu Camii doğu cephesi

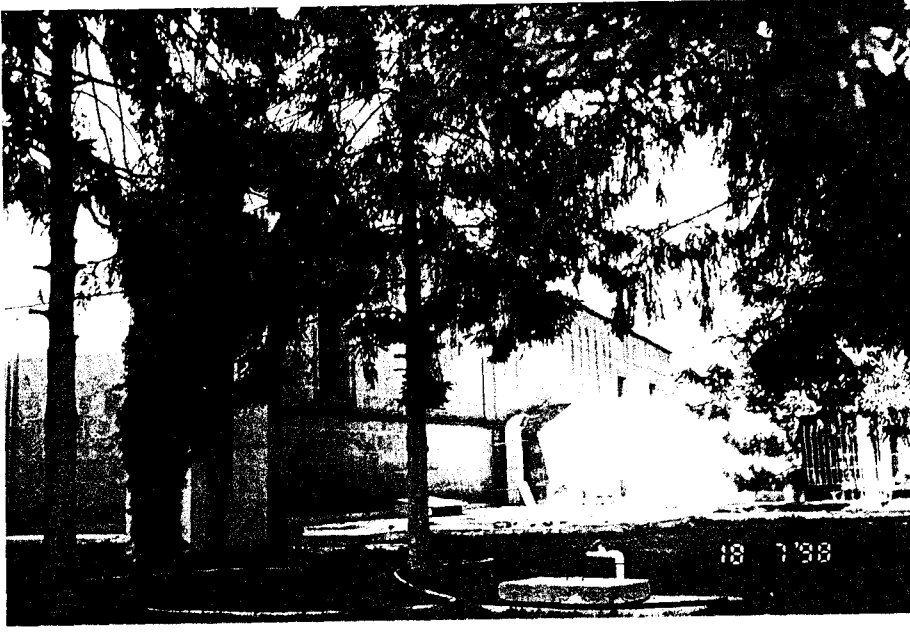
Resim 23 Kayseri Ulu Camii Batı Kapısı

Resim 24 Kayseri Ulu Camii batı cephede sonradan açılan kapı

Resim 25 Kayseri Ulu Camii batı cephesi

Resim 26 Kayseri Ulu Camii güney cephesi

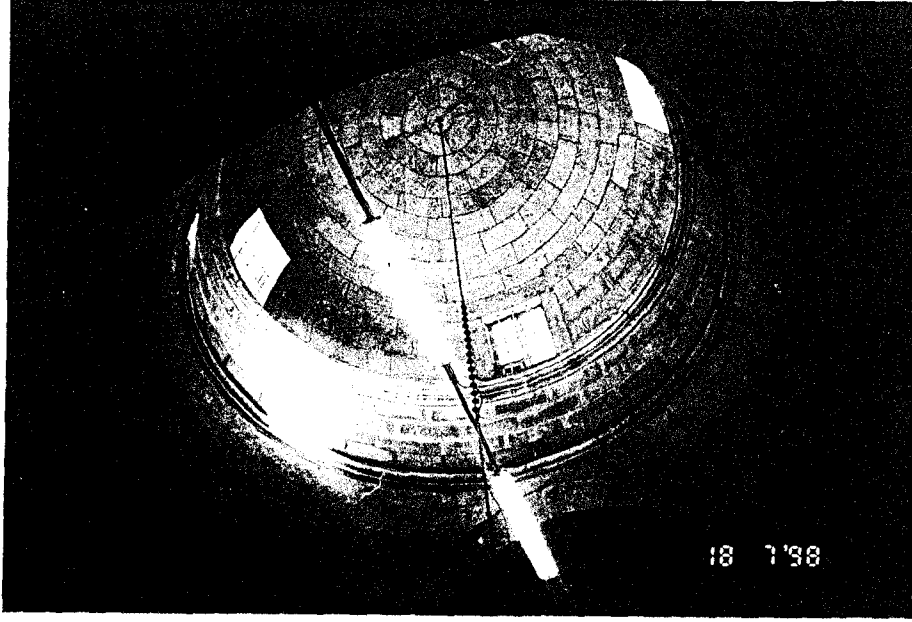

Resim 27 Kayseri Ulu Camii iç merdivenleri

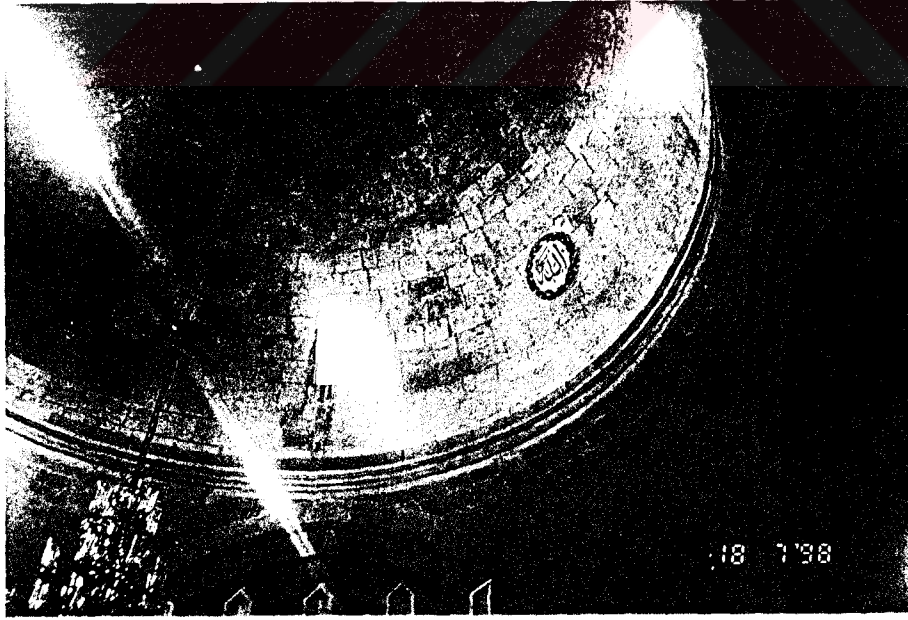

Resim 28 Kayseri Ulu Camii mihrap eksenini

Resim 29 Kayseri Ulu Camii aydınlık kubbesi

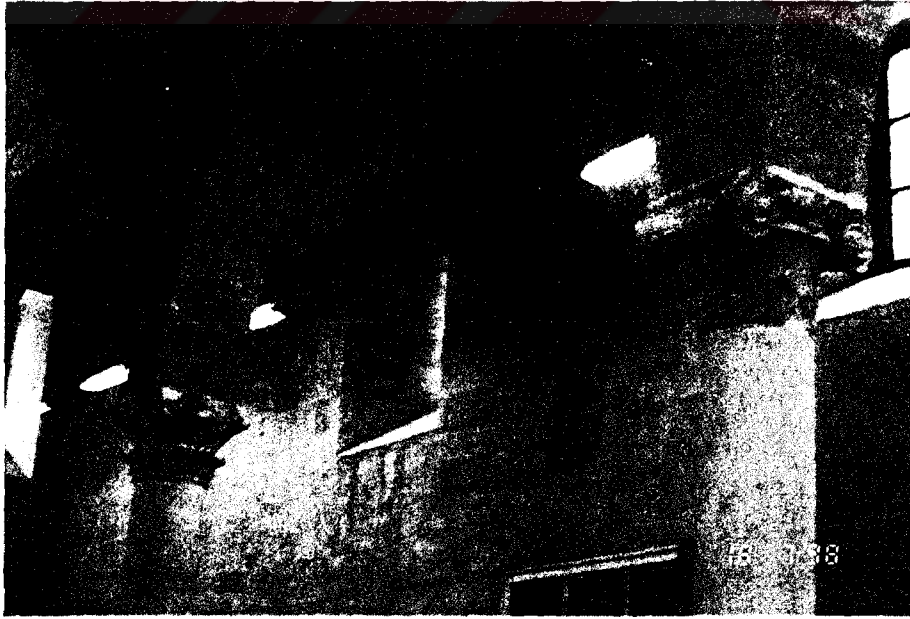
Resim 30 Kayseri Ulu Camii mihrap kubbesi

Resim 31 Kayseri Ulu Camii kemerler ve ayaklar

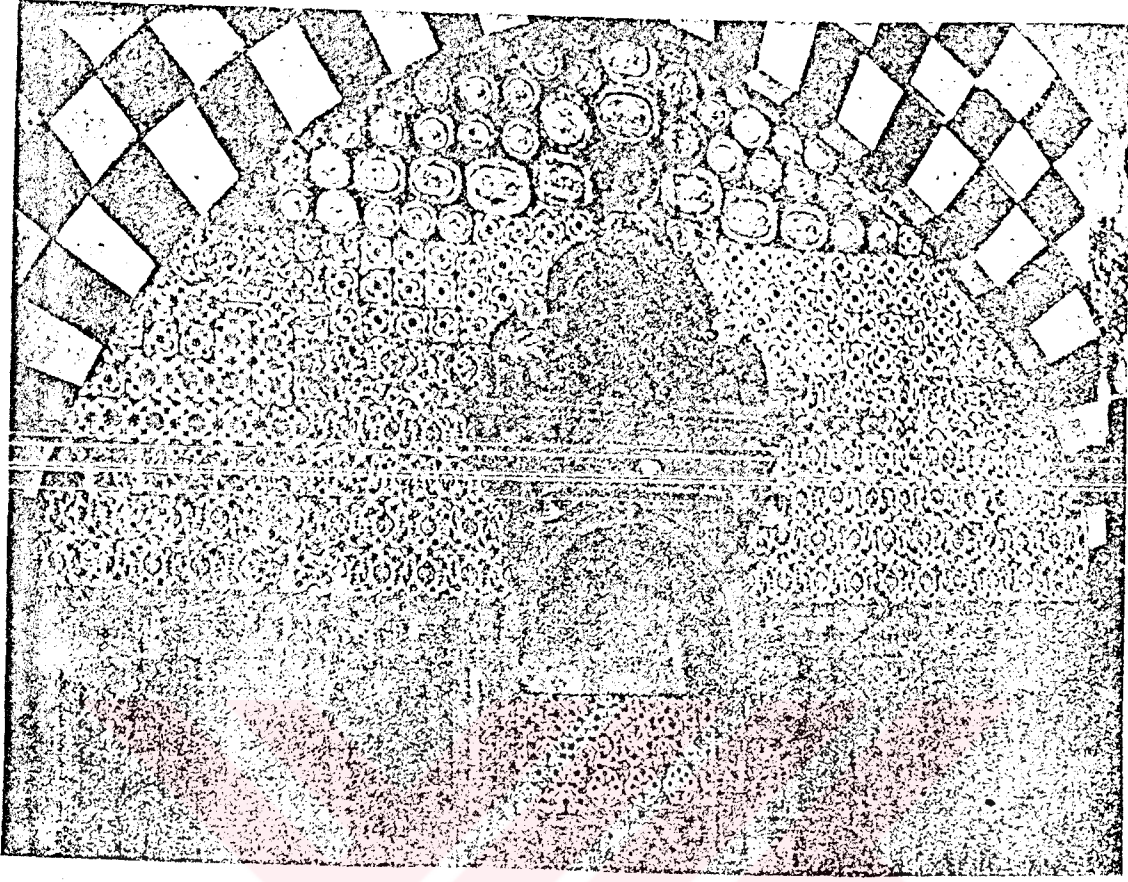
Resim 32 Kayseri Ulu Camii devşirme sütunları

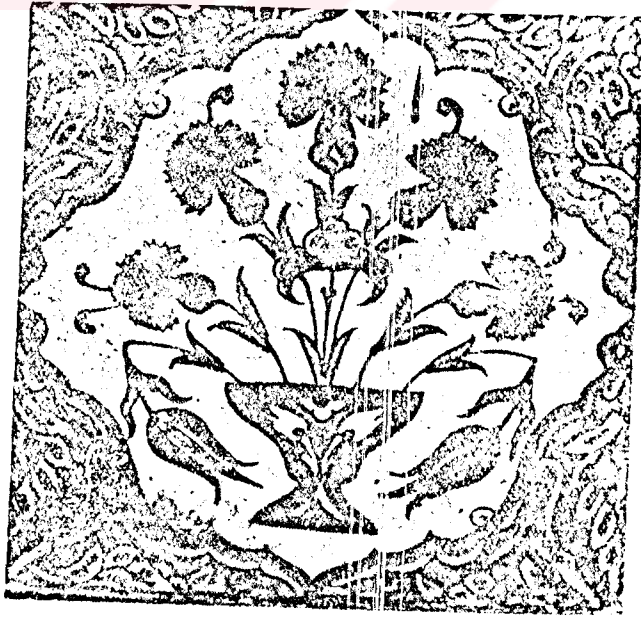
Resim 33 Kayseri Ulu Camii sütun başlıkları

Resim 34 Kayseri Ulu Camii mihrabı

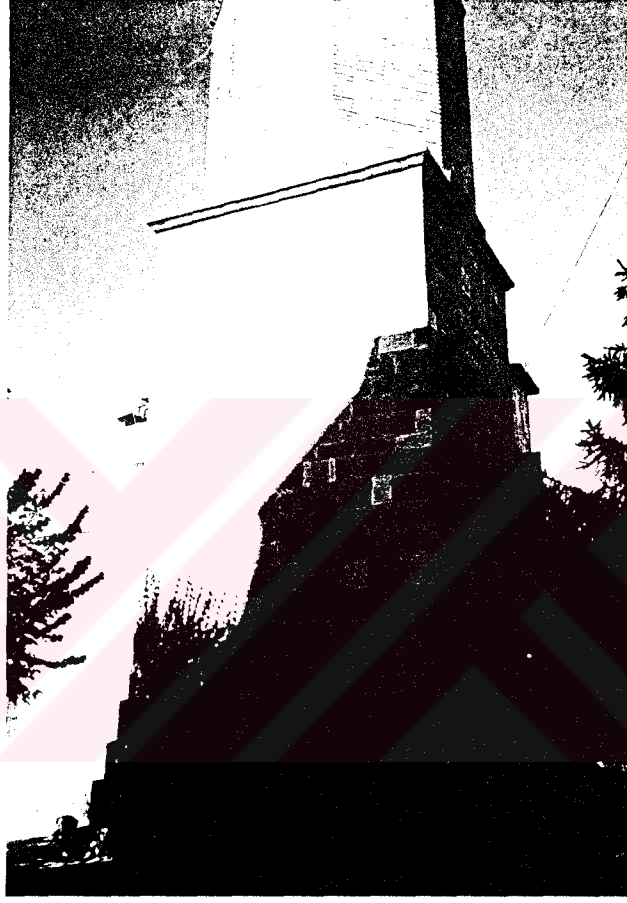
Resim 35 Kayseri Ulu Camii eski mihrabı (Oktay Aslanapa'dan)

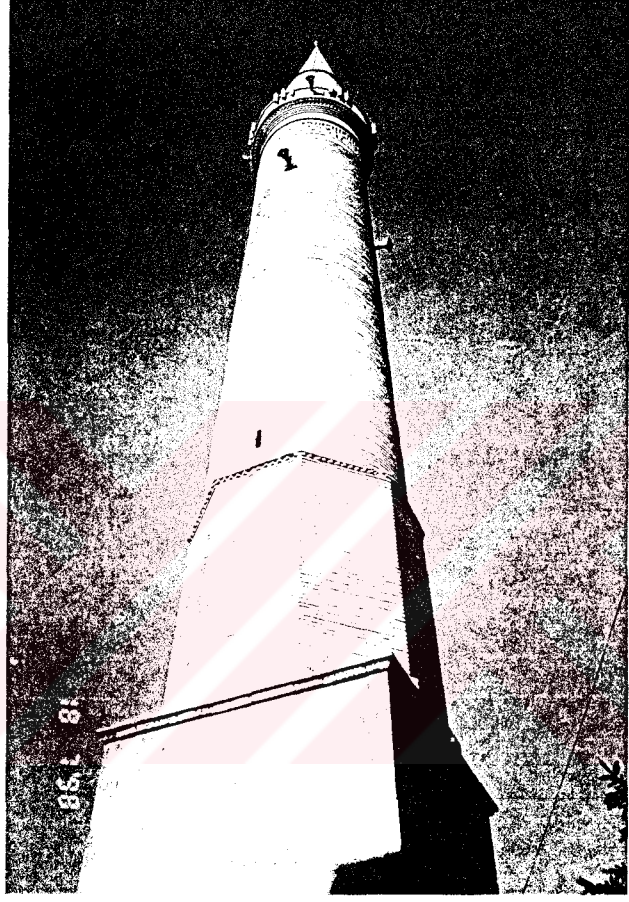
Resim 36 Kayseri Ulu Camii eski mihrap inisi (Oktay Aslanapa'dan)

Resim 37 Kayseri Ulu Camii minaresi

Resim 38 Kayseri Ulu Camii minaresinin alt kaidesi

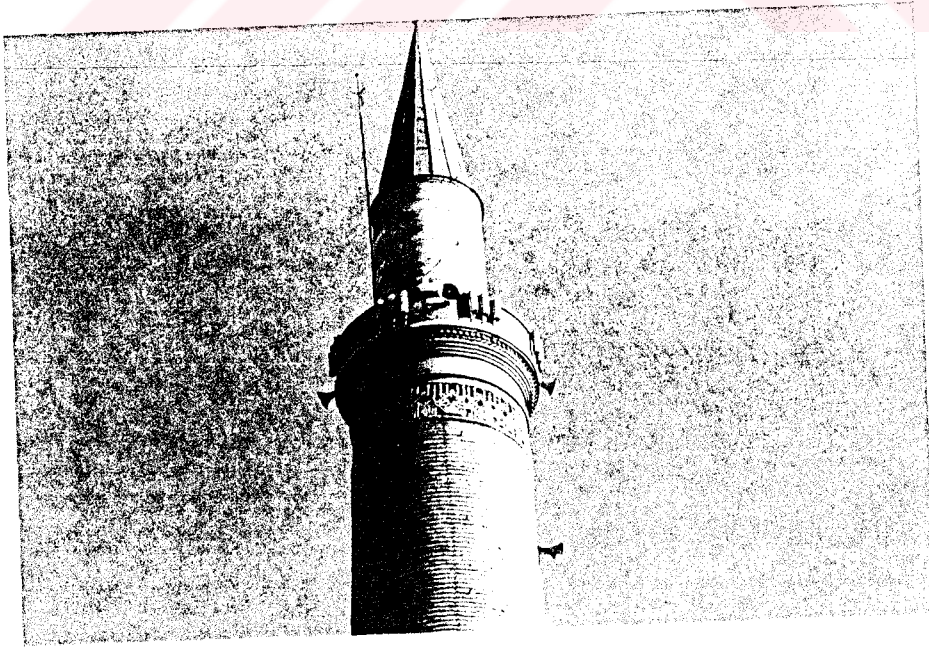

Resim 39 Kayseri Ulu Camii minaresinin görünümü

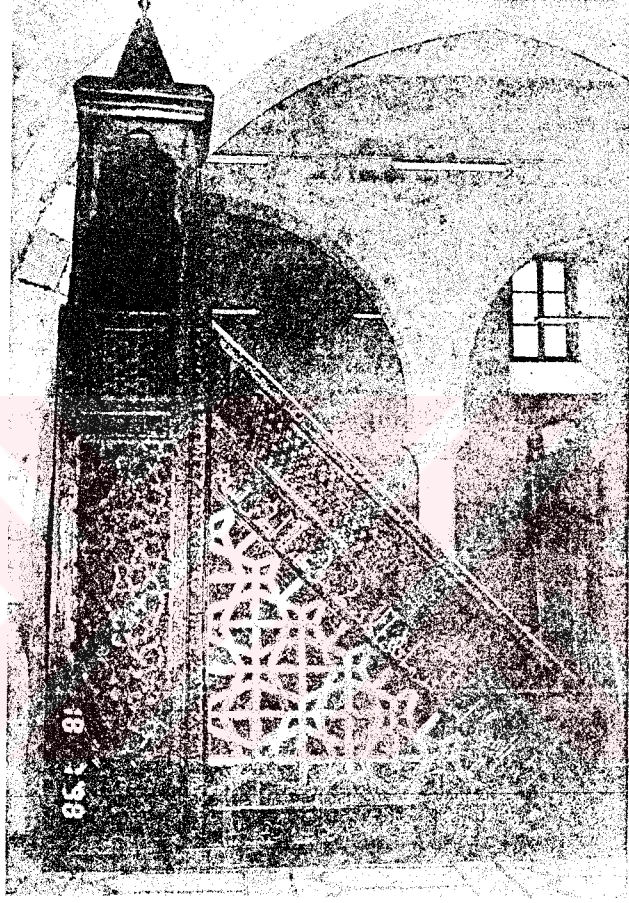
Resim 40 Kayseri Ulu Camii minaresi

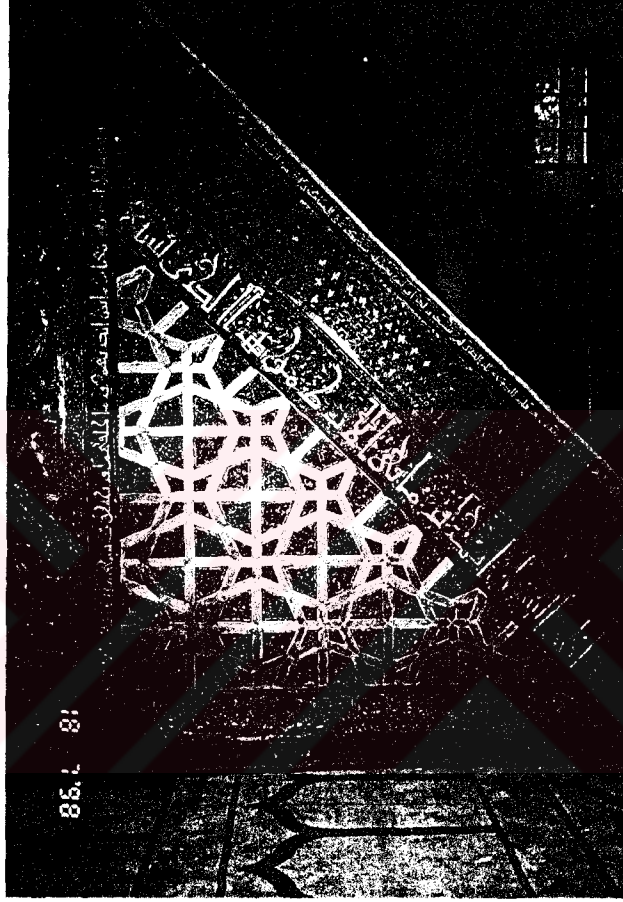
Resim 41 Kayseri Ulu Camii minaresindeki kufi yazı kuşağı

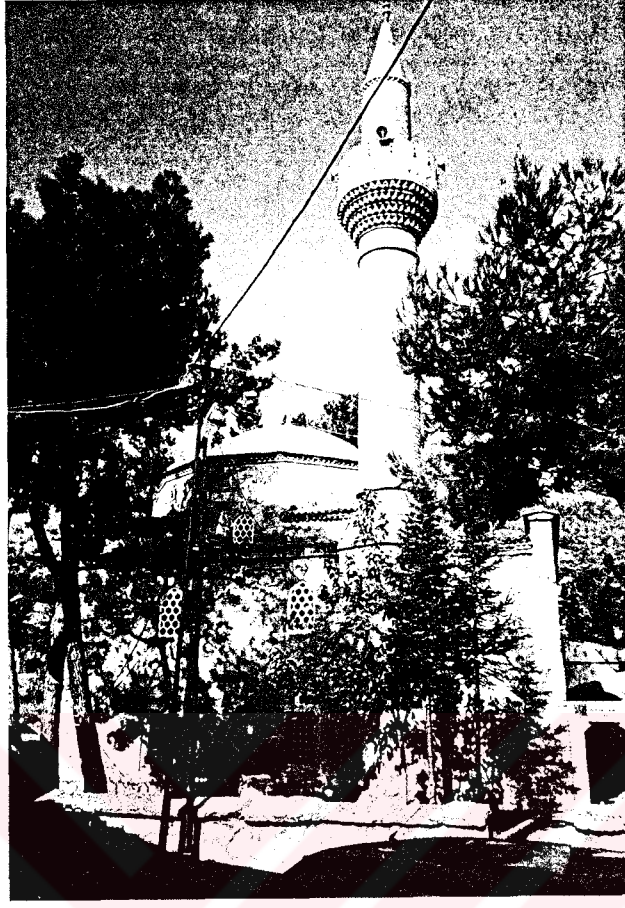
Resim 42 Kayseri Ulu Camii şerefesi

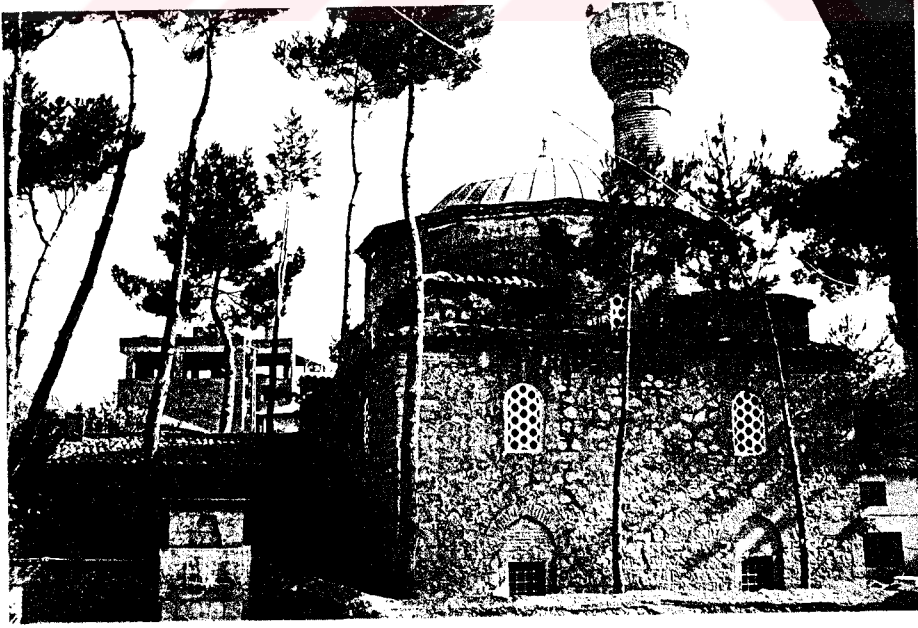
Resim 43 Kayseri Ulu Camii minberi

Resim 44 Kayseri Ulu Camii minberinin üçgen alınlığı

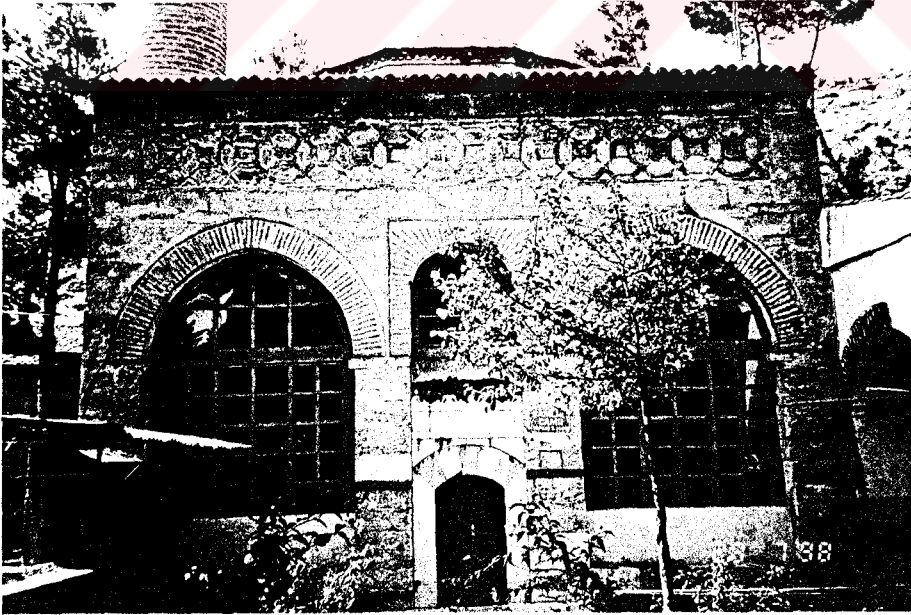
Resim 45 Küçük Ağa Camii genel görünümü

Resim 46 Küçük Ağa Camii güney cepheden görünümü

Resim 47 Küçük Ağa Camii üst örtüsü

Resim 48 Küçük Ağa Camii son cemaat yeri

Resim 49 Küçük Ağa Camii giriş bölümü

Resim 50 Küçük Ağa Camii minaresi

Resim 51 Küçük Ağa Camii medrese bölümü

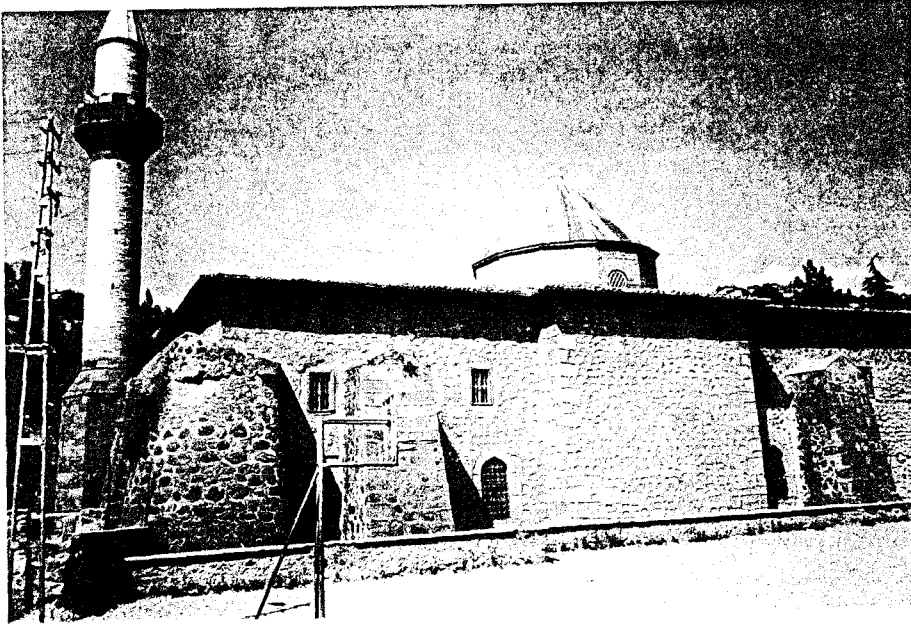

Resim 52 Küçük Ağa Camii medrese ve sıbyan mektebi bölümü

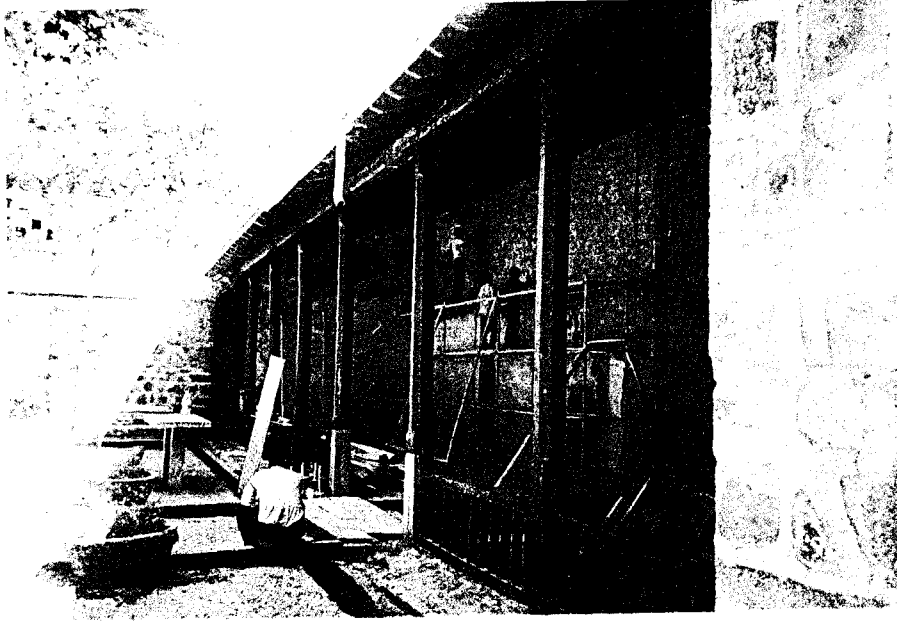
Resim 53 Küçük Ağa Camii sıbyan mektebi

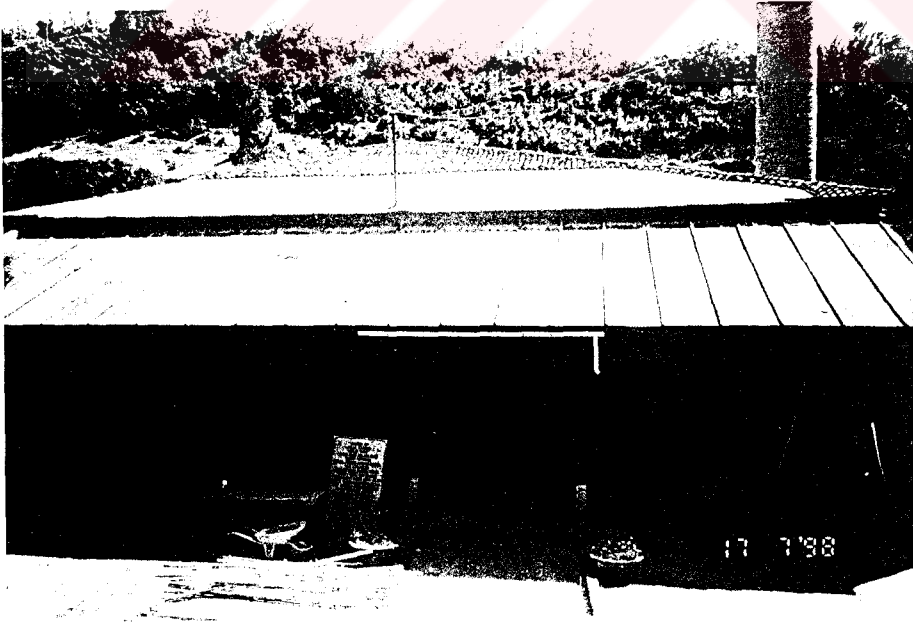
Resim 54 Niksar Ulu Camii güney cephe görünüm

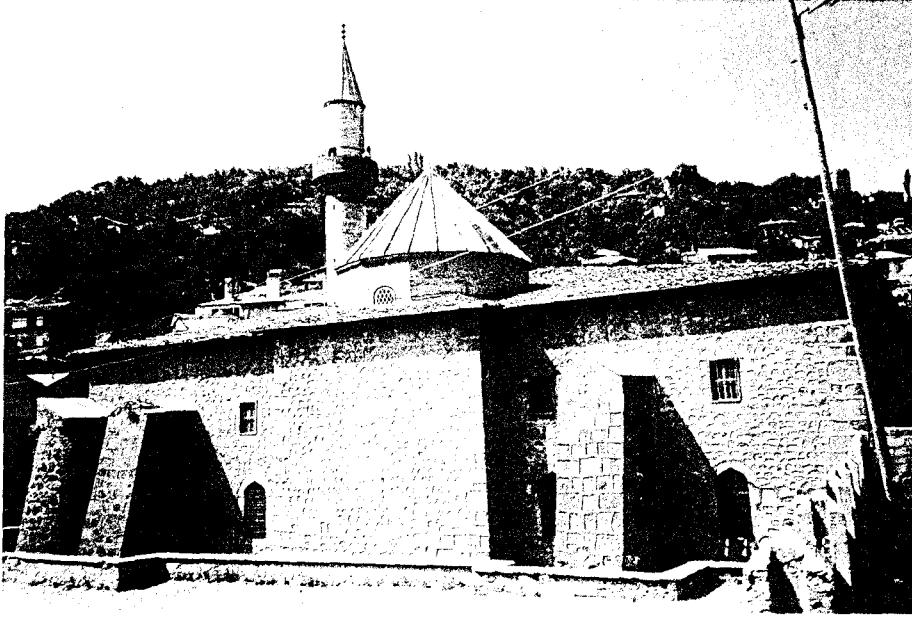
Resim 55 Niksar Ulu Camii genel görünümü

Resim 56 Niksar Ulu Camii son cemaat yeri

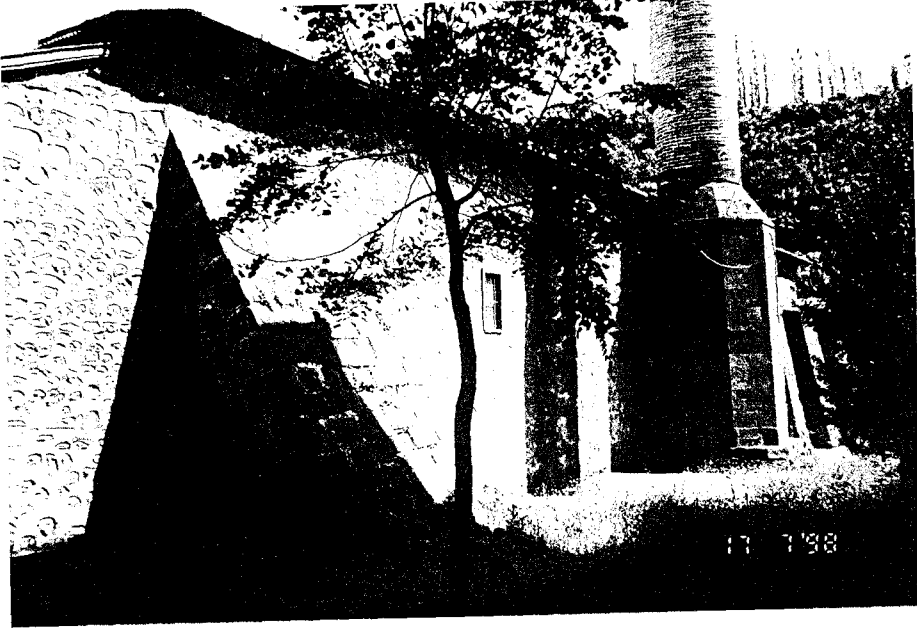
Resim 57 Niksar Ulu Camii son cemaat yerinin üst örtüsü

Resim 58 Niksar Ulu Camii güney cephe payandaları

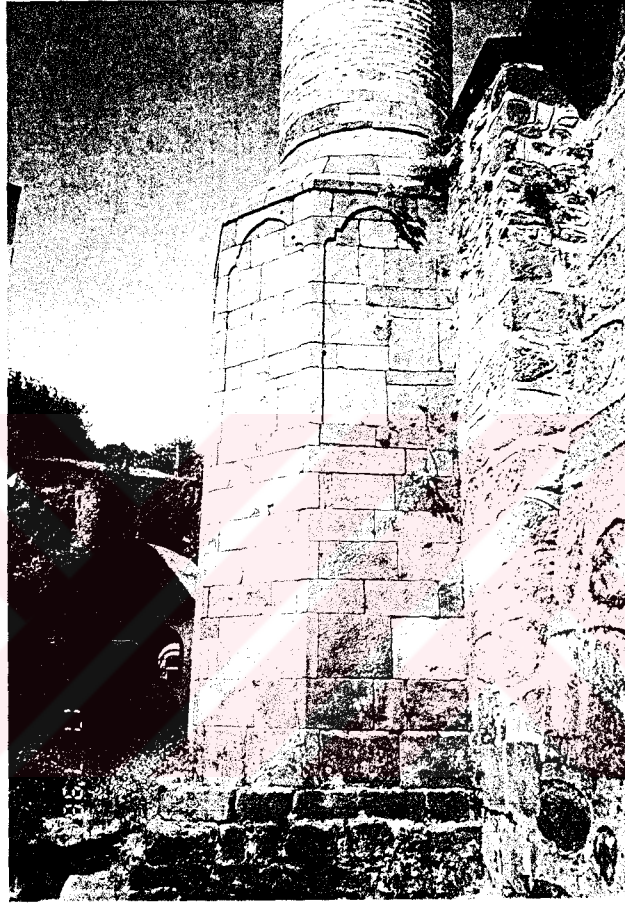
Resim 59 Niksar Ulu Camii doğu cephe payandaları

Resim 60 Niksar Ulu Camii kuzey batı köşesindeki dayama kemeri

Resim 61 Niksar Ulu Camii minaresi

Resim 62 Niksar Ulu Camii minarenin alt kaidesi

Resim 63 Niksar Ulu Camii kaide ve gövde bölümü

Resim 64 Niksar Ulu Camii şerefe ve petek bölümü

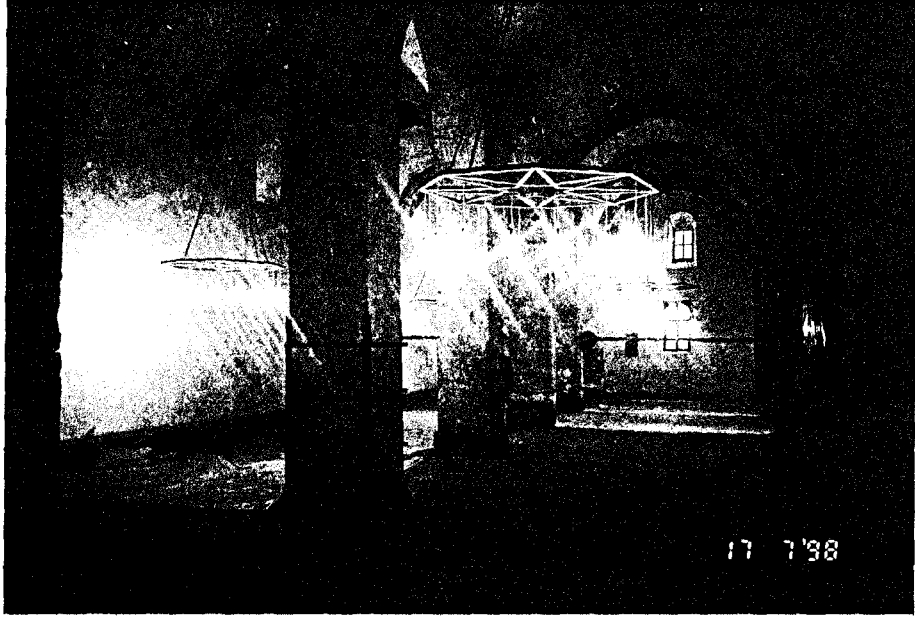

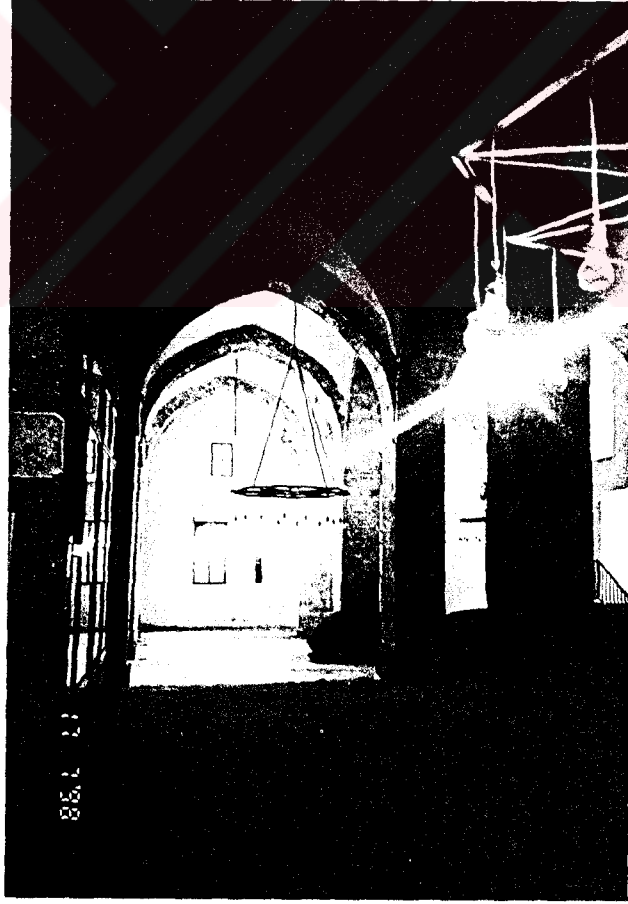
Resim 65 Niksar Ulu Camii kapısının içerden görünümü

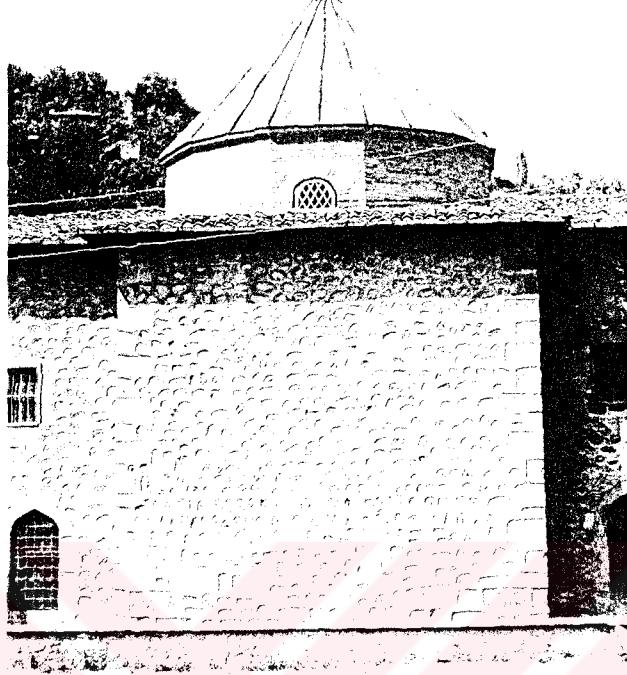
Resim 66 Niksar Ulu Camii harim bölümü

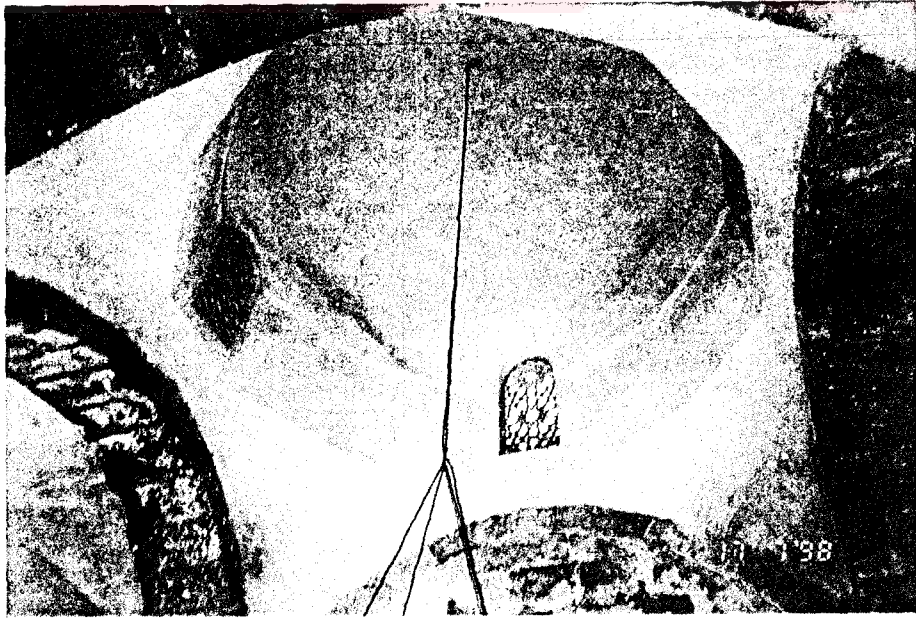
Resim 67 Niksar Ulu Camii payeleri

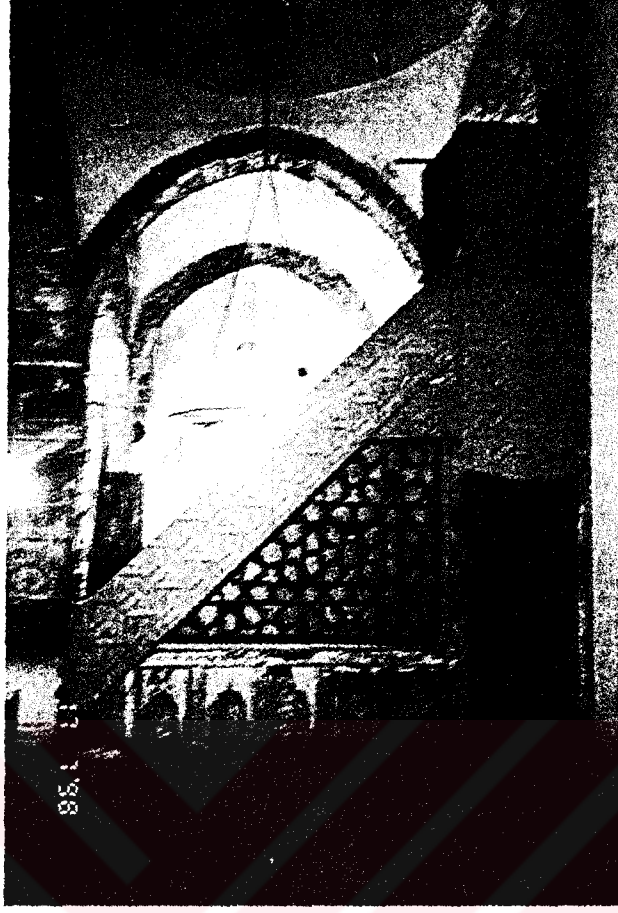
Resim 68 Niksar Ulu Camii sahnıları

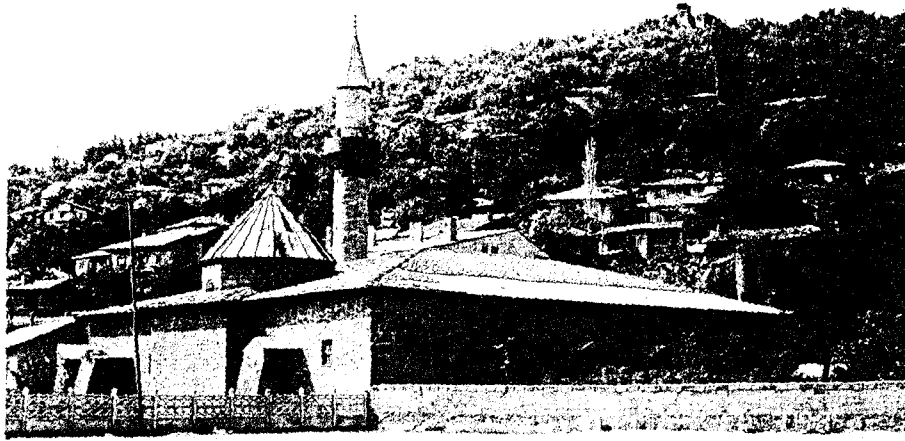
Resim 69 Niksar Ulu Camii mihrabın dıştan görünümü

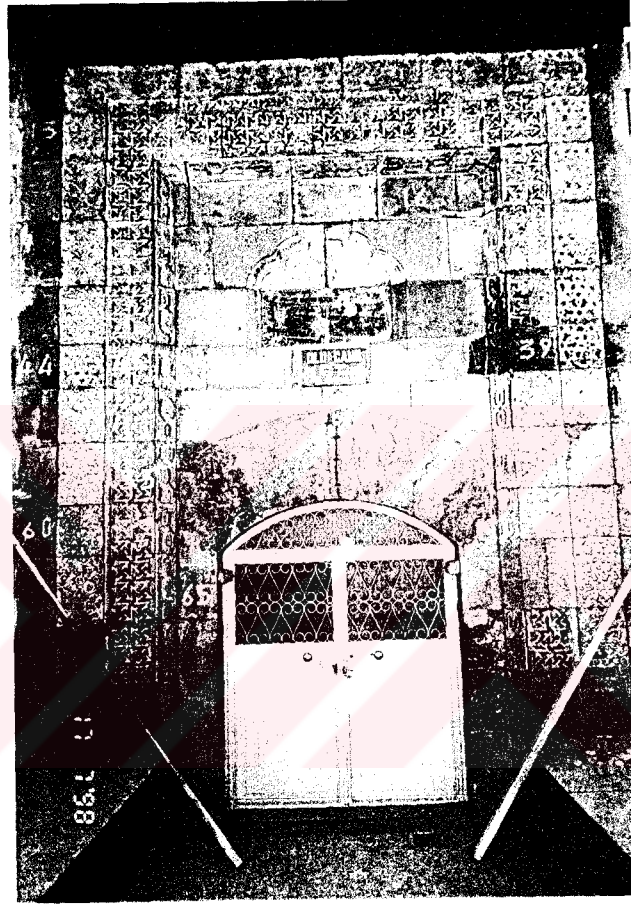
Resim 70 Niksar Ulu Camii mihrap önu kubbesi

Resim 71 Niksar Ulu Camii minberi

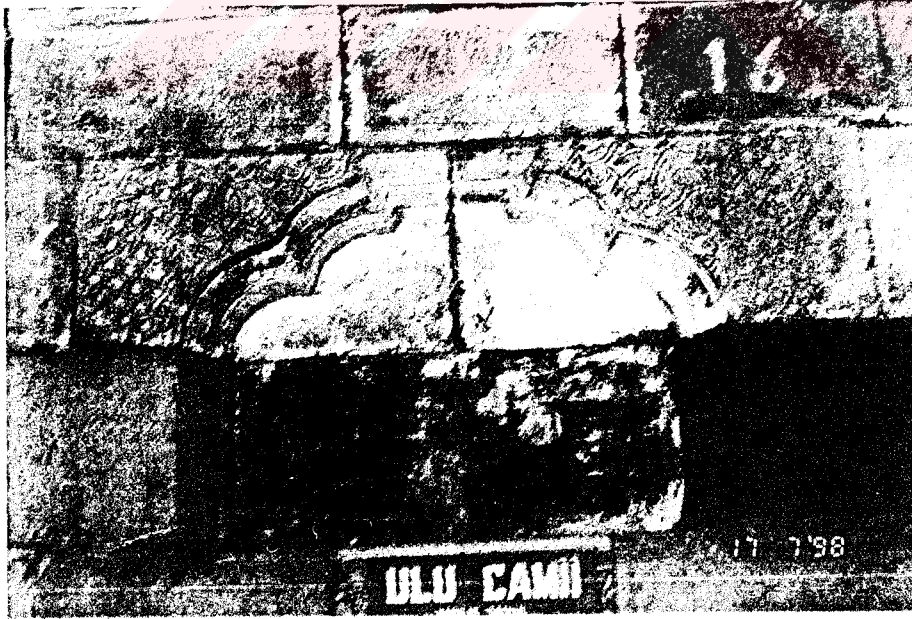
Resim 72 Niksar Ulu Camii üst örtüsü

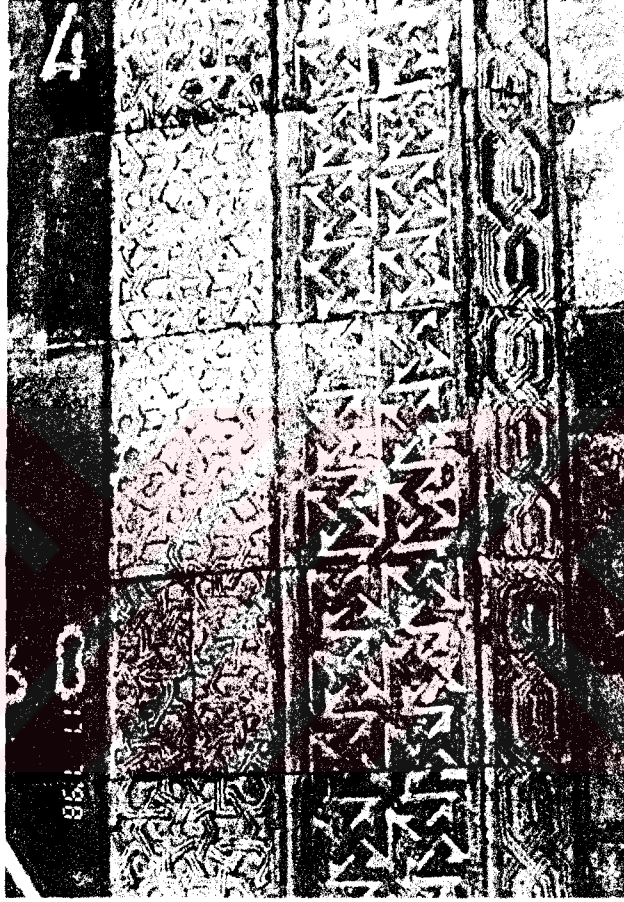
Resim 73 Niksar Ulu Camii Taç kapısı

Resim 74 Niksar Ulu Camii kapı kemer

Resim 75 Niksar Ulu Camii kitabelik bölümü

Resim 76 Niksar Ulu Camii Taç kapısı süsleme bordürleri

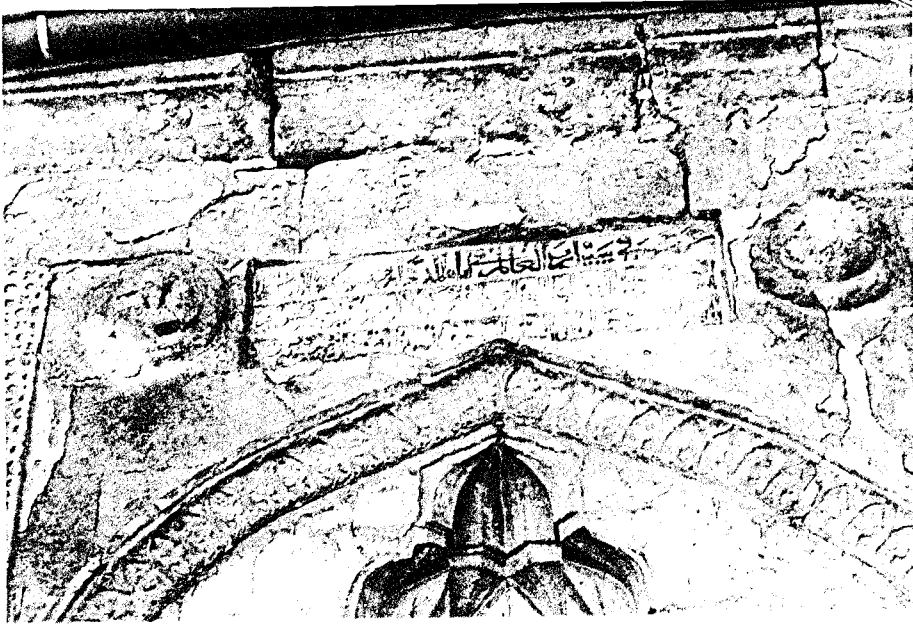

Resim 77 Niksar Ulu Camii mihrabı

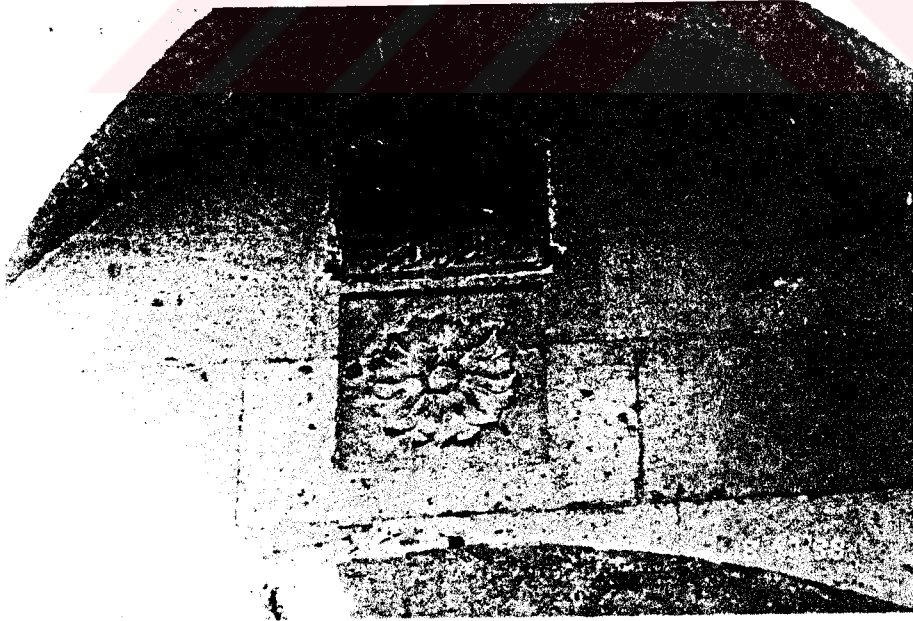

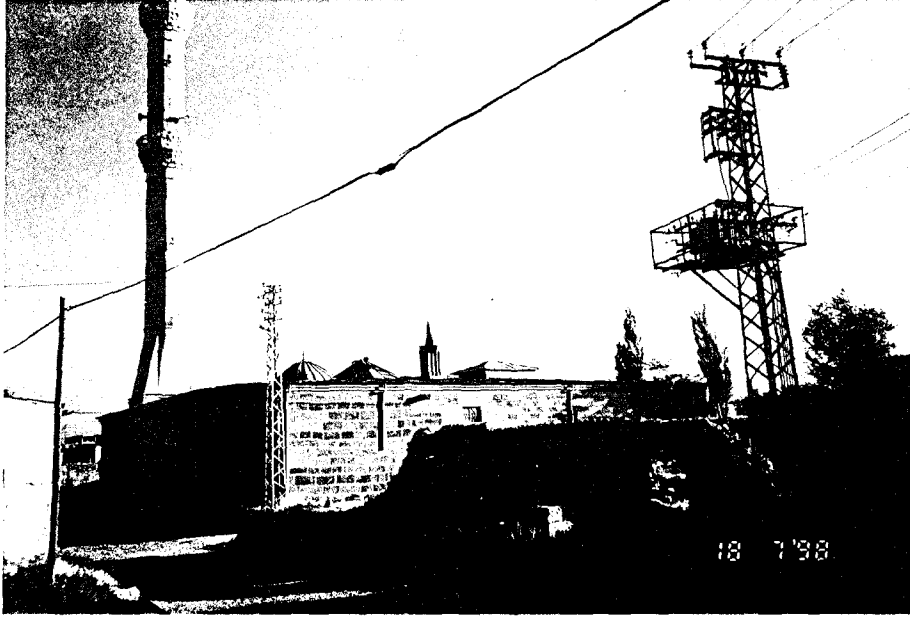
Resim 78 Niksar Ulu Camii mihrabı

Resim 79 Kayseri Kölük Camii Taç kapı kitabesi

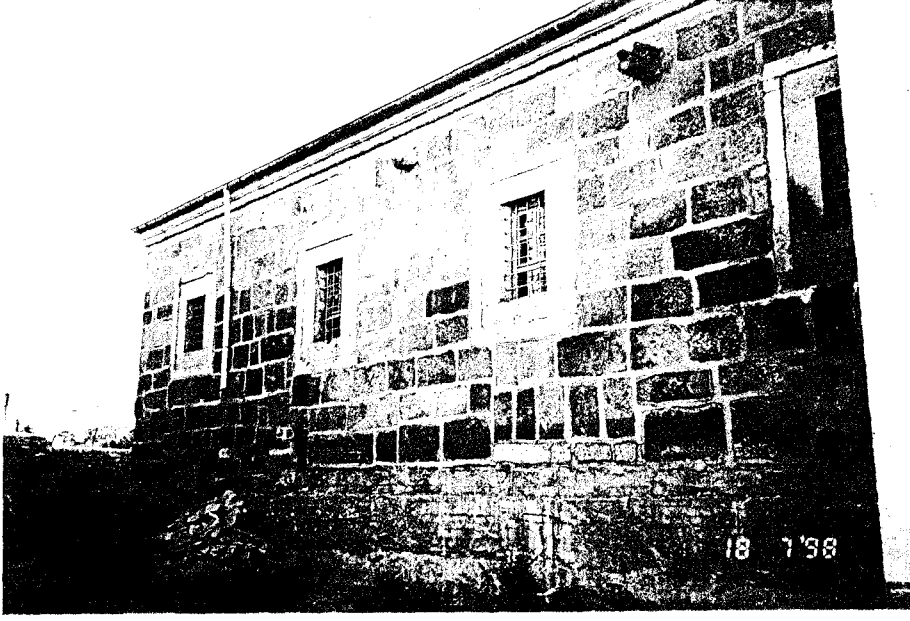
Resim 80 Kayseri Kölük Camii orjinal kapı kitabesi

Resim 81 Kayseri K l k Camii genel görünümü

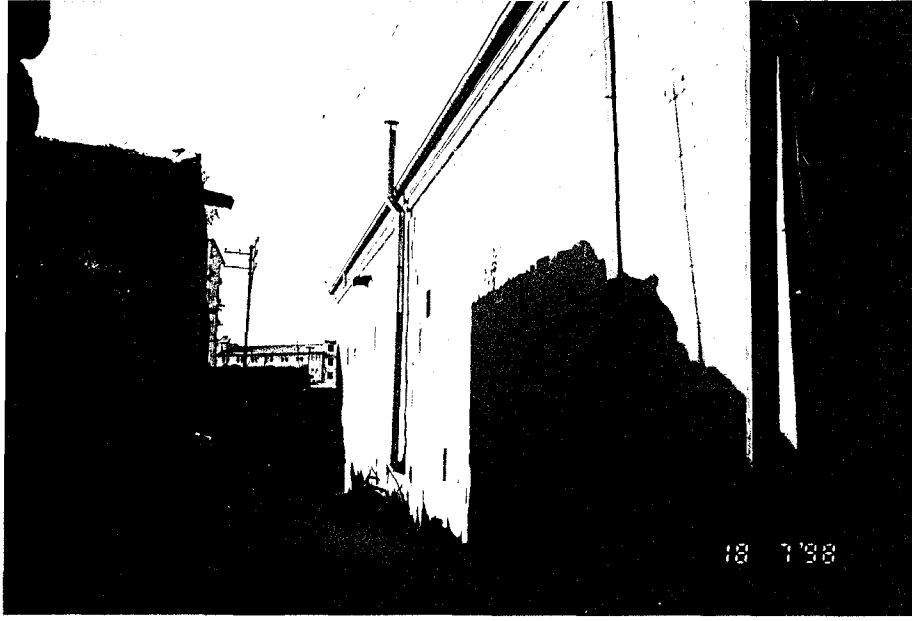
Resim 82 Kayseri K l k Camii Ta kapısı (Halit al)

Resim 83 Kayseri Klk Camii Doğu cephesi

Resim 84 Kayseri Klk Camii Güney cephesi

Resim 85 Kayseri Klk Camii Batı cephesi

Resim 86 Kayseri Klk Camii Kuzey cephesi

Resim 87 Kayseri Klk Camii orijinal kapısı

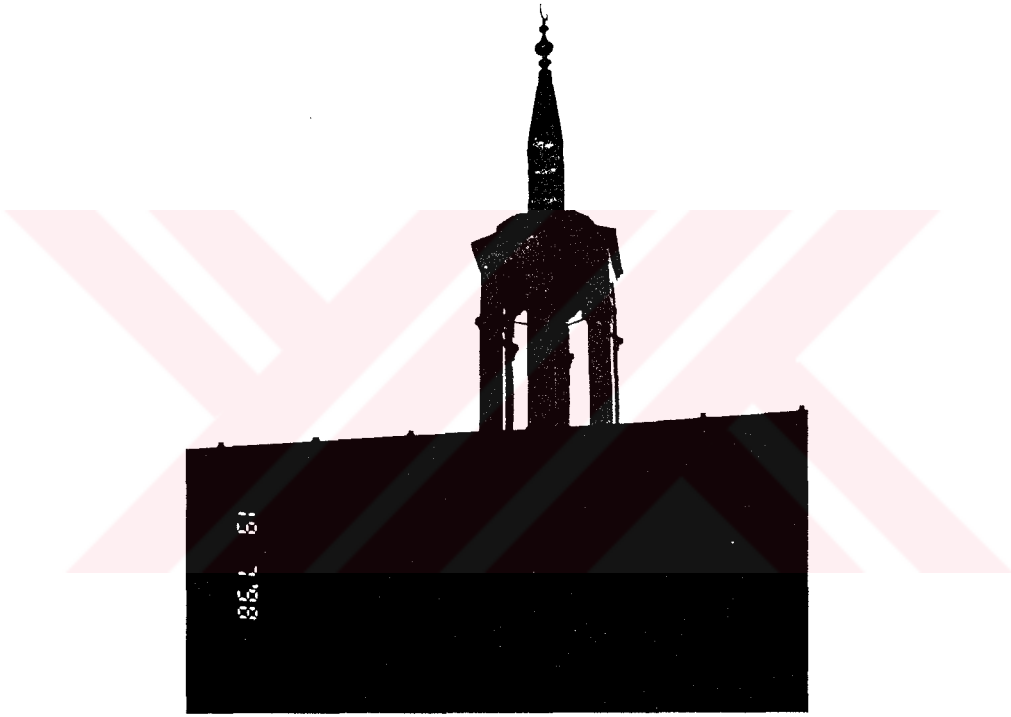
Resim 88 Kayseri Klk Camii mihrap n kubbesi

Resim 89 Kayseri Klk Camii st rts

Resim 90 Kayseri Klk Camii köşk minaresi

Resim 91 Huant Hatun K lliyesindeki köşk minare

Resim 92 Kayseri Kölük Camii Taç kapısı (Halit Çal)

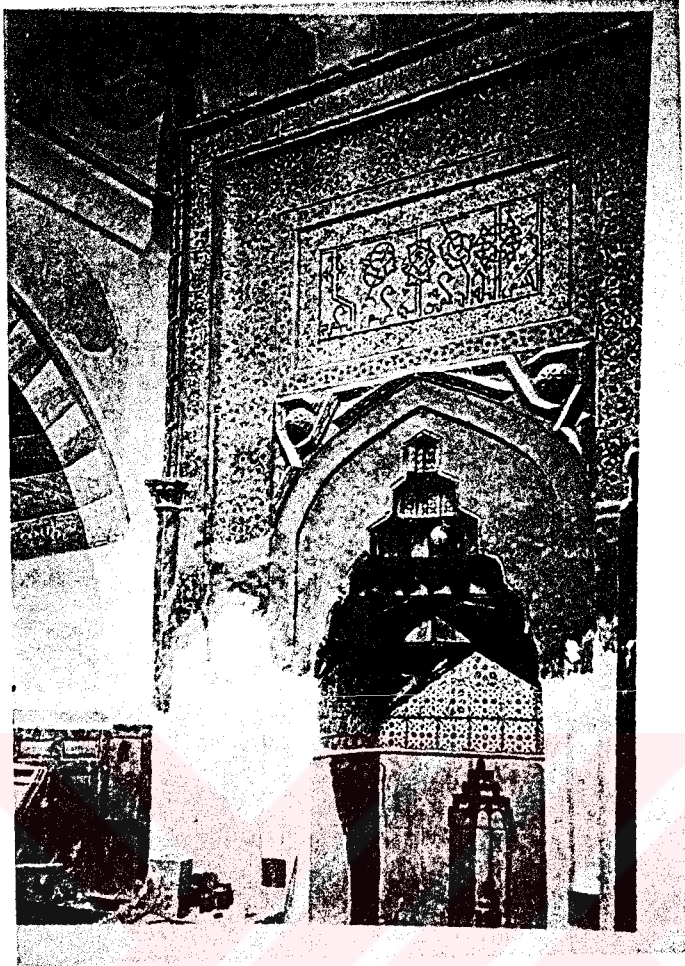
Resim 93 Kayseri Kөлük Camii Taç kapısı

Resim 94 Kayseri Kölük Camii Taç kapı mihrabiyeleri

Resim 95 Kayseri Kölük Camii Taç kapı süslemeleri

Resim 96 Kayseri Kölük Camii mihrabı

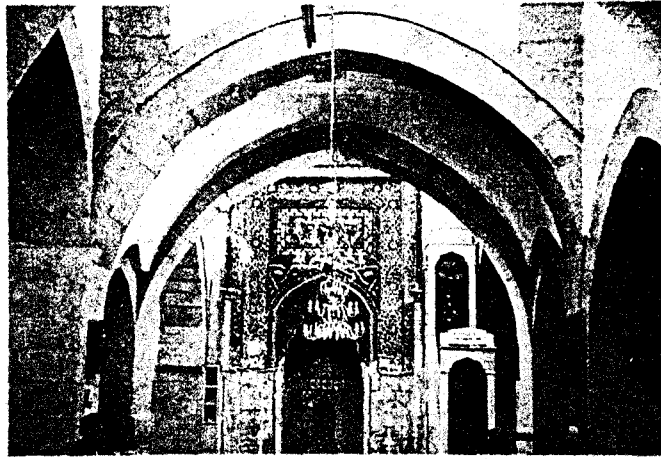

Foto: 50 - Cami Giriş Kapısından Mihrap İstikametine Doğru Bakış.

Resim 97 Kayseri Kölük Camii mihrap eksenini (Halit Çal)

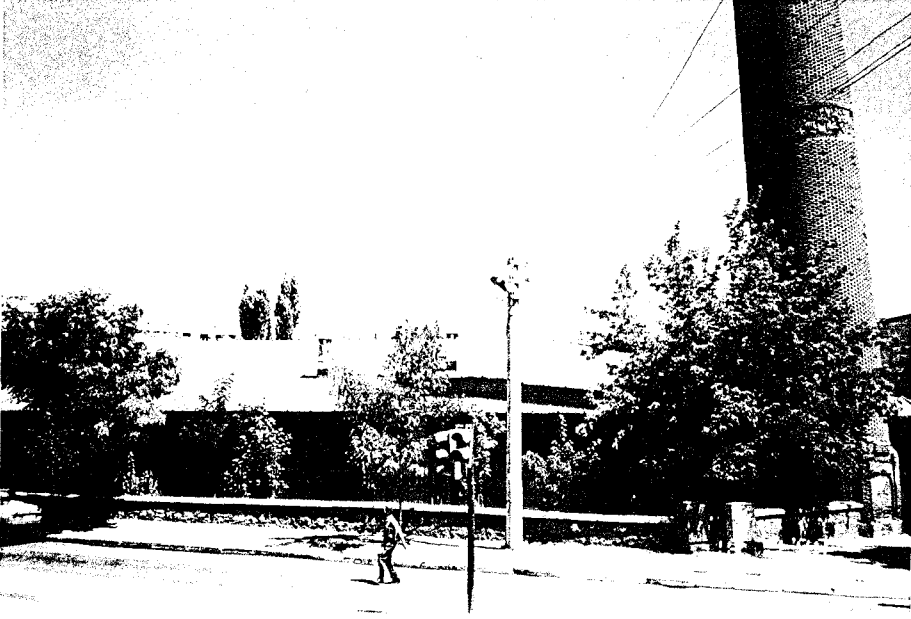
Foto: 59 - Mihrap Nişini Örtten Beş Sıralı Mukarnashlı Kavsara ve Ajurlu Kabaralar.

Resim 98 Kayseri Kölük Camii mihrap süslemeleri

Foto: 56- Siva Raspaı Altından Çıkarılan Orijinal Taş Mihrap XVI. yy. Osmanlı Çinileri ve Bağdadî Kaplamalar.

Resim 99 Kayseri Kölük Camii mihrabın içinde yer alan küçük mihrap nişi

Resim 100 Sivas Ulu Camii güney cephesi

Resim 101 Sivas Ulu Camii mihrabın etrafında yer alan pencereler

Resim 102 Sivas Ulu Camii güney cephe pencereleri

Resim 103 Sivas Ulu Camii son cemaat yeri

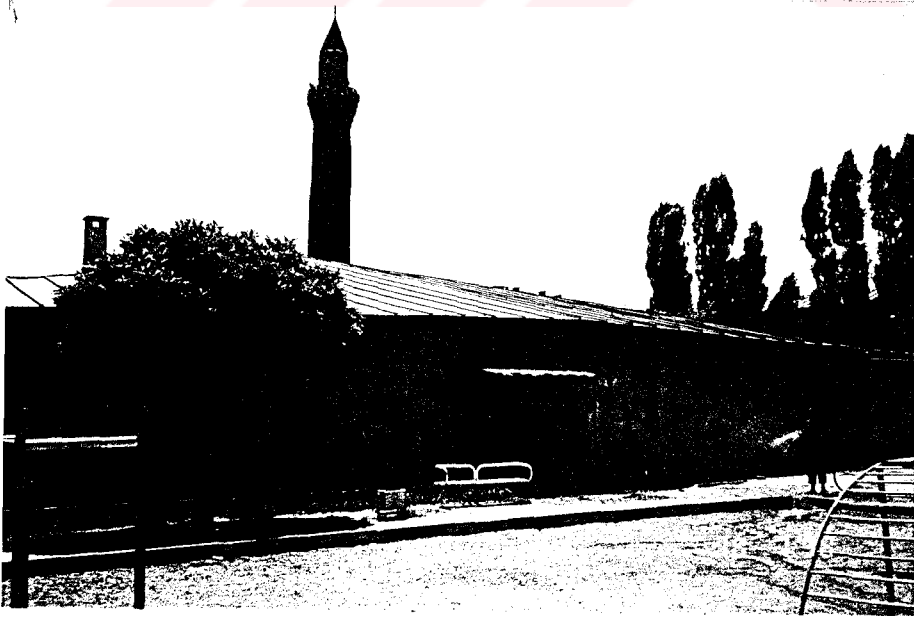
Resim 104 Sivas Ulu Camii kuzey cephesi

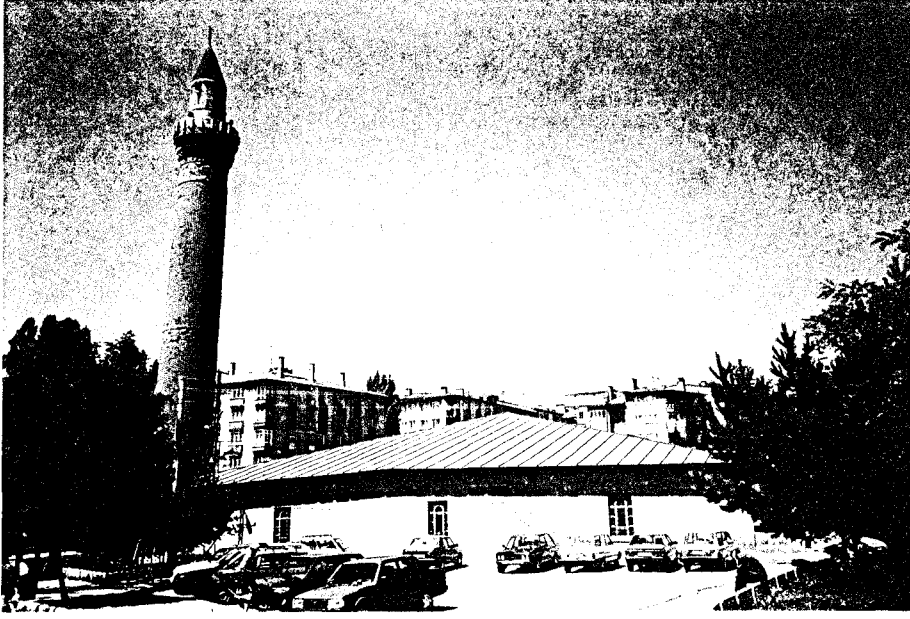
Resim 105 Sivas Ulu Camii asıl giriş kapısı

Resim 106 Sivas Ulu Camii yan kapısı

Resim 107 Sivas Ulu Camii batı cephesi

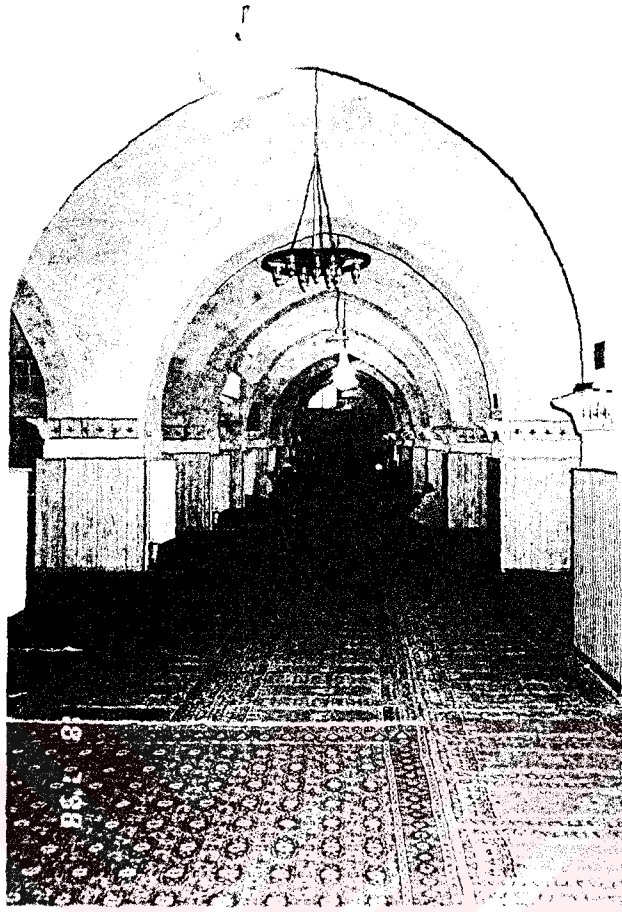
Resim 108 Sivas Ulu Camii doğu cephesi

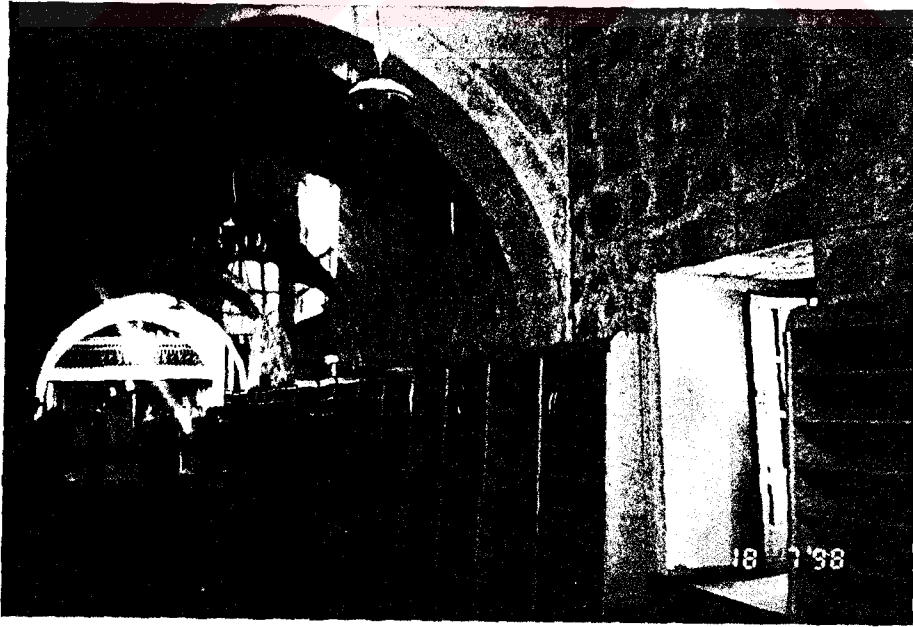
Resim 109 Sivas Ulu Camii avlu kapısı

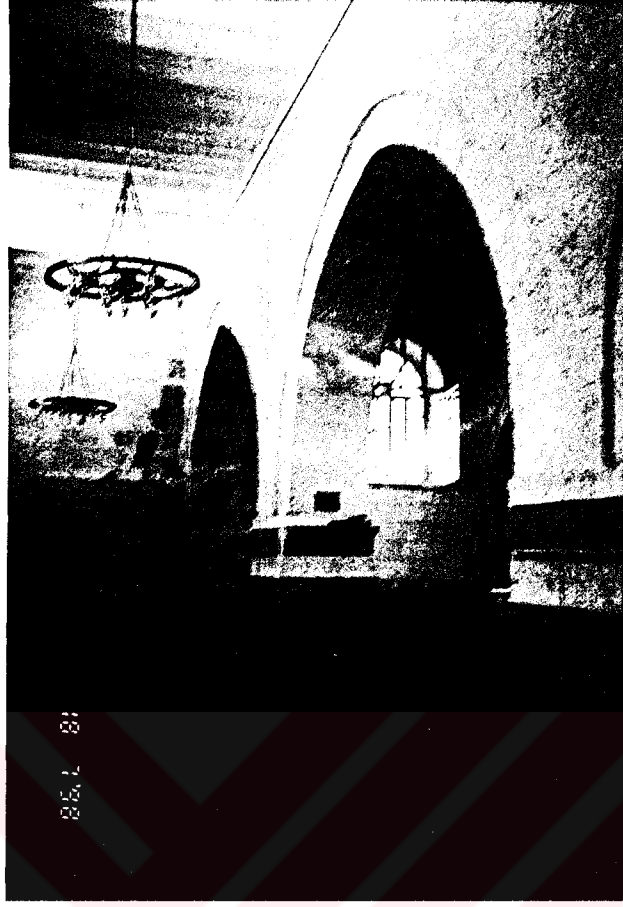
Resim 110 Sivas Ulu Camii mihrap eksen

Resim 111 Sivas Ulu Camii sahını

Resim 112 Sivas Ulu Camii sahını

Resim 113 Sivas Ulu Camii payeleri

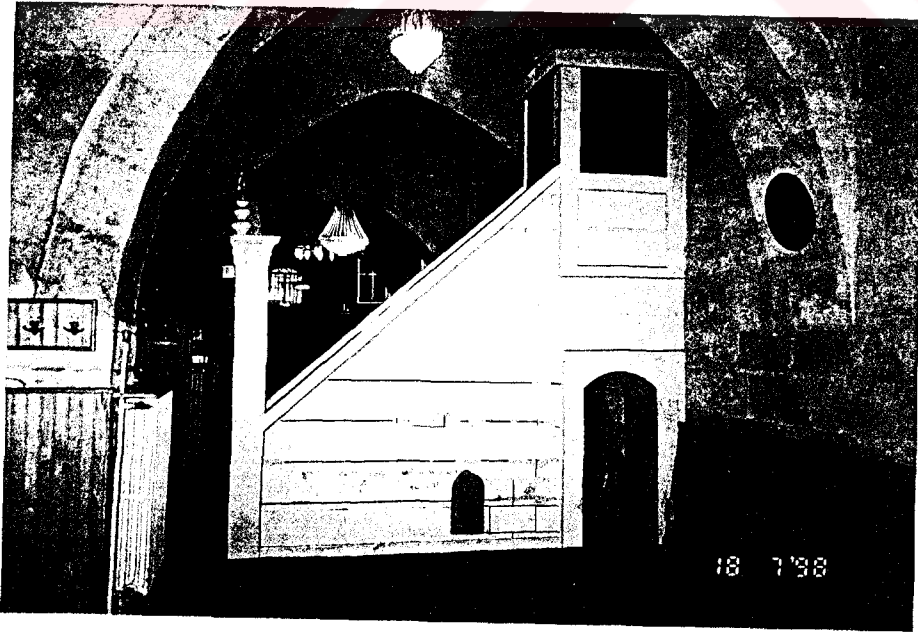
Resim 114 Sivas Ulu Camii mihrabına paralel olan sahn

Resim 115 Sivas Ulu Camii mihrabı

Resim 116 Sivas Ulu Camii mihrap mukarnaslari

Resim 117 Sivas Ulu Camii minberi

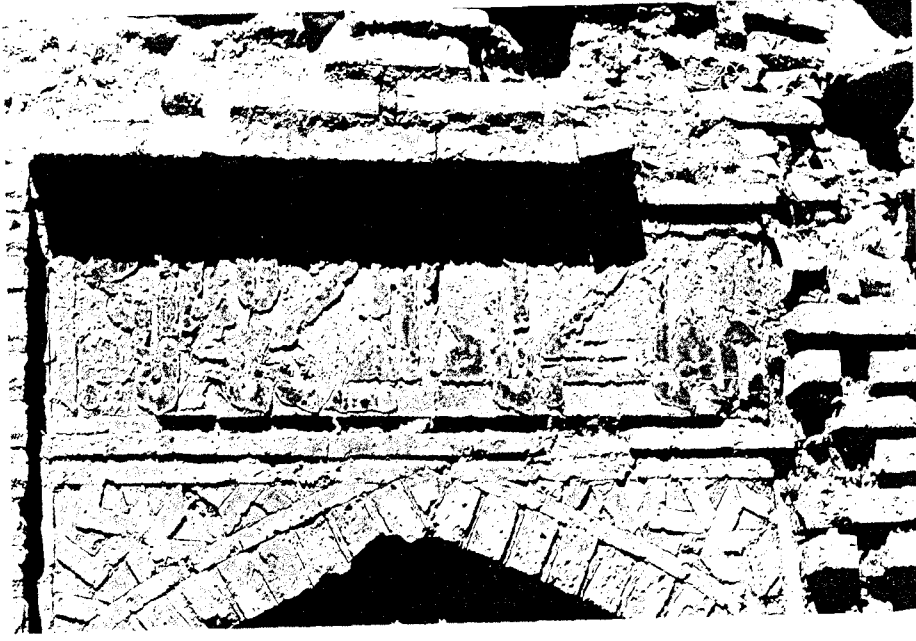

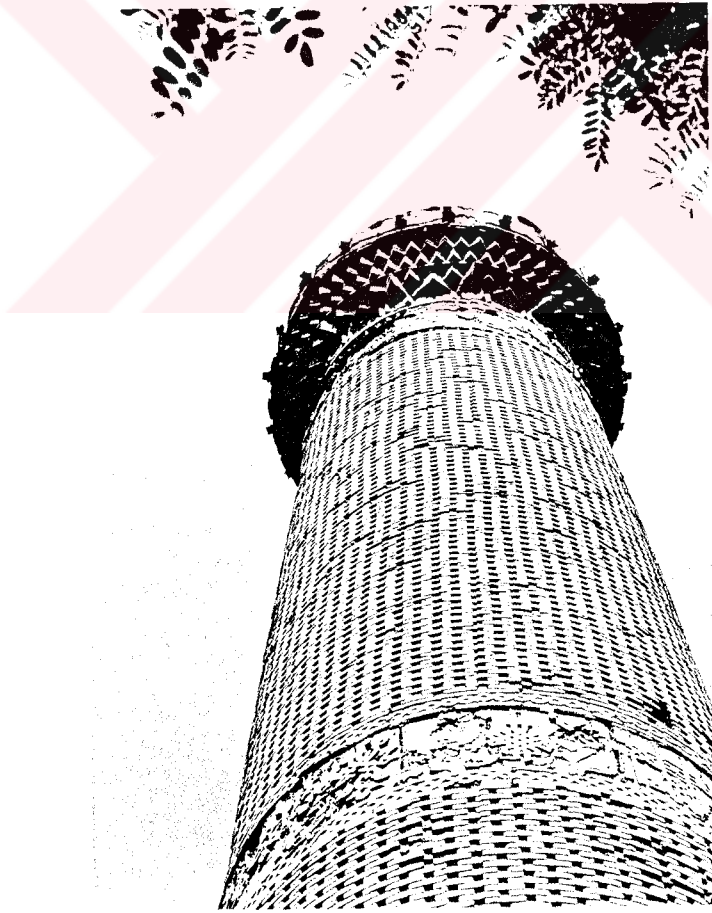
Resim 118 Sivas Ulu Camii minaresi

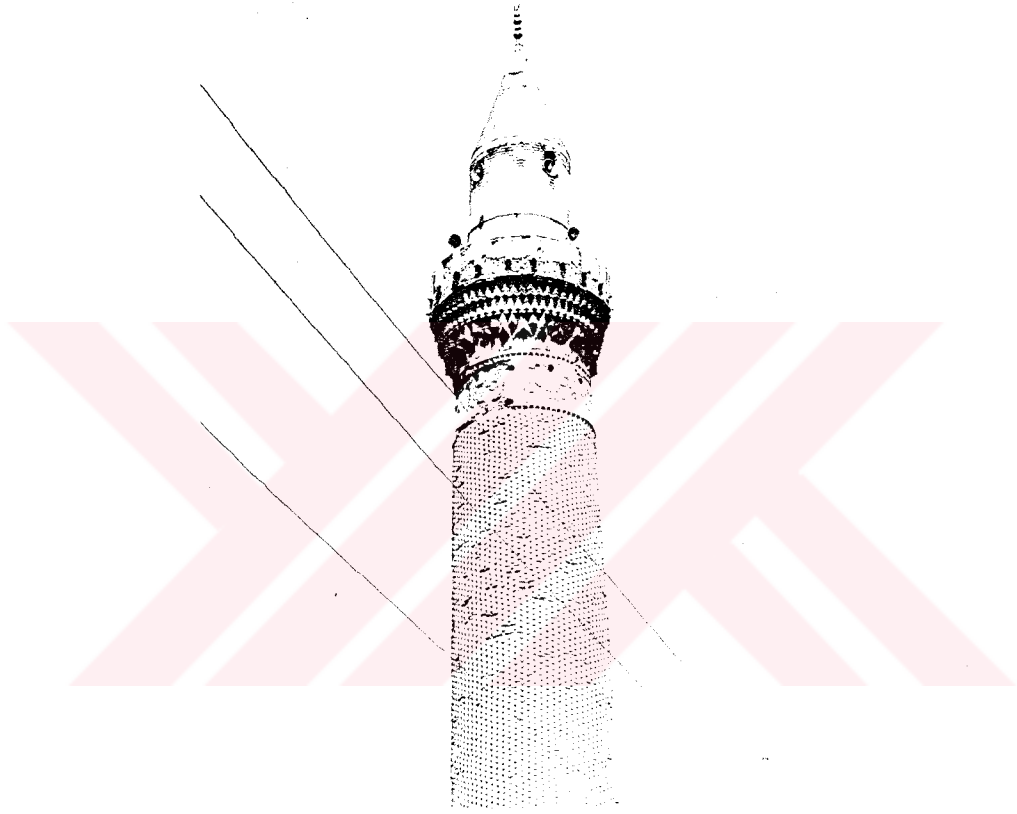
Resim 119 Sivas Ulu Camii minaresinin alt kaidesi

Resim 120 Sivas Ulu Camii minaresinin güneydoğu cephesi

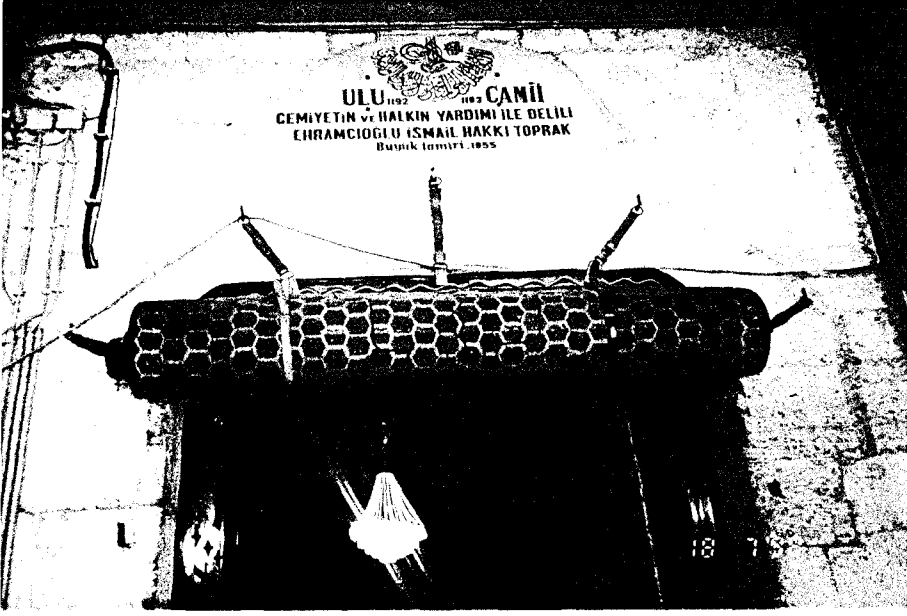
Resim 121 Sivas Ulu Camii minaresi kitabe kuşağı

Resim 122 Sivas Ulu Camii minaresinin şerefe kısmı

Resim 123 Sivas Ulu Camii minaresi

Resim 124 Sivas Ulu Camii girişinin üstünde yer alan rozet

Resim 125 Sivas Ulu Cami'nin batıda bulunan son kemer taşının üzerindeki rozet

Resim 126 Niksar Cın Camii kitabesi

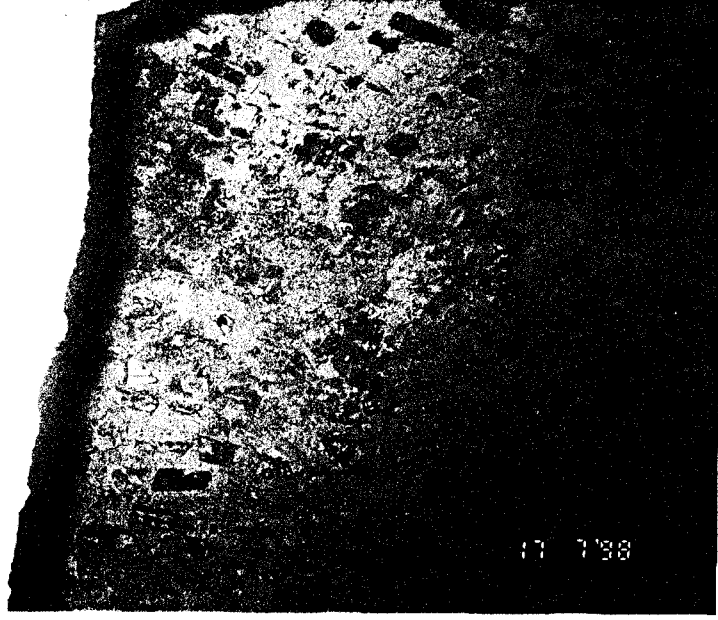
Resim 127 Niksar Cın Camii genel görünüşü

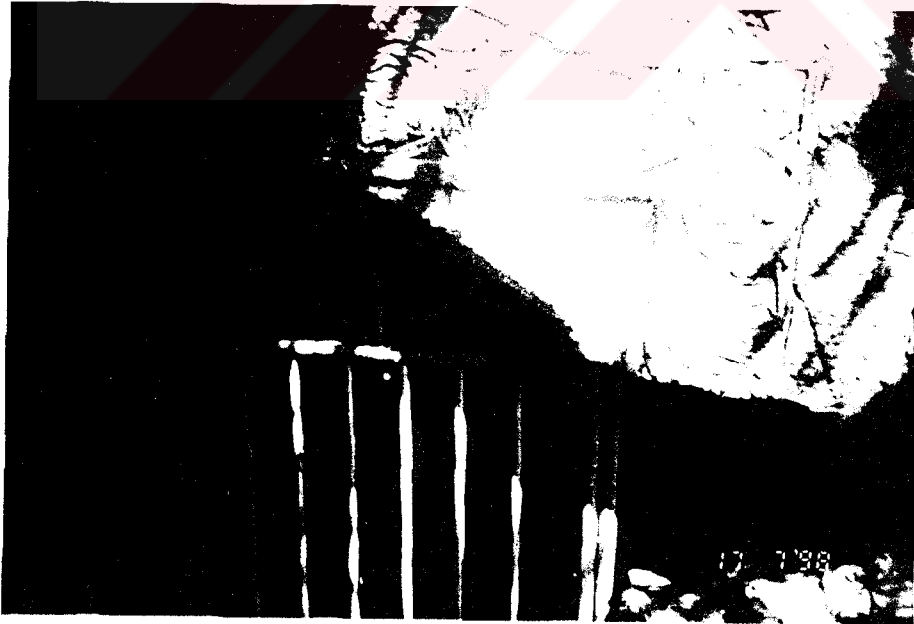
Resim 128 Niksar Cın Camii mihrabı

Resim 129 Niksar Cın Camii giriş kapısı

Resim 130 Niksar Cın Camii üst örtüsü

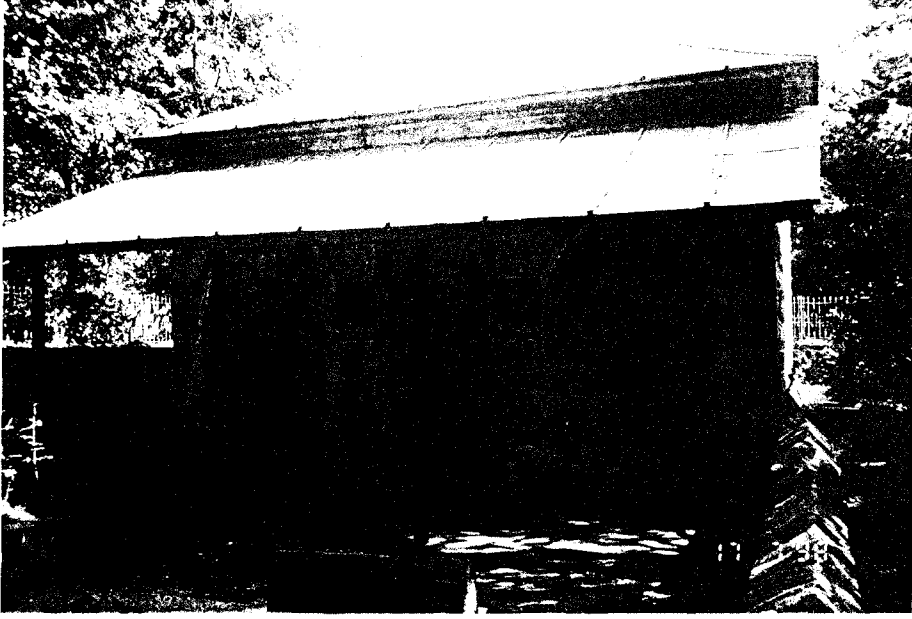

Resim 131 Niksar Cın Camii kapı süslemesi

Resim 132 Niksar Çöreği Büyük Tekkesi'nin giriş kapısı

Resim 133 Danışmend Melik Gazi Türbesi

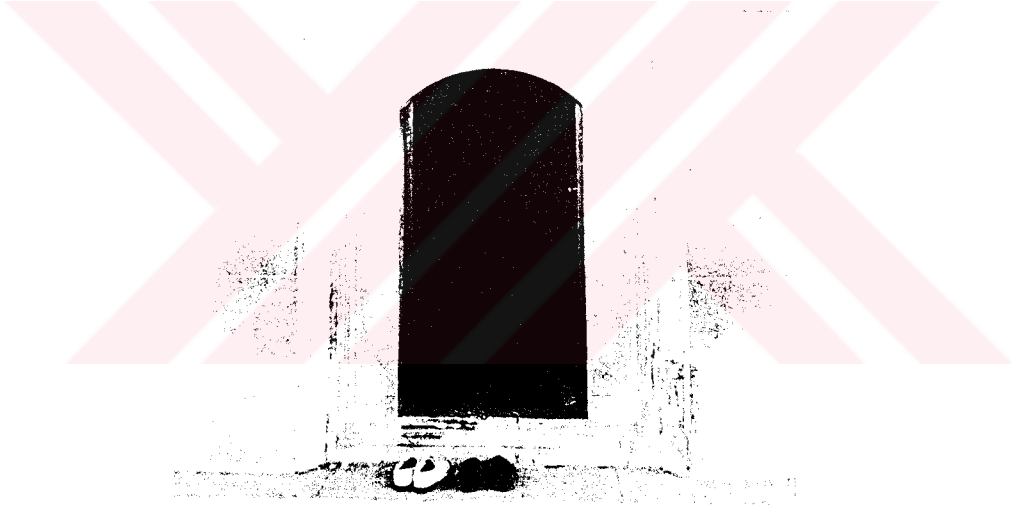
Resim 134 Danışmend Melik Gazi Türbesi'nin geçiş öğeleri

Resim 135 Danışmend Melik Gazi Türbesi'nin üst örtüsü

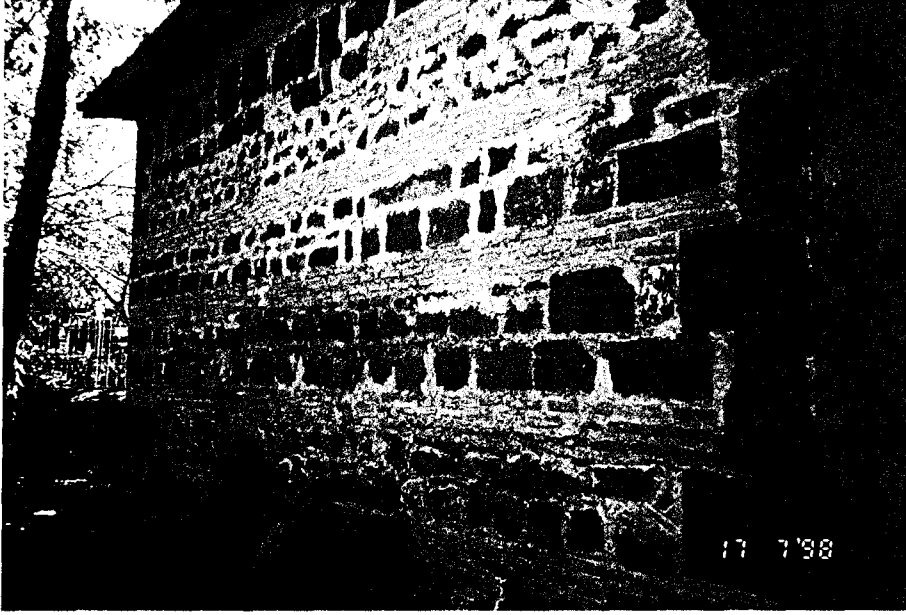
Resim 136 Danışmend Melik Gazi Türbesi'nin kuzey cephesi

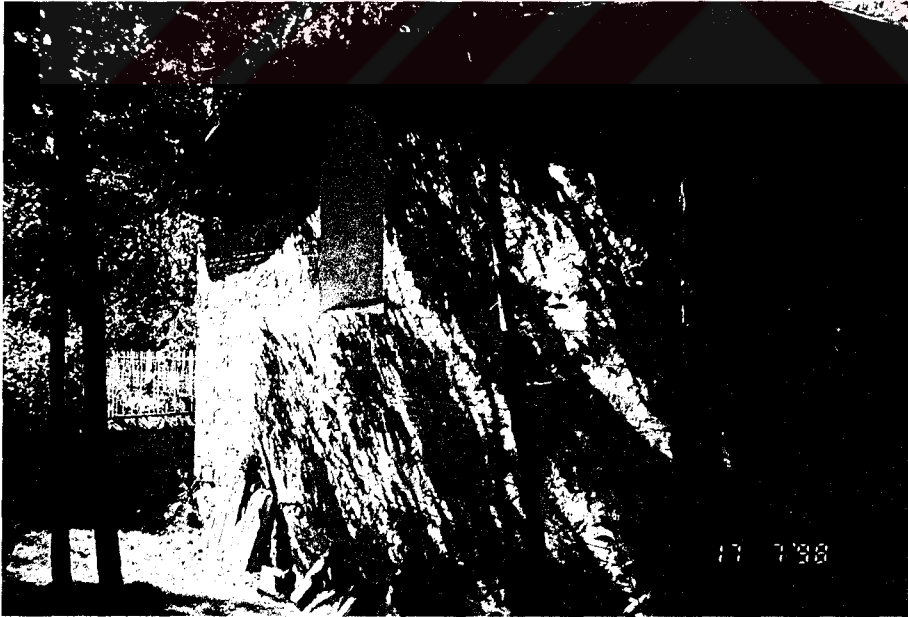
Resim 137 Danışmend Melik Gazi Türbesi'nin giriş kapısı

Resim 138 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin penceresi

Resim 139 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin doğu cephesi

Resim 140 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin güney cephesi

Resim 141 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin içindeki ayet kitabeleri

Resim 142 Danişmend Melik Gazi Türbesi'nin sandukası

Resim 143 Melik Muhammed Gazi Türbesi genel görünümü

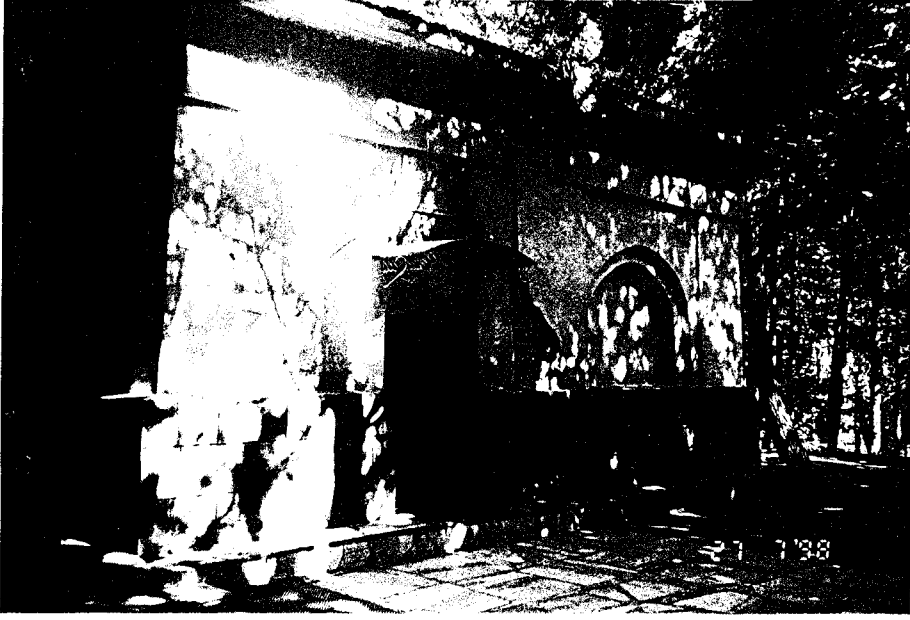

Resim 144 Melik Muhammed Gazi Türbesi'nin güney cephesi

Resim 145 Melik Muhammed Gazi Türbesi'nin girişı

Resim 146 Çankırı Karatekin Türbesi genel görünümü

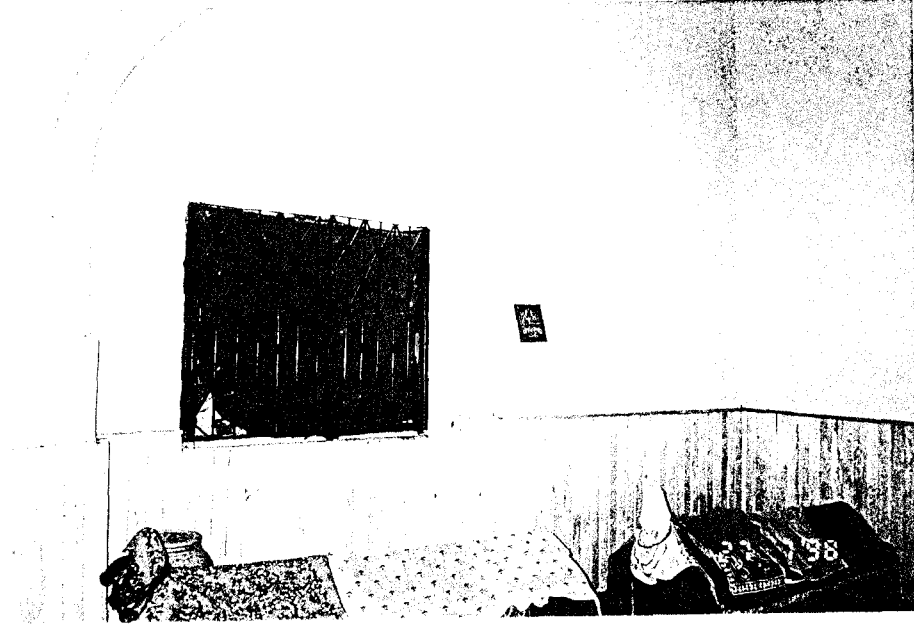
Resim 147 Çankırı Karatekin Türbesi'nin girişi

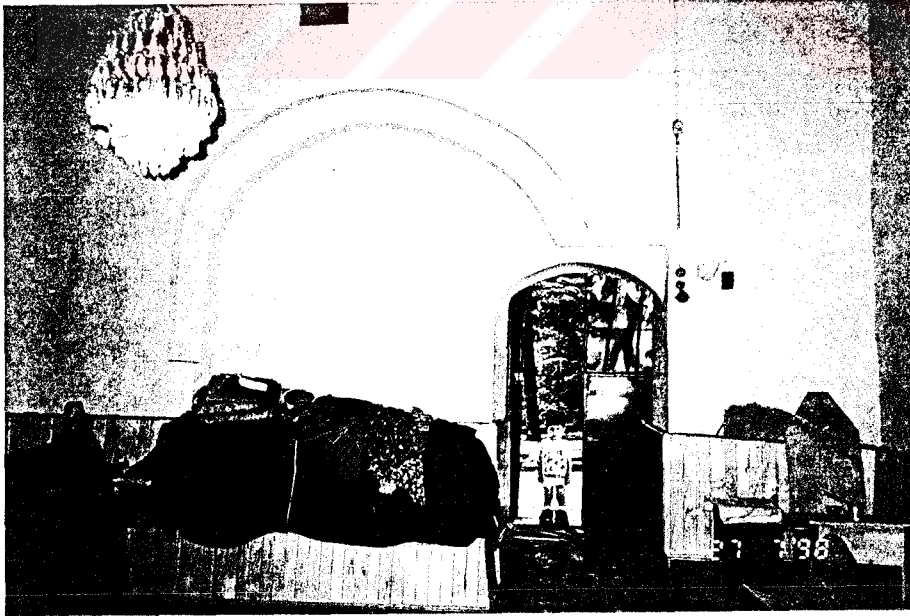
Resim 148 Çankırı Karatekin Türbesi'nin batı cephesi

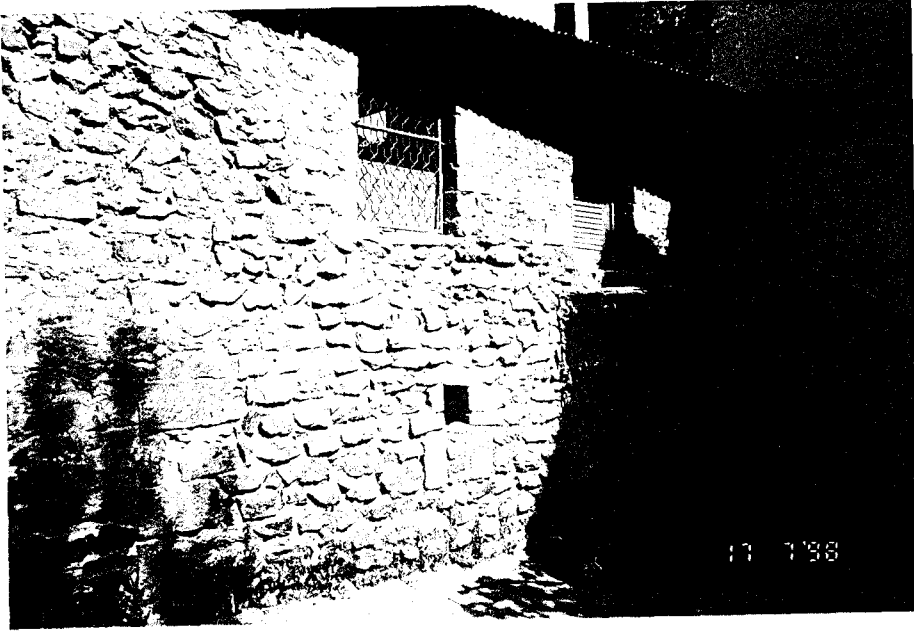
Resim 149 Çankırı Karatekin Türbesi'nin kuzey cephesi

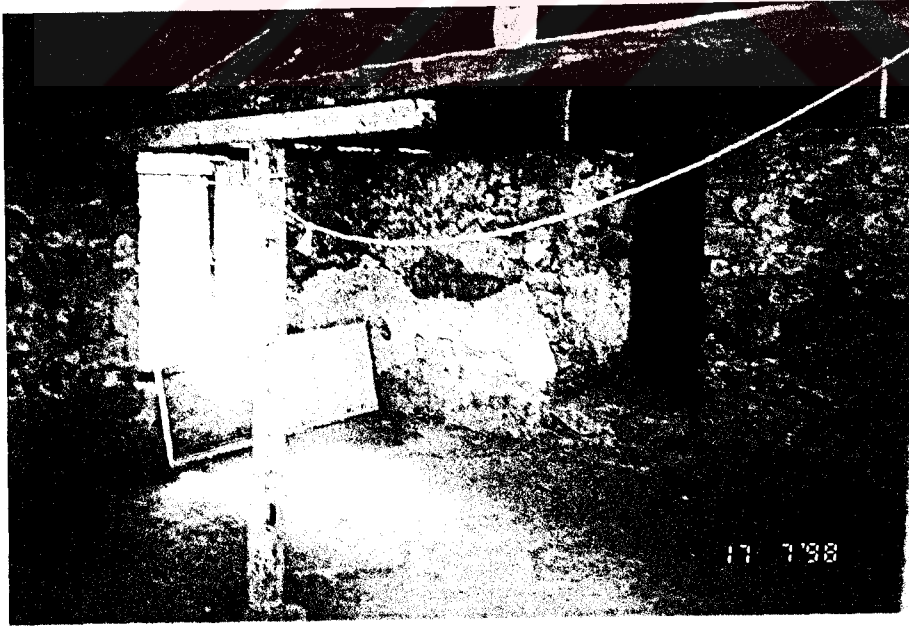
Resim 150 Çankırı Karatekin Türbesi'nin iç taraftan kuzey cephesi

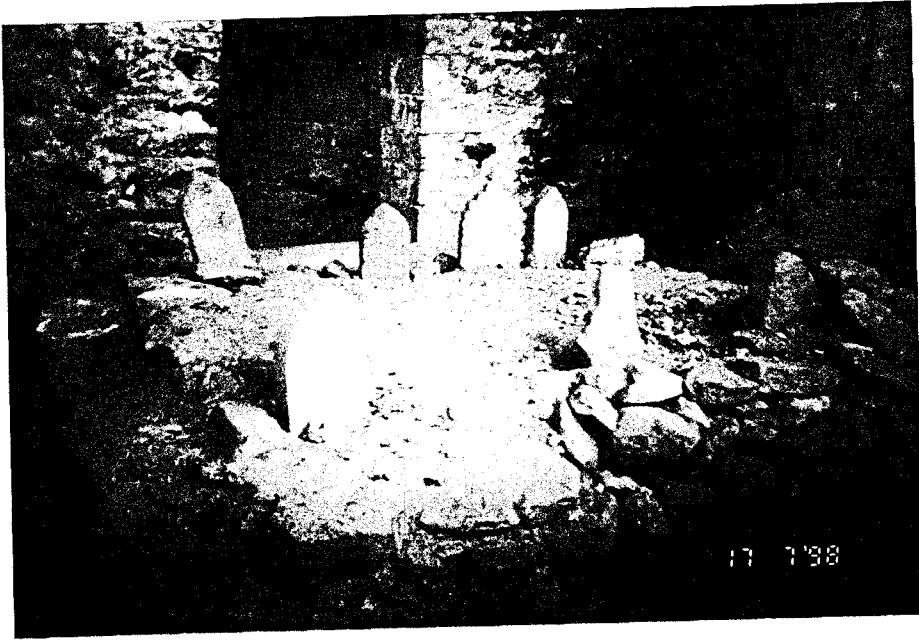
Resim 151 Çankırı Karatekin Türbesi'nin iç kemer formu

Resim 152 Sungurbey Türbesi genel görünümü

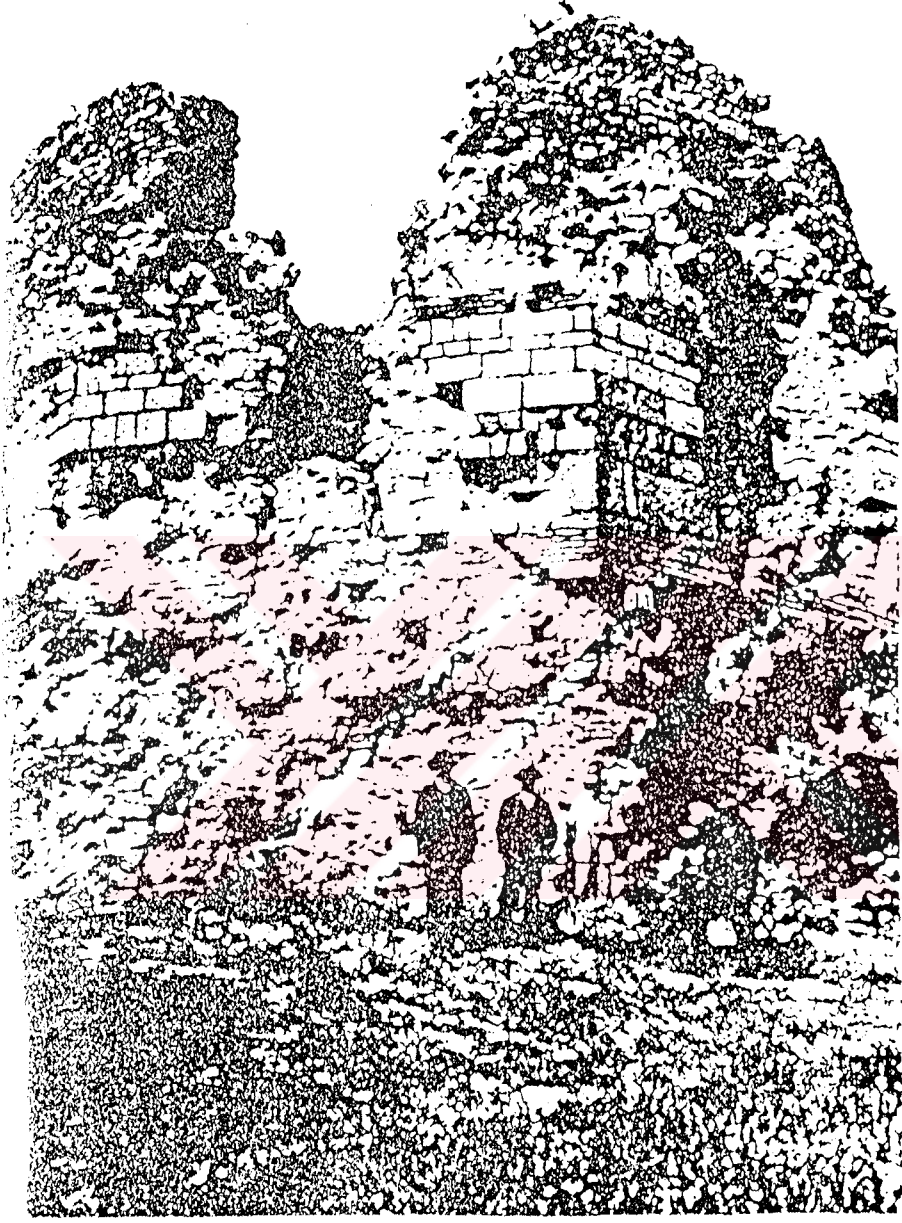
Resim 153 Sungurbey Türbesi'nin üst katı

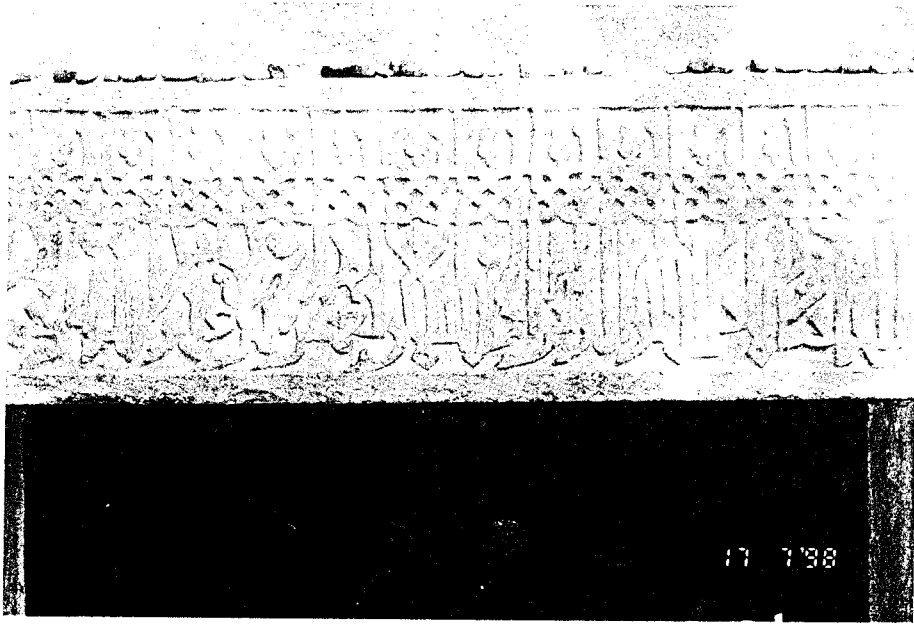
Resim 154 Sungurbey Türbesi'nin üst katında yer alan mezarlar

Resim 155 Yağibasın Türbesi genel görünümü (Albert Gabriel'den)

Resim 156 Yağlıbasan Türbesi (Abdullah Kuran'dan)

Resim 157 Kulak Türbesinin Kitabesi

Resim 158 Kulak Türbesi genel görünümü

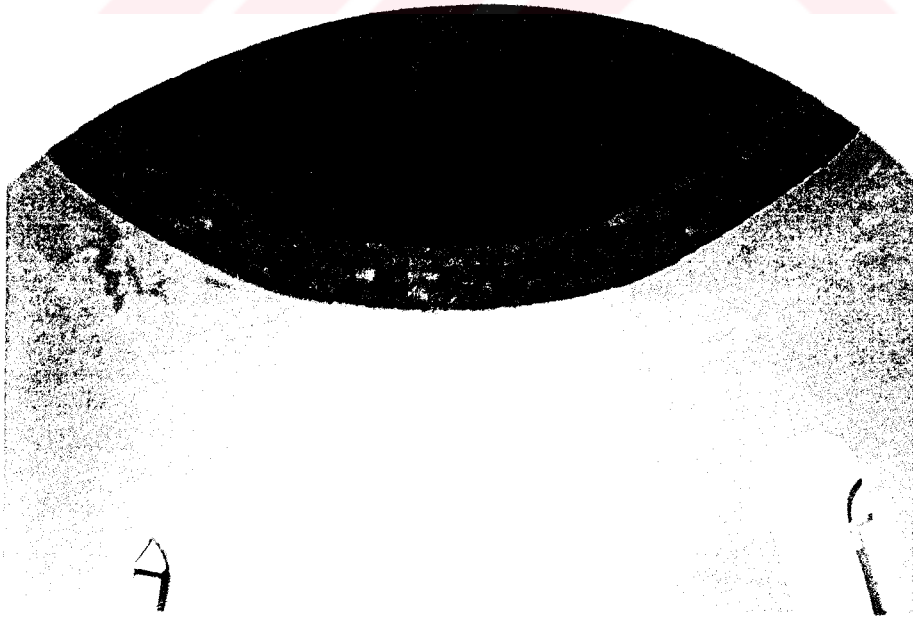
Resim 159 Kulak Türbesi'nin külahının içten görünümü

Resim 160 Kulak Türbesi'nin pencere düzeni

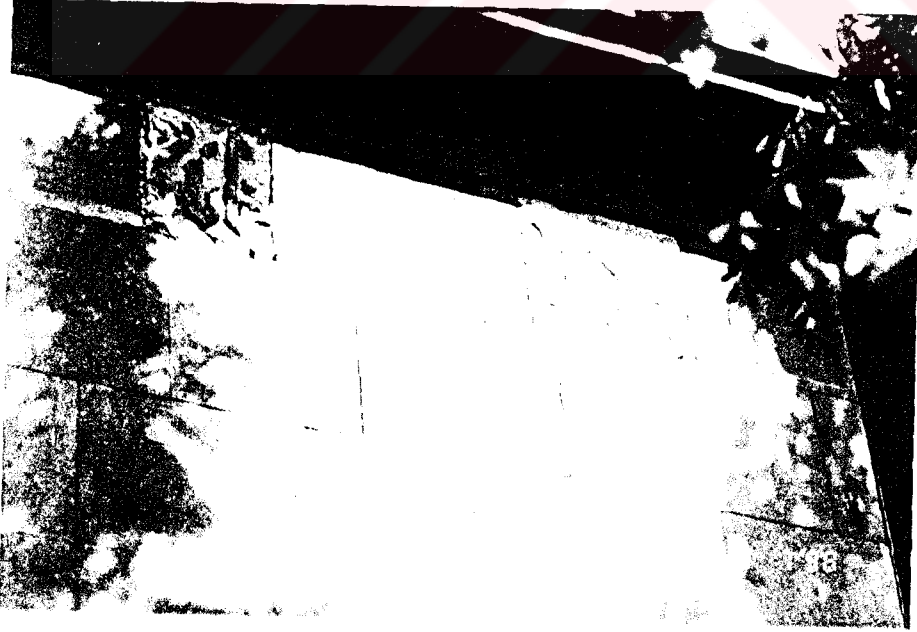
Resim 161 Kulak Türbesi'nin giriş kısmı

Resim 162 Kulak Türbesi'nin üstünü örten kubbeden kalan kısımlar

Resim 163 Kulak Türbesi'nin yazı kuşağı

Resim 164 Kulak Türbesi'nin yazı kuşağı

Resim 165 Kulak Türbesi yazı kuşağı

Resim 166 Kulak Türbesi yazı kuşağı

Resim 169 Hacı Çıkrık Türbesi'nin üst kısmı

Resim 170 Hacı Çıkrık Medrese kitabesi

Resim 167 Kulak Türbesi'nin atkı taşındaki örgülü kufî yazı

Resim 168 Kulak Türbesi'nin sandukası

Resim 171 Hacı Çıkrık Türbesi'nin medrese kitabesi

Resim 172 Hacı Çıkırık Türbesi'nin kitabesi

Resim 173 Hacı Çıkırık Türbesi'nin ön cephesi

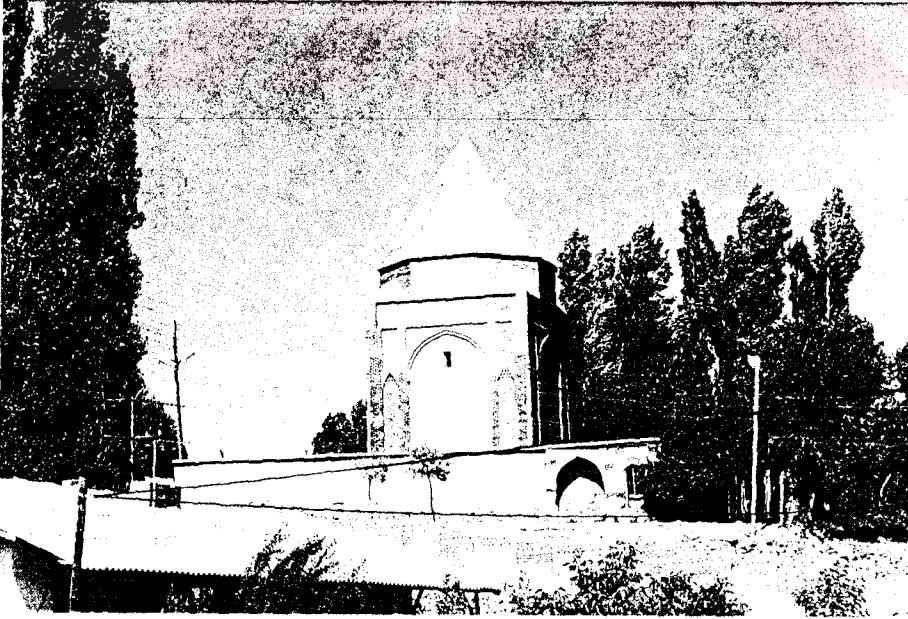
Resim 174 Hacı Çıkırık Türbesi sandukaları

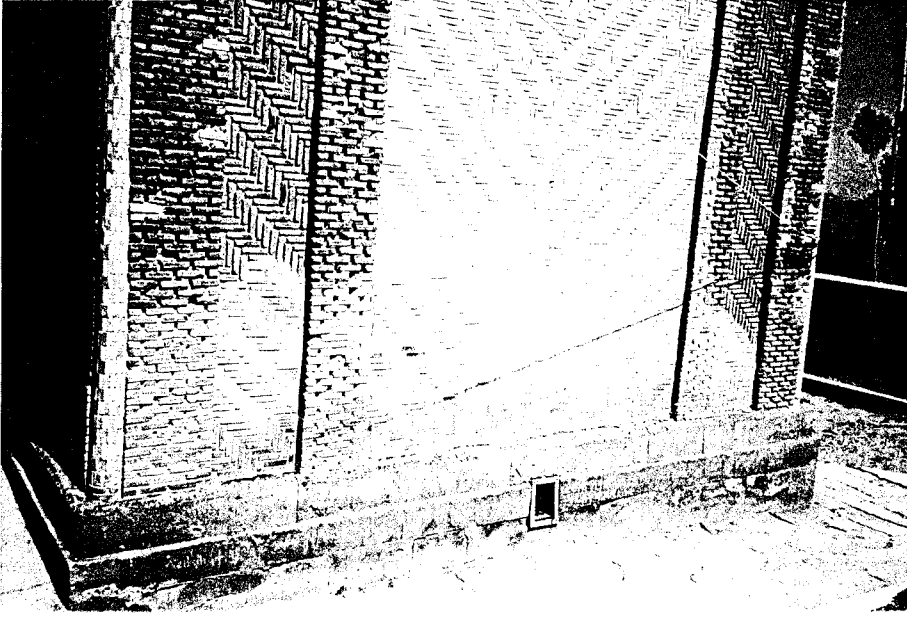
Resim 175 Hacı Çıkırık Türbesi'ndeki medrese kalıntıları

Resim 176 Hacı Çıkrık Türbesi'ndeki ayet kitabeleri

Resim 177 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin genel görünümü

Resim 178 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi alt kat penceresi

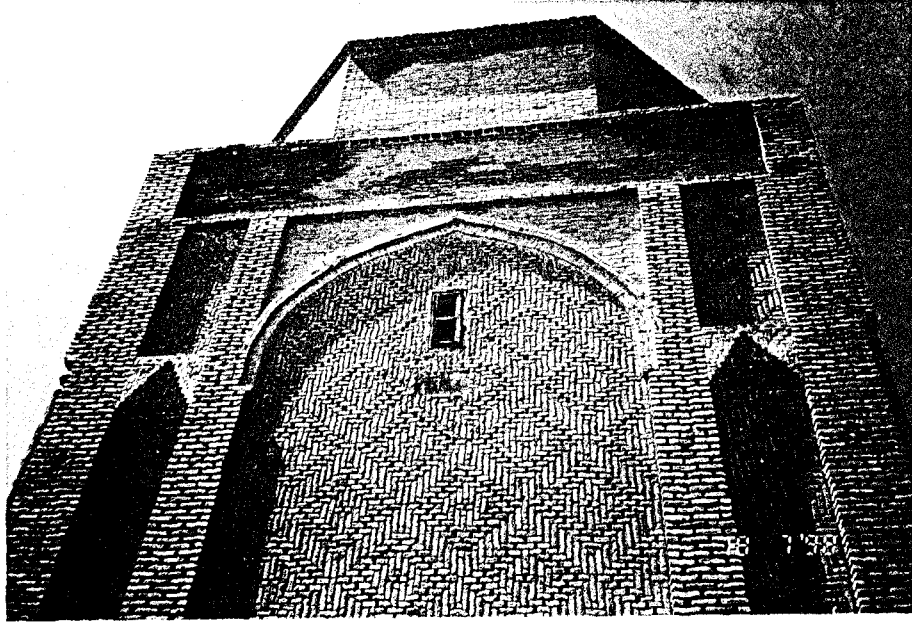
Resim 179 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin cephe düzeni

Resim 180 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin güney cephesi

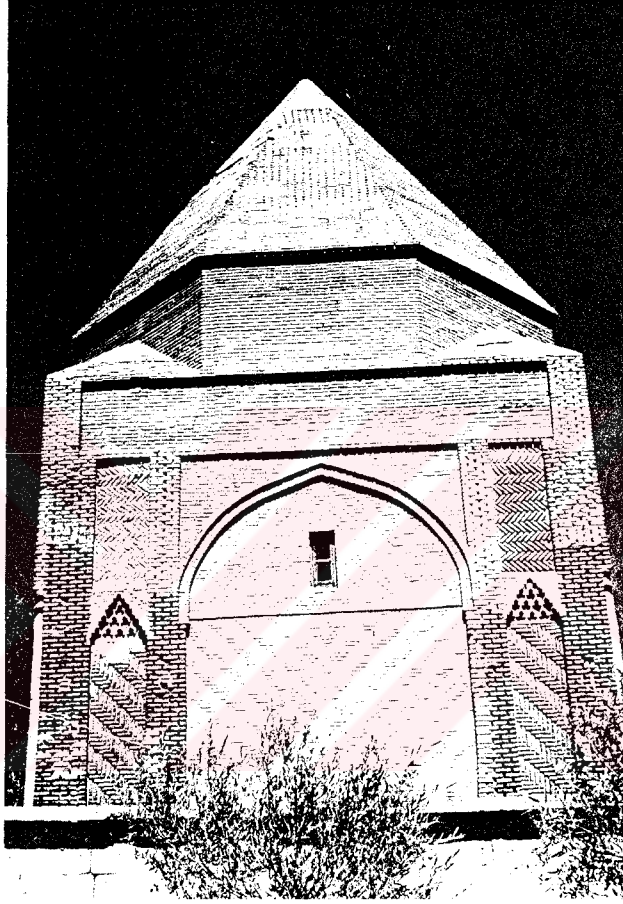
Resim 181 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin giriş kapısı

Resim 182 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin güney cephesi

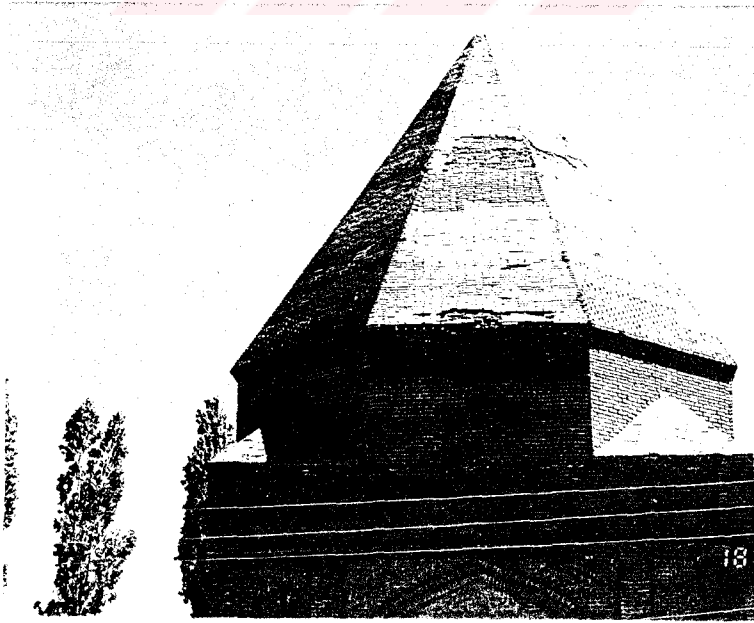
Resim 183 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin doğu cephesi

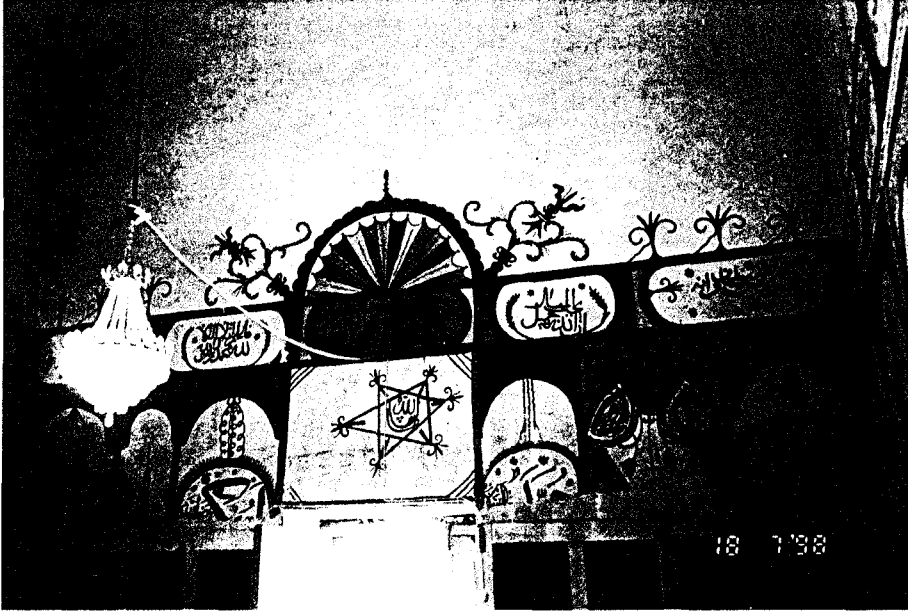
Resim 184 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin batı cephesi

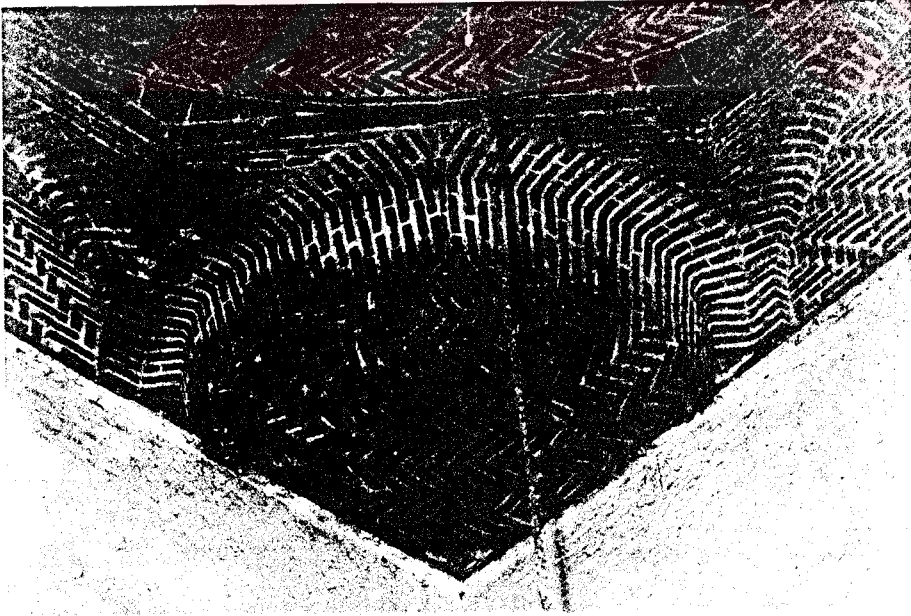
Resim 185 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin kuzey cephesi

Resim 186 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin külâhı

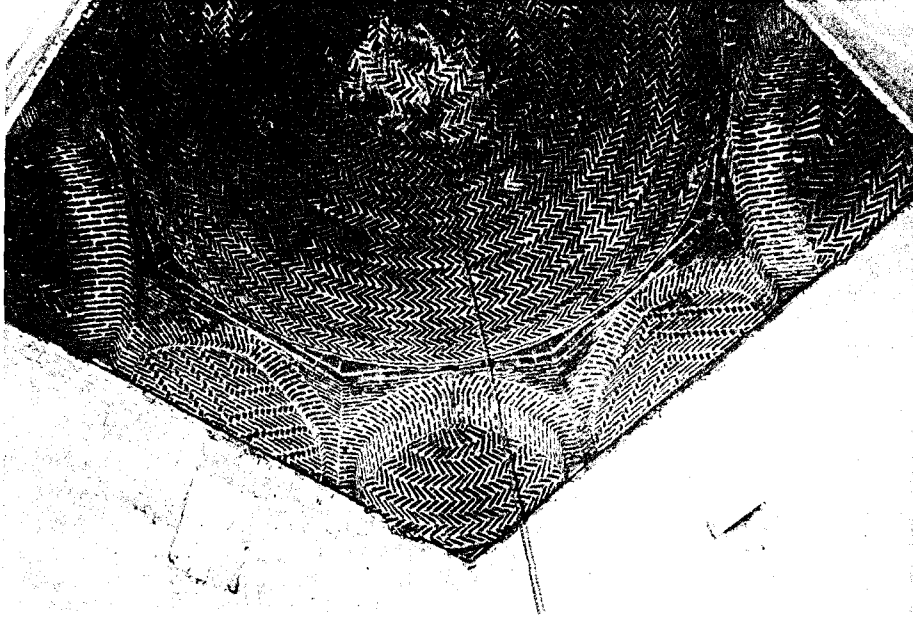

Resim 187 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin iç yüzeyleri

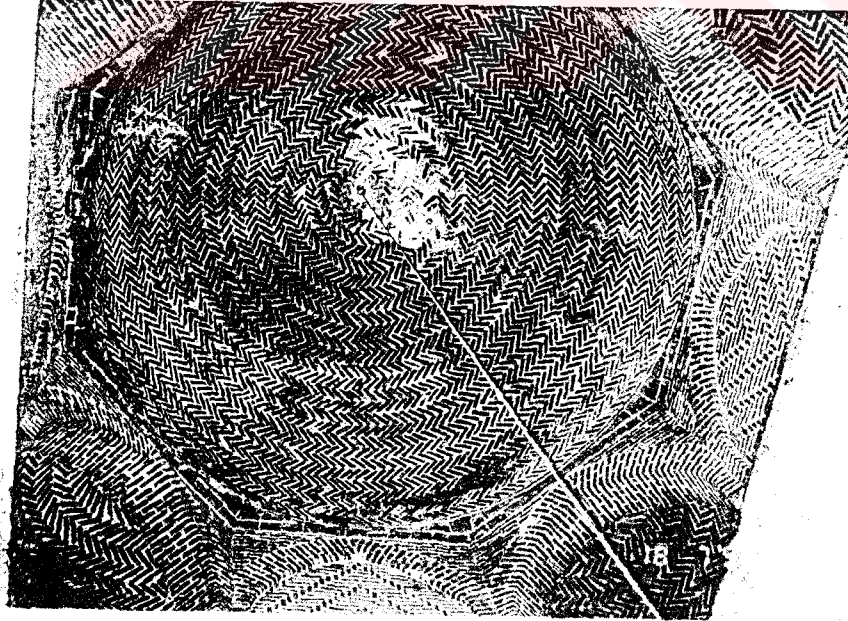

Resim 188 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin kubbeye geçiş trompu

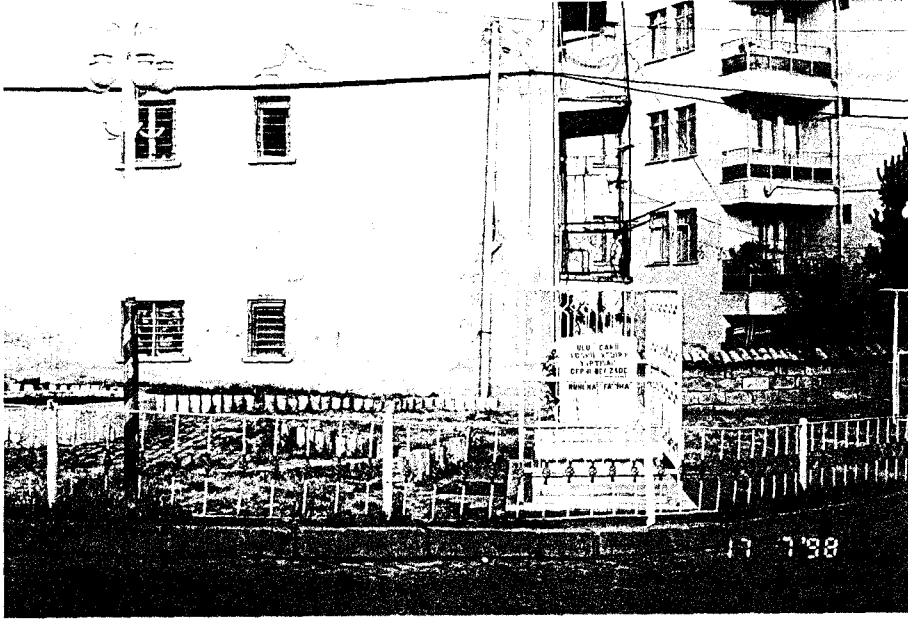
Resim 189 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin geçiş öğeleri

Resim 190 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin kubbesi

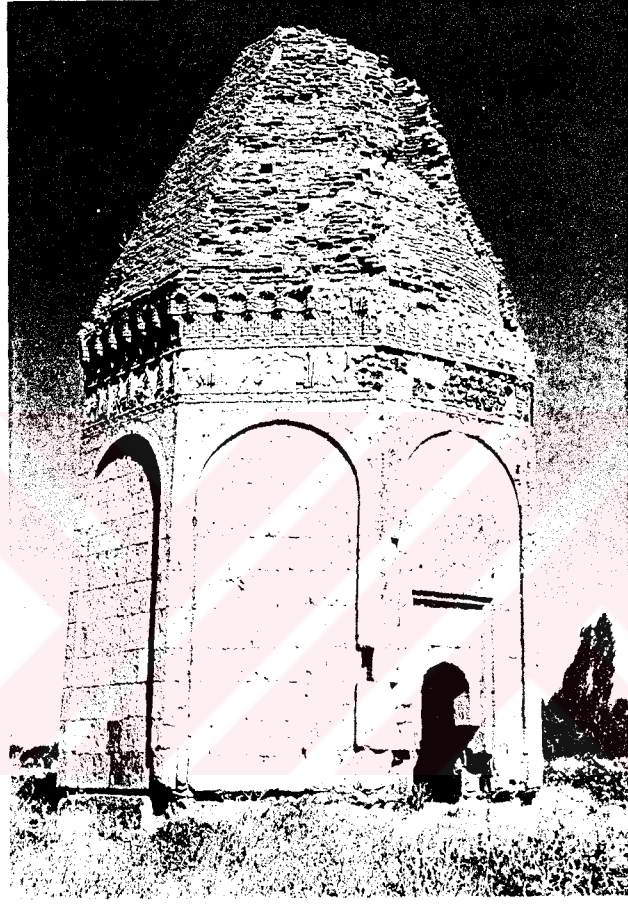
Resim 191 Pınarbaşı / Melik Gazi Türbesi'nin köşe sütunceleri ve mukarnas dizileri

Resim 192 Niksar Çepnibey Türbesi

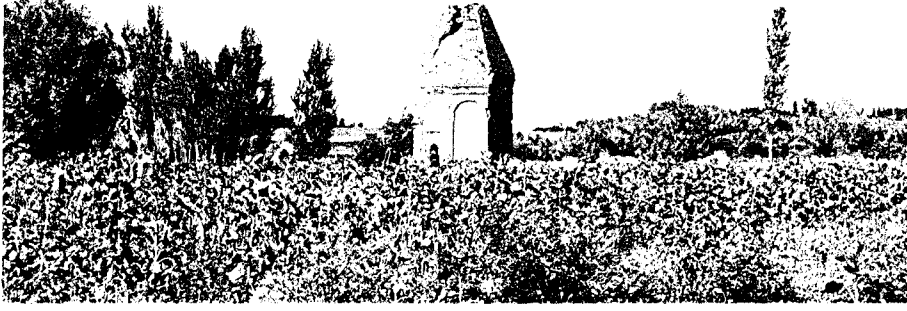
Resim 193 Aksaray Bekar Sultan Türbesi

Resim 194 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin cephe görüntüleri

Resim 195 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin külahı

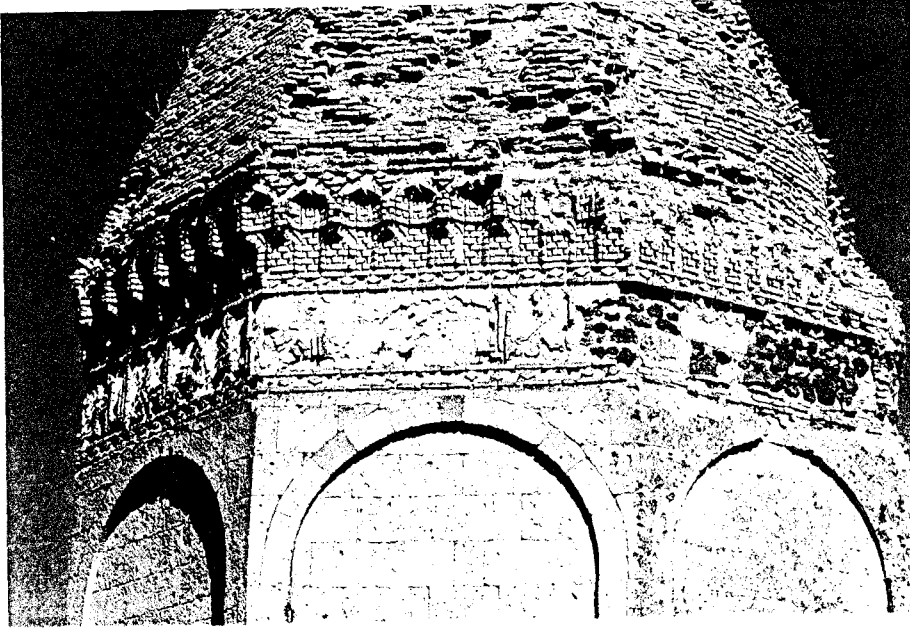
Resim 196 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin uzaktan görünüşü

Resim 197 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin cephe kemerleri

Resim 198 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin cephe köşeleri

Resim 200 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mukarnas ve yazı kuşağı

Resim 201 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin iç kubbe görüntüsü

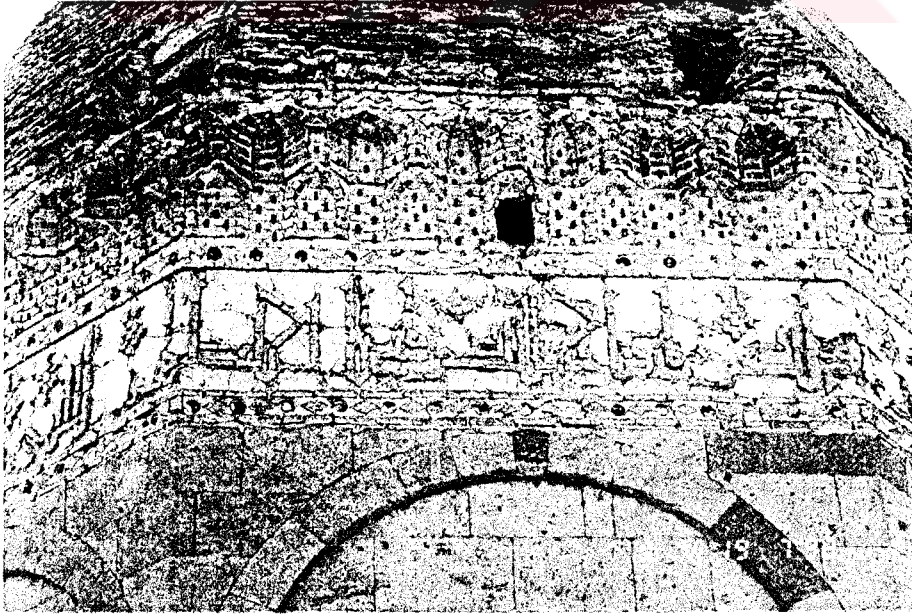

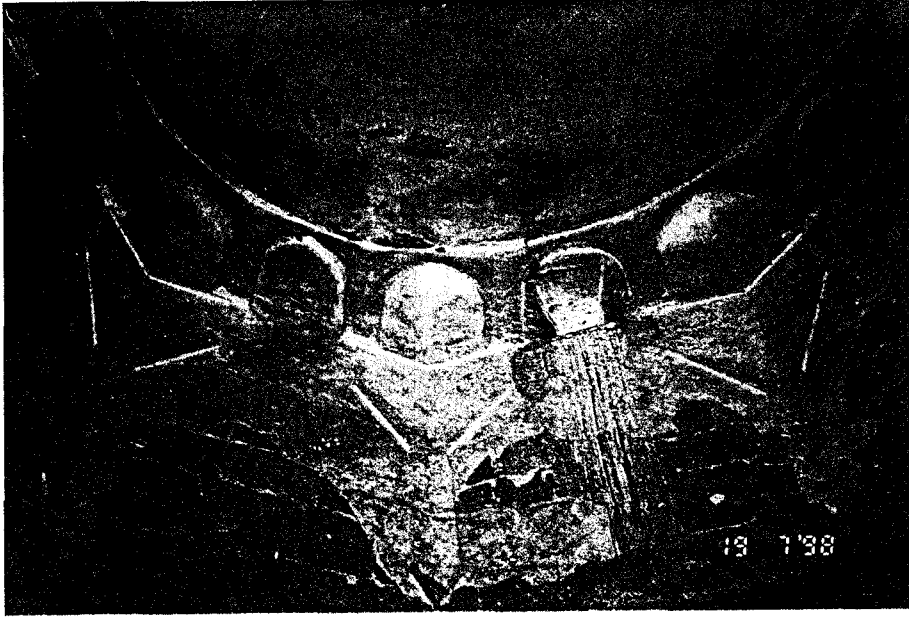
Resim 202 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin giriş kısmı

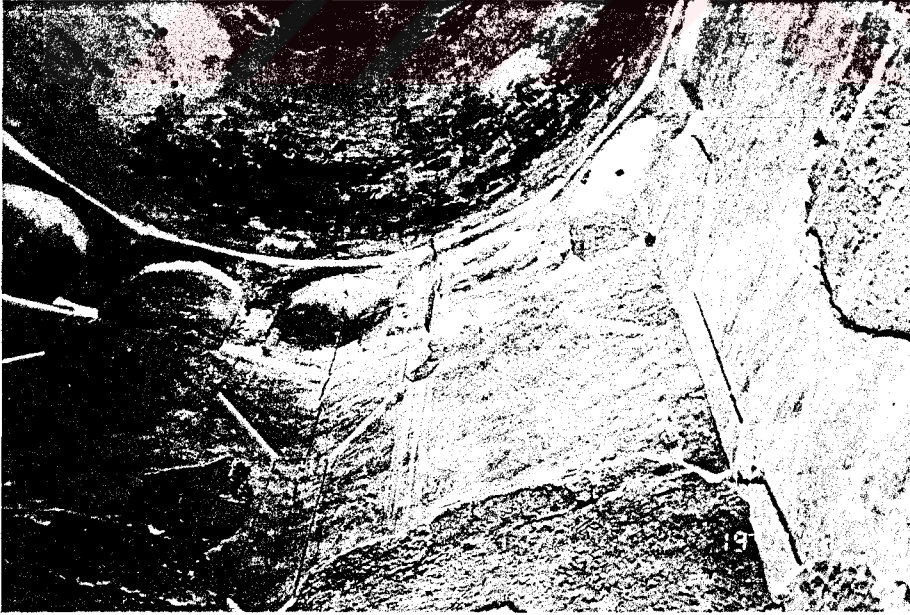
Resim 203 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin kapısının içerden görünümü

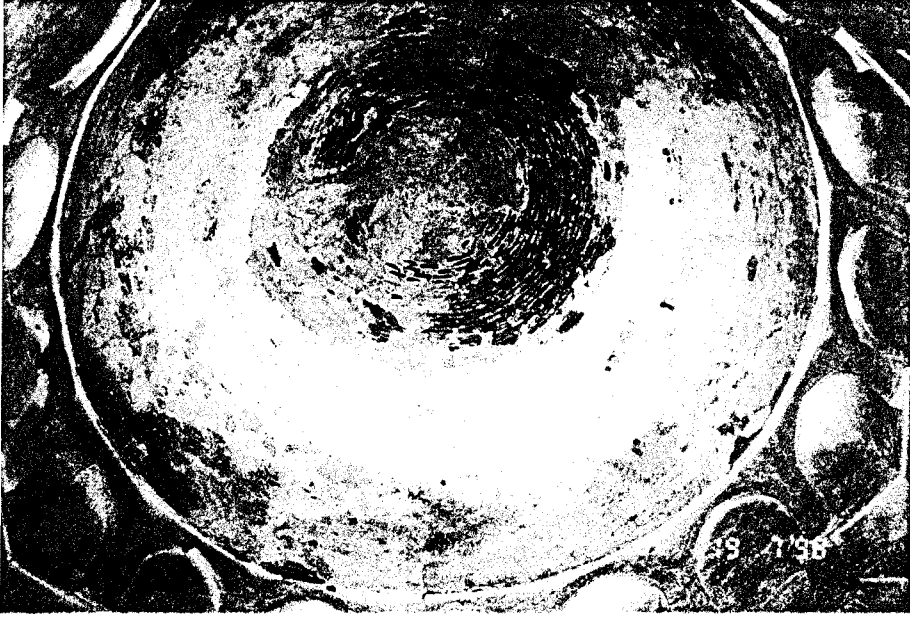
Resim 204 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mazgal penceresi

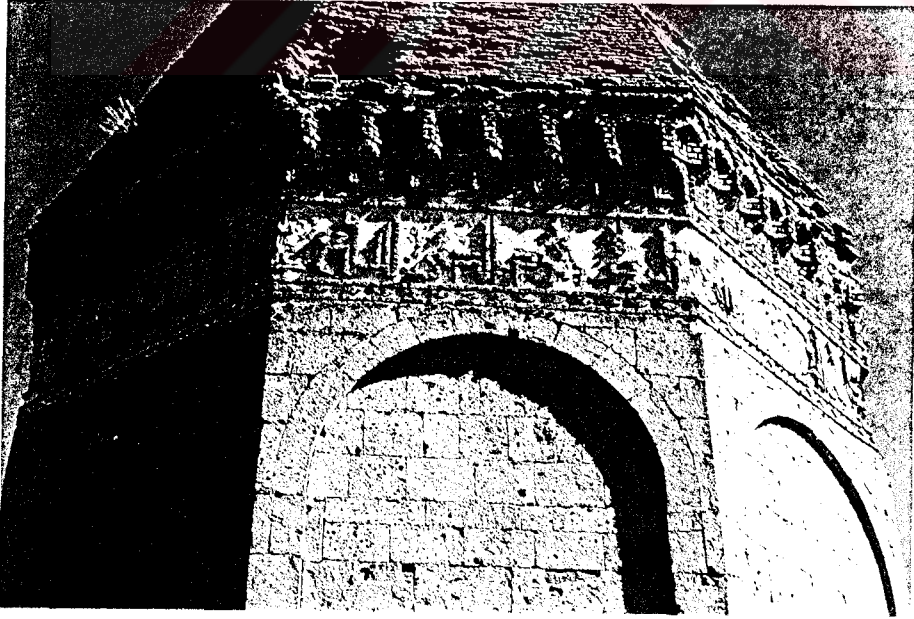
Resim 205 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin geçiş ögeleri

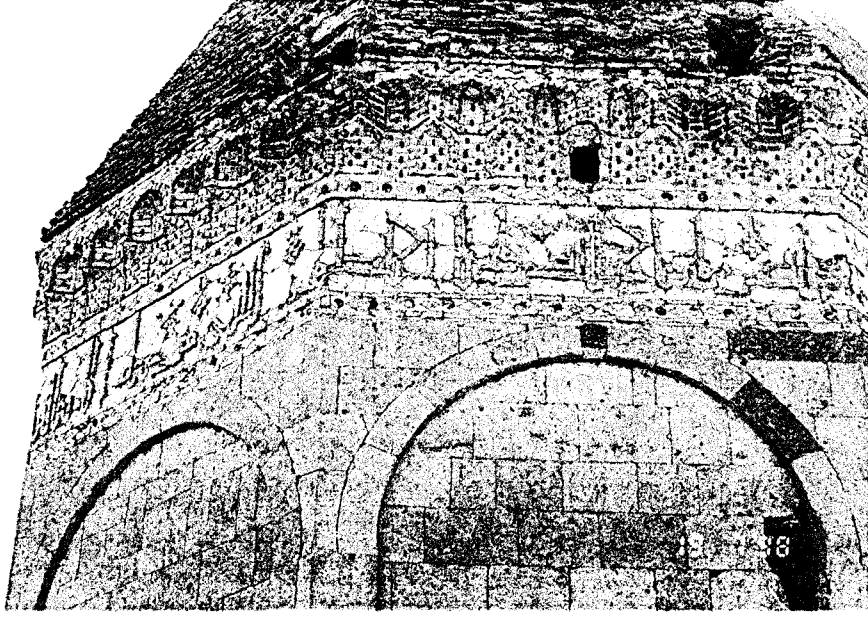
Resim 206 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin iç süslemeleri

Resim 207 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin kubbesi

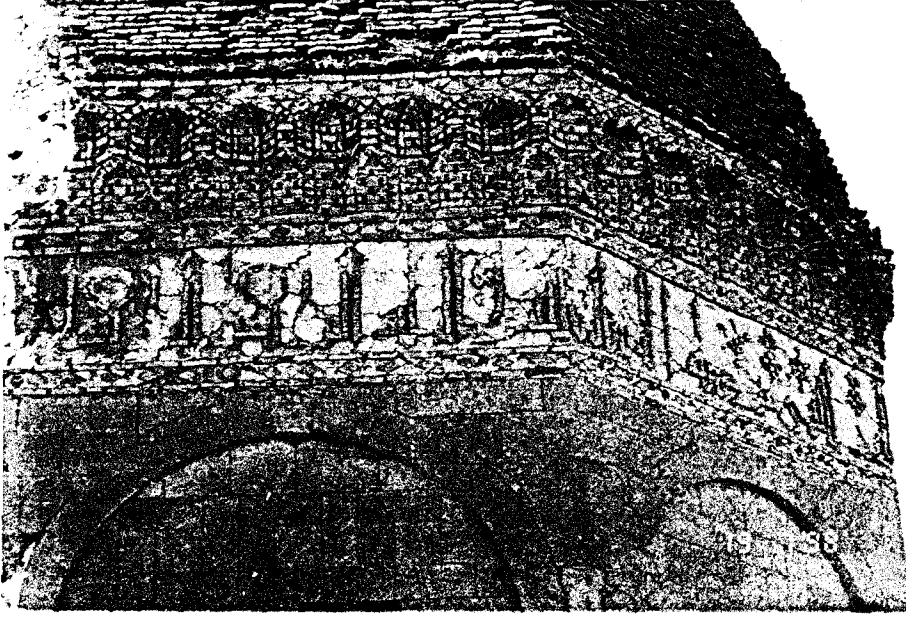
Resim 208 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin yazı kuşağı

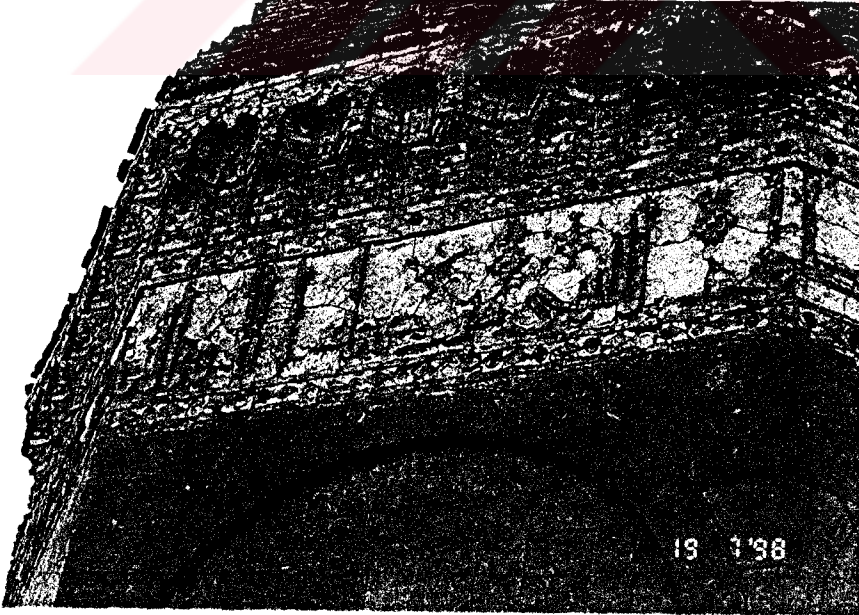
Resim 209 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin yazı kuşağı

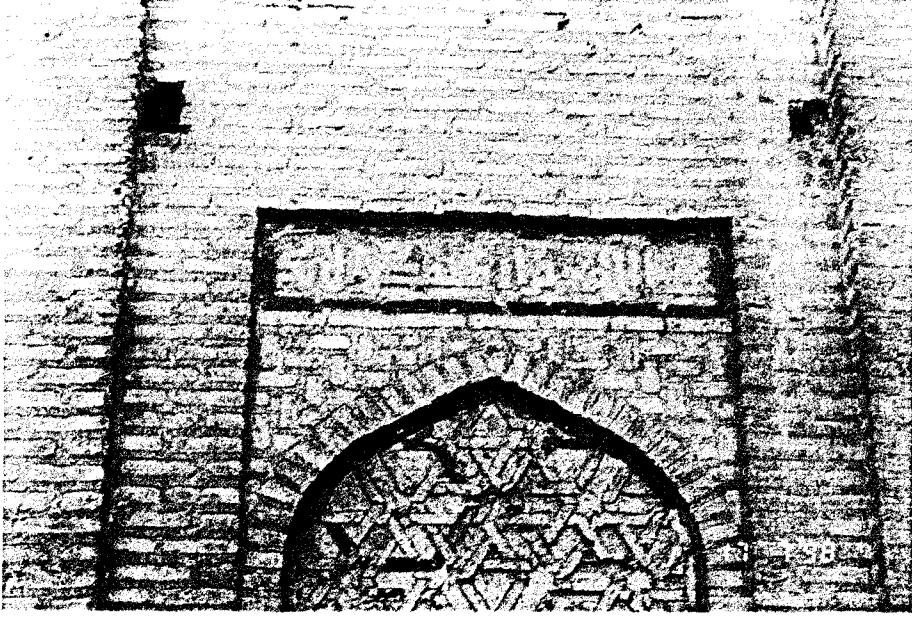
Resim 210 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin yazı kuşağı

Resim 211 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mukarnas dizileri

Resim 212 Aksaray Bekar Sultan Türbesi'nin mukarnas ve firuze renkli mozaik çiniler

Resim 213 Kırkkızlar Türbesi'nin usta kitabesi

Resim 214 Kırkkızlar Türbesi'nin alt katına giriş

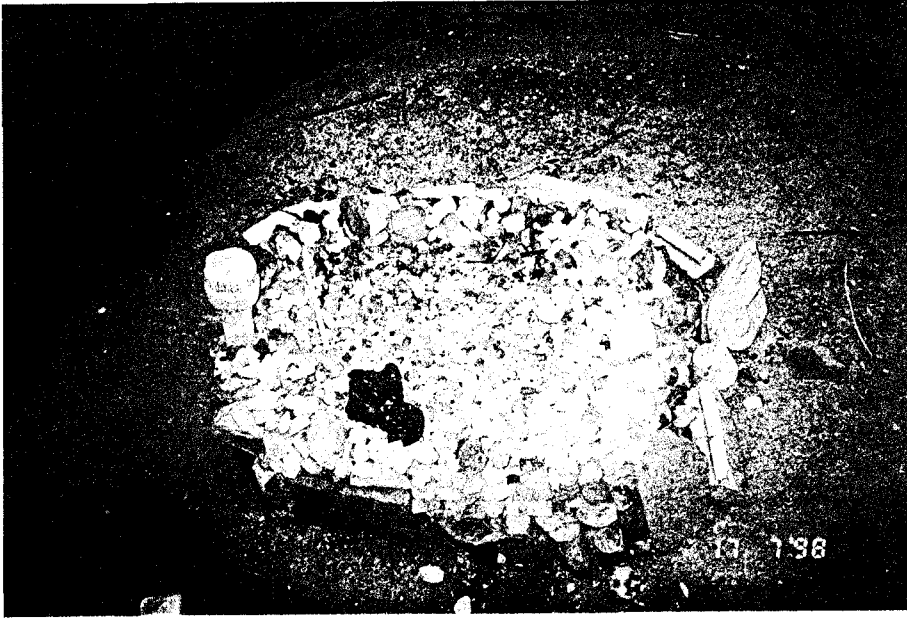

Resim 215 Kırkkızlar Türbesi'nin genel görünümü

Resim 216 Kırkkızlar Türbesi'nin alt katı

Resim 217 Kırkkızlar Türbesi'nin sandukası

Resim 218 Kırkkızlar Türbesi'nin sivri kemerleri

Resim 219 Kırkkızlar Türbesi'nin kubbeye geçiş elemanları

Resim 220 Kırkkızlar Türbesi'nin üst örtüsü

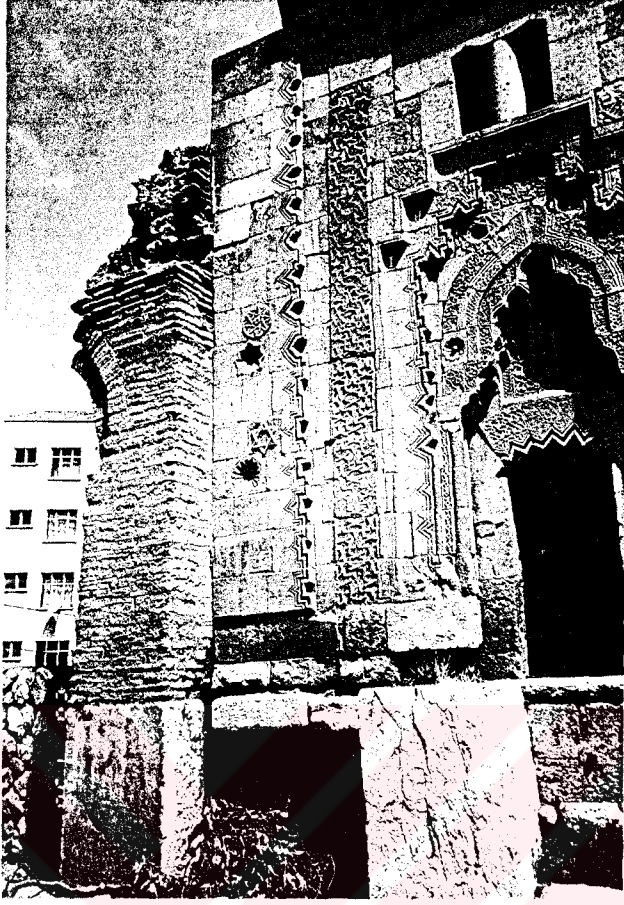
Resim 221 Kırkkızlar Türbesi'nin kuzey-doğu cephesi

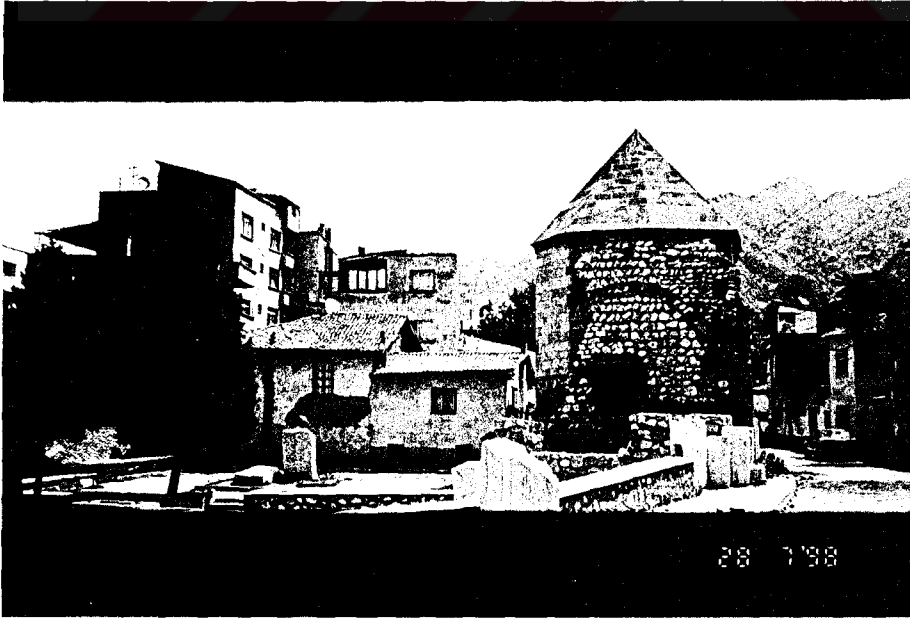
Resim 222 Kırkkızlar Türbesi'nin güney-doğu cephesi

Resim 223 Kırkkızlar Türbesi'nin güney-batı cephesi

Resim 224 Amasya Halifet Gazi Türbesi ile medresenin birleştiği yer

Resim 225 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin batı cephesi

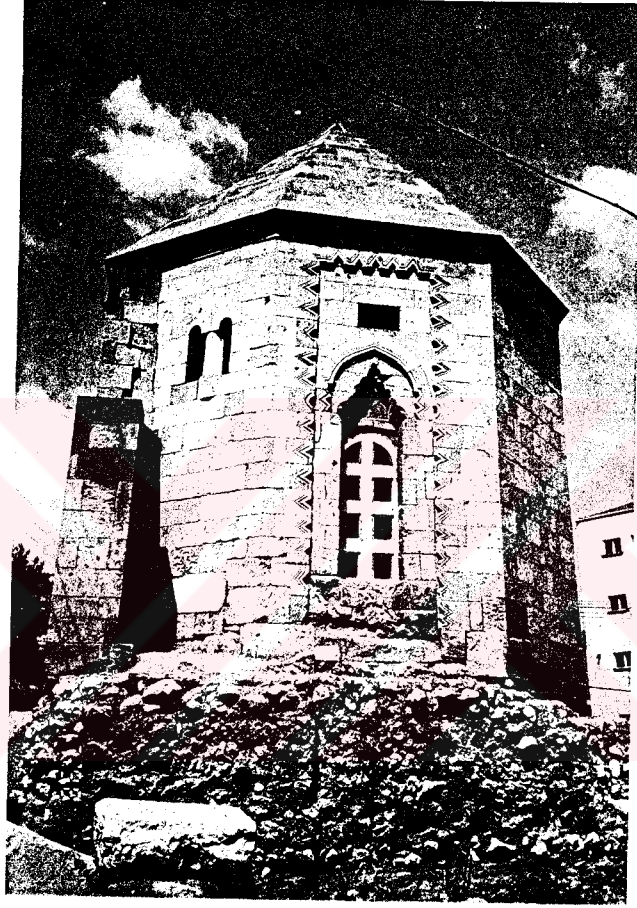

Resim 226 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin girişı

Resim 227 Erzurum Emir Saltuk Türbesi ikiz pencereleri

Resim 228 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin doğu cephesi

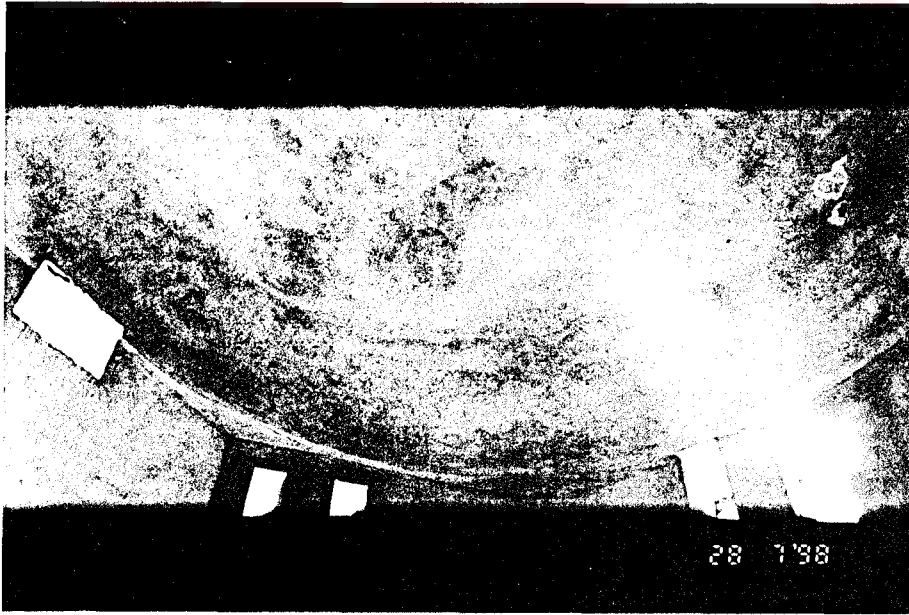
Resim 229 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin kuzey cephesi

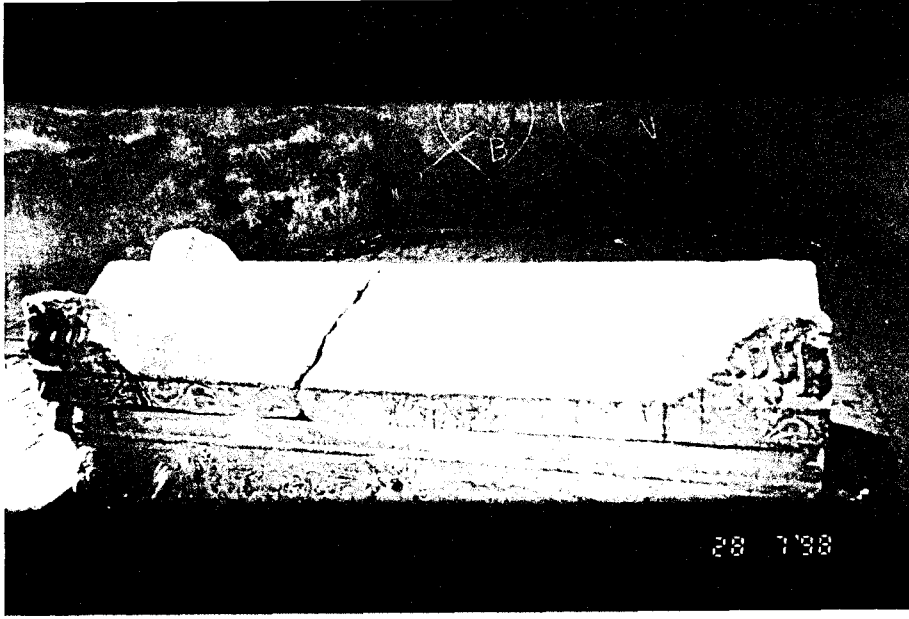
Resim 230 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin medrese ile bağlantısını sağlayan kapı

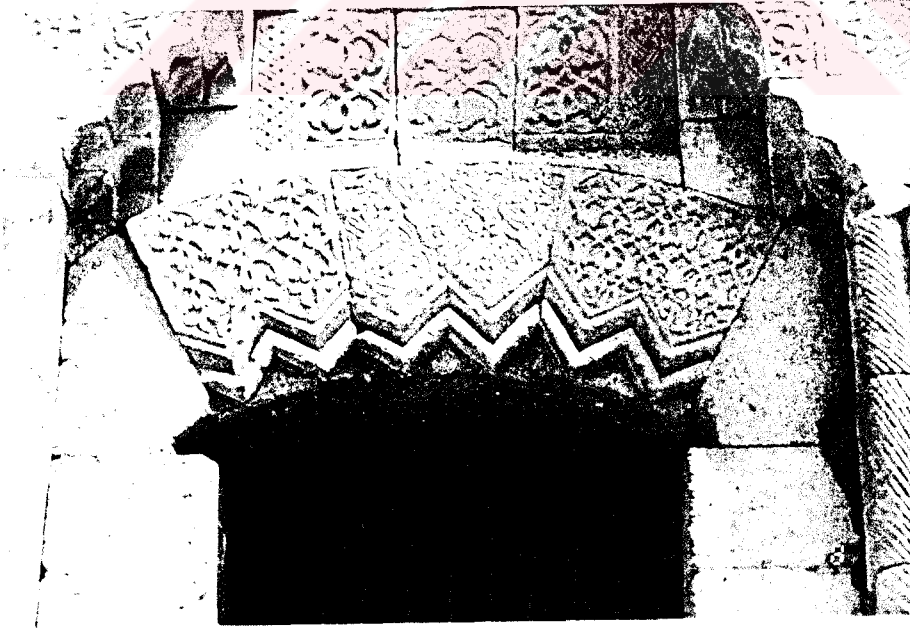
Resim 231 Amasya Halifet Gazi Türbe kapısının içerden görünümü

Resim 232 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin iç kubbesi

Resim 233 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin içindeki mezar lahdi

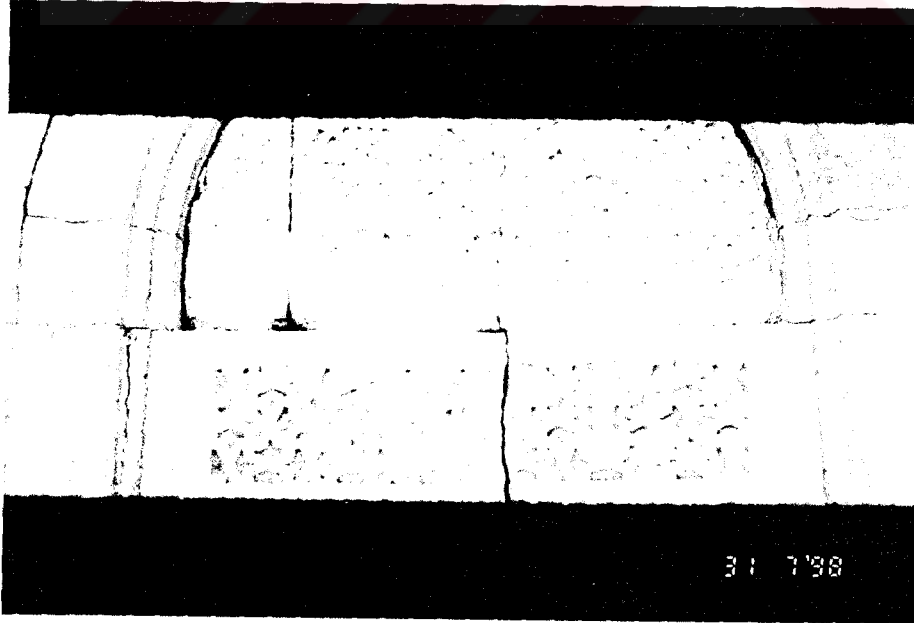
Resim 234 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin asıl giriş kapısının basık kemeri

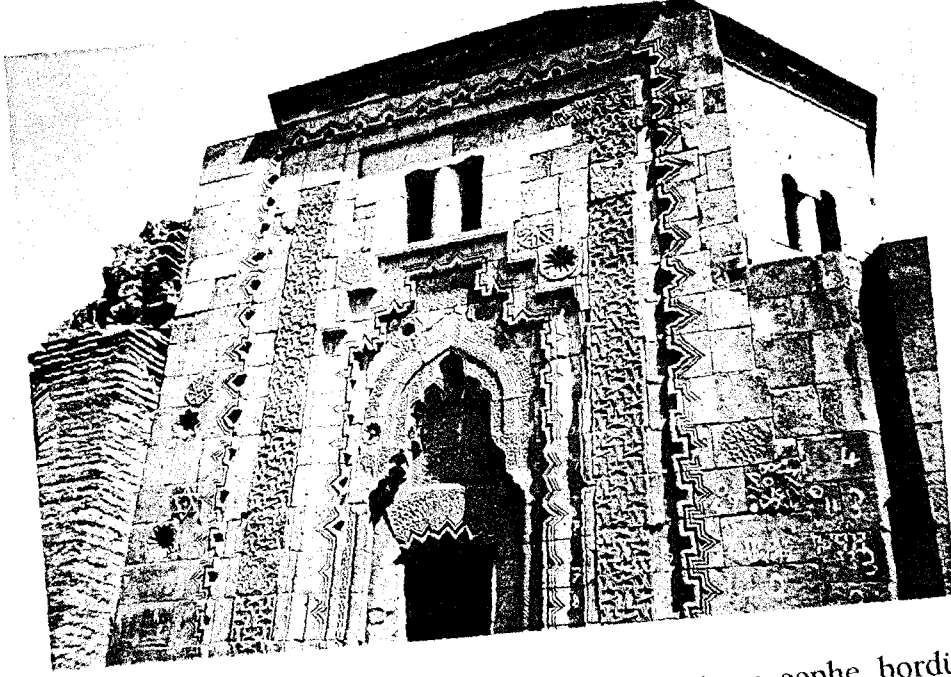
Resim 235 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin kapı süslemeleri

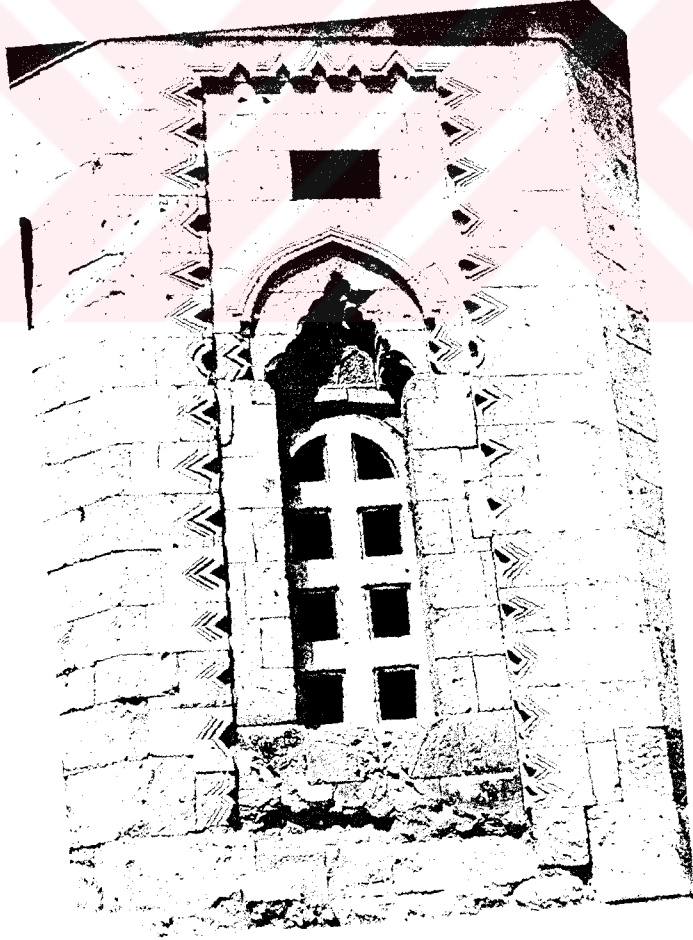
Resim 236 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin kapısını çevreleyen bordürler

Resim 237 Erzurum Emir Saltuk Türbesi'nin kapısında yer alan süsleme

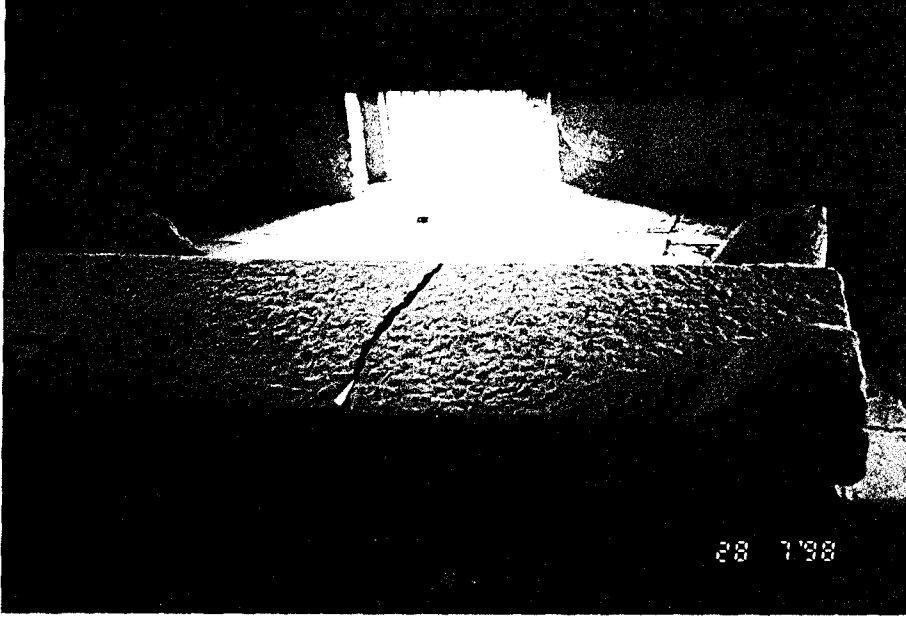

Resim 238 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin güney cephe bordürleri

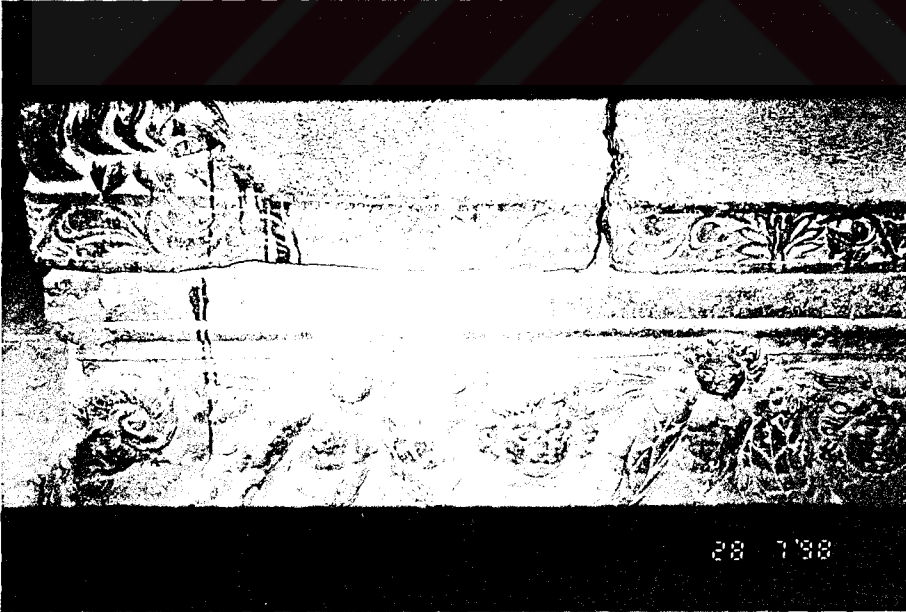

Resim 239 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin doğu cephesi

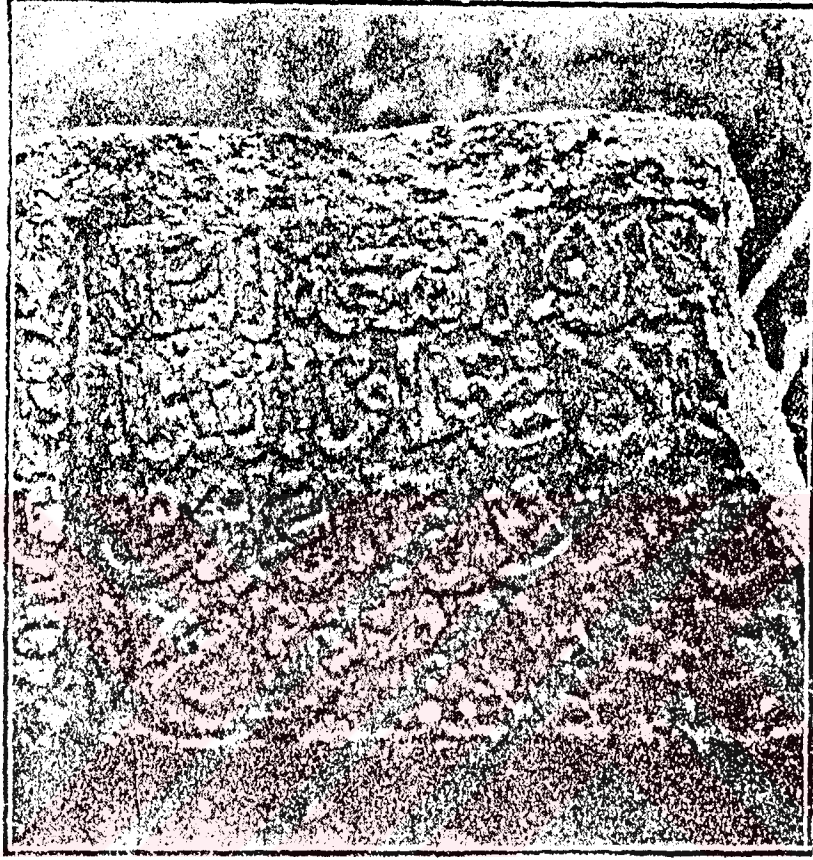
Resim 240 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin mezar lahdi

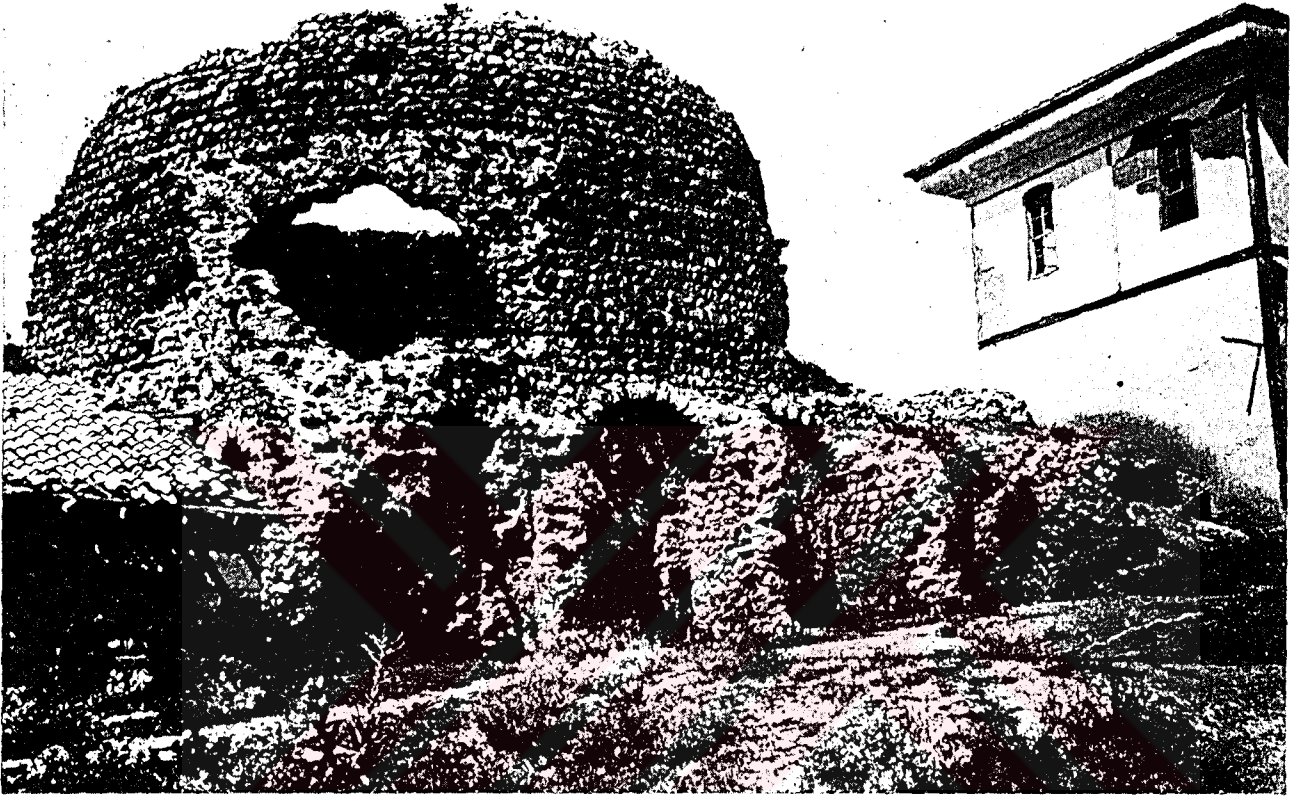
Resim 241 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin lahid üzerindeki süslemeler

Resim 242 Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin lahid süslemeleri

Resim 243 Niksar Yağibasın Medrese kitabasi (İ.H. Uzunçarşılıdan)

Resim 244 Nihsar Yağlıbasan Medresesinin yıkılmadan önceki hali (A. Kuran'dan)

Resim 245 Niksar Yağbasan Medresesi genel görünümü

Resim 246 Niksar Yağbasan Medresesi

Resim 247 Niksar Yağıbasan Medresesi'nin doğu eyvanı

Resim 248 Niksar Yağıbasan Medresesi'nin batı cephesi

Resim 249 Niksar Yağibasın Medresesi'nin kuzey cephesi

Resim 250 Niksar Yağibasın Medresesi'nin genel görünümü

Resim 251 Tokat Yağbasan Medresesi genel görünümü

Resim 252 Tokat Yağbasan Medresesi

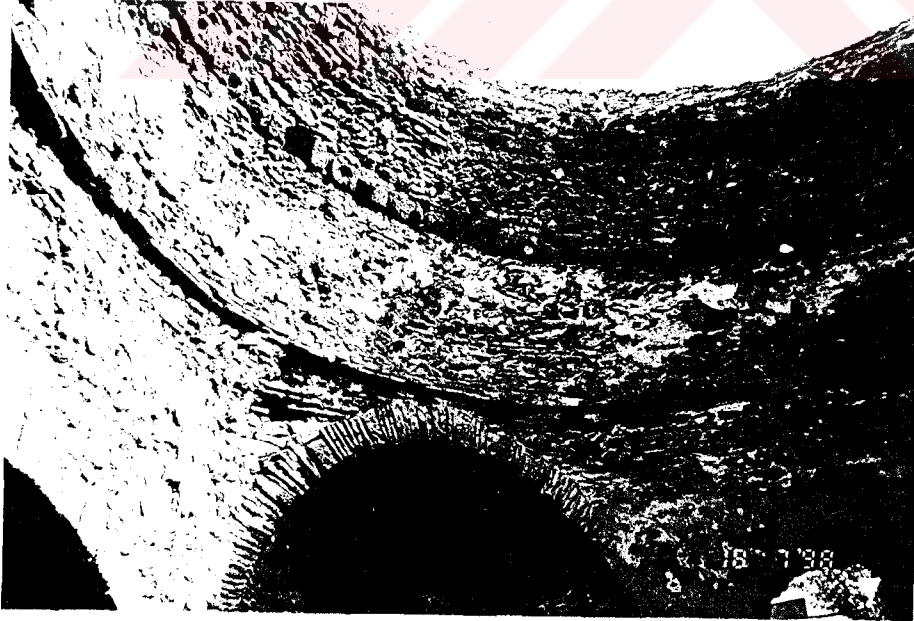
Resim 253 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin güney eyvanı

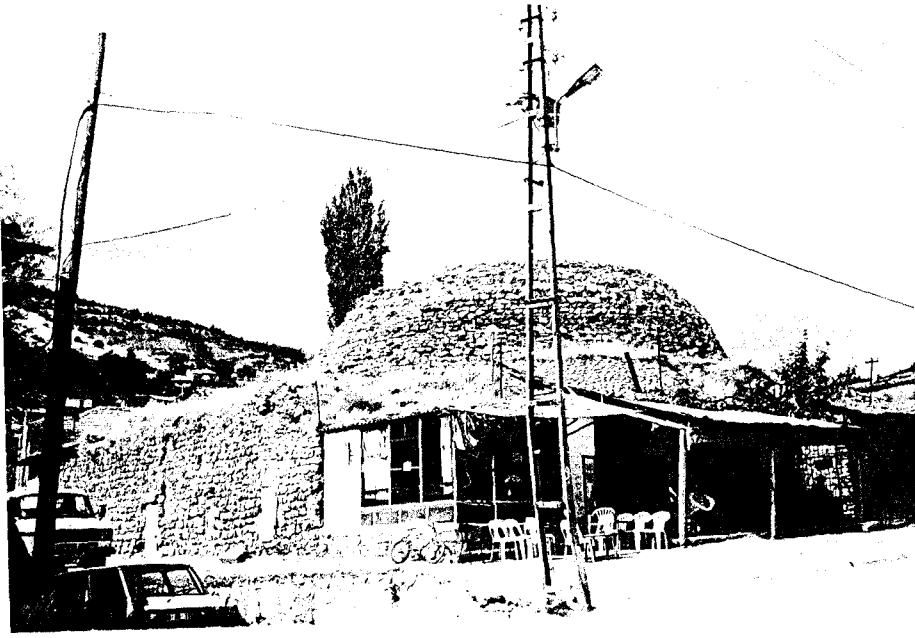
Resim 254 Tokat Yağıbasan Medresesi'nin batı eyvanı

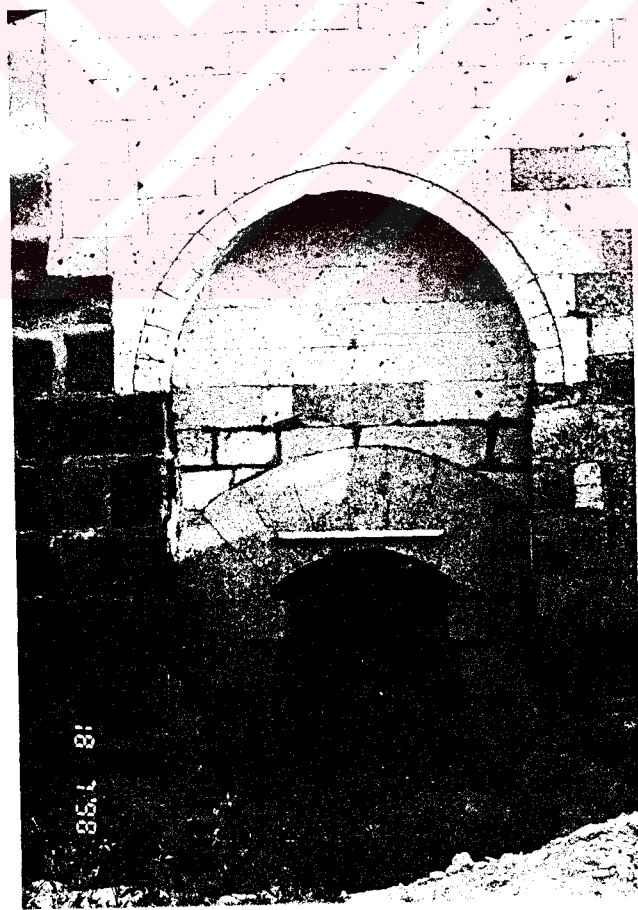
Resim 255 Tokat Yağbasan Medresesi'nin iki katlı trompları

Resim 256 Tokat Yağbasan Medresesi'nin kubbesi

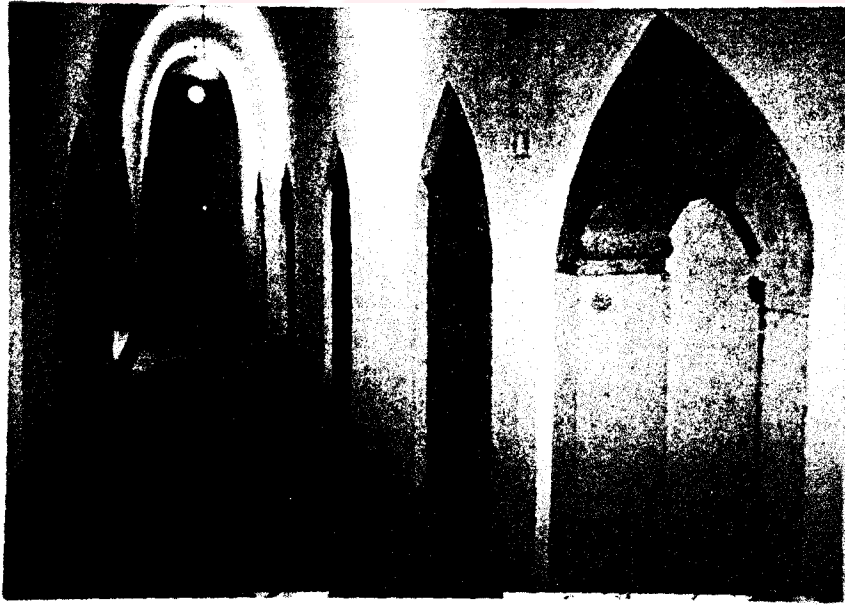
Resim 257 Tokat Yağibasın Medresesi'nin kubbesi

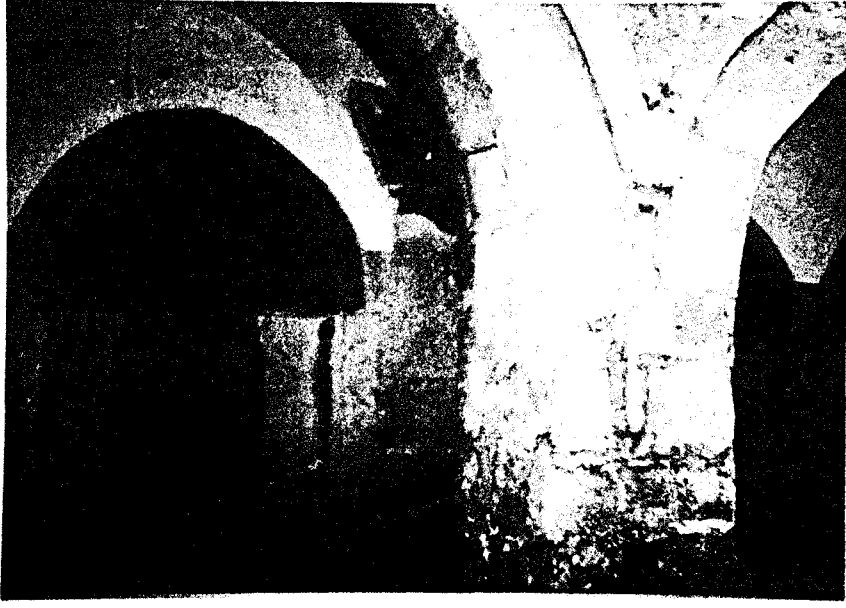
Resim 258 Kayseri Kölük Medresesi'nin kapısı

Resim 259 Kayseri Klk Medresesi'nin giriş holü

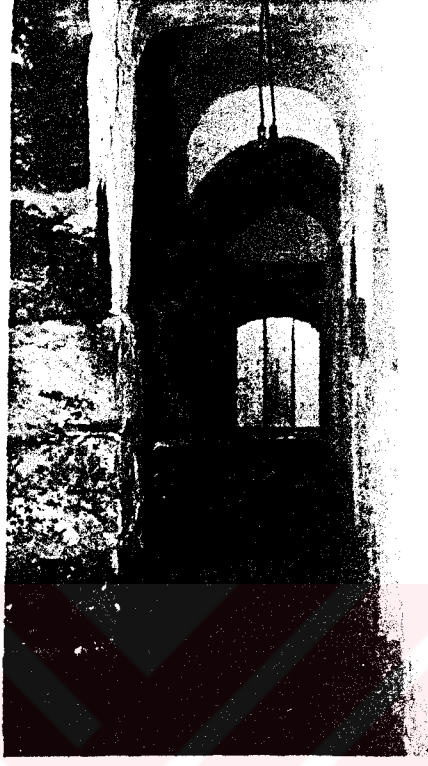
Resim 260 Kayseri Klk Medresesi'nin alt kat holü

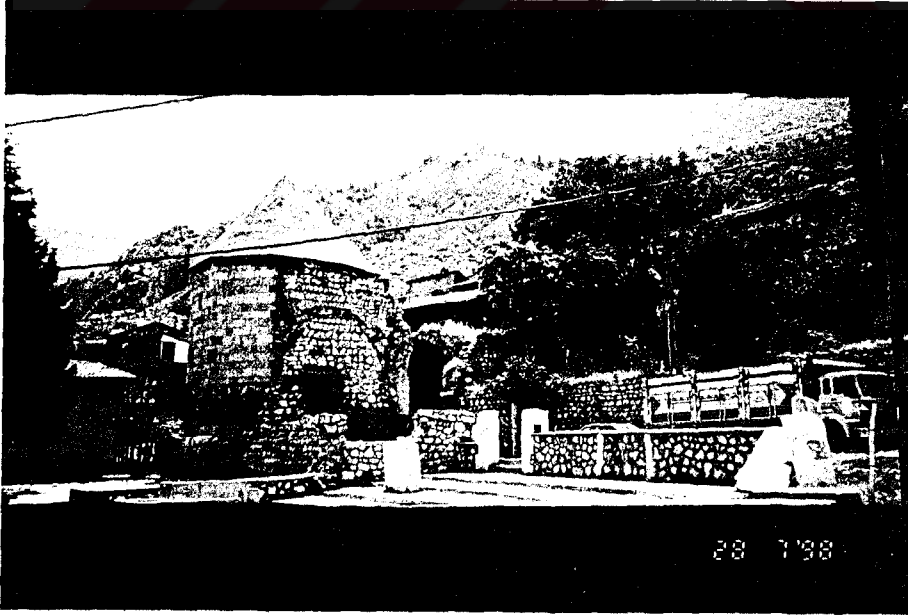
Resim 261 Kayseri Kölük Medresesi'nin alt kat hücreleri

Resim 262 Kayseri Kölük Medresesi'nin revakla..

Resim 263 Kayseri Klk Medresesi'nin alt kat holü

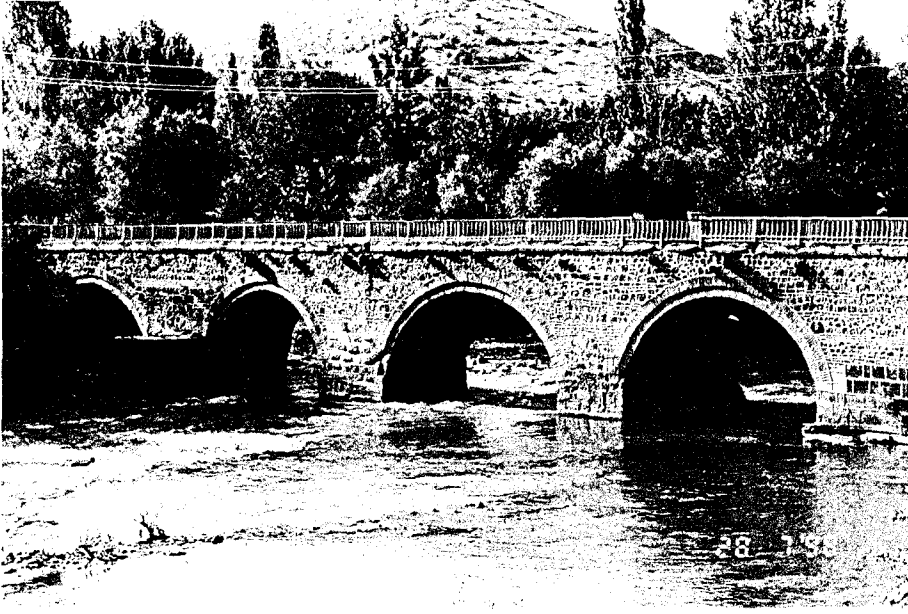
Resim 264 Amasya Halifet Gazi Medresesi'nin bulunduğu yer

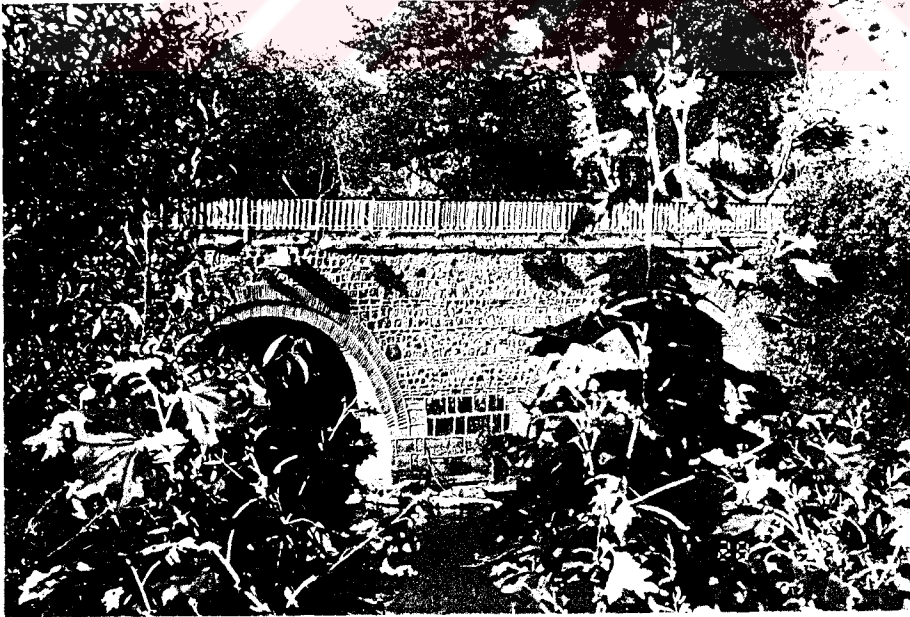
Resim 265 Amasya Çağlayan Köprüsü

Resim 266 Amasya Çağlayan Köprüsünün mahmuzları

Resim 267 Amasya Çağlayan Köprüsünün doğu yönü

Resim 268 Amasya Çağlayan Köprüsünün kemerleri

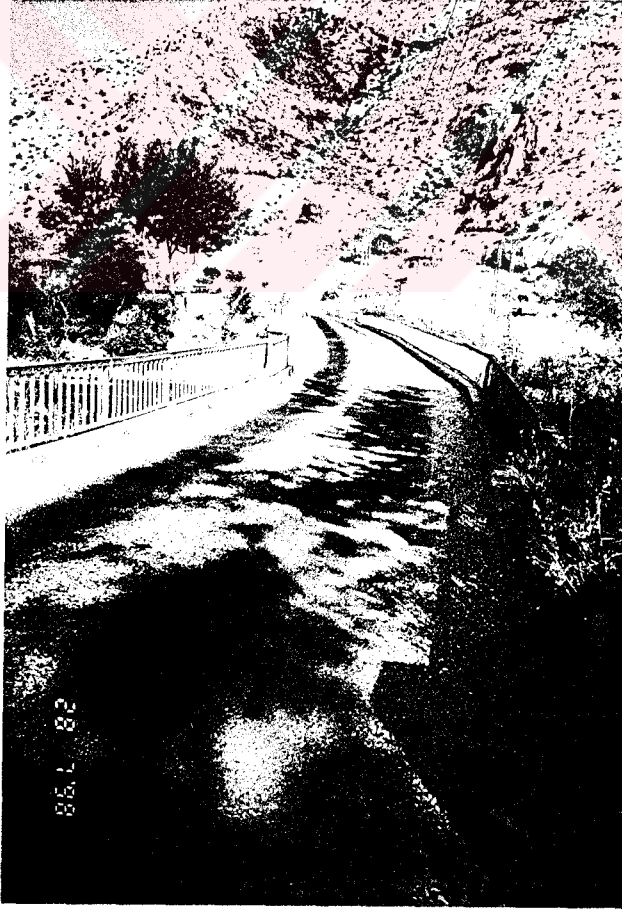

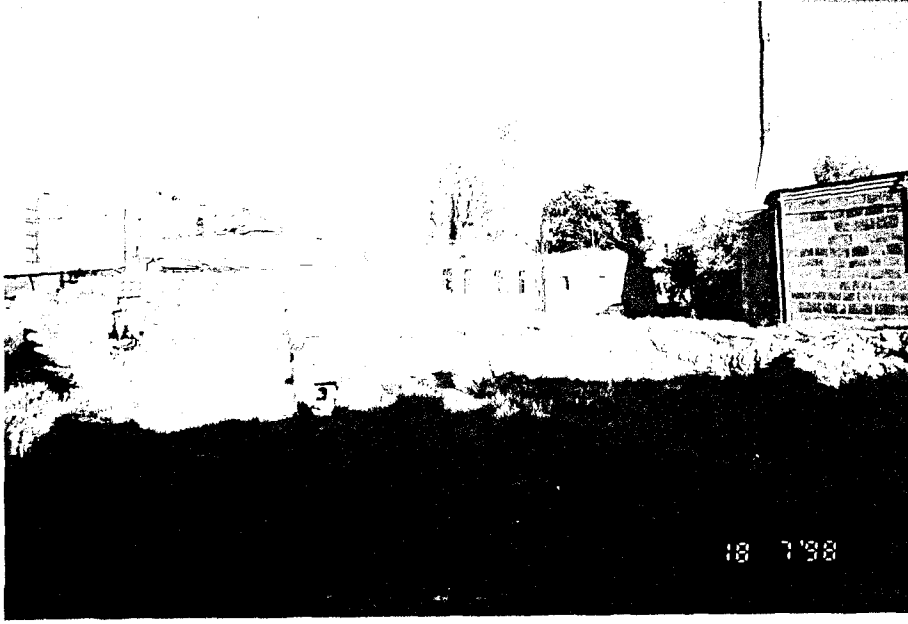
Resim 269 Amasya Çağlayan Köprüsünün Tarih Köşkü

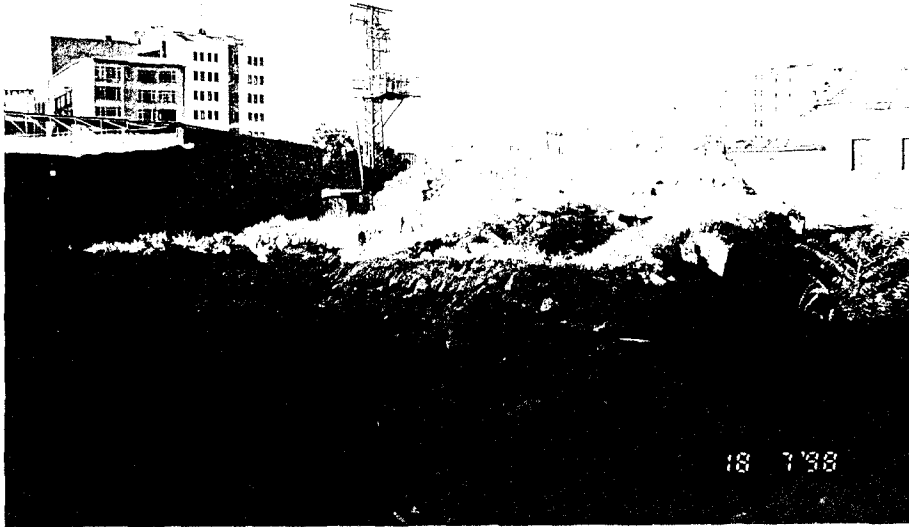
Resim 270 Amasya Çağlayan Köprüsünün çörttenleri

Resim 271 Amasya Çağlayan Köprüsünün üst kısmı

Resim 272 Kayseri Klk Hamamı

Resim 273 Kayseri Klk Hamamı

Resim 274 Kayseri Kölük Hamamı sıcaklık kısmı

Resim 275 Kayseri Kölük Çeşmesi

Resim 276 Kayseri Klk eŐme Kitabesi